

דף ל"ט ע"א נהרות המושכין ומעיינות הנובעים פרש"י
סתם נהרות יש להם משך להלאה ממקום מקור
נביעתם — מעיינות הנובעין ואין יוצאין מגומות
נביעתן לימשך הלאה — נראה דסתם מעיין נקרא
זה שאינו יוצא מגומא — וזה שיוצא מהגומא נקרא
נהר וא"כ הא דמבואר בגמרא מעיין מטהר בזוחלין
הוא אותו מעיין עומד בגומא ואפ"ה מטהר בזוחלין
כנלע"ד עפ"י דברי רש"י הנ"ל — ולפ"ז חולק
רש"י על דברי ר"ש במס' מקואות דסובר דמעיין
עומד אינו מטהר בזוחלין — ועיין שו"ת מהרש"ם
ח"ב סי' נ"ט במפתחות הביא שיטות בזה אם מעיין
עומד מטהר בזוחלין.

שם

ונשתנה מראיו לא נפסל. עי' מש"כ בגליון
משניות מקואות פ"ז מ"ג דלריטב"א וכמה מפורשים
יש מקום לומר דנפסל ע"ז.

שם סעיף ל"ד

בין אם הוא כלי קטן ביותר. עי' לעיל בש"ך
סקמ"ז שהביא בשם רש"י וראב"ד דבעי שיפול לוג
מכל כלי אבל פחות אינו פוסל אף שבהצטרפות מג'
כלים יהי' ג' לוגין — וא"כ קשה הא כאן מפורש
דאפי' כלי קטן פוסל משום שאיבה והאיך משכחת
לה הא בעי שיפול לוג מכל כלי וצ"ע — [וא"ל
פשוט דרק בנתכוון לרבות עסט"ו].

סעיף מ"ה

שיעור המשכה זו אין פחות מג"ט — בת'
פרשת מרדכי להגאון רמ"ב יו"ד סי' י"ח כ' רוחב
מקום המשכה אינו מבואר ונראה דצריך להיות עכ"פ
רוחב טפח — ובת' אמרי יושר ח"ב סימן פ"ה כתב
עליו מה נפק"מ אפילו בכ"ש סגי ברוחב אבל אחר
שיצא מפי הגאון הנ"ל יש להחמיר כן בודאי ואפשר
לומר קצת טעם על רוחב טפח יען דטפח הוה מקום
חשוב וניכר שראוי לבלוע אבל בפחות אינו ניכר
כ"כ וכאן ראוי שיהא ניכר שראוי לבלוע כנלע"ד.

שם סעיף מ"ו ברמ"א

וטוב להחמיר לכתחלה. ואפשר דאם שואב
בכלים מנוקבים אף דלשפוך במקוה אסור דבא בכח

אדם מ"מ מותר גם לכתחלה להמשיך גם שלא ע"ג
קרקע בפרט במעיינות שלנו דאף דכמה אחרונים
כתבו דאין להם דין מעיין מ"מ בכה"ג להתיר המשכה
שלא ע"ג קרקע אפשר דיש לצרף דהוא מעיין —
והנה כשהקרקע מרוצף בצימענט נלע"ד דהוה כע"ג
קרקע דאנו רואים דנבלע בו המים ועי' מ"ש דרכי
תשובה סי' ע' סקע"ט לענין כשא"מ ומה דהוה כלי
מנוקב לענין מליחה י"ל ה"ה דמהני כאן.

שם סעיף מ"ח

הבא להמשיך מים למקוה צריך שלא יהא
בדבר המקבל טומאה. עי' מי השילוח סי' ה'
סקכ"ד שהביא רא"י דרק דבר שקיבל טומאה מאחרים
אין מוחילין אבל דבר דטמא מעצמו ל"ה בכלל דבר
המק"ט והביא רא"י מתוספתא פ"ד דמקואות איתא
מוחילין על גבי מת דברי ר' יהודה הרי דמת שהוא
טומאה בעצמה ל"ה בכלל דבר המק"ט — והנה חוץ
ממה שהוא רק דברי יחיד ר' יהודה — י"ל עפ"י דאיתא
בילקוט חוקת בשם ספרי זוטא נוגע במת טמא ואין
המת עצמו טמא — היינו שמת לא מקרי טמא ע"ש
בבית רענן שכתב וג"מ כשיחיו המתים א"צ הואה
א"כ י"ל דזה טעם של ר"י שמזחילין ע"ג מת יען
שמת עצמו אינו טמא רק שמטמא אחרים — אבל
דבר טמא מעצמו כגון שרץ אף דלא קיבל טומאה הוי
בכלל דבר המק"ט דלא כמ"ש המי שילוח.

שם

צריך שלא יהא בדבר המק"ט. נ"ב —
ואפשר דאם שואב ושופך בכלים מנוקבים אם דלשפוך
להמים אסור דבא מכח אדם מ"מ יש להתיר לכתחלה
להמשיך גם בלא ע"ג קרקע — בפרט אם ממשיך
המים ממעיין, אם כי אנו חוששין למעיינות שלנו
שלא נחשב אותן למעיין גמור מ"מ לזה להתיר
המשכה שלא ע"ג קרקע אפשר לומר דהוה דין
מעיין — והנה כשהקרקע מרוצף בצימענט נלע"ד
דהוה כע"ג קרקע דאנו רואים דהמים נבלעו בו —
עי' דרכ"ת סי' ע"ט לענין כלי מנוקב לענין מליחה
— ה"ה כאן.

שם סעיף נ"ה

הוכשרו שלשתם. ובטו"ז כתב היינו ע"י שיקוו

מי גשמים על השאוב עד מ"ס וכן הוא בר"ש ולענ"ד לאו דוקא אלא די בכ"ש מי גשמים וכיון שיהא כ' סאה ומשהו מים כשרים יוכל להמשיך מים שאובין עד מ' סאה דכיון דהושק מים שאובים למ' סאה מי מקוה דינם כמו כל מים כשרים וא"כ די בכ"ש מי גשמים ויכול אח"כ להביא מים שאובים ע"י המשכה עד מ' סאה כנלע"ד — פשוט — וכן אי הי' במקוה השאוב כ' סאה ומשהו עכ"פ מים כשרים נטהר ויכול אח"כ להמשיך מים שאובים עד מ' סאה וכמו בשאר מים כשרים רק משום הכי נקט כ' סאה משום שני מקואות כשרות דהיינו אף דרק ביחד הם מ' סאה מ"מ כשירדו הטובלין ונתחברו מהני לטהר הכל כנלע"ד.

שם סעיף נ"ז ברמ"א הגה

ולכן כלי המונח בצד המקוה כו'. עיין להם ושמלה תמה מה שייכות לדין זה עם דין הקודם ולענ"ד דהגהת רמ"א זה נדפס בטעות כאן ומקומו בסעיף שלאחר זה דאמר דחורי המערה מטבילין בהן אפי' אין מעורבים רק בכ"ש ע"ז הביא רמ"א ולכן גבי מחט על המעלות ג"כ מהני כיון שעבר עליו הגל אף שאין מחובר רק בכ"ש להמקוה — וראי' להשערה זו הוא דברמב"ם פ"ח מקואות ה"ג העתיק דין דמחט אחר דין דחורי המערה קודם דין עוקה והטעם כמ"ש דאפי' אין מעורבין רק בכ"ש מהני, וע"כ העתיק רמ"א ג"כ דין דמחט בין דין דחורי המערה לבין דין דעוקה כמו ברמב"ם ונלמד מחורי דאין צריך כשפה"ג והוא נכון לדעתי אם כי בש"ך ס"ק ק"מ נראה דהי' גם לפניו הגי' כמו לפנינו מ"מ נראה דשייך בסנ"ח, דברי הרמ"א, ולא בסעיף נ"ז.

שם טו"ז סק"א

אבל לכלים מטהר מעיין בכל שהו לדברי הכל. זה דוקא לטהר מטומאה אבל כלי עכו"ם עי' לעיל סי' ק"כ דצריך מ"ס כמו נדה עיי"ש וא"כ למאי כתב הטו"ז זה הא טומאה אינו נוהג היום כלל — ואפי' לענין טומאה ג"כ אינו לכו"ע עי' מרדכי מס' שבועות ריש הלכ' מקואות נסתפק בזה דאפשר כמו דבטלו רביעית דמקוה כן בטלו כל שהו במעיין וכן צ"ל להני דסוברים דגם גבי מעיין הוה בעי רביעית

ממש ע"כ צ"ל דבטלו. כ"ש דמעיין. ועיין ש"ך ס"ק מ"ב.

שם טו"ז סקל"ח

עד שיהיו רובן ע"י המשכה. עי' תפא"י שם פ"ז בועז סק"ה שחולק על הטו"ז.

שם טו"ז סקפ"ד

פ"י דמן התורה אינו פסול אלא בכולו שאוב אבל ברובו שאוב כשר. נלע"ד דצ"ל — ברובו אינו שאוב — דהיכן מצינו דיעה זו דכולו פסול מה"ת ורובו רק דרבנן — דרובו ככולו וכן להלן תיבת ומדרבנן ברובו ט"ס וצ"ל לאחר רובו ואפשר דכונת טו"ז כן רק הלשון מגומגם.

שם ש"ך ס"ק כ"ב

דוקא בשולי' „בעינן“ שאינה יכולה לקבל מים. צ"ל בעינן — ומצאתי בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' צ"ד הגי' כן וכ' שגם בתשובת ב"ש יו"ד ח"ב סי' מ"ח הגירסא כן והוסיף „או מן הצד למטה אצל שולי' ממש“, והוא פשוט מאוד.

שם ש"ך סוף ס"ק ע"א

וגם ר"ש גופי' חזר בו. לשון גופי' אינו מובן דמעשה בא לפני ר' שמרי' והתיר והוא לא חזר בו רק ר' שמחה רצה להתר וחזר בו.

שם ש"ך ס"ק ע"ו

דהשתא אפי' אין לה שפה מקבל טומאה. עיין משנה אחרונה פט"ו משנה ב' דכלים דהביא דברי הש"ך וכ' לא ידעתי מנ"ל זה — היינו שע"י שמיחד פשוטי כלי עץ למלאכה מקבל טומאה מה"ת — והביא שם דברי מל"מ פ"ד מה"כ בשם רשב"א דאיכא מ"ד פשוטי כלי עץ דמשמש אדם וכלים טמא מה"ת וכ' על זה המשנה אחרונה דכל המפורשים לא ס"ל כן — ועיי' ב"י וב"ח כאן שתירצו דברי הטור שכתב דאפי' אין לו שפה כלל פוסלת כיון שמקבלת טומאה דקשה הא פשוטי כלי עץ אינו מק"ט ותירצו דמיירי דהי' לה שפה וניטלו כל שפתותי' ונשאר פשוטי כלי עץ ואפי"ה מקבלת טומאה כיון

שמתחלה היתה כלי ועכשיו לא נשברה לגמרי עיי"ש וצע"ג לענ"ד דמפורש במתני' פ"ז דכלים מ"ד ופ"כ מ"ב דכלי עץ שהי' לו שפה וניטל השפה אמק"ט רק אם נשאר שפה כל שהו עכ"פ והרמב"ם פסק כן בפ"ו מה"כ ה"ה והי"א וא"כ בנ"ד א"א לומר דהטור יסבור דבכה"ג דלא נשאר מן השפה כלל מקבל טומאה מן התורה — שוב מצאתי באמרי יושר ח"א סי' צ"ט העיר ממשנה כלים פכ"ו וגם העיר ע"ז בשו"ת שואל ומשיב מהדורא ג' ח"א סי' ס"ה — מכלים פט"ו.

בנקודת הכסף — ש"ך ס"ק ע"ז

ג"ב — יש שם טעות סופר דחסר תיבת "אין" וצר"ל וא"כ אין צריך לפרש — ומצאתי בתשו' ערוה"ב יו"ד ח"ב סוס"י ר"ד שהגיה כן.

שם ש"ך סקפ"ו

שהסתימה אינו אלא לנגב המקוה. נלע"ד סמך לזה מב"ב דף נ"ג ע"א דמונע מים לבוא בנכסי הגר ל"ה עשי' ותיקון שיקנה רק כמבריה ארי — אבל אם מונע המים שבתוך השדה לצאת הוי תיקון — ועשי' קנה. עיי"ש. חזינן דזה לא הוי עשי' שלא יבוא המים ע"כ כשר אם מונע המים שלא יבא גם ע"י דבר המק"ט וא"כ י"ל ג"כ בנידון מקוה שהמים באים בזחילה ממקום אחר לתוך המקוה ונשארים במקוה גם להני שיטות דגם בכה"ג הוי זחילה לפסול המקוה עי' לחם ושמלה סקצ"ד — מ"מ יש להתיר לפקוק בדבר המק"ט עפ"י סברא שכתבתי דדבר שהוא להגן שלא יבוא הוה רק כמבריה ארי ול"ה תיקון ועשי' וקיל מלפקוק שלא יצאו המים — כנלע"ד.

שם ש"ך ס"ק קי"ב

ורבינו ירוחם כתב שנסתפקו המפורשים.

תב"י העתיק זה שנסתפקו ואח"כ כתב בשם רי"ו די"מ דכיון דהוכשר פעם אחד שוב אינו חוזר לפיסולו עכ"ל — א"כ כיון דיש מתירין להדיא ולאיסור ליכא שום דיעה רק נסתפקו א"כ אין ספק שלהם מוציא מידי ודאי המתירין ובש"ך העתיק רק הספק ולא הביא דברי המתירין — וצע"ק — ועי' שו"ת זכרון יהודא

סי' ק"פ העיר כן על הש"ך ורוצה להתיר עיי"ז — ועשו"ת דברי חיים ח"ב יו"ד סס"י צ"א כתב דכן נוהגין כדברי הש"ך — דלא כמ"ש בח"ס דלית דחש לדברי רי"ו ועשו"ת דברי חיים ח"א יו"ד סי' מ"ב משמע קצת דדי בחיבור פ"א דלא כמ"ש בח"ב יו"ד סוס"י צ"א דכן נוהגין כדברי ש"ך — ועשו"ת כת"ס יו"ד סי' צ"ט האריך בזה וסיים דרק בשאוב שהשיק למקוה כשרה ואח"כ נסתם נקב השקה שם נסתפקו המפרשים ברי"ו אבל אם נותן מים שאובים למקוה כשרה ויורדים לחפירה שאין בו מים כשר לדברי הכל אפ"י נסתם עיי"ש שכתב דהמקוה בפרעשבורג כשרה אף לדברי הש"ך.

שם ס"ק קט"ו

כשערה פי' כחוט השערה. בפשיטות משמע דהשמיענו שלא תפרש הכונה — שעורה — (גערשטען בלע"ז) ע"כ מפרש כחוט השערה היינו משערות ראשו — מיהא י"ל עוד עפ"י מה שכתב בס' דעת תורה (מהגאון מבערזאן ז"ל) הל' שחיטה סי' י"ח דחוט השערה הנאמר שם הכונה דשערה נחלק לב' וגם לג' ע"כ השמיענו דאפי' חוט הימנו אפי' חלק ג' משערה מ"מ הוה פגימה וכן השמיענו כאן דל"ד שערה רק אפי' חוט השערה היינו חלק ג' ממנו — כן י"ל בכוונת דברי הש"ך אולם לדינא צ"ע אף דבאמת יש גי' כן במשנה חוט השערה עי' תוי"ט — מ"מ רוב גרסי במשנה כשערה א"כ י"ל שם לענין פגימה דבגמ' הגירסא חוט השערה ע"כ לדברי הכל השיעור בחלק משערה אבל כאן לגי' כשערה בעינן שיהא חיבור כשערה ממש אבל לא די בחלק משערה וצ"ע לדינא להקל בחיבור שהוא רק חלק ג' משער הראש.

שם ס"ק ק"כ

בשלא חסר בשעת יציאת מים על שפתם כלום מהמים כגון שכותלי המקוה גבוהים. הגאון בא"פ גורס כאן "אי נמי" כגון שכותלי וכו' — עי' מי נדה בקונטרס אחרון דף מ"ג הביא ששמע בשם הגאון בית אפרים להגיה תיבת אי נמי — ומהרש"ק כתב דא"צ להגי' עיי"ש בענין אי שייך זוחלין ממקוה למקוה.

שם ס"ק קכ"ז

כן מוכח בש"ס ופוסקים ופשוט הוא וע"ל סי' ק"כ סע"ק ב'. לא מצאתי שם שידבר מזה רק בטו"ז סק"ב מדבר מזה ועי' לחם ושמלה הקשה ע"ז הא בטלוהו לרביעית דכלים — וי"ל דרק רביעית דמקוה בטלוהו אבל לא רביעית דמעיק עי' תוס' נזיר ל"ח וע"ז קאי הש"ך.

שם ס"ק קמ"א

דוקא כשהי' רוב מים כשרים במקוה. לכאורה משמע מכאן דאי נפל כשהי' רק כ' סאין פסול דהוה אז שאובה מה"ת ובאמת לא נשמע כן בשום מקום וצ"ע — ואין לאמור הכונה שצריך שעכ"פ יהא יותר מג' לוגין במקוה והיינו שכתב רוב מים כשרים והכוונה על רוב מג' לוגין כשירין אבל ז"א דאפי' ג' לוגין כשרים בתחילתן ג"כ אינן אלא דרבנן כדמשמע בכ"מ — ועי' תוספת יו"ט פרק ב' דמקואות משנה ה' שהביא בשם הרא"ש ג"כ דעד שיש רוב מקוה פסול בספק ג' לוגין מים שאובים יען שהוא מה"ת עיי"ש וכ"כ הר"ש פ"ב משנה ג' והובא בס' משנה אחרונה שם והוא כמ"ש הש"ך כאן אך באמת צ"ע ועי' ב"י בשם הר"ן בשבועות דר"ת סובר דאפי' רביעית מתחלה הוא מה"ת ודחה דבריו דאפי' בתחלה הוא דרבנן משמע שם ג"כ דהא בהא תליא למ"ד דאורייתא גם ג"ל או לר"ת רביעית הוא מה"ת ועיין תועפות רא"ם ביאור ליראים סי' כ"ו ס"ק קס"ז ומצאתי בשו"ת שערי צדק יו"ד סי' קנ"ג עמד בזה וכתב ע"צ הדוחק דמיירי בנפלו כ"א סאין לא רק ג' לוגין והש"ך קיצר בדבריו ויען שבתוך כך באו גשמים ונתמלאו ב' המקואות לגמרי ע"כ לא שייך להכיר ע"י מדידה ומצאתי בס' באר אליעזר הגהות על יו"ד שעמד בזה וכתב דהכוונה רוב היינו יותר מג"ל עיי"ש וכבר כתבתי דגם כך א"א לפרש ועי' סי' התעוררות תשובה ח"א סי' קל"ג מש"כ בדברי הש"ך.

סימן רג

סעיף ג'

שטוב יותר שישאל על נדרו. בך"ן נדרים כ' ע"א כתב שמחזירין אחר מי שלא עבר על נדרו שישאל על נדרו יען שאם מקיימו נקרא חוטא עיי"ש.

סימן ריד

דגול מרבבה על ש"ך סק"ב

ובזה דברי המג"א בסי' תקפ"א נכונים. ולכא' לא משמע הכי במג"א ס"ס קס"א ס"ק י"ג שכ' דיתנה בתחלה שאם לא יהא לו מים לפעמים די שיטול רק עד סוף אצבעות וציץ לכאן משמע דסובר דגם בכה"ג שאין לו מים מ"מ בעי התרה עיי' מחצית השקל. ולדגול מרבבה בכה"ג א"צ התרה — ועי' אר"ח סי' תקנ"ב סעיף י"א שכתב מי שקיבל עליו תענית שני וחמישי כל ימות השנה ואירע ערב ט"ב להיות בשני וא"א לו להתענות ב' ימים ביחד ישאל על נדרו או ילוה תעניתו ויפרע — ועיי"ש באחרונים דהעתיקו רק הא דישאל על תעניתו ולדברי הדג"מ צ"ע למה ישאל על נדרו כיון דאינו חוזר ממנהגו לעולם וגם אח"כ יתענה שני וחמישי רק כעת שאירע שני בערב ט"ב ואינו יכול להתענות ב' ימים א"כ נימא דא"צ התרה וצ"ע.

סימן רטז

ש"ך סק"ב

ודלא כמ"ש מהר"ש אידלש כו'. ברש"ש ערובין דף ט"ו כתב דזה שייך סוף סק"א שכ' הש"ך שאם קנה אח"כ ל"ה בכלל נדר.

סימן רכ

סעיף ח' במחבר

עד סוף אדר סוף אדר שני. ברי"ף ורמב"ן וריטב"א ונמוקי יוסף על הל' נדרים — הגירסא עד סוף אדר ראשון.

שם ש"ך ס"ק ט"ו

ואם עמד בניסן פשיטא דכיון שעבר חודש העיבור. נראה דאם עמד באד"ש ואמר לשונות והאלו אסור יותר מ"ב חודש ולא זכיתי להבין למה יהי' כן דלענ"ד נראה דאם עמד ברי"ח אדר שני ואמר שנה אחת כיון שהגיע ר"ח אדר לשנה הבאה מותר דהכי נימא דיהא אסור עד ניסן

דמאי חילוק אם נדר בשנה פשוטה באדר על שנה
בודאי כלתה השנה באדר א"כ גם בשנה מעוברת
כיון שכבר הוא עומד באדר שני אפילו אי נימא
שהשני הוא העיבור ולא הראשון מ"מ לשנה הבאה
כלתה השנה באדר — ואפשר דגם הב"ח לאו בדוקא
נקט אבל גם הפרישה נקט כן וצ"ע.

סימן רכח

ס"ג

ובקרובים. נ"ב — בת' בית יצחק אה"ע ח"א
סי' ח' לאחר שהאריך לחלוק על ת' גור ארי' יהודה
סי' כ"ב שאוסר לצרף על היתר מ"ר ב' גיסים והוא
מתיר — כ' לענין נדרים אב ובנו — ולענין שומא
לא מלאו לבו להקל רק לענין מ"ר יש להקל.

סעיף ט"ז, במחבר

צריך הנודר לבוא לפני המתירין
כשיתירו לו. נלע"ד דבשעת הדחק דאי אפשר לו
לבוא כגון שהוא חולה וכדומה יכולים להתיר לו ע"י
טעלפאן שיפרש את נדרו והם יתירו לו ע"י טעלפאן
— דבפניו לא אתא לאפוקי אלא שליח או כתב דאינו
מדבר בעצמו אבל כאן מדבר בעצמו — ועי' בי"צ
אה"ע ח"ב סי' י"ג מתיר בגט בשעה"ד לעשות שליח
לקבלה או שליחות לסופר ע"י טעלפאן עיי"ש לענין
טב"ע דקלא ע"י טעלפאן אבל בנ"ד אין נ"מ טב"ע על
קול שלו דמאי נ"מ קול של מי הוא ראובן או שמעון
לענין היתר נדרים — וכי נימא דאם א' בא לב"ד
וכסה פניו שלא נכיר אותו לא נוכל להתיר נדרו —
דאין נ"מ רק שידבר בפני הב"ד — כנלע"ד.

שם סעיף מ"ג

פי' המזדווגין עצמם יקראו משודכים
מענין ומצאן מנוחה. כ"כ הר"ן בשבת על דף י"ב
משדכין לתינוקת עיי"ש.

שם פתחי תשובה טק"א

משמע דאם יש יחיד מומחה לא מהני
ג' הדיוטות. עי' רא"ש כתובות דף ע"ה ע"א כ'

שם דר"מ לא חש שתתבזה אשתו בב"ד בהיתר
הנדרים דהא תוכל להביא ג' הדיוטות לביתה עיי"ש
הרי אף דמיירי שיש ב"ד מ"מ אין הכרח שתלך לב"ד
רק תוכל להתיר ע"י ג' הדיוטות ומשמע קצת דגם
לכתחילה יכולה ע"י ג' הדיוטות, מיהא י"ל דרק
בדיעבד מותרת ע"י ג' הדיוטות דכדי שלא תתבזה
היה כדיעבד, — אבל עיין בריטב"א ושטמ"ק שם
בכתובות דף ע"ה ורשב"א וריטב"א גיטין דף מ"ה
דהבזיון אינו משום הליכה לב"ד רק הבזיון הוא מה
שידעו בנדריו וא"כ אכתי לא הועילו בהבאת ג'
הדיוטות לביתה, דהא ידעו בנדריו.

סימן רמ

סעיף ב'

ולא יקראנו בשמו. נ"ב — נשאלתי דצ"ע
דין זה דהא מפורש בקרא סוף ויחי דיעקב אמר —
שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו — והאין
קרא לאביו ואמו בשמותן — ומצאתי בס' הכתב
והקבלה שעמד בזה שם סוף ויחי — ותירץ יען
אשר אמר מקודם קברו אותי אל אבותי מותר כמו
שאמר ר' יוסי אבא חלפתא יען שהזכיר אבא מותר
להזכיר שמו, עיי' שבת דף קט"ז כן ג"כ כאן. —
אבל לענ"ד לא דמי, דשם הזכיר אבא חלפתא ולא
הזכיר חלפתא בפני עצמו — אבל כאן אמר יצחק
ורבקה בלא אבותי רק מקודם אמר אבותי על כן
צ"ע תירוצו זה.

אבל עוד יש לחלק, דרק שם שנתנו לא' על ידי
אביו לפי דעתו אסור להזכיר אבל שם של ג' אבות
נקבו מפי השם לקרא כן אשר מורה בלי ספק על
גודל מעלות נפשותיהם מותר — ובאמת גם זה צ"ע.
ושמעתי להקשות מפי מו"ר הגאון בעל שאול
שאל זי"ע בעת למדנו פסחים דף ג"ו דאמרו בני
יעקב לאביהם שמע ישראל ושמו הי' ישראל והא
אסור לקרא לאביו בשמו והאין קראוהו בשמו בלי
איזה תואר.

ואפשר ליישב על פי שהביא במנ"ח סימן רנ"ז
בשם מעבר יבוק שאם בענין א' מזכיר שם ה' ושם
אביו או רבו לא יאמר אדוני אבי או רבי כי נגד
השי"ת אין לקרות לשום אדם אדון כמו אורי' הי'

שם, בחי' רעק"א

על הא דאמר בס"ב ולא יקראנו בשמו.
— קשה הא ברכות י"ח אמר שמואל בעינא אבא —
הוא אביו של שמואל והיאך קרא לי' בשמו — וכן
בשבת קט"ו ע"א אר"י מעשה באבא חלפתא, והיכי
קרא לי' בשמו — וכן העירו מב"ק דף ע' אר"י
כשהלך אבא חלפתא ופרש"י חלפתא אביו של ר"י
— וכן בכורות כ"ז ע"א אר"י מודה אבא חלפתא,
והקשה בקהלת יעקב להגאון רי"ט אלגאזי, בחלק
מענה לשון אות א' — ק"ט — האיך קרא לי' בשמו
— ותי' דר"י אמר רק אבא — רק תנא דבריתא
מפרש דשמו חלפתא — ובאמת לא נראה כן בפשטות
— ובהגר"א סי' רמ"ב ס"ק ל"ה דאם אמר אבא מותר
להזכיר השם וכן אמר ר"ש יוחאי אבא — ובשה"ג ערך
אבא הקשה ג"כ מגמ' הנ"ל, ובת' יוסף אומץ האריך
בסי' פ"ז בזה, וכן בברכ"י שיו"ב סי' ר"מ ורמ"ב
ומסיק דלא כמש"כ בפר"ד לחלק דהשם קודם אסור
אפי' אומר אח"כ אבי או מורי רק כשמקדים אבי
או מורי קודם השם מותר, אבל חלקו עליו דנמצא
יוחאי אבא אמר ר' שמעון ובתנ"ך ריש מלכים וריש
דה"י דשלמה אמר דוד אבי ועכ"ח כיון דאמר שם
חשיבות אבי או מורי בין בתחלה בין בסוף שרי.
וכ"כ ברדב"ז על הרמב"ם פ"ו מה' ממרים דאם
אומר רבי אברהם לאחד שהוא כשם אביו מותר יען
שאמר רבי אברהם.

בהגהת רעק"א אות קי"ט כ' מכנה"ג יו"ד ר"א
בשם ס"ח כשמתפלל על אביו החולה לא יאמר אבא
מארי אלא מזכירו בשמו כמו דוד אבי — נראה
הכונה שאין גבהות לפני המקום.

שם בטו"ז טק"א, בשם ירושלמי פ"ק דקדושין
כופין הבן לזון את האב. ג"ב — הריטב"א
ר"ה דף ו' כ' דלא קי"ל כירושלמי.

שם, במחבר

אומר הכ"מ אם הוא תוך י"ב חדש. ג"ב, בדרך
פקודיך מ"ע ל"ג כ' דיב"ח לאו דוקא דגם בחודש
י"ב לא יאמר הכ"מ רק זלה"ה — ועיי' ביאור הגר"א
סי' ר"מ אות כ"ב כשמזכיר אחר יב"ח מה שכ'
בתוך יב"ח לא יאמר זלה"ה רק הכ"מ וכ"ש בעת
הכתיבה.

מורד במלכות כשקרא אדוני יואב לפני דוד —
ומנ"ח תירץ בזה הא דאלעזר גבי גיעולי מדין אמר
אשר צוה ה' את משה ולא אמר אדוני משה, יען
דהזכיר שם השי"ת — וכן י"ל כאן כיון דהזכיר
שמע ישראל ה' מותר לומר להזכיר בשמו בלא אדוני
כיון דאסור לומר אדוני אצל הזכרת שמו יתברך.
ולא הבנתי מש"כ במנ"ח להקשות דבספר יהושע
כתיב כמה פעמים משה עבד ה' ולא הזכיר אדוני,
ובאמת אסור להזכיר את רבו בשמו אפי' לאחר מיתה
ומאי קושיא הא המנ"ח גופא הביא דאם מתפלל לפני
השי"ת לא יאמר אדוני על רבו או אביו — א"כ גם
כאן שמזכיר עבד ה' א"א לומר אדוני משה עבד ה'.

ומצאתי בשל"ה פ' ויחי הביא להקשות מפסחים
ג"ו הנ"ל האיך אמרו שמע ישראל — ותירץ כמו
שכתבתי יען דישראל הוא שם חשיבות מותר —
ועיי"ש שהעלה דבר חדש דאם אביו הוא רבו ג"כ
לא יקראנו אבא רק רבי — והוא דבר חדש וכבר
ראיתי לרב א' שקרא בפני את אביו דער רבי ז"ל
לאחר פטירתו ולא דער טאטע — אבל כל העולם
לא נהגו כן.

עוד י"ל כמו שכ' בחי' רעק"א שבת קט"ז לתרץ
הקו' האיך אמר ר' יוסי אבא חלפתא דהזכיר אותו
בשמו מתרץ כיון שהזכיר אבא לשון חשיבות מותר
ע"כ — אם כן גם כאן י"ל כיון דאביהם ה' לו שם
יעקב והם הזכירו שם ישראל שהוא שם חשיבות כמו
אבא מותר לקראו בשם שמורה על חשיבות. [ועייין
לקמן סי' רמ"ב (ד"ה שם בפ"ת סק"י) מש"כ עוד
בזה חי' נכון].

ונשאלתי, בתפלת אנא שאומרים אחר לימוד
משניות על או"א אם מותר להזכירם בשמם בלא
אמירת אבי או אמי דכשאומר אבי או אמי לפני שמם
מותר בפשיטות כמו שכתבתי לעיל — נ"ל דאינו
צריך להזכיר אבי או אמי פלוני ושרי להזכיר רק
שמם מה"ט שכ' המנ"ח הנ"ל בשם מעבור יבוק
חלק שפתי צדיק פ"ח דכשמתפלל לפני השי"ת אסור
לומר אדוני אבי דאין חשיבות לפני המקום — א"כ
גם פה יש לומר דגם אבא הוא חשיבות ואין מוכרח
לומר בתפלת אנא אבי, יען דכעת מתפלל לפני
המקום ואין חשיבות לפני המקום.

בשער הגלגולים דף ק"ט כ' ר' שמואל וויטאל
על התנא ר' מאיר ע"ה ועל אביו כתב ז"ל — וצריך
להבין טעם החילוק.

שם, ברמ"א

ואין חילוק בין אב לאם בכל זה. נ"ב
— במהרי"ל סי' כ"ד הלשון אין חילוק בין
אביו ואמו בשום מיני כבוד — נראה דקאי על כל
הלכות כיבוד ומורא לא רק על ס"ט — ותיבת בכל
זה שכ' רמ"א יש לפרש לא רק על סעיף זה אלא
על סימן זה כמו שמפורש בתשו' מהרי"ל ובאחרונים
יש דברים שכתבו דה"ה באמו ויש מקום לפרש למה
נקטו עפ"י הרוב באביו — אבל העיקר כמהרי"ל
הנ"ל וכמו שהעתיק הרמב"ם בריש פ"ז מה' ממרים
ששניהם שוין בין למורא בין לכיבוד.

בפ"ת סק"א דעיקר הכיבוד הוא בחיים —
והתפא"י קדושין פ"א מ"ז כ' דלאחר מיתה הוא רק
דרבנן, שהקשה שם דיעקב אמר שמה קברו את
יצחק ורבקה אשתו דקרא אותם בשמם על זה כתב
דלאחר מיתה כיבוד ומורא הוא רק מדרבנן — ושם
כ' מה דיעקב אמר ופחד יצחק דהוכיר שם אביו
כ' דהוה כאומר אבי מורי דפחד יצחק היינו שהוא
עבד ד' ויראתו על פניו. ועיי' ת' גבעת פנחס להפלאה
סימן ג' דמי שמצווה בשוא"ת לו ראוי לשמוע עיי"ש.

שם, סעיף י"ח, ברמ"א

וי"א דאינו מחויב לכבד אביו רשע אלא
א"כ עשה תשובה. נ"ב — יש לומר כעין ראי'
ממדרש רבה פ' לך פל"ט, באברהם — אמר הקב"ה
לך אני פוטרך מכיבוד או"א ואין אני פוטר לאחר
מכיבוד או"א — והא תרח רשע הי' כאמור במ"ר
שם רשעים בחייהם קרוים מתים ואפ"ה אחר התשובה
הי' חייב בכיבוד — א"כ ראי' להמחבר.

סעיף כ"א

חייב אדם לכבד אשת אביו וכו' כ"ז שאביו
קיים. נ"ב — יש לעיין במה ששכח במי שנשא אשה
ויש לו בנים מאשה אחרת והתקוטט עם אשתו השני'
ורוצה לגרשה ואינו דר עמה והאשה אינה רוצה
להתגרש, אם בניו מחויבין לכבד אשת אביהם

שאביהם רוצה לגרשה — אי נימא דעכ"פ כעת היא
אשת אביהם דלא נתגרשה — או נימא זיל בתר
טעמא דמחויב לכבד אשת אביו מצד כבוד אביו
דמרבין כבוד אשת אביו מדכתיב כבד את אביך
דאת מרבה אשת אביך, ובכגון זה שהתקוטט עמה
והם בכעס זה על זה ורוצה לגרשה לא שייך כיבוד
שבא רק מצד אביו והוא בדעתו שאינה אשתו לענין
חיוב הבעל לאשתו על כן לא יתחייב הבן לכבד
אשתו בעת שהאב מבזה אותה ורוצה לגרשה — או
נימא לא דרשינן טעמא דקרא כעת היא אשת אביו
מחויב בכבודה.

והשאלה היא גם אם האשה מבקשת גט והבעל
אינה רוצה לגרשה ואינם דרים ביחד — אם בנים
שלה שהם מחויבים לכבד בעל אמם שנלמד ג"כ
מקרא ואת אמך לרבות בעל אמך אם כעת שהם
מתקוטטים ועומדים להתגרש רק שיש עכובים מצד
זה או מצד זה אם בני' מחויבים בכבוד בעל אמם —
או אפשר לומר השאלה בכל אופן אם א' תובע
הגרושין הן האיש או האשה והם מתקוטטים ואין
דרים ביחד אם הבנים של האיש או האשה מחויבים
בכבוד אשת אביהם או בעל אמם.

והנה הי' מעשה שהיתה מורדת שלא רצתה
לדור עמו גם לא רצתה לקבל גט [ומה שטענה שיתן
לה באנק ביכעל או טאבעלצאן על כמה אלפים או
תדור עמו אינו מחויב והוה מורדת] בכה"ג אפשר
שלא שייך כיבוד מצד בני בעלה כיון דיכול לגרש
בע"כ או על ידי היתר מ"ר כמש"כ באע"ז סימן ע"ז
בפרט שאין מחויב בחיוב הבעל לאשתו בשכו"ע
א"כ לא נקראת אשת אביו יען דאין עליו שום
התחייבות אלי' — אפשר בכה"ג בניו אינם מחויבים
בכבודה ומ"מ צ"ע למעשה כיון שהוא מדאורייתא
הכבוד, אך בכה"ג שאינה מורדת עוד רק מתקוטטים
ואינם דרים ביחד ויש להם שנאה וצד א' רוצה
לגרש רק צד השני מעכב הגרושין מצד עניני ממון
וכדומה יש לעיין אם הבנים מחויבים בכבוד אשת
אביהם או בעל אמם.

והנה נודע מה שהביאו מיש"ש פ"ב דגיטין
סימן ד' שפסק מהרש"ל בא' שהי' לו קטט עם אשתו
והי' לו ברור בדעתו לגרשה [וחידוש לי שהישיע"ק

אה"ע סי' צ' העתיק את המעשה מהיש"ש וכ' והתפשרו על הגרושין — דבאמת נראה ביש"ש להיפך דרך הבעל נתן דעתו לגרשה אבל לא נתפשרו על הגרושין — דלענ"ד אם נתפשרו על הגרושין יש יותר מקום לפטרו מאבילות יותר מאם לא נתפשרו לגרש רק שנתן דעתו לגרש אבל דעתה אין כאן עוד — וחי' על הישיע"ק שלא דקדק על המעשה שביש"ש]. — ופסק יען שבנתיים מתה א"צ הבעל לישב ז' ימי אבילות, וכ' שחכמי ירושלים הסכימו לדבריו, ורוב אחרונים פסקו כן — ונראה שם ביש"ש שגם אנינות שהוא מה"ת פטר אותו שכ' שאין לבו אבל ואין יום מר לפניו — נראה דיום מר הוא יום האנינות, וגם כ' יש"ש שאין לו לישב ז' ימי אבילות ושלל להתאבל עלי' — י"ל דכונתו גם על האנינות — ונ"מ בזה אם רק מאבילות פטר אותו או אין ענין לענין שאלתנו בכיבוד אשת אב או בעל אמם שהוא מה"ת, או גם ענין כיבוד שהוא מה"ת יש לפטור בנתן עיניו לגרשה שזה הוא המקור ברשב"ם ב"ב דף קמ"ו והפוסקים כתבו לענין ירושה שהוא מה"ת שגם על זה כ' רשב"ם שאינו יורש, אבל אם האשה רוצה שיגרשה והבעל אינו רוצה לגרש רק לדור נראה דבני' מחויבים בכבודו דמ"מ אשתו היא אף שאינה דרה עמו כיון שהוא רוצה לדור כנלע"ד. אבל מצאתי במנ"ח סי' ל"ג שכ' וזה פשוט דאם אביו מוחל לבניו אין צריכים לכבד את אשת אביו — וכן אם האם מוחלת כיון דהכיבוד חוזר רק מחמת כיבוד האבות והם מוחלים — וכ"ש אם אין רצונם בכבוד זה לכבד אשתו וזו לכבד בעלה ודאי אין רשאי כי אין זה כבודם ורצונם של אדם זה כבודו ע"כ. ולא ראיתי חולק על המנ"ח א"כ כש"כ כשיש רוגזה ביניהם ורצונו או רצונה בגירושין בודאי אין רצונם בכבוד ואין רשאי לכבדם.

שם, פ"ת ס"ק י"ח וס"ק י"ט

עיי' ב"ב דף קל"א ע"ב דכותב כל נכסיו לבנו הגדול לא עשאו אלא אפטרופוס, כ' רשב"ם דרוצה שיחלקו לו אחיו כבוד שהרי חייבין בכבודו דאת אביך לרבות אחיך הגדול — ושם מיירי לאחר מיתת האב ואפ"ה נדרש מקרא שחייב בכבודו, וברשב"ם שם

משמע דגם לאחר מיתה חייב בכבוד אחיו הגדול — וגם דלאחותו לא מחויב בכבודה, ברשב"ם ד"ה בת שכ' כדי שיכבדו בניו את אחותם לא חש לכבודה — שוב מצאתי שהעיר כן במהר"ם שיק תרי"ג מצות סימן ל"ג — וגם בשב"י ח"א סימן ע"ו כ' דרך אחיו הגדול מכולם חייב בכבודו אבל הגדול רק מאתו אינו מחויב, ועיי' ח"ס חלק ששי סי' כ"ט לא הסכים לזה — וכן נלע"ד מב"ב שם דבעי גם בנו קטן מאי משמע דעל בנו גדול רק שאינו בכור א"צ לשאול יען שהוא ג"כ נדרש מוא"ו עיי"ש ברשב"ם.

סימן רמב

טע"ף ד'

אסור לאדם להורות לפני רבו. נ"ב — בתה"ד סימן קל"ח לענין הסיבה בליל פסח לפני ת"ח מופלג שאינו רבו — הביא דברי תוס' ברכות ל"א ע"ב ד"ה מורה שכתבו ואף ע"פ שלא למד עדיין לפני עלי מ"מ גדול הדור הי' ובא ללמוד לפניו — כ' התה"ד דשני שינויי גינהו דלא שייכי להדדי לצרף אחד שינוי — א"כ מפורש בתוס' בתי' הב' דאפילו אינו רבו רק כעת בא ללמוד לפניו הוה לי' כרבו לאסור להורות לפניו — וא"כ אפשר גם הא דאמרו אסור להתפלל אחורי רבו שייך מיד כשבא ללמוד לפניו — וראיתי בספר שהרה"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע כשבא פעם הראשון להרה"ק ר' אורי מסטערליסק זי"ע הי' לו ענין בזה שהסתפק אם מותר להתפלל אחוריו יען שלא קבלו עדיין לרבו.

שם, פ"ת ס"ק ג' בשם שב"י

שראוי שלא יורה הוראה בלתי עיון תחלה בספר והסימן אז לא אבוש בהביטי כו'. נ"ב — באו"ת סימן י"ד כ' על הא דאיתא שם דאם יש בעיר גדול ממנו צריך ליעץ עמו לדמות מלתא למלתא — כ' דה"ה באו"ה נמי דמ"ש מדיני ממונות וכ' ואני נוהג גם כן בכל הדברים במקום שאין הדבר פשוט כביעתא בכותתא לעיין בספרים ולהורות מתוך הספר כי אותיות מחכימות ובפרט בזמן הזה אשר בעו"ה השכחה גוברת.

שם, בפ"ת סק"ד מפרש מה שאמרו
בכתובות דף ס'

לא משום דמיחזי כאפקירותא ולא משום
דלא אסתעיא מלתא כתב הפ"ת הכונה לא
אפקירותא גרידא אלא גם משום דלא
אסתעיא מלתא. ג"ב — וכן מצאתי בתורי"ד שם
דף ס' בכתובות כתב בפירוש כן — ונראה דהי'
גורס כן בגמ'.

שם, בפ"ת סק"י

דגם בפניו מותר לקרא לרבו מורי או
אדוני עם שמו דכתיב אדוני משה כלאם.
ג"ב — בס' ערך השולחן לגדול אחד כתב לחדש
דרכ שם הניתן מלידה אסור לקרא לרבו או לאביו
בשמו — אבל שם הניתן לו אח"כ שרי — על כן
שם משה אינו שם הניתן לו מלידה דאיתא במדרש
(סוטה דף י"ב) שקראו לו טוב או טובי — רק
אח"כ בתי' בת פרעה קראה לו שם משה, על כן
אין איסור ע"כ, ועפ"י נתיישב מה שהבאתי בסימן
ר"מ להקשות מפסחים ג"ו שמע ישראל דבניו אמרו
כן וקשה הא אסור לקרא לאביו או לרבו בשמו —
ועפ"י חי' של ערך השולחן א"ש דשם ישראל ניתן
ליעקב אח"כ ושם כזה מותר לקרא לאביו או לרבו
בשמו גם בפניו — אבל גוף הדבר שמחדש צ"ע
מהיכן לקח זה לחדש — דכיון דכעת נקרא כן יש
בזיון אם יקרא לו כן. עיי' צל"ח ברכות דף ד'
שכתב דברבו שאינו מובהק מותר לומר גם בפניו
פלוני רבי כמו שאמר דוד מפיבשת רבי יפה דנת
אם שהי' בפניו — ועפ"י מה שהבאתי מס' ערך
השולחן יש לומר דזה קישור הגמרא שם לא מפיבושת
שמו אלא איש בושת שמו ונקרא אח"כ מפיבושת —
לתרץ תאיך קרא את רבו בשמו על זה מתרץ איש
בושת שמו רק נקרא אח"כ מפיבושת ושם שנקרא
אח"כ מותר לקרות לרבו בשמו אפילו בפניו.

סל"א — ברמ"א

אין לאדם להורות עד מ' שנה אם יש
גדול ממנו בעיר. ג"ב — בחגיגה דף י"ד ע"א אין
מעמידין מתורגמן עד ג' שנה, וכאן איתא רק עד מ'
שנה — ואפשר כאן מיירי שאין להורות אפילו דרך

עראי עד מ' שנה ולא מיירי לקבל אותו בתור מורה
הוראה לרבים — אבל שם מיירי להעמיד אותו
לרבים שתורגמן הוא לרבים לזה צריך שיהי' בן
חמשים, ועיי' הגהת מהרצ"ח שם שהקשה שהפוסקים
לא הביאו להלכה זה הדין.

שם

ובלבד שיודיע אותו שכבר הורה הראשון
לאסור. ג"ב — עיי' פלפולא חריפתא בע"ז הקשה
מירושלמי סוף פ"ק דע"ז והובא ברא"ש שם דף
ט"ו ר' סימון שאל לר' יוחנן ואסר ושאל לריב"ל
ושרי — והאיך עשה כן והא חכם שאסר אסור
לישאל לחבירו — ויש לומר דהודיע לריב"ל דר'
יוחנן אסר — רק צ"ע דבירושלמי שבת פ"ט ה"א
בחד עובדא שאל לר' סימון ושרא, שאל לר' אמי
ואסר, ואיקפד ר' סימון, אבל קשה על האי ירושלמי
דהביא הרא"ש הנ"ל דר' סימון בעצמו עשה כן
דקודם שאל לר' יוחנן ואסר ואח"כ שאל לריב"ל
והאיך עשה הוא כך והא בירושלמי הנ"ל בשבת
פ"ט איקפד על מי ששאל חכם אחר לאחר ששאלו
אותו — ואפשר על פי מסקנא בירושלמי שבת דלא
כן הוה מעשה דר' סימון רק מקודם שאלו את ר'
אמי ואסר ואח"כ שאלו לר' סימון ואיקפד ר' אמי
— א"כ לא קשה דלא מצינו שר' סימון יקפיד על מי
ששאל חכם אחר לאחר ששאלו אותו.

שם

אבל במעשה אחר פשיטא שיכול להורות
מה שנראה לו. ג"ב — במבי"ט חלק א' סי' רי"ט
כ' דלא הוה הוראה אלא אם פסק מצד הדין אבל אם
פסק מצד חומרא לא הוה הוראה, ונראה מדבריו
דבכה"ג יוכל חכם אחר להתיר — ועיי' ש"ך ס"ק ס'
שכתב דאם חכם הראשון אסר מחמת חומר או גדר
וסייג אינו יכול חכם אחר להתיר אפילו במעשה אחר
— נראה דזה לא כמבי"ט הנ"ל.

ועיי' בת' מבי"ט חלק א' סימן קנ"ז כ' במה
שאסר הב"י בהמה שבני מעים שלה יש בהן בהרות
אדומות — והמבי"ט התיר והב"י כתב כיון דהוא
אסר אין אחר רשאי להתיר — וכ' המבי"ט דרך
אותה הבהמה דאסר הב"י אין רשאי להתיר חכם
אחר אבל הוא לא התיר אותה הבהמה רק בתמה

אחרת באותה שאלה התיר וזה לא הוה חכם שאסר
אין חבירו רשאי להתיר יען שהוא בבהמה אחרת
ועל זה הביא דברי מהרי"ק שהובא ברמ"א שבמעשה
אחר פשיטא שיכול להורות מה שנראה אליו.

ועיי' ת' מהר"ש ענגיל ח"ג סימן פ"ז בדין רב
שאסר אשה אחת לבעלה כהן ולא שמעו לדבריו
והולידו בנים אם יוכלו להתיר הבנים דהוה כמעשה
אחרת דמותר להתיר נגד חכם שאסר עיי"ש שחולק
על גאון א' דהתיר הבנים אבל הגאון מהר"ש אסר
הבנים — ועיי' דעת סימן ל"ה ס"ק פ' שהביא
מש"ך חו"מ סימן כ"ה ס"ק כ' דאחר מיתת החכם
שאסר ובא חכם אחר ומקיל כולים לנהוג היתר —
ושנה דבר זה בתשובתו ח"ב סימן קצ"א במפתחות
דאחר מיתת החכם בכל גווני יש להקל — ובת'
שו"מ מהדורא א' חלק א' סימן ד' וסימן ה' בשאלה
כעין זה בכהן שהרב אסר לו לדור עם אשתו מחמת
שהרב המנוח דחה אותו מכהונתו יען שהי' לאשתו
ילד בזנות וכ' שלכתחלה יפה עשה הרב שמיחה
להכהן לשאת אותה אבל יען שכבר נשא אותה ודאי
הבנים בחזקת כהונתם עומדים — ולהאב ג"כ יש
להתיר כעת לברך את ישראל יען כי יהיה חשש
לעז על בניו אם לא נתיר לו ובדיעבד לא נחמיר
— ובסימן ה' כ' מה שהרב הגאון מווירצבורג חשש
על מה שהרב הזקן אסר אין להתיר משום כבודו
כ' בודאי ליחא שכאן אנו דנין על כבודן של בני
כהנים ובני בניהם עד עולם, ופשיטא דלא חיישינן
לכבוד הרב הזקן שאסר עיי"ש שלא חש כלל על
איסור של הרב הזקן. — ובת' בנין ציון ח"א סי'
ק"ל התיר הבנים לעלות ראשון אבל לא האב שנשא
זונה לאחר שהרב אסר לו.

סימן רמד

סעיף ב'

חייב לקום מפניהם משיגיע לתוך ארבע
אמותיו. נ"ב — נלע"ד דאם רואה אותו דרך זכוכית
שבחלון שעובר ברה"ר והוא יושב בבית לא שייך
הידור שהוא ההולך ברה"ר אינו רואה מה שעושין
בבית שקמים מפניו. ואפילו יש שם בבית אנשים
אחרים שרואים שקם מפני הת"ח שהולך בחוץ —

אבל אם רואה את הת"ח דרך ברילען דמי למה
שחקרו האחרונים בכמה דברים לענין ראי' דרך
ברילען — ונראה פשוט דצריך לקום אם רואה את
הת"ח דרך ברילען — אבל על ידי חלון אם כי
אחרונים כתבו דיכול לקדש הלכנה דרך חלון שיש
בו זכוכית — אבל הכא אין ענין לשם דכאן מצד
כבוד להת"ח דהתורה חייב' — אבל אם הת"ח
ברחוב והוא בבית והת"ח אינו רואה אותו י"ל
דל"ש הידור.

שם — ס"ט

אין בעלי אומנות חייבים לעמוד בפני
ת"ח בשעה שעוסקין במלאכתם. נ"ב — בח"ס
חולין דף נ"ד כ' דגם משום חביבא מצוה בשעתא
אין לעמוד דרך בביכורים עומדים בפניהן שלא יהא
מכשילן לעתיד עיי"ש ויי"ש שו"ת צבי תפארת סימן
ע"ט לענין הרב והב"ד שעוברין דרך פתח חנות א'
ויושב שם פועל א' והרב והב"ד הולכין לשאוב מים
בי"ג ניסן לעת ערב למצת מצוה בער"פ עיי"ש
שכתב שצריך לעמוד מפניהם — ולדברי ח"ס הגיל
דגם משום מצוה בשעתא אין לעמוד גם בכה"ג א"צ
לעמוד דאין בעלי אומנות צריכין לעמוד בפני ת"ח
אפילו משום חביבא מצוה בשעתא — גם מצד מה
שכתבתי דדרך זכוכית לא שייך קימה והידור —
ושם ראה הפועל רק דרך זכוכית א"צ הפועל לעמוד
כנלע"ד.

סימן רמד

סעיף א'

וכן מצוה לקום מפני שיבה דהיינו בן
ע' שנה. נ"ב — עיי' מג"ח סימן רנ"ז דלפי התרגום
דמפרש והדרת פני זקן אוקן שאינו ת"ח אם כן
חייב לקום מכל אדם שאינו ת"ח מבן ס' דהא בן
ששים לזקנה — והביא דגם הארז"ל כ' דחייב לקום
מבן ס' — ולענ"ד יש לומר דהאר"י קאי לפי שכ'
בתקונים דף ס"ח ע"ב דשיבה הוא מבן ס' ובכסא
מלך שם כ' די"ל דמה שאיתא במתני' פ"ה דאבות
בן ע' לזקנה היינו מבן ס' עד בן ע' — ועיי' הגהות
מלא הרועים ב"ב דף ע"ה במה שהאריך בדברי

שט

כל המבטל את התורה מעושר טופו
לבטלה מעוני. נ"ב — בעבודת ישראל על אבות
הביא בשם התיקונים הגירסא סופו לקיימה מעוני
עיי"ש והוא בהקדמת תיקונים דף ו' ע"א.

סימן רמז

סעיף ד' — ברמ"א

וי"א דוקא בנתינת מעשר מותר לגסות
אבל לא בשאר צדקה. נ"ב — בקרבן נתנאל על
הרא"ש במס' שבת פט"ז אות ח' כ' דרך מעשר
תבואה בא"י מעשרת עושר גדול שנאמר עד בלי די
אבל מעשר כספים זוכה לעושר אבל לא עושר גדול
רק בצירוף זכות דתורה או שבת.

סימן רמח

סעיף ד'

אבל אם הבעל מוחה אפילו כ"ש אסור
לקבל מהם. נ"ב — בתפא"י כתובות פ"ה אות
נ"ג כ' די"ל דרך במעות לצדקה מעכב אבל מאכל
לעניים לא יוכל לעכב עיי"ש. ולענ"ד אין מוכרח —
וי"ל דשם מיירי דלא מיחא הבעל במה שתתן
מאכל לעניים אבל אם מוחה אין חילוק בין ממון
למאכל.

סימן רמט

סעיף א' — ברמ"א

ואל יבזוז אדם יותר מחומש שלא יצטרך
לבריות. נ"ב — מצאתי בפיה"מ לרמב"ם ריש
פיאה שכתב דאין מחויב ליתן יותר מחומש לבד אם
עשה כן במדת חסידות — וזה דבר חדש דיש מדת
חסידות ליתן יותר מחומש דבגמרא כתובות המובא
ברמ"א כאן לא נראה כן ואדרבא משמע דיש איסור
בוה ואין לעשות כן — ואפשר הכונה ברמב"ם הנ"ל
דחסיד אמיתי שאינו מתיירא שיצטרך לבריות יכול
ליתן יותר מחומש. והגמרא ושו"ע שאסרו מיירי
בסתם אדם — ומצאתי בשטמ"ק כתובות דף ג'

התקונים הנ"ל ובכסא מלך שם עיי"ש. וי"ל משום
דברי התיקונים כ' האר"י לקום מבן ס' — והנה
בתיקונים שם דף ס"ט כ' דבן חמשים לזקנה — א"כ
נראה דה"ל להם גירסא אחרת במתניתן — א"כ לפי
התרגום דוהדרת פני זקן קאי אוקן דעלמא ולא על
ת"ח ולפי התיקונים דבן חמשים לזקנה יש לקום
מבן חמשים אפילו שאינו ת"ח.

סימן רמה

סעיף י"ב

לא יבטלו התינוקות כלל חוץ מע"ש
ועיו"ט בסוף היום. נ"ב — בבאה"ג כ' דלא נמצא
המקור לזה לא בב"י ולא בכ"מ והוא כ' המקור
מפסחים ק"ט דר"ע אמר הגיע העת לעמוד מבהמ"ד
בער"פ ועיר"כ — משמע שר"ע החמיר בזה ושאר
חכמים החמירו כן בכל ע"ש ויו"ט — אבל לענ"ד
המקור לרמב"ם מסוכה כ"ח דגירסת ר"ח חוץ מער"פ
שבת ויו"ט ה"י ריב"ז ותלמידו ר"א אומר הגיע העת
לעמוד מבהמ"ד — וידוע דרוב גי' הרמב"ם הם
גירסת ר"ח רבי דרבי.

סימן רמו

סעיף כ"א — בסופו

ושרי לת"ח למטעם מידי מהוראתו כדי
לברר הוראתו. נ"ב — הכונה להראות שהוא מותר
דיראו שגם המורה אוכל מזה — ובאור זרוע ריש
מסכת עבודה זרה אות ק"ד שמשם נלקח דברי הג"א
הביא זה מירושלמי, ביצה פ"א ה"ט, דאמר שרי
למישחק קונדיטין ביו"ט והב לי ואנא שתי — ומפרש
האור"ז דהיינו שישתה לברר הוראתו דמותר לעשות
כן ביו"ט דאם ה"י אסור לעשות כן לא ה"י אוכל
ממאכל שנעשה באיסור ביו"ט.

שם, סעיף כ"ה

ואסור לדבר בשיחת חולין. נ"ב — בפ"י
ר"ח יומא דף י"ט מפרש דאסור להפסיק באמצע
לימוד תורה בשיחת חולין עיי"ש ואם כן לא נמצא
איסור מפורש בגמרא על שיחת חולין כשלא הפסיק
באמצע הלימוד.

הביא ממדרש רבה פ' בהר מפרש אם כי לא יבזבו יותר מחומש מכל מקום אם עבר ופזר צדקתו עומדת לעד ויהא לו ממון לעשות צדקה ולא יחסר לו עיי"ש וזה ראי' למה שהבאתי מרמב"ם דמדת חסידות לפזר יותר — מיהו מהא דכתובות ס"ז במר עוקבא שחלק לצדקה יותר מחומש ומקשה הגמ' והא אל יבזבו יותר מחומש, ומתרץ כמש"כ רמ"א, דבשעת מיתה מותר, ואמאי לא מתרץ דמר עוקבא ממדת חסידות עשה כן — גראה דגם ממדת חסידות אין לעשות כן, וצ"ע. וי"ל שבאמת הי' יכול לתרץ כן אבל יען דהי' בשעת מיתה מר עוקבא אשמעינן דכל אדם יכול לעשות כן. — ומצאתי בפיה"מ שנדפס כעת מכת"י שכ' על רמב"ם הנ"ל המו"ל שרבינו מפרשה במצוה מהמובחר אל יבזבו יותר מחומש אבל במדת חסידות יכול לבזבו מעט יותר מחומש, ומגמ' כתובות ס"ז שהבאתי לא קשה דשם חילק חצי ממנו על כן מקשה על מר עוקבא דרק יותר מעט מחומש מדת חסידות הוא.

מקרקרן אימור בעיתי דמבעתי אהדי — כתב כל אימור דאתמר הכא ודאי חשבינן להו כיון דתלינן בהו לקולא — ועיי' גיטין דף נ"ה ע"א כיון דקא מפסיד כולה אגרי' ואתא ואמר אימור קושטא קאמר — ג"כ הכונה אימור על ודאי — ועיי' תוס' בכורות דף ל"ה ע"א ד"ה איכא דאמרי דהאי אימר כמו ודאי כמו חיישינן שמא חוץ לנו שבת קנ"א — וחיישינן שמא אחרוהו וכתבהו סנהדרין ל"ב שגם הם הכונה ודאי. כן הכא אימר — וזה חידוש לדמות אימר להא דאמר שמא — ועיי' ערך ש"י לדודי הגאון יו"ד סימן מ"א הביא בשם פליתי אימור אתמוחי מתמחי הוא ספק כ' ער"ש דאישתמטתי דברי תוס' בכורות ל"ה הנ"ל דאימר הוא ודאי — אך סיים הערך ש"י דיותר משמעות הלשון אימר שהוא ספק — וצ"ע דהא הבאתי מכמה פעמים בש"ס דאימור הוא ודאי — ואפשר יש חילוק בין אימר בלא וא"ו הוא לשון ס' אבל אימור בוא"ו הכונה על ודאי.

נ"ס, סק"א — בפ"ת

סימן רנב

סעיף ו'

ומש"כ הבה"ט בשם חות יאיר [בודאי הכונה בה"ט של מהרי"ט שהביא מקודם, דבה"ט שלנו לא הביא כאן דברי חו"ן ודברי החו"י סימן קכ"ד הביא פ"ת לענין הוצאה בכלל קרן יחשב. נ"ב — עיי' משנה א' פ"ד מע"ש דיציאות מביתו לענין מע"ש ר"ן יש לומר לענין מעשר כספים דהוצאה מתחשב משלו — ראה שם במשנה ראשונה הטעם דיציאות משלו יען דעדיין לא חל שם מעשר בשעת הוצאה עד שיראה פני הבית — א"כ גם גבי מעשר כספים יש לומר דאין מחויב לעשר עד שיראה הריח בידו — אם כן מקודם שיעשה ההוצאה לא הי' עליו שם מעשר על כן לא שייך לחשוב ההוצאה על שם המעשר.

סימן רנא

בפ"ת ססק"א בשם בכור שור

מה שאמרו אימור לתיאבון הוא לשון ספק. נ"ב — עיי' ר"ן חולין דף נ"ב קטע רישא דחד מיגי' אימור נח רוגזי' — וכן הוא צוח ואינהו

מי שמכר עצמו לעכו"ם או שלוח מהם פעם א' וב' פודים אותם ופעם ג' אין פודין אבל פודים את הבנים לאחר מיתת אביהם ובש"ך סק"ו שלא יטמעו בין העכו"ם ובחיי אביהן ליכא למיחוש דמינטר להון אביהן. נ"ב בתפא"י סוף פ"ד גיטין מפרש דבחיי אביהן יש לחוש דיחזור וימכרם דלא כרש"י — וחידוש שתפא"י לא הביא פרש"י הנ"ל דבחיי אביהן מינטר לתון אביהן — ויש ג"מ לדינא דלתפא"י בחיי בשום אופן אין פודין אותן דיש לחוש שיחזור וימכור אותם — ולרש"י אם האב אינו עמהן בשב"י פודין אותם דליכא מי שישמור אותם. — ומצאתי בפרישה סק"ו משמע דמפרש כפי' תפא"י שכתב בחיי אביהן אין פודין אותם דיש לחוש דיחזור וילוח עליהן מעכו"ם — ועיי' ח"ס חי' גיטין דף מ"ו דהקשה על פרש"י דהאיך ישמור האב הבנים דערכך ערבא צריך דהוא עצמו רוצה בטימעו וסיים וצ"ע. ג.

סימן רנז

סעיף ב' — ברמ"א

וכל זה בגבאים הכשרים אבל מי שאינו כשר צריך ליתן חשבון. נ"ב — מלשון זה משמע דאדם בינוני מסתמא הוא כשר ואינו צריך ליתן חשבון וכן נראה בב"י וב"ח עיי"ש — מיהו ביד רמה בגמרא שם דף ח' כתב דרק היכא דאתחזק במהמנותא אין מחשבין אתם אבל היכא דלא אתחזקו במהמנותא מסתמא מחשבין אתם — אם כן אנשים בינוניים צריכים ליתן חשבון אבל משאר ראשונים דסתמו נראה דמסתמא אינו צריך ליתן חשבון.

סימן רסא

פ"ת סק"ב

מי שהי' רוצה למול את בנו בשבת ובא אחר ומלו פטור מליתן עשרה זהובים לאביו דהא דעת הרא"ה בטור סי' רס"ז דאין לאב למול בנו בשבת — ונהי דאנן לא קיי"ל הכי כמש"כ בשו"ע שם ס"ז מ"מ בודאי דיכול לומר קים לי כדעת הרא"ה דהאב אסור למול בשבת. נ"ב — נראה לומר לפי דעת התומים סימן קכ"ד דאין לומר קים לי נגד שולחן ערוך — וא"כ דברי הרא"ה לא הובא בשו"ע א"א לומר קים לי כרא"ה.

סימן רסב

חולה אין מלין אותו עד שיבריא — כ' טו"ז סק"ג בשם בדק הבית שחיבר הב"י בשם רשב"ץ דמ"מ אין מלין אותו ביום ה' לפי שביום הג' יש צער להנימול ואין לגרום צער ביום השבת. נ"ב — בבדה"ב סימן רס"ח בשם רשב"ץ כ' דאין מלין ביום ה' מילה שלא בזמנה משום שא"א שלא יבא לחלל שבת והוה כמתנה לחלל את השבת, ולא משום צער כאשר העתיק הטו"ז — ועיין מג"א סס"י של"א שמתיר כעת למול ביום ה' שלא בזמנה יען שאין רוחצין התינוק כעת עיי"ש, ותמה הבית לחם יודא כאן דהעיקר בשביל צער התינוק — אבל באמת המג"א קאי לפי מש"כ ברשב"ץ — ודברי טו"ז שכ' משום צער התינוק צ"ע.

שם, בפ"ת בשם שאג"א סי' נ"ג

דהיכא דנימול תוך זמנו אי נמי בלילה לא עשה כלום ולא יצא מ"מ א"צ לחזור ולהטיף ד"ב. נ"ב — בשאג"א הנ"ל מבואר שם דיען דהוה מעוות לא יוכל לתקון במה שיטיף ד"ב על כן א"צ היינו אינו מועיל הטפת ד"ב ועיי' ת' מהר"ם שיק יו"ד סימן ר"מ שהביא דברי שאג"א הנ"ל וכ' בשם הח"ס ח' שבת דף קל"ה ע"א ד"ה תו כהשג"א אבל מהר"ם שיק לא הכריע וכ' שם דצ"ע אם מותר להטיף ולצער את התינוק במקום דרוב הפוסקים סוברים דא"צ להטיף עיי"ש בסוף הסימן — והגאון מברעזאן בספרו תכלת מרדכי סוף לך בדיני מילה אות ב' הביא דברי מהר"ם שיק הנ"ל מחי' ח"ס והביא מהמאירי שבת קל"ב דא"צ להטיף דם ברית במל בלילה וכנראה הסכים לזה — ונראה דאם יש שעה"ד כמו שאירע לפני מעשה דמל בלילה דלא ידע המוהל חומר הדבר והמסובים שבאו להברית אצו על המוהל שימול בלילה שצריכין לנסוע לביתם וכשבא המוהל לפערנוואלד שדירתו הי' שם שנת תשי"ב ד' דחנוכה אמרתי לו שצריכין להטיף ד"ב והי' כבר ג' ימים אחר המילה והתינוק במקום רחוק הי' מקום להקל בלא הטפת ד"ב ומ"מ החמרתי שישע לשם להטד"ב כדי למיגדר מלתא — ובת' כנסת יחזקאל סימן נ"ב בא' שנימול תוך ח' וכעת הילד גדול ואינו רוצה להניח להטיף ד"ב ויש חשש דיחזור לסורו שהיו מומרים — והעלה דעפ"י עיקר הדין א"צ להטיף ד"ב במל תוך ח', אם כי הב"ח סובר לחומרא להטיף מ"מ בנידון שם דיש חשש דיחזור לסורו א"צ להטיף ד"ב עיי"ש. אם כי ערוך השולחן יו"ד סי' רס"ב ס"ה כ' לדינא הסכימו גדולי אחרונים דבין נימול תוך ח' ובין נימול בלילה צריך להטיף ד"ב ואין לשנות — מ"מ בשעה"ד בודאי יש להקל. במעשה שהי' — בהתינוק שנראה כחולה ערוך השולחן סס"י רס"ב כתב דהכל תולה באמירת הרופא, שאומר שלא יזיק — אבל בתשורת ש"י לדר"ז ח"א סי' שצ"ג כ' דאפי' כל המחלה אין אנו רואין רק שהרופא אומר דיש כאן מחלה אבל אומר דלא יזיק המילה להתינוק אין מלין — עיי"ש. וכן אמר לי אדמו"ר הגה"ק מהר"י ט"ב שליט"א שנת תשי"ד במעשה שאירע לפניו שהרופא אומר שיש כאן מחלה

אבל המילה לא יזיק ואמר שבוה סמכין שיש כאן מחלה אבל בזה שהמילה לא יזיק אין מאמינין לו.

שם

כוכבים קטנים כ' פ"ת עיי' ש"ך ועיי' לקוטי פר"ח שהשיג עליו. נ"ב — עיי' שע"ת או"ח סימן רל"ה מתרץ בשם ברכי יוסף דיש ב' מיני כוכבים קטנים בתחלה יוצאים קטנים ואח"כ נעשו בינונים ואחר זה יוצאים קטנים אחרים וכונת הש"ך בקטנים הראשונים לא מהני רק כשנעשו בינונים ובסי' רל"ה מיירי בקטנים השניים דזה מהני גם בקטנותם — ועיי' מ"ב סי' רל"ה שכ' דזה דבר חדש ולא הסכים לזה.

סימן רסג

סעיף ד'

נולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית. נ"ב — הכונה בברזל ולא בצפורן לפי דברי הפרישה המובא בטו"ז סק"ב דהאי ולא בפרזל במחבר קאי על הבדיקה אבל הטפת דם ברית הוה כמילה עצמה דהוא בברזל — אבל לא בצפורן — ועיי' דרכי משה הביא ממהרי"ל דעשה הטפת דם ברית בנולד מהול בצפורן ולא בברזל — ונראה די"מ המובא בפרישה דהטפת דם ברית לא יעשה בברזל אלא בצפורן כוונתו לדברי מהרי"ל והפרישה חלק עליו וסובר דהטפת ד"ב לא יהא בצפורן רק בברזל.

שם, בש"ך סק"ד

וקרוב לודאי שהיא ערלה כבושה אע"ג דאינה דוחה שבת מ"מ צריך לברך על הטפת דם ברית. נ"ב — נראה מכאן דלענין ברכה לא בעינן שיהא ודאי ודי ברוב — אם כן גם במקום ס"ס יכול לברך ועיי' פמ"ג פתיחה כוללת ה' ברכות ושאר אחרונים שכתבו שלא לברך על ס"ס או רוב ומכאן נראה דיש לברך — ועיי' צ"ח ברכות דף ל"ז כתב דמברכין מצד ס"ס דפלוגתא בהפרשת חלה — ועיי' תוס' ברכות דף י"א ע"ב דאין מברכין על שינה בסוכה דשמא לא יישן והוה ברכה לבטלה, והא על פי הרוב אם שוכב בלילה הוא ישן ואפ"ה כתבו דהוה ברכה לבטלה, נראה דאין לברך מצד רוב אלא בעי שיהא ודאי, ואפשר

יען דיש בתוס' תירוץ אחר חולק על זה וסובר דגם מצד דוב יוכל לברך — סמכין על זה — ועיי' תוס' כתובות דף ע"ב שזבה שאם תראה תסתור אין לה למנות בברכה מוכח ג"כ דאין מברכין על רוב — ועיי' בספרי משנת יעקב או"ח סימן תפ"ט בענין ברכה על ספירת העומר דאם יש חשש שישכח פ"א לברך ויהי' חשש ברכה לבטלה שהבאתי דברי תוס' כתובות הנ"ל שלא לברך.

שם, בה"ט סק"ג — בשם כנסת יחזקאל

סימן מ"ד

אם קברו התינוק תוך ח' ימים בלתי נימול מותר לחטט ולמולו בצור. נ"ב — שם כ' דלאו דוקא בן ט' צריך לימול אלא אפי' בן ח' דהוה נפל ודאי צריך לימול דחיישינן דלמא אשתהי ובן ז' הוא — נראה דרק מבן ז' ואילך צריך לימול.

שם, סעיף ה'

תינוק שמת כו' משימים לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחי בתחיה"מ. נ"ב — בת' השיב משה סימן י"ג כתב הפירוש לזכר ולא לזכר דגם בנקבה צריכין ליתן שם אם מתה קודם שנתנו לה שם וכתב והנה קבלתי דבלא שימת שם נעשה ח"ו מהתינוק חיצון ר"ל והובא באחרונים — ובשד"ח ערך אבילות אות ר"ב הביא כן בשם ס' נחמד למראה — ובלבוש הגירסא משימים שם לזכר ולא לזכר וא"כ פשוט דבין לזכר ובין לנקבה משימים שם.

סימן רסד

סעיף ו' — ברמ"א

ואינו צריך שיהא נראה בעת קישיו רוב העטרה הואיל ונימול פ"א כהוגן. נ"ב — חידוש ראיתי בפיר"ח שבת דף קל"ז שכתב וזה לשונו ואם הוא בעל בשר מתקנו מפני מראית העין כלומר אע"פ שהציצין הללו אינן חופין רוב גובהה של עטרה מתקנו מפני שלא יהא נראה כערלה.

סימן רסה

סעיף א'

המל מברך אקב"ו. נ"ב — צ"ע למה שינו

טור ושו"ע מלשון הרמב"ם פ"ג מה' מילה ה"א שכתב המל מברך קודם שימול אקב"ו — ובאמת ביו"ד סי' י"ט בברכת השחיטה וכן בס"י כ"ח בכסוי הדם איתא צריך שיברך קודם השחיטה אקב"ו — וכן בכסוי קודם שיכסה — ובסימן ר' תברך אקב"ו על הטבילה ותפשוט חלוקה ותטבול — היינו לברך קודם שתטבול — וכן בסימן ש"ה בפדיון בכור ס"י בשעה שנותן הפדיון לכהן מברך היינו קודם שנותן הפדיון לכהן מברך — וכן בסימן שכ"א ס"ו בפדיון פטר חמור לפיכך מיד כשמפרישו מברך אקב"ו — ג"כ הכונה קודם שמפריש ובסימן שכ"ח ס"א בשעה שיפריש חלה יברך הכונה ג"כ שאוחז חתיכת בצק בידו ומברך ואח"כ תולש הבצק היינו שמפריש ותולש ומברך בשעה שאוחז הבצק בידו כדי לתלוש. בא"ח רס"י ח' יתעטף בציצית ויברך מעומד כ' המשנה ברורה שם בשם רוב האחרונים דלכתחלה צריך להיות הברכה קודם העטיפה — ובס"י כ"ה ס"ח צריך לברך על התפלה של יד אחר הנחה על הקיבורת קודם קשירה וכן בשל ראש קודם הידוק — ובסימן קכ"ח ס"א הברכה על הדוכן ובס"י מתחילין הכהנים לומר יברך — ושם פשוט הברכה קודם לעשי' — ס"י קנ"ח ס"א מברך קודם נטילה שכל המצות מברך קודם לעשייתן — וברמ"א שם שמברך קודם נגיוב ומקרי קודם לעשייתן — בסימן רס"ג ס"ה לשידליק יברך וברמ"א יש שאומר שימך קודם הדלקה וי"א שמברך אח"כ ומשימין היד ואח"כ מסלקין היד והוא עובר לעשייתן וכן המנהג — ובס"י שס"ו אימתי מברך בשעה שמזכה להם היינו שמברך ואח"כ מזכה העירוב לכל בני החצר דאז מקרי הברכה עובר לעשייתן ועיי"ש במ"ב וביאור הלכה דעיקר הלכה לכתחלה הוא כן — סימן תל"ב ס"א קודם שיתחיל לבדוק יברך על ביעור חמץ כדי שתהא הברכה עובר לעשייתן — וכן הוא ברמב"ם פ"ג ה' חו"מ ה"ו כשבדק החמץ מברך קודם שיתחיל לבדוק — בסימן תע"ה ויברך על אכילת מרור ויאכלנו — בסימן תפ"ט ולברך תחלה וסופר הימים והשבועות — בסימן תרצ"ב הקורא את המגלה מברך לפני' ג' ברכות — בסימן תקכ"ז ס"ב חוור ונוטל מיד הזוכה ומברך על מצות עירוב ואומר בהדין יהא שרי לן לאפויי ולבשולי — בסימן תקפ"ה

ס"א קודם שיתקע יברך לשמוע קול שופר — וכן הוא ברמב"ם סוף ה' שופר מברך ותוקע — סימן תרמ"ג ס"א סדר הקידוש יין קידוש וסוכה, ואח"כ ישיבת סוכה — בסימן תרע"ז ס"ב ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק דבעינן שיהא הברכות עובר לעשייתן וברמב"ם פ"ג ה"ד המדליק אותה מברך ג' ברכות ואינו מפרש שקודם מברך כמו שכ' בה' מילה קודם שימול יברך — וביו"ד סי' ק"כ ס"ג יברך על טבילת כלי — בודאי ג"כ הכונה כמו בכל ברכת המצות דמברך קודם לעשייתן ולא דק הטוש"ע לכתוב בכל מקום דקודם שעושה המצוה יברך.

והנה הגאון מנח"א נהג עצמו שמל ופרע בשעת הברכה על המילה ובגמר הפריעה גמר הברכה ולא העיר על לשון הטוש"ע כאן המל מברך אקב"ו שיש לומר דבשעת מילה מברך דבאמת לאו דוקא הוא דברמב"ם מבואר דקודם שמל מברך — אבל הוא סמך עצמו לעשות שלא כדברי רמב"ם דמקודם מברך ושלא כדברי זקינו הגאון בדרך פקודיך מ"ע דמילה שכ' בפירוש קודם המילה יברך המוהל ואם האב המוהל יברך ב' הברכות קודם המילה וסובר דרק בגמר הברכה יתפוס ויחתוך בעיון ומתינות ומהראוי לגעור באותן הרוצים להראות חריפותם וחוטפים הברכה והמצוה, וכן נהגו כל הגדולים שמברכין ואח"כ מתחילין לחתוך — אבל הגאון מנח"א הביא דברי התשב"ץ ח"ב סי' רע"ז שכ' מי שחתך הערלה וברך ואח"כ פרע אם היא ברכה לבטלה כי יש מי שגער בו שהביא רא' מברכת שופר לולב סוכה שהם קודם עשיית המצוה. — והשיב התשב"ץ לחתוך הערלה ולברך הוא יותר טוב כדי שיפרע המילה סמוך להברכה — וכ' וכן אנו נוהגין לחתוך הערלה ולברך ואח"כ לפרוע, ושפיר מקרי עובר לעשייתו כל זמן שבירך קודם שנגמרה המצוה עיי"ש דהתשב"ץ כ' שנוהג לברך קודם שמתחיל לפרוע, אבל הגאון מנח"א עשה גם הפריעה בשעת הברכה וכשגמר הכרכה גמר הפריעה וזה דלא כתשב"ץ — בפרט דעשה נגד זקינו הגאון בדרך פקודיך ונגד כל הגדולים שמברכים מקודם. — ובאמת גם התשב"ץ דסובר דיוכל לברך גם אחר חתיכת הערלה אבל לא בשעת הברכה דנראה דסובר דאין נכון לברך ולעשות המצוה דאז יש חסרון כונה בין

במצוה בין בברכה — ראה בתבואת שור סימן י"ט ס"ק ט"ו שכתב ותו דשחיטה בכונה תליא מלתא שיכוין למעבד כדינא ואנן טהדי דלא מצי כווני כלל לשתייהן יחד הברכה והשחיטה ולא דמי לשחט בחדא ומכסי בחדא דלכסוי אין צריך כוונה — ולכן לענ"ד אסור לעשות כן לברך ולשחוט כאחת — כ"כ התבאר. וא"כ יש לנו הלכה ברורה מגדול אחרונים אשר כל בית ישראל הולכין אחריו דאסור לעשות המצוה ולברך כאחת — א"כ כש"כ במילה מצוה חשובה אסור לעשות בפעם אחת למול ולברך כן נראה בעזה"י — בטו"ז כ' לברך ב' הברכות קודם החתון — והמהרש"א פטחים דף ז' כ' דגם אבי הבן מברך להכניסו רק אח"כ — והקרבן נתנאל בשבת סוף ראד"מ העיר על המהרש"א — עכ"פ המדובר הוא אם לברך קודם המילה או אח"כ אבל לברך בשעת המילה לא עלה על דעתם.

בטו"ז סק"ה

דרש"י פ"י אשר קדש ידיד קאי על יצחק.
ג"ב — וכן הוא בזוהר שמיני דף ל"ט דיצחק אקרי ידיד מבטן.

סעיף ד'

ומפרסמין בשעת מילתו שהוא ממזר — מהרי"ל וכו' בש"ך שהיו מלין אותו בחצר בהכ"נ ג"ב — ממזר הכונה כאן ממזר ממש מא"א או מקרובים. והנה בקאפיש שאירע מילה אצל ילד שידעו בבירור שאמו לא הלכה לטבול כשנתעברה וא"כ הולד ממזר בן הנדה — אמרתי שהמוהל לא יאמר בניגון וכוונת כנהוג אצל שאר מילות כדאיתא במג"א סס"י ג"א דמחלקין פסוקים בוכרות. — גם אמרתי שלא ימולו אותו בבהכ"נ או בפאליש כשאר מילות רק ימולו בבית היולדת — גם שלא לומר ברכת קיים את הילד — ובאמת שהי' זה דבר חדש להשומעים — דכמה נגידים שידועים שנשיהן אין הולכין לטבילה ואין קונסין אותם לעשות כן. — ומצאתי בת' גבעת פנחס להגאון בעל הפלאה אה"ע סי' י"ח הביא שכן תקנת הקהל באופנבאך — סמוך לפפד"מ — שתנינוק שנולד מפנוי אינו נימול בבהכ"נ חוץ הקנס שצריך להאב לשלם עי"ש. ובודאי הוא

עפ"י דברי מהרי"ל הג"ל — ושמעתי שמרן הגה"ק מרן מהרי"ד מבעלזא זי"ע הונהג בבעלזא בתינוק שאמו לא הלכה לטבילה שמלו אותו רק בסוף היום ועוד שינויים. — ובספק ממזר צריך לעשות ולפרסם בשעת מילתו כמו ודאי ממזר אם כי אינו אסור לבא בקהל רק מדרבנן, כן כתב הגאון בשיבת ציון סי' ס"ה, הובא בפ"ת אה"ע סימן ד' ס"ק ל"א — אך בעכו"ם שבא על אשת איש דהולד כשר כמו שכתב באה"ע סי' ד' סעיף י"ט רק פגום לכהונה, יש לעיין אם צריך לפרסם בשעת מילתו שפגום לכהונה אם נאנסה מהעכו"ם שאז לא שייך שום קנסא על האם אפשר שאין עושין שום שינוי — ואפ"י אם לא הי' באונס דשייך קנסא מ"מ אם צריך פרסום יש לעיין דאפשר רק בממזר או ספק ממזר צריך לפרסם כדי שלא יכשלו בו להשיאו אשה כשרה — אבל הפגום לכהונה דאין בזה איסור לישא כהנת רק פגם אפשר דלא שייך טעם זה וא"צ לפרסם. — באמת כל הדין דפגום לכהונה מיירי רק בבת כמבואר סימן ז' סעיף י"ז — וכן בסי' ד' ס"ה בבה"ג דרק בבת שייך זה ולא בבן דלא כדעת הרמב"ן דגם בבן שילדה שייך פסול לכהונה. עיין אוצר הפוסקים סימן ד' ותמצא דהאחרונים לא הביאו דעת הרמב"ן — א"כ בנ"ד בולד זכר דנימול לא שייך כל החקירה שכתבנו — וצ"ע. עיי' אה"ע סימן ז' סכ"ב דכהנת מותרת להנשא לחלל, א"כ אין כאן פגם בזה. ובעו"ה קעת דיש בכמה מקומות מעשירי העם דנשיהון אין הולכות לטבילה ואפ"ה מלין בניהם בלי שום שינוי ואדרבא הולכין להסעודה שעושין ולוקחין חבל בכל שמחות ובודאי אין נכון לעשות כן רק צריך לעשות שינוי כמש"כ בשם הפלאה בת' גבעת פנחס בבן פנוי שנולד. וראיתי בת' דברי יעקב להג' מדארנא סס"י ל"ד בפנוי שילדה זכר הביא דברי יעב"ץ במגדל עוז דף ז' שלא למולו בבהכ"נ אלא בחצר בהכ"נ אבל כ' בשם מהרי"ל שלא לשנות וכן הורה אביו שלא לשנות — ומצאתי בשערי דעה להגאון שמן רוקח יו"ד סימן רס"ה שנשאל בס' ממזר אם ליתן שמו כידור וכ' דיש חשש דעל ידי השם כידור ישא ממזרת על כן שוא"ת עדיף רק ראוי ונכון לפרסם שהוא ס' ממזר. בברכת אשר קדש ידיד מבטן איתא ברמב"ם

פ"ג מה' מילה בדפוס רומי חלקנו צורנו צוה בצואת
קדושים להציל — וכן בשם סידור התימנים ראיתי
גירסא זו.

שם, סעיף ד' — ברמ"א

אלא הסנדק שותה כשאנינו תענית —
ובש"ך כ' דנותנין לשתות לנערים קטנים. נ"ב
— בת' גורן דוד או"ח סימן י"א העיר השואל למה
לא ישתה המברך וכ' כמה טעמים דיש חשש דישתה
גם בתענית, יען דהמברך רגיל לברך בכל עת על
הכוס אבל הסנדק אינו קבוע לשתות. — ועוד
מפני שאנינו נכון לשתות בתפילין וסיים דלמעשה
אין לשנות מנהג קדמונים ורק הנערים שותין —
ובת' מהר"ם שיק או"ח סי' ל"ט שנשאל למה אין
שותה המברך וכ' יען דהוה הפסק ברכת אשר קדש
ידיד וכ"ש תפלת קיים את הילד, ע"כ נותנין לסנדק
שלא הפסיק בדבור רק בשתי' וזה קיל או נותנין
לתינוק דאין קפידא כ"כ אם ישהה או יפסיק אבל
מש"כ חמו"ד שישתה המברך צ"ע מצד הפסק כ"כ
מהר"ם שיק — והנה הפ"ת הביא בשם חמו"ד
שהמברך ישתה — וכ"כ בדרך פקודיך מ"ע ב' אות
כ"ב בחלק הדיבור ושותה המברך הברכה ואין לסמוך
מה שנותנין לתינוק הנימול או לתנוקות אחרים —
וכן במגדל עוז להג' יעב"ץ דף ז' כ' נהגו העם
להטעים ממני לסנדק — ותמהני מדוע לא ישתה
ממנו המברך עליו. — ולדעתי במה שיתנו לנערים
יש חשש שלא שמעו או לא כיוונו לברכת המברך
על כן אני נוהג כגדולים שכתבו לשתות המברך —
וכן נהג הגרעק"א כמו שהובא באגרות סופרים סי' מ"ח
שכ' דלא נכון המנהג דהמברך ברכת ידיד לא יטעום
הכוס עד לבסוף כמדומה דמו"ח רה"ג נ"ע טעמו מיד
אחר סיום הברכה כי התפלה על קיום הילד א"צ
כוס ולא שייך להברכה — ולפי"ז לא שייך פקפוק
מהר"ם שיק דהוה הפסק דרעק"א שחה מיד. — אבל
קשה לעשות כן מפני העולם, שיהא תמי' בעיניהם.

שם, סעיף ה'

מי שיש לו ב' תינוקות למול. נ"ב — עיי'
יומא דף ס"ב בהגהות הג' ר"י בכרך באיזה קדים
תלוי בפלוגתא ר"י ורבנן שם — ועיי' מנח"פ כאן

שכ' בטור או"ח סימן תע"ה משמע אפי' בכה"ג
דשניהם חלו מצוותם בפעם א' אפ"ה מצוה בראשון
וכן העלה להלכה בטורי אבן מגילה דף כ'.

שם, סעיף י'

נותנין את הערלה בחול ועפר. נ"ב —
נראה דהוא"ו של ועפר הוא וא"ו המחלקת והכונה
חול או עפר אבל א"צ שתיהן.

שם, סעיף י"א

נוהגין לעשות כסא לאלי'. נ"ב — בקול
סופר יומא פרק ז' מ"ג כתב נ"ל שלא לסלק כסא
של אלי' מבהכ"נ עד סמוך למנחה. וכן שלא לסלק
המנורה בחנוכה מבהכ"נ עד סוף יום ח' דחנוכה.
וכן כדומה לזה עפ"י שכתב התויו"ט ביומא שטעם
האיחור בהוצאת כף ומחתה דמצוה שישארו כלי
הקטורת בדביר כל כמה שיוכל לאחר ולשהותו שם.
— וכ' הקול סופר דגם גרות שויו"ט לא יסירו עד
הבוקר.

סימן רסו

מילה דוחה יו"ט ושבת בזמנה. נ"ב — יש
לעין אם יש בפנינו שני מוהלין אחד אומן שמל
ואינו יוצא על ידי חיתוך ופריעה שלו רק מעט דם
פחות מגרוגרת — ומוהל שני יש שעל ידי מילתו יוצא
דם כגרוגרת דזה שיעור לענין חובל בשבת. ברמב"ם
פרק ח' ה"ז מה' שבת, האיך הדין אם מחויב לכבד
את המוהל שחותך בזריות שאינו יוצא דם כגרוגרת
דלכאורה עיקר החילול שבת במילה הוא מה שיוצא
דם והוה בכלל חובל וחובל בשבת שיעורו כגרוגרת,
עיי' רמב"ם פ"ח מה' שבת הלכה ז' שכ"כ — וא"כ
אותו מוהל שאין מוציא דם על ידי חיתוך שלו לא
חילל שבת כיון שלא יצא דם כגרוגרת — ואפילו
נימא דחצי שיעור אסור מה"ת עיי' רש"י שבת דף
ע"ד ע"א שכתב כן מ"מ אינו איסור סקילה אבל
מי שמוציא דם כגרוגרת יש בו איסור סקילה —
בפרט לרמב"ם נראה דח"ש בשבת ליכא רק איסור
דרבנן דלא כרש"י הנ"ל שכתב פ"ח מה' שבת דח"ש
פטור וכבר ביאר והקדים בפ"א מה' שבת דכל מקום
שיכתוב פטור הוא רק איסור דרבנן עיי"ש, ואח"כ

מצאתי בספר לימודי ה' בסופו הביא ראי' זו מרמב"ם הג"ל דח"ש רק איסור דרבנן יש להרמב"ם אבל י"ל דמילה הוה בכלל היתר ואין צריך להדר אהיתרא כמש"כ חי' הר"ן ריש פרק ראד"מ דלא אמרינן במילה בשבת דימול בשמאל או כלאחר יד דהוה רק דרבנן דמילה בשבת היתר הוא עיי"ש ובחידושי רמב"ן — מי' צ"ע דבאמת איתא במתניתין ובכמה מקומות לשון מילה דוחה שבת — משמע דרק דחוי' היא ולא הותרה — והא דהקשה החדושי הר"ן ימול בשמאל אם רק דחוי' היא בשבת חוץ מה שכתבתי במקום אחר דהוקשה כל התורה כולה לתפילין דצריך לכתוב בימין כן הוא לענין מילה ג"כ דצריך להיות בימין — עוד יש לומר דאם ימול בשמאל או כלאחר יד לא הוה בכלל זה א' ואנוהה על כן א"א לימול בשמאל או כלאחר יד ועל כרחך צריך לימול בימין כדרכו. אבל בג"ד דיש מוהל שיכול לימול בלי הוצאת דם כגרוגרת אדרבא הוא ימול יותר באומנות ועל ידו לא יהא חילול שבת דאורייתא י"ל דרק הוא ימול וצ"ע.

והנה מה שכתב רשב"א בחידושי שבת דף ק"ל דכיון דבלא"ה נעשה איסור דרבנן בשבת, א"צ לאהדורי על זה ויוכל לעשות אפילו בחילול שבת דאורייתא עיי"ש ברשב"א והוא כתב כן במכשירין לר"א דמכשירין דוחה שבת וה"ה לדידן במילה עצמה — מי' התוס' שם דף ק"ל חולקין על סברת רשב"א עיי"ש.

והנה מהא דאין מטיפין דם ברית בגולד מהול בשבת אף שדי רק טיפה אחת מ"מ אסור י"ל דבאמת רק מדרבנן אסור דמה"ת אסור רק בשיעור גרוגרת וצ"ע עוד בזה — ועפ"י יש לומר במש"כ בפ"ת כאן לענין אי מל בשבת מילה שלא בזמנה אי מהני עיי"ש דיש חילוק אם יצא דם גרוגרת או לא דאם לא יצא א"כ ל"ה רק דרבנן ובדרבנן יש לומר עבד מהני עיי' מגן אבות במלאכת שוחט שכתב שהמצוה מחשיב לי' כאילו הי' כשיעור.

ועיין ת' מהר"ש להגאון מראדאמישלא ח"א ססי' ס"ז דאין זה מוסכם אי צריך שיעור בחובל בשבת והביא מדברי הרב המגיד דיש דיעות חלוקות בזה — ועיי' רש"י חולין דף מ"ו ע"ב כתב בפירוש דאינו

חייב משום חובל עד שתצא טיפת דם — נראה דבטיפה אחת חייב משום חובל ולא בעי גרוגרת — ועיי' ת' בית יצחק ח"א סימן ל"ו הביא קושית הגאון ר"מ בנעט אשיטת רמב"ם פ"ח מה' שבת דחובל בחבירו בשבת חייב משום מפרק ודוקא בגרוגרת ואמאי במילה חייב משום חובל והרי ליכא כגרוגרת — ומה שתירץ בספר מגן אבות שבת דף ע"ג אות ו' [במלאכת השוחט] כיון שמצוה להטיף דם ברית כמש"כ רש"י ור"נ גבי תינוק שהי' ירוק דאמר המתינו משום דמצוה להטיף דם ברית רחמנא מחשבי' ומ"ה הוה חילול שבת אף בפחות מגרוגרת — הקשה בי"צ על מהר"ם בנעט עיי"ש.

עיי' תפא"י פ"ט דשבת אות ט"ו ש"י דבשבת לא ימצוץ כ"כ בחוץ דרק אומנא דלא מייץ כלל מעברינן לי' אבל א"צ בחוץ על כן בשבת לא ימצוץ בחוץ — וצ"ע לענ"ד דבר זה דלא נמצא כן בשום מקום ליוהר בזה ואין זהירין רק מוצצין כמו בחול.

שם ס"ב

ואם פירש אינו חוזר בשבת, נ"ב — עיי' בחי' הר"ן שכ' מקודם דעד שעוסק במציצה מקרי לא פירש רק אח"כ שעוסק באספלניות מקרי פירש מהמילה דהם אינם צרכי מילה רק צרכי רפואה — ואח"כ כ' דצ"ע דאפשר גם מציצה לאו בכלל צרכי מילה הוא רק צרכי רפואה וא"כ כשגמר הפריעה כבר מקרי פירש — וצ"ע לדינא כשביל חשש חילול שבת. עכ"פ נראה בר"ן שמסופק אם מציצה הוה בכלל מצוה או רק רפואה — ועיי' ס' ברית אבות ושאר ספרים בזה

שם ס"ח

ואפי' יו"ט שני של גליות כ' הש"ך דעיקר כרמב"ם דדוחה יו"ט שני ש"ג — ועיי' במשניות בהג"ה מהג' ר' משולם זלמן מלובלין דתורה כן למעשה. עיי"ש שכתב דיו"ט א' הוה עשה ולי"ת ע"כ שלא בזמנה אינה דוחה אבל יו"ט שני רק מנהג אבותינו כידינו — ואפילו להרמב"ם דסובר דלא תסור הוה לאו גמור עשה דמילה דוחה לי"ת גרידא.

סימן רסו

סעיף י'

יוצא דופן אינו דוחה שבת. נ"ב — נשאלתי כעת שנת תשט"ז שאירע יום ח' של יוצא דופן באחרון של פסח אם מלין אותו ביו"ט שני — דלעיל סעיף ח' מבואר במחבר דאין מלין את הספק אפילו ביו"ט שני כשיטת הרא"ש וכאן לא נזכר כלל לענין יוצא דופן אם נימול ביו"ט ב' — רק הרמב"ם דסובר לעיל ס"ח דמלין ספק ביו"ט ב' כתב דה"ה כל הני דאין מלין בשבת מלין ביו"ט ב' והובא בש"ך שם סק"ח דפסק כהרמב"ם — אבל כאן לא נזכר הדין לענין יו"ט ב' — ולומר דהמחבר סמך עצמו כאן על מה שכתב בס"ח דאין מלין ביו"ט ב' את הספק ה"ה יוצא דופן דוחק לומר כן לענ"ד כיון דיש בזה מחלוקת ראשונים הוה לי' לפרש גם כאן — אבל י"ל להיפוך דכאן מודה המחבר דמלין ביו"ט ב' דשם בס"ח הטעם דאין מלין יען דכבר נדחה מיום השמיני הואיל ואדחי אידחי לאחר יו"ט ב' כן מבואר בת' הרא"ש כלל כ"ו שכתב במילה שכבר עבר זמנה לא התירו לדחות יו"ט שני בשבילה. עכ"ל הרא"ש. וכן העתיק בב"י וכן כתב בלבוש — וא"כ כאן הא מיירי ביום שמיני לא שייך האי טעמא דאידחי דהא זמנה הוא אם כן יש לומר דכל הני דסעיף יוד מלין ביו"ט שני לדעת הרא"ש והמחבר כיון דיש לפנינו מ"ע דביום שמיני [ונראה מדברי הרא"ש דסובר דלא כתוס' מו"ק דף ח' מובא במג"א סי' רמ"ט סק"ה דמילה שלא בזמנה כל שעתא זימני' הוא ועובר בעשה דא"כ לא שייך לומר הואיל ואדחי אדחי דכל שעתא יש עשה] בפרט ביוצא דופן דמבואר בב"י כאן וביותר ביאור באו"ח סימן של"א דהא דיוצא דופן אינו דוחה שבת ויר"ט הוא רק מספק עיי"ש אם כן קיל יוצא דופן לדחות יו"ט ב' כנלע"ד להתיר למול יוצא דופן ביו"ט ב' — שוב מצאתי בכורת הברית כאן באות הברית סקל"א כתב אבל סעיף זה דדוחין יו"ט ב' עיי"ש ונלע"ד דיש להורות כן למעשה.

בש"ך סס"ק ט"ו

אבל כשאמו מומרת אסור למול בשבת.
נ"ב — במל"מ פ"א מה' מילה ח"י הביא [כנראה

נגינת וורדים כלל ב' סימן ל"א] דמומר שנשא מומרת אין מלין בנו אפילו בחול וכ' המל"מ ואין דבריו נראין כלל.

בש"ך סוף סימן רס"ו

הביא מס' ב"ה [סי' רס"ח] בשם רשב"ץ דאין מלין מילה שלא בזמנה בה' בשבת דהוה כמתנה לחלל שבת בג' למילה — והקשה הש"ך דא"כ הא דאיתא פר"א דמילה קטן נמול ל"ב ולא יותר הא משכחת לה אפילו ט"ו היכא דחל שני יו"ט של ר"ה בג' וד' דהוה לי' י"ב בה' ואסור למול עד יום א' דהוה ט"ו אלא ודאי דמילה שלא בזמנה מותר למול בה' — נ"ב בס' יסוד יוסף מתרץ דמתני' לא קהשיב רק מה שמתאחר על ידי דבר שהוא מהתורה כמו על ידי ספק או על ידי מילה שלא בזמנה ביו"ט שאסור מה"ת למול — אבל דינא של רשב"ץ אין האיסור אלא מדרבנן לא קהשיב ולא קשה קושית הש"ך.

ולענ"ד נראה לתרץ קושית הש"ך כיון דבמשנה לא נזכר הדין דאין מפליגין בספינה פחות מג"י קודם השבת רק בבריתא בשבת דף י"ט אם כן אי אפשר למתניתן למנקט ט"ו עפ"י דינו של רשב"ץ דהא לא נזכר אכתי דאסור להפליג פחות מג"י קודם ואם כן יצטרך להאריך מקודם ולהביא הדין דאין מפליגין פחות מג"י ולא רצה להאריך אבל באמת לפי הברייתא דאסור להפליג פחות מג"י יש לומר שגם זה אסור כדברי רשב"ץ.

סימן רסז

פ"ח סק"ג

הביא דברי פמ"א ובסוף הביא דברי רמב"ם פ"ג ה' זכ"י ומתנה דין י"ד כדעת הדרישה והש"ך. — נ"ב וכן נלע"ד מתוס' פסחים דף פ"ח ע"ב ד"ה על מנת עיי"ש.

שם. ש"ך ס"ק צ"ו

אבל לא שרי בבת חורין בלא גט שחרור.
נ"ב — בהשגת הראב"ד גיטין דף מ' כתב דאסור בבת חורין — אבל אי נסיב לא מפקינן לה מיני' —

וצ"ע כיון דהוא איסור תורה שעבד ישא בת חורין
אם כן אם יש ספק אם הוא עבד האריך שרינן ל'י'
לדור עם בת ישראל אפי' כבר נשא אותה כיון דספק
דאורייתא לחומרא — רק בספק חלוצה אם נשאה
הכהן לא מפקינן יען שהוא רק דרבנן עיי' אה"ע
סימן ו' אבל לא באיסור תורה כנדון דידן.

סימן רסח

ש"ך — סק"ג

אם לא הודיעהו מקצת מצות אינו מעכב.
נ"ב — בד"מ כתב דלקמן בדברי הטור משמע דמעכב
הודעות המצות אפי' בג' — ועיי' הגהת הטור שכוונת
הב"י על מה שמבואר שם בגר שנהג — ר"ל בין
העכו"ם ולא הודיעו לו מצות שבת הוה גר —
והקשה בהגהת דמשם אין ראי' די"ל דלעולם דמעכב
אם לא הודיעו לו מצות קלות וחמורות והתם באמת
הודיעו לו רק מצות שבת לא הודיעו דהא לא צריך
להודיעו כל המצות — ונלע"ד הכונה דמצות שבת
דחמיר כע"ז על כרחך צריך להודיעו אם הודעות מצות
מעכב אע"כ דשום הודעת מצוה אינו מעכב — אבל עיין
רמב"ם פרק ז' משגגות ה"ב דסובר דהודעת שבת
מעכב ועל כן מוקי לה שנתגייר כשהוא קטן עיי'
כ"מ ולח"מ.

סעיף א'

אם מל כשהי' עכו"ם צריך להטיף ממנו
דם ברית. נ"ב — יש לעיין ערביים שמלים עצמם
בגדלותם ומתו ב' או ג' מחמת מילה וכעת בא אח
שלהם לגייר עצמו אם מעכב מילתו שא"א לו למול
יען שמתו אחיו מחמת מילה את הגירות שלו.
דבישראל כתבו תוס' חולין דף ד' ע"ב דאם מלו
עצמם בגדלותם ומתו אז הג' אפילו בגדלותו לא
ימול עצמו עיי"ש אם כן גם לענין עכו"ם נימא כן
דהוחזקו שימותו מחמת מילתן בגדלותן א"כ אי אפשר
לו שימול עצמו על כן אפשר שלא תעכב מילתו את
הגרות — או נימא דכיון דיש לו אבר מה למול א"א
לו להיות גר בלא מילה — ואין דומה להא דאיתא
כאן דאם נכרת הגיד סגי לו טבילה בלא מילה —
ואי נימא כיון דיש סכנה למול לא תעכב מילתו את

הגרות — נימא וחי בהם ולא שימות בהם רק לישראל
נאמר אבל לא בגוי ואין מצווה על זה עיי' תוס'
סנהדרין דף ע"ד ע"ב ד"ה בן נח ובמנ"ח סי' רצ"ו
באורך — בפרט דכאן דאינו מצווה להתגייר ולהיות
ישראל וליכנס בסכנה — ושם בסנהדרין מיירי
במצוה שב"נ מצווה אם שייך וחי בהם — עכ"פ אם
נימא דאסור לו למול כיון דיש סכנה במילה יען
שמתו אחיו בגדלותם שמלו עצמם א"א לו להתגייר
— ולומר דאין לדון ממה שמתו אחיו מחמת מילה
אפילו הם אחים מצד האם ג"כ יען שהאחים לא
עשו שום מצוה במילתם שאין מחויבים במילה
בפרט שהי' בלא פריעה כדרך מילת ערביים שאין
עושין פריעה אבל האה בא להתגייר ולעשות מילה
עם פריעה אפשר שהמצוה תגן בעדו שלא ימות צ"ע
לעשות מעשה במקום סכנה על סמך שיהא מצוה
שלא נצטווה להתגייר.

ומצאתי בדרך פקודיך מצוה ב' אות ל' הביא
דנשאל כעין זה שכתבתי בגר שנתגייר עם ג' בני
ומלו ב' הראשונים ומתו מחמת מילה אם מותר
למול השלישי — וכ' שם יען דגרים אין להם קורבה
הוה כנולד מאיש אחר ומותר למול השלישי. עיי"ש
עוד, וצ"ע דנראה דמאם אחת היו אלו הג' מדלא
פירש דמשתי נשים היו — וא"כ כיון דבני אשה
אחת מתו הוחזק גם השלישי ובוה דתליא בטבע הדם
אין ג"מ בקורבא — וכתב הדר"פ אח"כ דפשוט דלא
הוה גר כיון דלא אפשר למול עצמו — רק צ"ע אם
רוצה להכניס עצמו בסכנה שרוצה למות בדת יהודית
כי בזולת לא נקרא ישראל אפשר שומעין לו —
וא"כ זה פשיט לו דלא הוה כנכרת הגיד ויהא גר
בלא מילה כיון דיש סכנה למול — מי' יש לומר
דשם מיירי בקטן שאני דימתין עד שיגדיל לא יהא
סכנה יען דב' נימולו בקטנותם משא"כ בגדולים
שמתו מחמת מילה שבתוס' הנ"ל שאסור למול אפי'
בגדלותו יען דאחיו בגדלותם מתו וא"כ לא יוכל
להיות גר לעולם באמת יש לומר דהוה כנכרת הניד
ולא יעכב המילה את הגרות.

שם, ברמ"א

טבל קודם שמל מועיל דבדיעבד הוי
טבילה. נ"ב — בספר חמדת שלמה דרושים בסופו

שס

מודיעים לו מצות קלות וחמורות אם קיבל מלין אותו מיד. נ"ב — בספר חסידים סימן תר"צ כ' דאם קיבל עליו מ"ע ומל"ת ומבקש שימולו אותו והי' א' מאכילו נו"ט כל זמן שלא נמול ולא טבל הרי הוא כנכרי — אמר לו חבריו זה לענין אם נגע ביין אסור לשותות דהוא לענין זה כמו נכרי — אבל כיון דכבר קיבל עליו כל המצות האידך יתכן להאכילו נו"ט — ושם איירי קודם מילה וטבילה ואפ"ה אסור לאכול נו"ט — והגאון מנח"פ העיר מר"ן פ"ח דרק אחר טבילה קיבל עליו לקיים המצות — וס"ח לא סבר כן — ולאחר מילה קודם טבילה שמעתי שנוהגים הגרים לעשות מלאכה בשבת וכן הוא בספרים דאם לא יעשה מלאכה והוא עודו גוי יען שלא טבל לשם גרות יש חשש עכו"ם ששבת שחייב — ועיי' מד"ר דברים אות כ"א עובד כוכבים ששמר את השבת עד שלא קבל עליו את המילה חייב מיתה — נראה קצת שאם מל גם קודם טבילה מותר לשמור את השבת — ובאמת לשון המדרש עד שלא קיבל עליו לימול נראה קצת דדי שמקבל עליו לימול אבל לא מל עדיין ואפ"ה מותר לשמור השבת ודי בקבלה שימול אח"כ ומטבילה אין זכר.

שס

וי"א שיגלח שערותיו. נ"ב — בת' אוריין תליתי סימן ל"ז כתב שבא מעשה לידו בפנוי' שרוצה להתגייר והי' נבוך אם יצוה לגלח שערותיו כי אפשר שעיי' תמאן להתגייר כי הוא בוש גדול וניול לפנוי' ואפשר שהוא בכלל מה שאמרו דאין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו — ונראה דלא החמיר עלי' לגלח שערותיו — וראיתי לגדול אחד שבא לפניו גיורת אחת שצוה רק לסרוק שערותיו ותעשה הכל כמו בטבילת נדה — ונראה דכן מורין — אבל כשבא לפני ענין גיורת הן בפעסט — הן אח"כ בדייטשלאנד החמרתי שתגלח שערותיו שעיי' יש סימן שהגירות היא לשם שמים.

שס

מטבילין אותו. נ"ב — ברמב"ם פ"ג מה' איסורי ביאה הלכה ה' כ' דלכשיבנה בהמ"ק חייב

הביא להקשות האידך מועיל הטבילה הא הוה חציצה כיון דעומד ליקצץ עיי' תוס' חולין דף ע"ג שכתבו דהעומד ליקצץ הוה חציצה — וכן ביו"ד קצ"ח לענין צפורן העומד ליקצץ הוה חציצה — ואפשר לענ"ד ליישב דלענין בשר דנקרא אוכלין אמרינן שם בחולין חבורי אוכלין כמאן דמפרתי דמי על כן לא הוה חציצה — שוב מצאתי בתשו' מהר"י אסאד חלק יו"ד סי' רנ"א ד"ה וכן שכתב דבשר הערלה שנימול ומעורה למטה הוה חיבור — וכ' אם כי בחולין דף ע"ג מסיק רבינא חבורי אוכלין כמאן דמפרתי דמי — נראה לי כיון דבשר אדם אסור מה"ת אינו אוכל גבי טומאת אוכלין — וגם לשונא לא חזי כדאיתא סנהדרין דף י"ט גבי מאה ערלות פלשתים ליכא למימר בי' חבורי אוכלין כמאן דמפרתי דמי דלאו אוכל מקרי כנ"ל.

ולענ"ד דאין תלוי בזה אם הבשר מותר או אסור רק הכונה כמש"כ רש"י בחולין שם — חבורי אוכלין שהן רכין אינו חשיב חבור וכמאן דמפרתי דמי — אם כן הוה כאילו נכנס בו מים אם כן אין חילוק בין ערלה לשאר אוכלין — ע"כ מהני הטבילה קודם המילה.

סעיף ב'

וממתינים עד שיתרפא רפואה שלמה ואח"כ מטבילין אותו. נ"ב — נראה דאם א"א להמתין עד שיתרפא דצריך לעשות דבר דא"א בלי טבילה יוכל לטבול מיד אחר המילה דמפורש בפסחים דף צ"ב גר שנתגייר בע"פ בש"א טובל ואוכל פסחו לערב וב"ה ג"כ מודו דיוכל לטבול ולגמור גירותו מיד רק מטעם גזירה אסרו עד שיוה ג' וז' אבל טבילה מודו דעושה מיד על כן כיון דהכרח לו שיעשה פסח טובל מיד כיון דרק מטעם דמכאיב את כאב המילה אמרו כן וכיון שמוכרח ורוצה לעשות כן אין עכוב לענין גירות — ואם כן אפשר כהיום בגר צדק שרוצה לטבול מיד כדי שיוכל לעשות כל המצות יטבלו אותו מיד ודין זה שימתינו עד שיתרפא רק על פי הרוב נאמר דדרך טבילה הוא אחר שנתרפא אבל אם על ידי טעם רוצה לשנות ולעשות מיד הטבילה יוכל לעשות כנלע"ד.

הגר להביא קרבן עיי"ש במגיד משנה — ואפשר
דבזמן הזה יאמר הגר עכ"פ פרשת קרבנות בתורה
לקיים ונשלמה פרים שפתנו וקרבנו עולת בהמה או
ב' תורים או ב' בני יונה — אם כי בגמ' בכריתות
איתא דריב"ז ביטל להפריש רובע לקנו מפני התקלה
שלא ימעול בזה אבל לכשיבנה בהמ"ק ודאי יביא
קרבנו.

שס

וטובלת בפניהם. נ"ב — באור זרוע ה' יבום
סי' תקצ"ח מפרש דהת"ח א"צ לראות כשטובלת במים
רק סמכינן אראיית נשים ומביא רא' דגם בבדיקת
אילונית מהני בבדיקת נשים — אבל באמת האור זרוע
לא סבירא ל' כרמב"ם שממנו העתיק בשו"ע ואח"כ
טובלת בפניהם והם מחזירים פניהם ויוצאים כדי
שלא יראו אותה כשתעלה מן המים — גם הסמ"ג
מל"ת סימן קט"ז העתיק כן כלשון הרמב"ם וטובלת
בפניהם — אבל האור זרוע הנ"ל לא העתיק ענין
וטובלת בפניהם רק הביא ושני ת"ח עומדים מבחוץ
משמע שאינם רואים אותה וסומכים בטבילה על
ראיית נשים — כמו שהביא שסומכים בכמה דברים
על ראיית ובדיקת נשים וכן בטור לא נזכר הך
וטובלת בפניהם רק כ' ואשה נשים מושיבים אותה
במים ות"ח עומדים מבחוץ ומודיעין אותה מקצת
מצות קלות וחמורות וכל ענינים בין להודיעו המצות
בין המילה בין הטבילה צריך שיהי' בג' הכשרים
לדון — העתיק זה לענין גר ולא כתב בפירוש לענין
אשה שצריך ג' רק ות"ח מבחוץ ומודיעין ולא כתב
וטובלת בפניהם — ועיין פרישה אות י"ח והעתיקו
הש"ך סק"י שכתב ואף באשה נראה בשעה שטבלה
נפשה הי' צריכים לאנשים רואין אותה שטבלה להיות
עדים בדבר — אבל ב"ד רואין שטבלה אינו צריך
דלא כרמב"ם ושו"ע הנ"ל והדיינים מבחוץ וטובלת
בפניהם היינו הב"ד שהם נקראו הדיינים לא כמו
שהעתיק הטור ות"ח שזה יש לומר גם על שני אנשים
— ובריי"ף ביבמות פ' החולץ כ' בפירוש ושני ת"ח
עומדים מבחוץ ומודיעין לה — ואין זכר להא
דרמב"ם שכ' שטובלת בפניהם היינו הב"ד — אם
כן דמחלוקת ראשונים הוא דהא"ו כ' בפירוש דהשני
ת"ח אינם רואים הטבילה רק סומכים על הנשים —

וטור גם רי"ף מזכירים רק שני ת"ח — ועיין ת'
מהר"י אסאד יו"ד סימן ר"ג לענין טבילת גיורת
שכתב דמי ישים עיניו אם לא קפצה פי' או עיני'
ביותר על כן מה שבידה לעשות היא נאמנת על עצמה
כיון שנודקקו לה ב"ד — וכן שלא יהי' שער א'
מראשה צף על פני המים האשה העומדת על גבה
ומשגחת עלי' שתביא כל גופה במים ואין על הב"ד
כי אם לראות רק גוף הטבילה ולא כל פרטי דיני
החציצה — וכ' דהפרישה שכ' דבעי שנים שראו
שטבלה רק לכתחלה קאמר באמת הגאון מהר"י אסאד
קיצר בהשאלה והתשובה ולא הביא דברי רמב"ם
ושו"ע דצריך שתטבול בפני הב"ד — ובפ"ת סק"ב
על מש"כ המחבר בפניהם הביא ת' פרח מט"א ח"ב
סי' נ"א שהי' שעה"ד שלא הניחו אנשים לכנוס שם
שיראו טבילת הגיורת והחמיר גם לענין שתחזור
ותטבול בפני ב"ד. גם הודעות המצות ובפרח מט"א
הנ"ל הביא דברי ריטב"א ביבמות מ"ה מי לא טבל
לקריו דלעולם בעינן לעכובא ב"ד של ג' בין במילה
בין בטבילה ומה שאמר מי לא טבל לקריו הטבילה
היתה בפני ג' ולא הי' פקפוק בדבר אלא משום דלא
פירש בשעת טבילה לשם יהדות היו קורים אותו
בר ארמאי ואמר רב אסי דאע"פ שלא פירש בשעת
טבילה לשם יהדות מהני — ובריטב"א שלפנינו חסר
כל זה עיי"ש — אבל במאירי איתא כל זה ובהגה
שם במאירי מתרץ בזה קר' המפורסמת במנ"ח מצוה
קפ"א וגם בעתון שערי תורה בשם הגאון מהר"י
סאלאנט — דהא לקרי גם שאובין כשר ולגר בעינן
מקוה כשרה — אבל עפ"י הריטב"א ומאירי שם
א"ש דע"י שטבל לקריו סימן שנהג בכל דבר כישראל
— ובמאירי שם דף מ"ז כ' כמו הרמב"ם ומושיבים
אותה במים וג' ת"ח עומדים מבחוץ ומודיעין אותה
מצות וטובלת והופכים את פניהם קודם שתצא
ומניחין אותה לנשים.

שס

אין מטבילין בלילה ואם טבל הרי זה גר.
נ"ב — במג"א רס"י תרפ"ז דבליילה לא הוה גר עיי'
מחהש"ק שם ועיי' באור הגר"א סק"ז האריך בזה
— ועיין ריטב"א יבמות דף מ"ז ד"ה ושי"ם אין
מטבילין גר בלילה כ' ונחלקו המפרשים אם כדעבד

עלה לו ונראים דברי האומר שאינה טבילה דכיון שהוא הגירות כתחלת דין הוא שאם דנו בלילה שאין דינם דין והרמב"ם כ' דיצא בדיעבד ואינו נכון ע"כ דברי הריטב"א — ועיי' ירושלמי ערובין פ"ד ה"ה דמשמע דגר טובל בשבת ועיי' שירי קרבן שם ומראה הפנים שכתבי כן מהך ירושלמי.

שם

המל את הגרים. נ"ב — לאחר המילה קורין לו שם — והמנהג לכל גר קורין אברהם — אם כי נמצא שמות אחרים לגרים בוהר ובשו"ע אה"ע סי' קכ"ט ס"כ דשמות אחרות נקראו לגרים — אבל נראה הסמך דקוראין לכל גר אברהם בב"ר פרשה מ"ג וירק את חניכיו בעלי חניכתו ששם אברהם כשמו — ע"כ המנהג נכון.

שם, סעיף ו'

כותית שנתגיירה והיא מעוברת בנה א"צ טבילה. נ"ב — בת' בנין ציון ח"א סימן כ"ב העלה דמילתו אינו דוחה שבת דמילת גר אינו דוחה שבת ואצלו הוא טבילה קודם מילה עיי"ש באורך והביא דגם הגאון נחלת בנימין בספרו פסק כן עיי"ש באורך — והגאון מהר"ם שיק יו"ד סימן רמ"ז הביא תשו' הגאון בנין ציון ממכתב שומר ציון הנאמן וחלק על זה באורך אבל סיים רק להלכה ולא למעשה על כן בודאי צריך להחמיר שלא למול בשבת — ואפשר גם ביו"ט — במאירי דף מ"ז ע"ב כ' מה שאמרו גיורת מעוברת שטבלה בנה א"צ טבילה — כ' כשנולד ולא מלהו ישראל הוא לכל דבריו כישראל שלא מל — וכ"כ הריטב"א בשם הרא"ה ובשם רבו הר"מ.

שם

כותית שנתגיירה והיא מעוברת בנה א"צ טבילה. נ"ב — נסתפקתי האך הדין כשכבר כלו חדשי לידה אם נחשב אז ג"כ כאמו והולד א"צ טבילה דמהני לי' טבילת אמו והוא ישראל — עפ"י דברי תוס' בע"ז דף כ"ו ע"א ד"ה סבר שהקשו היכי שרינן להוליד עכו"ם בשבת הא היה עוקר דבר מגידולו דחייב בהושיט ידו למעי בהמה ודלדל העובר

כבשבת דף ק"ז ותירצו די"ל דהכא ביושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת — על כן מותר לאולדי בשבת דל"ה אז עוקר דבר מגידולו — א"נ כיון דכלו לו חדשיו פסקו גידולו — ובאור זרוע במס' ע"ז הביא קושית תוס' ותי' ב' תירוצי תוס' אך קודם תי' הב' שבתוס' ואח"כ תי' הראשון כנראה דהאור זרוע דהעיקר כתי' תוס' דכיון דכלו חדשיו פסקו גידולו על כן כתב האו"ז זה בתי' א' דכשיש ב' תירוצים בראשונים עיקר אצלם תי' א' — ובודאי אם טבלה כשישבה על המשבר לא מהני טבילת האם שאין לו עוד שום קישור עם האם לא מהני טבילת אמו דהטעם דמהני טבילת אמו להולד הוא משום עובר ירך אמו כמו שהעתיק הלבוש והב"ח, א"כ כשישבה על המשבר — אין העובר אז ירך אמו כמו שאינו חייב אז משום עוקר דבר מגידולו — אבל לתי' הא"נ דמיירי בכלו לו חדשיו אפשר דהיה ג"כ עובר ירך אמו קודם שישבה על המשבר יען דגוף האם נותנת כח להולד על ידי אכילתה ושתייתה — שוב מצאתי בת' בית יצחק אה"ע ח"א סימן כ"ט שמסתפק בזה קצת והעלה דמהני גם אז טבילת האם. **והנה** מדנקט מעוברת משמע דכבר הוכר עוברת או עכ"פ סימני עובר ממש, אבל אם האם אינה יודעת מעיבורה נראה דהבן צריך טבילה והיה רק גר ולא הורתו בקדושה, ראה דגול מרבכה שכתב דאם לא ידעו הב"ד בשעת טבילתה שהיא מעוברת יש בזה אריכות דברים אם מהני — כש"כ אם גם האם לא ידעה שהיא מעוברת דהיינו שלא הוכר עוברת — נימא דלא מהני טבילת האם לילדה — מצד שהעובר אינו עוד ירך אמו צ"ע א"כ מתי מתחיל הדין דעובר ירך אמו — לומר מעת שתרגיש האם תנועת הולד כמו שאומרים כעת שבחודש השלישי מרגישה תנועת הולד — זה הי' מסתבר אבל לא מצאתי מפורש — ונראה דאם בתוך מ' יום לעיבורה טבלה אמה לגירות יש סברא טובה דמהני טבילת האם שיהא הורתו בקדושה — ומה דנקטו מעוברת לרבנותא נקטו דאפי' כבר מעוברת וטבלה הולד ישראל ולא גר וכ"ש אם טבלה בתוך מ' לעיבורה הולד ישראל ולא גר.

והנה אם נימא כן יש לומר אשה שנבעלה בלילה וביום טבלה לגירות וילדה אחר כך ולד

שהוא גר אף שיודע מכל המצוות מכל מקום יכול למחות דאפשר שלא ידע שהוא גר כמו שכתב יש"ש הנ"ל — ועיי' שטמ"ק שם בשם רשב"א מפורש כן בכונת תוס' הנ"ל. — ועיי' ס' שאול שאל למורי הגאון מקאשווא זצ"ל סימן קע"ד הביא דברי יש"ש הנ"ל דאם נתגדל בדת ישראל אבל הוא לא ידע שהוא גוי יוכל למחול אפי' בגדלותו וכ' דזה דבר חדש מאוד ולמה לא הביאו זה מפרשי השו"ע.

סעיף י"ב

אם אשה — בודקין אחרי' שמא עיני' נתנה בבחורי ישראל. נ"ב — במגיד משרים — עמוס — הזהיר אותו שיהיה מלקבל הגירות שהיא מתגיירת מאהבת איש שהרי אמר הרמב"ם [פי"ג ה' א"ב] שאין מקבלים אותם שהרי לא כ' הרמב"ם שב"ד של הדיוטות היו מקבלים אותם רק הדיוטות הי' מקבלים אותם — וכן כ' הכ"מ שם לחלוק על המ"מ שהבין בדברי רמב"ם שב"ד הדיוטות היו מקבלים השיג הכ"מ דרך הדיוטות ולא ב"ד של הדיוטות — ומה שנדפס שם על הדף דהה"מ צדק מדכ' והיו ב"ד הגדול חוששין להם מכלל דלפני הדיוטות היינו ב"ד של הדיוטות — לא ידעתי מי כ' זה — אבל לענ"ד לא צדק כלל בזה.

שם

דא"צ ישראל מומר שעשה תשובה לטבול רק מדרבנן. נ"ב — בבי"צ אה"ע חלק א' סימן ס"ז שמסופק אם צריך לברך על טבילה זו והביא ראי' דא"צ ברכה מדמותר לטבול בשבת טבילה זו כדאיתא במג"א סימן שכ"ו — וכן מסיק דא"צ כמו בטבילת עיר"כ בטור אור"ח סי' תר"ו דא"צ לברך משום שהוא רק מנתג כן ה"נ בטבילת מומר משום תשובה א"צ לברך.

ושם בתשובה בי"צ מסופק הא דכ' בסימן רס"ז ס"ח דצריך לגלח כל שערו אם גם פאות הראש והזקן בכלל — ומסיק דאין לגלח פאות וזקן כיון דכל הגלוח רק חומרא דרבנן ומש"כ כל שערו לאו דוקא — ושוב כ' דגם בשבוי' פסק דא"צ לגלח כל שערו — והנה אם צריך לגלח שער ערוה ובית השחי לא כתב בי"צ ולא ראיתי לדבר מזה בפוסקים — ולכאורה

אבל הבעל פירש מאתה מיד אחר בעילה ראשונה קודם שטבלה לגירות אם נימא כשנתגיירה איוה ימים אחר הבעילה דהזרע כבר נקלט בעודה עכו"ם או נימא דרק אח"כ נקלט דעד ג' ימים לשימושה יוכל לקלוט ולהתעבר כמ"ש מג"א סימן תר"ו סק"ח — ובאחרונים ביו"ד סס"י קצ"ו ואז כבר טבלה לגירותה — אבל נלע"ד דרק בעת שיצא הזרע מהבעל תלוי אם כבר נתגייר אבל אם הי' אז גוי א"כ מה יוסף מה שהאשה נתגיירה בעוד שלא נקלט הזרע מ"מ וכי מהני הטבילה להזרע שבמע' כיון שכבר נפרש מגוף הבעל שהוא גוי או כנלע"ד. — ומצאתי בס' שאול שאל למורי הגאון סימן קע"ה אות ה' הביא משו"ת מעשה חייא סימן א' שכ' האב כיון שהוריד הטפה במעי האשה תו אין שייכות לנוצר עם האב ולכך כשהורתו שלא בקדושה זרמת סוסים זרמתם משא"כ בקורבת האם דעד שיצא מבטנה יש שייכות לנוצר עמה ולכך אף הורתו שלא בקדושה כל שנולד בקדושה יש לנוצר שייכות וקורבה עם האם עכ"ל בעי חייא שבשאל שאל עיי"ש מה שפירש על פי זה דברים נכונים לחלק בין אביו גר ובין אמו גיורת. יש לעיין עוד בזה בדין גוי' שנתגיירה מעוברת אינו מפורש האב הוא ישראל או גוי.

שם, סעיף ז'

ב"ד מגיירין את גר קטן. נ"ב — ואין צריך להודיעו מצוות — עיי' רמב"ם פ"ז ה' שגגות ה"ב ובכ"מ שכ' אבל גר קטן שמטבילין אותו על דעת ב"ד אין צריך להודיעו אפילו מצות שבת.

שם, סעיף ח'

בד"א שיכול למחות בשלא נהג מנהג יהדות משהגדיל. נ"ב — עיי' שימ"ק כתובות דף י"א דלתוס' צריכין להזהירו את גר קטן על המצוות ועד שלא עשו להזהירו יכול למחות — ועיי' יש"ש שם שכתב דאם הקטן לא ידע שהוא גר אפילו הגדיל כמה יכול למחות כשנודע לו שהוא גר — ונלע"ד דגם כונת תוס' דשמ"ק הנ"ל הוא כן דמה שכתבו זהירות המצות היינו כמו שמודיעין לגר וכיון דבקטנותו לא עשי' כן להודיעו שהוא גר צריך לעשות כן בגדלותו — ועד שלא עשו לו כן להודיעו

הלא בספרד המנהג שכל אשה בטבילת גדה מגלחת שער באו"מ עד שהי' ספק בדיעבד אם טבלה בלא גלוח שם אם צריכה לגלח ולטבול שנית — א"כ הי' משמע דגר וגירות צריך לגלח שם — אבל ראיתי לגדול א' שפסק בגירות לגלח רק צפרניים כמו בטבילת גדה.

סימן רסט

סעיף א'

דין תורה שמותר לגר שישא אמו או אחותו אבל חכמים אסרו דבר זה כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. ג"ב — עיי' רמב"ם פ"ד ה' א"ב הי"ז שכתב דעבד מותר לישא אמו ואחותו ודין זה הוא גמרא מפורשת בסנהדרין דף ג"ח ע"ב רב הסדא אמר כן בלא חולק וחידוש שלא תובא דין זה בטוש"ע ולא בשום פוסק כיון דהוא הלכה פסוקה בלי שום חולק ולומר דיען דעבד לא שכיח ע"כ לא הביאו דהא סימן רס"ז מבואר כל דיני עבדים אפילו דלא שייך כעת ענין עבד — ונראה יען דיש מדינות דקונין ומוכרין עבדים על כן העתיקו כאן — וכן באו"ח סי' ד"ש לענין שבת — אבל דין זה שישא אמו ואחותו לא שכיח כלל על כן לא העתיקו בשו"ע — וכן באו"ח סימן ד"ש דיני עבדים לענין שבת אפי' דלא שכיח. ועיי' רש"י חולין דף ע"ב ד"ה עבד שכתב דעבד מותר במין אמו דהיינו שפחה — נראה דרק במין אמו ולא באמו עצמה — ועיי' הגהת יעב"ץ שם כתב דאפילו באם עצמה מותר — מי' ברש"י לא נראה כן וצ"ע — ומלשון הגמרא שם בעבד דמותר פרי עם האם אין זכר כל כך להתיר דאיכא למימר הכונה דמין אם קאמר כפרש"י אבל בסנהדרין דף ג"ח הנ"ל מבואר להדיא דמותר עם האם יען דמכלל עכו"ם יצא ולכלל ישראל לא בא.

והנה לכאורה יש לומר כשנשתחרר העבד יהא מותר באמו ואחותו גם מדרבנן דלא שייך טעם האיסור דבגר דיאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה דשם כשהי' עכ"ר הי' אסור — אבל עבד דגם קודם שנשתחרר והי' עבד הי' מותר א"כ לא שייך זה הטעם הי' אפשר לומר בעבד דגם מדרבנן מותר

כשנשתחרר — מי' באמת מפורש ברמב"ם סוף פ"ד מה' א"ב דעבדים שנשתחררו שוין לגר שנתגייר א"כ בודאי אסור עבד שנשתחרר באמו ואחותו.

סימן ער

סעיף א'

מ"ע על כל איש מישראל לכתוב לו ס"ת. ג"ב — בשטמ"ק מס' ב"ב דף י"ד כתב לפרש הא דאמרינן דר' אמי כתב ארבע מאה תורה צוה לנו משה — היינו שהניח לכתוב לו ד' מאה ספרי תורה על ידי כמה סופרים וצוה להסופרים כשיגיעו לפסוק זה שיודיע אותו שיכתבנו בעצמו — וכן כתב ביד רמה במס' ב"ב שם דף י"ד אות ק"פ דמאן דכתב בס"ת האי פסוקא דתורה צוה בדוכתי' לשם ס"ת מעלין עליו כאלו כתבו כולו דאלת"ה נזאי אסהודתא דרבנן על ר' אמי עיי"ש — אם כן נראה נכון כעת למי שמניח לכתוב בעצמו ס"ת, יכתוב זה הפסוק חוץ ממה שנוהגין כעת לכתוב בעצמו איוה אותיות בתחלת התורה ובסופה — אבל פסוק זה דתורה צוה עדיף יותר לכתוב בעצמו כמו שעשה ר' אמי יען דנחשב לו כאלו כתב את כל התורה בעצמו — וחידוש דלא ראיתי לאחרונים שיביאו זה אבל נלע"ד דראוי לנהוג כן.

בטו"ז סק"א

עד גמר השירה של והאזינו שהוא כל התורה. ג"ב — נשאלתי על זה שהרי יש עוד פרשה וזאת הברכה — אבל לפי מה שהביא החיד"א בשם הגדולים סוף אות ג' ובספרו דבש לפי אות פ' דפרשת וזאת הברכה לא חשבו הקדמונים לפרשה בפני עצמה א"ש.

סימן ערב

סעיף ג'

ואין עושין יריעה פחות מג' דפין. ג"ב — בת' גבעת פנחס להגאון בעל הפלאה ז"ל סימן ג"ח כתב דאם נכתב כזה היינו יריעה פחות מג' דפין אזי רק אם אין ס"ת אחרת יקראו בו אבל כשיש ס"ת

אחרת הוה לכתחלה ואסור לקרות בו — וצ"ע דבר זה — עיי' תשובה מהגאון אבני צדק מסיגוט גדפס בס' נטעי נאמנים על התורה כתב דאם תפר ליריעה בת דף אחד עוד שני דפין כשר לקרות בתוכו בס"ת וכ"ש במגילה עיי"ש.

סימן ערה

משמרת שלוש סק"ב — בענין סתומה
אצל לא תחמוד בפ' יתרו.

נ"ב — בקנ"ס דף ט' כ' שלא לתקן — וגם לכתחלה דעתו שאצל לא תחמוד ביתרו לא יהא פרשה. רק בוארא יעלו הצפרדעים יהא פרשה עיי"ש טעמו.

שם סעיף ג'

כתב השירה כשאר הכתב פסול. נ"ב — במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אם קרא דכי בא סוס פרעה שייך להשירה לכתוב בתמונת השירה — במחש"ק סימן נ"א סק"ט שכ' דהעיקר כרמב"ם דקרא זה שייך לכתוב כשאר השירה — וקסה"ס בשלח כ' גם קרא דכי בא כתמונת השירה — ובת' גוור' חא"ח כלל ב' סי' ח' כ' דלא כרמב"ן שכ' דקרא דכי בא לא שייך להשירה ובקשתי לו חבר ולא מצאתי ואין ראוי לסמוך עליו בזה כלל אפילו בשעת הדחק עכ"ל. הובא במלאכת שמים כלל י"ג ואני מצאתי בזהר שלח דף קס"ח ע"ב — בזה הלשון אדהכי שמעו שירתא דימא בקל נעימו דלא שמעו מיומא דאתבריא קל נעימו דשירתא כההוא נעימו דהוה אמרי וכדסיימו ה' ימלוך לעולם ועד חמי ד' דיוקנין — מלשון זה נראה דגמר השירה הוא תיבת ועד וקרא דכי בא אינו שייך להשירה וזה ראוי לרמב"ן — אבל א"א להביא רא' להלכה דאפילו בשעה"ד שנמצא ס"ת דקרא זה נכתב שלא כסדר השירה לפסול הס"ת.

סעיף ו' — ברמ"א

ועוד נהגו במנין השיטין לא פחות ממ"ח ולא יותר על ס'. נ"ב — בח"ס או"ח סימן ע"ה הקשה על זה מאו"ח סימן רס"ג דיכול להוסיף על

דבר המכוון דלהדליק לשבת ב' גרות נגד זכור ושמור יכולין להוסיף ואמאי כאן אין להוסיף על ס' שיטין — ועוד הקשה שם על מה שהביא טו"ז דמ"ח שיטין הוא נגד מ"ח מסעות שעשו ישראל במדבר על כן אין לפחות והקשה הא רק מ"ז מסעות יש. הצורה שבטו"ז סק"ז כ' בכרם שלמה שט"ס וכ' שם הצורה עיי"ש — גם בקסה"ס פ' בשלח כ' דלא כצורה שנדפסה בטו"ז.

סימן רעו

סעיף י' — ברמ"א בשם פו"כ סימן קע"א

והשם שכותבין בסדורים ב' יודין ואחת על גביהן מותר למחקו לצורך. נ"ב — בת' יד יצחק ח"ג סס"י רס"ז מסכים שצ"ל ו' אחת על גביהן שגיי"מ כ"ו — באמת בתה"ד איתא שני יודין ויו על גביהן — ומש"כ בלק"ח ח"ג דף ל"ו שצ"ל וא' על גביהן טעות הדפוס בודאי צ"ל ו' אחת על גביהן כמו שהג' ביד יצחק.

סימן רעז

בש"ך

דלא יניח גם שאר ספרים פתוח ויצא לחוץ — בשם הב"ח והביא בשם חכמי אמת שיש סכנה שיש ש"ד והוא שומר דפין שמשכח לימודו. נ"ב — בר"ח שער היראה פט"ו כ' דטוב לזוהר שלא יניח ספר פתוח שמא יפול על הס' מים או שאר לכלוך והר"ח ה' שר בית הווהר ולא הביא מש"כ הש"ך בשם חכמי האמת.

סימן רעט

סעיף ד'

אם ה' רוב הספר מוגה והשאר יש בו ד' טעות בכל דף ונשאר אפי' דף א' מאותו שאר המשובש בלא ד' טעיות הרי זה יתקן. נ"ב — לאו דוקא ד' טעיות דאפילו יש הרבה יותר בכל דף יוכל לתקן ומפורש בב"י שכתב אע"פ שיש בכל דף ל' או מ' טעיות או יותר יתקן מאחר שרוב אותיות

א"ל למה תעשה כן א"ל בעבור תקנת ס' שבכתב להציל את ס' שבכתב מאבק ועשן — נראה דבכה"ג מתיר ס"ח דלא כבל"י שכתב סתם לאסור — וכן מצאתי בזהר נח דף ע"ב ע"א דיניח תורה שבכתב על תורה שבע"פ בגין דהאי ככרסיא לדא.

סימן רפו

סעיף א'

אלו המקומות שחייבים במזוזה ושערי חצרות. ג"ב — בריטב"א יומא דף י"א כ' דשערי חצירות ועיירות הוא רק דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא והביא כן בשם הרב ז"ל הוא הרמב"ן — ובחינוך ס"י תכ"ג נדפס בפנים דברי הריטב"א הנ"ל — ועיי"ש בריטב"א לקמן כ' דנראה דרש"י סובר דמה"ת חייב במזוזה שערי חצרות ג"כ — והנה בריטב"א מכות דף כ' כתב דכל מקום שאיתא בגמ' על הדרשא משום שנאמר הוא רק דרבנן וקרא אסמכתא עיי"ש וכן מצאתי ביד שאול סימן רי"ג כלל זה בשם תלמיד הרשב"א — וכאן ביומא איתא משום שנאמר ובשעריך וא"כ הריטב"א שכ' דשערי חצרות רק מדרבנן חייב במזוזה אויל לשיטתו שסובר דכ"מ דאיתא משום שנאמר הוא רק דרבנן — ועיי" גיטין דף כ"ו סוף ע"א דאיתא שם אלא אימא משום שנאמר וכתב לה לשמה — פרש"י לא תימא שנאמר דמשמע מינ' יליף אלא משום שנאמר כלומר משום שנאמר בתורף וכתב לה לשמה גזרינן טופס אטו תורף דאוריתא משמע כן בפירוש דמשום שנאמר הוא רק דרבנן — ועיי" פי' ר"ח פסחים דף כ"ט ע"א דאוקמא למתניתין לר"ש משום דעבר על לא יראה קנסוהו היינו דקתני במתניתין ושל ישראל אסור משום שנאמר לא יראה לך — נראה כן דמשום שנאמר הוא רק קנס דרבנן — אבל בפיר"ח ביומא איתא רק שנאמר — וי"ל דרש"י שסובר דהוה מה"ת כמ"ש הריטב"א שם בשמו הי' לו גירסת ר"ח שנאמר ולא משום שנאמר — ומצאתי בדברי ירמ' על הרמב"ם פ"ו מה' מזוזה ה"ח שהביא דברי ריטב"א הנ"ל דשערי חצירות הוא מדרבנן דאסמיכהו אקרא — אבל הרמב"ם סובר שמה"ת חייב וכ"כ בקרית ספר — ובאמת אין הכרח מקרית ספר שהוא מה"ת

הספר כתובים כתקנם מצלת אותו דף על כל השאר — וה"ה כאן בשו"ע כונתו כך — וצ"ע דבויי שמ"ק מנחות דף כ"ט ע"ב שהג"י ברש"י שם וז"ל שאין יותר משמונה או ששה בכל דף ודף או מצלת עליהם הך הדף שלמה — וצ"ע שמהיכן לקח זה דתלי בח' או ו' טעיות — וגם הלשון ח' או ו' דהו"ל בהיפוך ו' או ח' — עכ"פ נלע"ד דא"א לומר דדעת רש"י דרק בח' טעיות בדף יתקן ולא יותר דלא נמצא שום סברא לומר דתלוי במספר ח' — אלא כמ"ש הב"י אפי' ל' או מ' ויותר בכל דף יוכל לתקן מאחר דיש דף א' בלי טעות יותר מג' ורוב הספר כתוב כהלכתו — וכמו שפירוש הב"י היינו שרוב אותיות הספר כתובים כהלכתו — שוב ראיתי בחי' רשב"א מנחות דף כ"ט העתיק לשון רש"י שאין יותר מה' או ו' טעיות נראה דגם בשמ"ק צריך להג"י כן וט"ס שמונה רק ה' — כתוב ה' ונדפס בטעות ח' במקום ה' וכתבו שמונה.

סימן רפב

סעיף ב' — במחבר

לא יניחנו בשק. ג"ב — בשמ"ק ב"ב דף י"ד דלשאת ס"ת באופן שמתנדנד ויוכל להתהפך אסור — וכ' שם דאסור להניח ס"ת על צדו ואפילו בזקיפה יש לומר דאסור רק שכבר נהגו אבל על צדו מוחין בידו.

שם — סעיף ד'

לא יאחזו אדם ס"ת ויכנס בו לבה"כ. ג"ב — בפיר"ח בסנהדרין דף כ"א כ' ולא להשתין מים — א"כ כשנושא ס"ת אצלו אסור להשתין. אפי' הס"ת כרוך ונתון בתיק שלו — ודברי ר"ח הם מתוספתא פ"ד מסנהדרין דאיתא שם לא יכנס לבה"כ ולא לבית המים.

שם סעיף י"ט

אבל אין מניחים נו"כ על גבי חומשים. ג"ב — בבליי סימן רפ"ג בשם ס' חסידים כ' דלא יניח תורה שבע"פ על תורה שבכתב — ועיקר בס"ח סימן תתקט"ט כ' דא' הניח ס' שבע"פ על ס' שבכתב

סימן רפו

משמרת שלום ס"ק י"ג — מבואר כן
להדיא בשלטי גבורים סוף הל' מזחה
מלשון ריא"ז שאם בית גדול פתוח
לקטן שאין בו ד"א כו' הקטן חייב
במזוזה שפתחו של גדול הוא נחשב
כו'.

ג"ב — ובקנ"ס למהרש"ק דף ל"ב ע"ב כ'
דהבית הקטן פחות מדע"ד פטור ממזוזה אף שפתחו
לגדול. — וכ' דבש"ג לא כ' דהקטן חייב, רק כוונתו
דהגדול חייב עיי"ש.

שם סעיף כ"ב

השוכר בית בחו"ל פטור ממזוזה ל' יום.

ג"ב — מזה נראה דקונה בית בחו"ל חייב מיד במזוזה
מה"ת דרק שוכר פטור עד ל' יום — ושמעתי שא'
קנה בית פה ברוקלין ושאל לגדול א' והורה בחו"ל
פטור אפילו קנה בית עד ל' יום — אבל באמת
אינו כן — ועיי' ת' מהר"ם שיק יו"ד סימן רפ"ו
הביא הוראת גדול א' במכתב שומר ציון הנאמן שנת
תרי"ב דף רס"א בבעה"ב שדר בביתו והעלי' שלו
הי' מושכרת לגוי ועכשיו אינה מושכרת ובעה"ב
רוצה להשתמש בה ח' או יוד ימים אם חייב במזוזה
בברכה מיד ופסק הגדול הנ"ל שחייב מה"ת מיד
והסכים מהר"ם שיק לזה וכ' דרק בשכירות בעי
שיתחזק על ידי השימוש ל' יום שיהא נקרא על שמו
ביתך — אבל אם הוא באמת שלו כשאלה הנ"ל שפיר
נקרא שלו מיד וחייב מה"ת לתירוץ א' של התוס'
מנחות דף מ"ד — וגם לתירוץ ב' שם בתוס' דבעי
תרתי ביתו וגם דירתו חייב מה"ת כיון שהוא ביתו
שלו וגם דר בה עיי"ש בפשיטות דחייב מה"ת כיון
שהוא ביתו וגם דר בו לכל ב' תירוצים שבתוס' —
וכן צריך לפסוק בפשיטות — ומצאתי בת' השיב
משה סימן נ"ג השיב לא' מדכתב רמ"א שם דשואל
בית דינו כשוכר — מדלא אמר קונה בית או בונה
דינו כשוכר מוכח דקונה או בונה חייב מה"ת מיד
עיי"ש שכתב כמה ראיות דקונה או בונה חייב מיד.

די"ל דקרא שהביא הוא אסמכתא — והרמב"ם לא
הביא שום קרא אפשר שסובר שהוא רק דרבנן —
ולדינא יש לצרף שיטת ריטב"א ורמב"ן שכתבו דהוה
רק דרבנן שערי חצירות לענין מזוזה.

שם סעיף י"ג

אם יש בו כדי לרבע ד"א על ד"א בשוה

אע"פ שארכו יותר על רחבו חייב. ג"ב —
בשנות חיים למהרש"ק ח"ב דף ס"ו כ' בית דאין
בארכו ד"א וברחבו יש הרבה יותר מד"א ואם תחשוב
אורך על רוחב יהא דע"ד מ"מ פטור גם לדברי
רמב"ם רק כשהוא למשל ה' על ה' אמה או הוא
מחלוקת רמב"ם ורא"ש דלרמב"ם חייב ולרא"ש גם
בכה"ג פטור דרק דע"ד מכון חייב — וזה באמת
פלא עוד יותר מדברי טו"ז או"ח סימן תרל"ד שסובר
דאם הבית הוא ה' על ד' פטור דכאן הוא ה' על
ה' ומהרש"ק כ' דלרא"ש גם בכה"ג פטור וגם על
הטו"ז חלקו אחרונים עיי' במעשה רוקח חולק הרבה
על הטו"ז ג"כ כש"כ על המהרש"ק לפטור כשהבית
הוא ה' על ה'.

שם

ד"א על ד"א. ג"ב, בפ"ת ס"ק ט' הביא מחמודי

דניאל כ"י נראה דוקא בית דירה צריך שיהא ד"א
על ד"א אבל בית שער אפי' לית בהו ד"א על ד"א
הייבין — וכן מי שיש לו בית גדול ויש שם אצל
הבית גדול חדרים קטנים להניח שם חפצים חייבים
במזוזה — עיי' עקרי הד"ט יו"ד סימן ל"א הביא כן
בשם ספר יוסף אומץ להחיד"א סי' ט"ו — וכן כ'
עקרי הד"ט עצמו — וכן הביא משם גדול א' דחדר
קטן שאין בו דע"ד ומשם נכנס לחדר גדול חייב
במזוזה — שוב ראיתי במשמרת שלו' סימן זה הביא
דברי עקהד"ט גם הביא מזכור לאברהם כתב כן גם
משלטי גבורים ה' מזוזה כ"כ, ועיי' מהר"ם שיק
יו"ד סימן רפ"ז הביא דברי חמודי דניאל הנ"ל וכ'
דחייב להניח מזוזה בכה"ג אפילו בברכה — ועיי' "
מהרש"ם ח"ג סי' קנ"ד בדין בית שער שאין בו דע"ד
ופתוח לרחוב והביא מכמה מקומות והעלה דחייב
במזוזה בבית שער שאין בו דע"ד אבל בלא ברכה —
ועיי' מהרש"ם ח"א סי' ע"א נראה ג"כ דחייב במזוזה
אבל שם לא התנה שיהא בלא ברכה.

סימן רפח

סעיף ט"ו.

אלא שמבחוץ כותבין שם ש.. — ברמ"א
עוד נוהגין לכתוב מבחוץ כוזו וכו'. ג"ב —
נראה שאם נפסק איזה אות הן בשם ש.. הן בשם
כוזו.. יוכל לתקן ולא שייך לומר דהוה שלא כסדרן
כמו בשאר אותיות של המזוזה דפסול כמו בסעיף
ג' אבל כאן בשמות הללו כשר גם אם נמחק יוכל
לתקן — ואם א"א לו לתקן וגם א"א לו ליקח מזוזה
אחרת נלע"ד דיוכל להניח כך המזוזה על הפתח כיון
דעפ"י הדין א"צ לכתוב אלו השמות ע"כ בדיעבד או
שעה"ד המזוזה כשרה גם בלא זה.

ובעקרי הד"ט סס"י ל"א הביא דגדול א' הוציא
בנזיפה את ת"ח א' שכ' שמות אלו דסבר דאסור
לכותבן — ואם דאנו נוהגין לכתבן דלא כב"י שכתב
דאין נוהגין לכתוב אלו השמות מ"מ בדיעבד או
שעה"ד נלע"ד דאפשר להכשיר גם אם נמחקו אלו
השמות גם בשם ש..

ועיין בס' בית ארי' להגאון מתא דירושלים
על הירושלמי סימן רפ"ו סס"י ה' כתב דנשאל
במזוזה שעל ידי העשן נמחק שם ש.. לגמרי —
והעלה דפשוט שאין לפסול המזוזה בשביל כן ולהביאו
לידי גניזה — ומה שכתב עוד דלפי מה שכתבו תוס'
במנחות דף מ"ד ד"ה טלית דמזוזה בבית השוכר הוה
רק דרבנן — איני יודע מה רצה בזה אם לומר
דכיון דהוה רק חיוב דרבנן הנחת מזוזה בבית השוכר
מקילין בזה צ"ע דלא נזכר שם שהשאלה על המזוזה
הי' בבית השוכר לא בבית שלו ממש.

סימן רפט

יניחנה בשפופרת בפ"ת הביא בשם
הנהגת הגר"א שכ' לא יכרוך המזוזה בקלף
שלא יהא חוצץ בין המזוזה למזוזת הבית —
וסיים הפ"ת וצ"ע. ג"ב — בשנות חיים להג' רש"ק
ח"ב סימן ג"ג כתב דשאני מזוזה מתפילין דתפילין
לא שייך הוספה על בשר היד על כן הוה חציצה אבל
מזוזת הבית יוכל להיות מכל דבר על כן חשבינן
הגייר או שאר דבר שהמזוזה נתונה בו כמו תוספות

על מזוזת הבית על כן ל"ה חציצה — ועיי' מהר"ם
שיק תרי"ג מצות סימן תכ"ד הביא דברי הגר"א
וכ' דמה דכורכין בנייר נכון הם עושין דהאי על
מזוזת ביתו לאי דוקא על ממש אלא על בסמוך
כדקיי"ל בסוטה דף ל"ז בתוס' ד"ה מאי על.

סעיף א'

לקבוע מזוזה. ג"ב — בפ"ת סק"ג הביא
ממג"א ס"כ שכ' ואפשר דאם קבע קודם שדר בתוכו
כשנכנס לדור מברך אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה
— וכ' פ"ת כמדומה לי שהברכ"י באו"ח חולק עליו
— עכ"פ סובר המג"א דאזילו שעשה המצוה בזמן
הפטור הוה מצוה ויוכל לברך דכאן קודם שדר לא
הוה מצוה דחובת הדר הוא — ונראה ממג"א דבעת
שקבע המזוזה קודם שדר בה בירך לקבוע מזוזה כמו
כל קובע מזוזה ואח"כ בעת שיבא לדור בה בא לו
ברכה חדשה אקב"ו לדור בבית שיש בה מזוזה וצ"ע
— שוב ראיתי בברכ"י או"ח ס"ט העיר דמדברי מג"א
נראה דיוכל לברך עוד קודם שיכנס לבית וצריך
להתישב דהרב תורת חסד כתב דלא יברך קודם ל'
כ"ש קודם שבא לדור עיי"ש בברכ"י.

ועיי' בהגהת חכמ"ש סימן פ"ד באו"ח בענין
הכ"מ שהובא בטו"ז שם דלענין מזוזה בית
הטבילה כבית המרחץ כ' החכמ"ש דמזוזה חובת
הדר ואם אינו דר שם אף אם הוה בית יפה ונקי
פטור ממזוזה — ובית שאין בה דירה כלל יוכיח
דמותר להזכיר בו שם שמים ופטור ממזוזה — ומג"א
הג"ל כשבא לדור בבית שכבר קבע בו מזוזה מברך
אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה — וצ"ע דמעשים
בכל אנשים שסוגרים בתיהם על חודש או על חדשים
וכשבאים לביתם אין מסירים המזוזה ולקבוע מחדש
מחמת הזמן שלא דרו בהבית הי' פטור ממזוזה לפי
החכמת שלמה הג"ל או עכ"פ לעשות כמש"כ מג"א
לברך אקב"ו לדור בבית שיש בה מזוזה — ולומר
דיען שבעת שקבע המזוזה הי' בחיוב לא נפטר במה
שיצא צ"ע.

שם סעיף ב'

וצריך לקבעה על ימין הנכנס. ג"ב —
בב"י הביא בשם סמ"ג סי' כ"ג בשם ספרי דלא בעינן

סימן רצג

בש"ך סק"ב

דנשרש קודם העומר מותר היינו ג"י קודם. ג"ב — הדג"מ חולק על זה דבעינן שתי שבתות — והש"ך עצמו בנה"כ חולק על התה"ד שהביא בש"ך דקיי"ל דבעי ב' שבתות — וכן נראה שפוסק הח"ס או"ח סימן ק"ד דבעי ב' שבתות עיי"ש — אבל הגר"א כאן הביא מירושלמי פ"ב דכלאים דנראה השיעור בחטים לענין השרשה היא ג"י עיי"ש — וצריך לחלק בין זריעה לנטיעה דרק נטיעה צריך ב' שבתות אבל זריעה נשרש בג"י ועיי' נובי"ת או"ח סימן פ"ד שדחה החילוק בין זריעה לנטיעה שאם כן למה לא כתב הרמב"ם דבוריעה די בג"י אלא ודאי דגם בוריעה השיעור ב' שבועות עיי"ש — ולענ"ד י"ל עפ"י ירושלמי פ"ב דכלאים שהביא הגר"א דכיון דהעתיק הרמב"ם את הירושלמי פ"ב מה' כלאים הי"ג שכתב דחטים בג"י נפסדים ונטלעים היינו השרשה ואז לא שייך איסור כלאים א"כ אין צריך להביא הדין לענין חדש דדי בג"י כיון דהביא לענין כלאים דשיעור השרשה הוא בג"י כנלע"ד ועיי' פרק ו' דמס' שמחות איתא שם שלשה ימים לזרע מחמשת המינים לפני הפסח אסור לאחר הפסח מותר — ובנחלת יעקב הגי' לפני הפסח מותר לאחר הפסח — נראה ג"כ דהשיעור הוא ג"י עיי"ש בנח"י דקאי לענין חדש — ואפילו נימא דקאי לענין חמץ כמו שכתב בתשובת מהר"י אסאד או"ח סימן ק' דמתחמץ בקרקע על כן החמיר למכור הוריעה מה שגזרע תוך ג"י מ"מ הרי מפורש דבג"י החטים נפסדים וכמו דל"ה איסור חמץ לענין בל יראה כן ג"כ אין בהם איסור חדש — והנה לענין שעורים הי' קצת מקום להקל יותר מבחטים עפ"י שכ' במלאכת שלמה פ"ב דמס' כלאים דשעורים יען שהם רכים נפסדים ביום או יומים עיי"ש אבל מלשון הבריתא דמס' שמחות הנ"ל דנקטה חמשת המינים השיעור ג"י נראה דאין חילוק בין חטים לשעורים.

סימן רצד

הפירות שיהיו בתוך ג' שנים אסורים בהנאה. ג"ב — בספר מאורי אור חלק קן טהור דף

מזוזה גם בשמאל דכ"מ דלא כתיב שתי מזוזות בעינן רק מזוזה א' דכתיב על מזוזות ביתך כן הוא המסורה עיי' קסה"ס באורך פ' ואתחנן — ועיי' מדרש שוח"ט משלי סי' ח' דר' לוי סובר דבעי שני מזוזות בימין ובשמאל אבל ר' ישמעאל וחכמים פליגי — ועיי' שו"ת בנין ציון ח"א סימן צ"ט דעשה למעשה בקצת ספק לעשות מזוזה בימין ובשמאל ומהר"ם שיק שם בבנין ציון סי' ק' חלק עליו.

סימן רצא

סעיף ב'

ואם הקפיד על מעותי צריך לשלם לו.

ג"ב — בבאר הגולה כ' כי טוב לשלם לו אבל אין מוציאין — ועיי' ריטב"א ב"מ דף ק"ב דיש אומרים דאם אין משלם לו יכול ליטול המזוזה ובשטמ"ק שם נראה דאפילו בית של ישראל אם אין נכנסין עכשיו לדור בה יוכל ליטול המזוזה — ועיי' הגהת חכמת מנוח ב"מ דף ק"ב שכתב ואין פורעין המזוזה כיון שנהגו הוה כאלו התנו שהראשון יעשה המזוזה והשני לא יעשה — לא ראה דברי הראשונים שלא כתבו כן — ועיי' שבת דף כ"ב בהגהת ר"ש טויביש שכתב דמדברי ריטב"א שבנמ"י שם בב"מ שכ' דהאיסור ליטול כיון דחיילא קדושת שכינה בבית זה על ידי המזוזה אין לו לסלקה משם — וה"ה אם לא ידור שום אדם שם אסור לסלק המזוזה — ולענ"ד אין מוכרח כלל לומר כן דבאמת הכל מודים דאם לא ידור אדם שם מותר לסלק המזוזה — וכן אם נוטל המזוזה ונותן שם מזוזות אחרות שאין יקרים כ"כ ג"כ שרי — וכן מצאתי בדע"ק הנדמ"ח על יו"ד סימן רצ"א שכ' ליקח מזוזה מהבית וליתן מזוזה אחרת שאינה מהודרת כ"כ או שאינה מסופר מובהק כ"כ רשאי ודאי אף בדרך חסידות — וע' פמ"ג או"ח סי' ט"ו כמש"ז סק"ב דהאיסור ליטול המזוזה מפני המזיקין כתוס' שבת דף כ"ב והיינו כשדרים שם בנ"א דמזיק לבנ"א הדרים שם כמש"כ הב"י וד"מ כאן — אבל אם מסגיר הבית ואין דר שם שום אדם יש לומר דרשאי ליטול המזוזה ע"כ ונראה דאפילו אם מסגיר הבית רק על איזה ימים מותר דרק אם נכנס שם מיד בנ"א לדור שם אסור ליטול המזוזה.

שם סעיף כ"ז

העולה מאליו ברה"י חייב. נ"ב — עיי' בס' חדרי דיעה שכ' די"ל דבחול באמת פטור מערלה בעולה מאליו כמו מברך ומרכיב בסעיף י"ז דפטור בחול יען דפסק כראב"י דדרש נוטע פרט למברך ה"נ דרשינן נוטע פרט לעולה מאליו אפילו ברה"י עכ"ל והוא נכון.

סימן רצה

סעיף ו' — ברוח"א

מותר להרכיב מין א' אפי' שחורות בלבנות ודקות בגסות. נ"ב — להרכיב פלוימען ארוכים בפלוימען עגולות וכדומה התרתי כמ"פ עפ"י דברי רמ"א כיון דהוה מין א' — וראיתי בתפא"י פ"א דכלאים אות מ"ח מפרש על שזיפין ורימון דמותר דהם ב' מיני פלוימן ארוכים ועגולות והם כלאים — וזה פלא גדול לפרש מתניתן בפרי דהוא מין א' בשמא וטעמא דהוה כלאים נגד דברי רמ"א — ולענין להרכיב ווינקסיל בקירשן נראה ג"כ להתיר דהם מין א' רק זה מתוק וזה חמוץ כמו שבתפוחים יש כה"ג מתוקים וחמוצים והם מין א' כן ג"כ קירשן עם ווינקסיל שניהם נקראים גודגניות — עיי' או"ח סימן רכ"ה דרק לענין שהחינו לכמה פוסקים הם שני מינים אבל לא לשאר דברים — ועיי' הלק"ט ח"א סימן רל"א לענין גינדאש ושריזאש שזה מתוק וזה חמוץ הם מין א' והכל ברכה א' לענין שהחינו ג"כ אין לומר ב"פ שהחינו — נראה דאפילו א' מתוק וא' חמוץ הוה מין א' וכן נראה לענין קירשן עם ווינקסיל לענין כלאים דהם מין א'.

שם, סעיף ז'

אסור לקיים המורכב כלאים אבל הפרי היוצא ממנו מותר. נ"ב — ואם מותר לברך על הפרי היוצא מהמורכב עיי' דע"ק הנדמ"ח בסי' רצ"ה שכתב דיוכל לברך עליהם דרק ברכת המצות אין מברכין על מצהב"ע אבל ברכת הנהנין מברכין — אבל גה"ק העיר על הדע"ק דלא נמצא חילוק זה אדרבא באו"ח סימן קצ"ו מבואר דאם אוכל דבר איסור אין מברכין ברכת הנהנין — והנה באמת אין

קצ"ט ע"ב כ' כמו ערלת הגוף שחותכין כך ערלת האילן רמו טוב ונכון לחתוך הפרח והגץ בשלש שנים קודם שיתן פריו למען לא יכשל בהם וזה שאמר להוסיף לכם תבואתו מה שמביא אח"כ גוסף באילן ושאלתי לגננים והסכימו עמי כדי שיגזזו ג' שנים.

שם סעיף ח'

בחול' הלמ"מ. נ"ב — עיי' בית הלל כאן שהאריך בזה שצריך שריפה בערלה וכה"כ — אבל במג"ח סימן רמ"ו סק"י כ' דבחול' א"צ שריפה רק כמו שאר איה"נ דדי בכל ביעור שאפשר.

שם ס"ט

אם יכול לחיות בעפר הראשון פטור מערלה ואם לאו חייב. — בפ"ת סק"י הביא מת' פרח מט"א ח"ב סי' ע"ה דבעינן שיוכל לחיות ג' שנים אבל בת' שיבת ציון סי' מ"ט כתב דדי אם יוכל לחיות איזה ימים — ועיי' ת' טוטו"ד מה"ק סי' ר"ג באורך בשאלה כוז דהביאו אילן עם עפר על השרשים ונטע שם ועשה פירות ונשאל אם שייך כעת ערלה יען כי עפר שהביאו עם האילן אינו די שיעשה רק צריך להוסיף עוד עפר חדש — וכ' דבעינן שמשעת נטיעה יכול לחיות י"ד ימים יש להקל דאין בו דין ערלה כיון דבח"ל ספק ערלה מותר עיי"ש כל דבריו להלכה למעשה — ועיי' בת' נאות דשא סי' ל"ב הובא בקיצור בלבושי שרד ס"ק רי"ז דיש לאסור לכתחלה לעשות כן רק כל הדין לענין דיעבד בפרט דאין אנו בקיאים על שיעור דיכול לחיות — והעלה דבידי אדם גם בדיעבד יש להחמיר שנוהג בו ערלה ג' שנים — ובאמת כעת קונין אילנות עם עפר וסומכין על שיבת ציון בחול' דספק מותר ע"כ א"צ שידע בבירור שיכול לחיות עם העפר שהי' באילן כשקנה.

שם סעיף כ"ד

הנוטע לצורך מצוה לצורך לולב או אתרוג חייב. נ"ב — והטעם דחייב כבירושלמי פ"א דערלה דעכ"פ צריך לפרי ע"כ חייב בערלה אפילו שעיקרו למצוה.

ראי' משם דשם מיירי דהמאכל אסור לאכול על כן כשאוכל המאכל האסור לאכול אין מברכין אבל כאן האיסור רק לעשות הרכבה אבל הפרי היוצא מזה מותר לאכול כמבואר בשו"ע א"כ למה לא יברך אפי' נעשה בו עבירה מ"מ הא הפרי מותר — וגם הגה"ק העיר בזה דבמה שהגוי הרכיב בעברה אין הישראל המברך עושה שום ניאוף — אבל אפילו הישראל הרכיב נראה דיוכל לברך כשאוכל הפרי שגדל באילן המורכב — ומ"מ נכון לברך על פרי אחרת.

שם.

ומותר ליקח ענף מהמורכב ולנטעו במקום אחר. ג"ב — בתשובת ערוגת הבושם יו"ד סס"י רל"ב שהשואל רצה להקל ליקח ענף מהמורכב ולנטעו באחד משני מינים שהענף מהם והי' מפרש ולנטעו במקום אחר היינו באילן אחר באחד משני מינים — אבל הערוגת הבושם מפרש ולנטעו במקום אחר היינו הענף כמו שהי' באילן המורכב אבל רק בפני עצמו ולא עם מין אחר — ורק אשמעינן דלא תימא דבזה שנוטע את הענף הוה כאילו מרכיבו מחדש ואסור אשמעינן דמותר — אבל לא עם מין אחר עיי"ש וכן גלע"ד ראי' מסעיף ו' השופין [פי' הרכיב זתים על רימין שהם פרי דומה לזית יוצא מהם שזופין] עם הרימין אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה — משזופין הם מורכב זיתים עם רימין ויוצא מהם שזופין ויש בהם כח מעורב מרימון ואפ"ה אסור עם רימין מין האם — כן הכא אסור לנטעו ענף מהמורכב עם מין א' מהם — רק הכונה לנטעו במק"א — רק בפני עצמו — ועיי' תפא"י סוף כלאים בבתי כלאים אות י"ז שכתב דאפילו ענף המורכב לאחר שנטעו יש שינוי בפירות ענף המורכב משאר פירות שבמינו אפ"ה לא חיישינן לחשדא יען שאין שינוי בענפיו אע"פ שיש שינוי בפירותיו.

שם.

ומותר ליקח ענף מהמורכב ולנטעו במקום אחר — כיון שהאיסור אינו ניכר בו — לשון הלבוש — בתשו' ערוגת הבושם יו"ד סימן רל"ג ס"ה ומה כתב דעפ"י דברי לבוש הג"ל פשיט לי' למרן הח"ס ז"ל בתשו' חלק ששי סס"י כ"ה שכתב דהא דאסור לקיים המורכב היינו כל זמן שלא

נתאחדו והיו לאחד אבל בשכבר נתאחדו באופן שאין ההרכבה ניכר בהם שוב אין בהם איסור קיום וזה פשוט עכ"ל ולכאורה מנ"ל למרן ח"ס דבר זה — והעלה הערוגה"ב דדברי הח"ס הם עפ"י דברי הלבוש הג"ל דמפרש דמשו"ה מותר ליקח ענף מהמורכב ולנטעו במק"א יען שהאיסור ניכר בו וזה כדברי הח"ס — וכן כתב בערוך השולחן מדנפשי' דהמורכב שכבר נעשה אילן אין בזה איסור כלל ולא הביא דברי לבוש הג"ל ולא דברי ח"ס הג"ל וכ' כיון שנשתרש ונעשה אילן הוה היתר גמור — ובשנת תשי"ג חודש כסלו שוכתי להיות חודש ימים בארה"ק הייתי אצל הגאון חזון איש ז"ל בביתו בבני ברק ודברתי אתו בכמה הלכות גם בעניני עגונה דאיתתא — עד שדברתי אתו ממה שכתב בחיבורו בפשיטות דהמורכב צריך לעקרו אפילו אחר כמה שנים ואמרתי לו מהח"ס הג"ל והלבוש הג"ל והודה שלא ראה כל זה אבל להלכה הוא עומד בדעתו שאפילו כבר אינו ניכר ההרכבה צריך לעקרו — ואמרתי לו שעד שלא ידחה בראיות דברי ח"ס ולבוש הג"ל שהלבוש מפרש כן בירושלמי בודאי הלכה כמותן — ולאחר איזה ימים אמר לי ידידי הה"ג ר' ישראל וועלץ שליט"א שהי' רב"ד בפעסט שהי' אצל חזון איש ודיבר אתו החזון איש מהמשא ומתן שהי' לי אתו ואמר לו הרב ר' ישראל וועלץ שליט"א שאם הרב מקאפיש אמר כך בודאי הלכה כן שהוא דייקן בהלכה — זי"ע של החזון איש.

סימן רצו

סימן ל"ב

וכן אם הי' ביניהם פחות מד' הרי אלו כגפן אחת ומרחיק ששה טפחים לכל רוח. עיי' רמב"ם פ"ז ה"ב דפסק כר"ש כמו שפסק המחבר ואף דבפיה"מ פסק דלא כר"ש מ"מ כאן פסק כר"ש — ואפשר לומר עפ"י שמצאתי בספר יד רמ"ה מסכת בבא בתרא דף ל"ז ע"ב הגירסא בהיפך דחכמים אומרים אינו כרם — וא"ש שם שרבא אתי כרבנן ולא צריך למה שכתב הרא"ש דרבא בעצמו מחלק בין כלאים להתם — וא"כ הרמב"ם כשבא לכתוב חיבורו ראה הגירסא הג"ל דחכ"א אינו כרם ושנאה — ובפירש"י עדיין לא ידע גירסא זו.

סימן רצו

בטור לא נחלק סימן רצ"ו מסימן רצ"ו רק בסימן רצ"ו נכלל כלאי זרעים וכלאי הכרם יען שקצר בזה מאוד — אבל המחבר האריך מאוד על כן חלקו לב' סימנים — וחידש שבב"י לא הביא מדינים אלו כלום רק בשו"ע.

שם בטור"ז סק"א

כ' דמפני איסור הרהור אין כאן מכת מרדות דאין בזה איסור כלל רק גדר קדושה מי שרוצה להתקדש עצמו וראי' שלבעל תשובה שעבר על ניאוף הזהירו בזה שלא יסתכל בשעה שבהמה או עוף נזקקין זה לזה. ג"ב — היכן מבואר כן דרק לבעל תשובה הזהירו כן אדרבא מסתימת הפוסקים באה"ע סי' כ"ג נראה פשוט דלכל אדם נאמר כן דלא יסתכלו כן נראה בגמרא וגם נמנה לענין ל"ת דרבנן לכל אדם עיין ספר חרדים פרק ב' מל"ת מד"ק התלויות בעין ופלא על הטורי זהב — וביד שאול העיר על הטור"ז אבל לא מה שכתבתי.

שם סעיף א'

המרכיב זכר על נקבה שאינו מינו ואפילו במיני חי' שבים הרי זה לוקה. ג"ב — פלא שבני יששכר חודש אדר מאמר ב' דרוש ז' כתב דבבהמות וחיות נאמר תוצא הארץ נפש חי' למינה נאסרו בשאינו מינם — מה שאין כן בדגים לא נאמר למינו וכל הבריות שבים אחת הם ולא נאסרו מין בשאינו מינם א"כ הדגים לא השחיתו דרכם דגם מין בשא"מ מותר אצלם — וזה נגד הלכה דאפילו במיני חי' שבים באינו מינם לוקה — וזה גמרא מפורשת ב"ק דף נ"ה.

שם בש"ך סק"א

משמע דאפילו טהורה עם טהורה לוקה דלא כרמב"ם שסובר דאינו לוקה אלא אסור מדרבנן. ג"ב — כבר העירו על הש"ך דהא בהרבעה גם הרמב"ם מודה דגם טהורה עם טהורה מבשא"מ אסור מה"ת והוכיחו מכמה מקומות בש"ס שהוא מה"ת — ועיי' בחולין דף קט"ו דאמר כלאי בהמה

שרי מדאסר רחמנא כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי מוכח מזה דגם בטהורה הוה מה"ת דאל"כ האיק יצוייר כלאים דלשרי להדיוט אם מין א' טמא על כרחך מיירי דב' מינים טהורים ואסורים מה"ת בהרבעה ואפ"ה מותרים באכילה ומצאתי אה"כ במנ"ח סימן רמ"ד שהעיר כן.

ונלע"ד עוד ראי' לזה מחולין דף קי"ד דאמר פרה ורחל אסורים לענין בשר בחלב עם גדי מק"ו ומה אמו שלא נאסרה עמו בהרבעה נאסרה עמו בבישול פרה ורחל דנאסרה עמו בהרבעה אינו דין דנאסרה עמו בבישול — א"כ מבואר דמין טהורה בטהורה דהיינו פרה ורחל בגדי הרבעה אסורה מה"ת ומשם יליף דבישול בב"ח אסור מה"ת — וחידוש לי על הפוסקים שלא הביאו מגמרא מפורשת הנ"ל דשייך הרבעה מה"ת גם בטהורה.

שם סעיף ט'

בודק בסימני אזנים וזנב וקול. ג"ב — בקיצור פסקי הרא"ש ריש פרק אותו וא"ב יש ט"ס עיי"ש שכתב דאם אזנו וזנבו ארוכין הוא בן חמור ואם זנבו ואזנו קצרין הוא בן סוס — ובגמרא מפורש דבין בסוס ובין בחמור אין אזנו וזנבו שוין.

שם

כלאי זרעים — סל"א מותר לזרוע ב' מינים בתוך גומא אחת והוא שיהפוך מין א' לכאן ומין ב' לצד השני. ג"ב — בתפא"י פ"ג דכלאים אות ל"ג כתב דרק בגומא קטנה שזורע בה ב' מינים מועטים שרי בהפיכת שער — אבל גומא ארוכה כיון שזורעים בה הרבה לא מהני בה הפיכת שער דמדרבו חיישינן לעירוב — אולם בשו"ע סימן רצ"ז סל"א לא חילק בכך מ"י בירושלמי משמע כדברנו, כל זה מתפא"י.

סימן שה

פ"ח סק"ח

כ' חכמ"א כלל ק"נ ס"ב דאף דמלשון הגמרא והפוסקים שכתבו בסעיף ז' נתן ה' סלעים אפילו לי' כהנים בנו פדוי משמע דלכתחלה לא יעשה כן נראה דלאו דוקא הוא אלא דגם לכתחלה מותר — ובח"ס

א"כ ליכא כאן שום כסף בשעת פדיון לפי דכבר החזיר וא"כ לכ"ע צריך לפדותו והו"ל פדיון ודאי וצריך ברכה — אלא דבברכת שהחינו דמברך אבי הבן יש ספק כיון שבירך בפדיון ראשון — ולכן טוב שיטול אבי הבן פרי חדש לברכת שהחינו.

סעיף י"ח

כהנת ולוי נשואה לישראל אין הבן חייב בפדיון. ג"ב — עיין הלכות קטנות ח"ב סימן רפ"ח בדין בכור בן כהנת שנשאת לישראל ונולד לו בכור מישראלית דלכאורה ה' נראה כיון שהוא ישראל דלבית אבותם כתיב ואשתו ישראלית איך תפטור מן הכהונה הא איכא כולה רחם מישראל — ורצה לדחות זה ולפטור הבן שנולד להם שהוא ישראל בן כהנת שנשאת לישראל ובן הנולד להם הבכור לפטור בפדיון עיי"ש וכ' כל זה כתבתי להלכה אבל כשבא מעשה לידי ברכתי הב' ברכות בשם ומלכות ונתתי חמשה גורש שלמים לכהן ולא החזירם לי שע"מ כן נתתם לו עיי"ש — וראה [במדבר ג', מ"ז] בבעלי התוס' שהקשו למה אין הלויים פודין בכורותיהם הנולדים מכאן ולהבא כמו שבכורות ישראל פודין בכורותיהם — ותירצו דכל הלויים הנולדים הם מאלו שהם פטורין — אבל הבכורות של ישראל אין נולדין מן הבכורות לבד אלא מכל ישראל שלא נפדו ואותן הנולדים מן הבכורות אינן ידועים לפיכך צוה הקב"ה לפדות כל הבכורות שנולדו מכאן ולהבא. עד כאן דברי בעה"ת — עכ"פ נראה מזה דמי שפטור מפדיון או גפדה כל הנולדים מאתו הם פטורים — וא"כ יש מקום גדול לספיקו של הלק"ט הנ"ל שכתב שזכות זה שהביאה עמה מבית אבי' לפטור ה' סלעים אין לה הפסק לפטור זרעו וזרע זרעו עד עולם — וצ"ע למה הכריע לפדות בברכה דעכ"פ ספק הוא כמו שהבאתי מבעה"ת כיון דבא מכח הפטור — מי"ל דבכל כהן ולוי יש לומר שמא אינו כהן ולוי וחייב לפדות כמ"ש בשאילת יעב"ץ חלק א' סימן קנ"ב דהוה ספק — וא"כ בבן בת כהן ולוי הוה כעין ס"ס. ויש פוסקים דסברי דמצד ס"ס מברך עיי' ש"ך רס"י רס"ג דמצד רוב יוכל לברך אם כן י"ל דגם מצד ס"ס יוכל לברך על כן פודין בן בת כהן ולוי בברכה.

יו"ד סימן קצ"ז כתב דאין לחלק לב' כהנים דכל שנתנה בו תורה שיעור אם מחלקו הוה לי' ח"ש אע"ג דבדיעבד יוצא על ידי צירוף מ"מ מצוה מהמובחר לאכול השיעור בב"א או ליתן השיעור נתינתו בבת אחת — אבל מצאתי בחינוך סימן שצ"ב שכתב דיכול ליתנו לעשרה כהנים — ולשון יכול בודאי משמע לכתחלה — אבל לשון יצא משמע דיעבד ואין רא' מתוס' פסחים דף ל"ה ע"ב דנסתפקו אם יוצא משמע לכתחלה עיי"ש דשאני לשון יצא מלשון יוצא כמובן. ומש"כ בפ"ת בשם חכ"א שדעת הפרישה בשם רש"ל דלכהן א' צריך ליתן בבת אחת — ט"ס וצ"ל דלכהנים הרבה יתן בב"א דכן כ' בפרישה עיי"ש שהסכים לרש"י.

בטו"ז שם סק"ח

כ' שהרי אפשר לעשות מצוה זו ע"י הבן כשיגדיל ואז א"א לעשות אלא ע"י עצמו. ג"ב — עיי' בחינוך סימן שצ"ב כתב דגם כשהגדיל המצוה מוטלת גם על האב — ובמנ"ח שם בריש הסימן כ' כמה ראיות לזה מדאמר חייב האב להשיאו ולפדותו וכמו להשיאו הוא בגדלותו כן לפדותו ג"כ — וכן מגמ' הוא לפדות ובנו לפדות בנו קודמו שזה מצותו על אביו מבואר דגם בגדלותו המצוה גם על אביו — וכ' דהחינוך לא החליט הדבר יען שכתב ומהדומה — וכ' המנ"ח ונראה דלסברא זו על האב מצוה יותר מהוא עצמו ואסור לבן לחטוף המצוה כי הוא העיקר ומשלם הבן קנס עיי"ש עוד.

בטו"ז שם.

כ' ב"י בשם ריב"ש — נראה למחוק בשם ריב"ש כי בב"י נראה דמפי עצמו אמרו.

ברמ"א סי"ג

מי שפדה בנו בתוך שלשים יום — ברמ"א וטוב להחמיר לחזור ולפדותו. ג"ב — עיין בטו"ז ס"ק ט"ו נראה לי דהיינו בלא ברכה דודאי ספק ברכות להקל. — באבני מלואים סימן מ' ס"ק ב' הביא שמעשה בא לידו בא' שפדה בנו ביום כ"ח ללידתו ונתן לכהן תכשיטין ע"מ להחזיר והכהן החזיר בו ביום — והוריתי שיהי' הפדיון ביום ל"א ובברכה — יען דהי' במתנה ע"מ להחזיר וכבר החזיר תוך שלשים א"כ כיון דהדרא הכסף למארי'

סימן שו

סעיף ה'

ומאכילו לבכור בעל מום שנשחט אפילו לגוי או לכלבים. נ"ב — הש"ך אוסר ליתנו לגוי דא"כ מדרבנן בזיון קדשים רק להזמינו מותר עיי"ש ובמנהגם אכלו גם חלק אחורים ע"י ניקור מחלב וגידים — אבל כעת שאין סומכין על הניקור מה יעשו בחלק אחורים מהבכור שנשחט במומו — יש מחלוקת בדע"ק על יו"ד סימן ש"ו ס"ה — מתחלה רצה לומר דצריך לקבור, אבל אח"כ התיר כשהיתה חולבת מקודם הוא רק ספק בכור למכור לנכרי — וגם כשנמצא טרפה דאיתא בסי' ש"ז דצריך קבורה יש להתיר בחולבת בהפ"מ ושעה"ד. — ובת' מהריא"ץ יו"ד סימן קכ"ג כתב דיש לסמוך בחלק אחורים למכור לעכו"ם דאין כאן בזיון קדשים דאין אנו אוכלים אותו לעולם — אבל סיים דלדעתו יש לזהר אפילו למכור שלא במקולין עיי"ש. — ובזכור לאברהם ח"ג אות ב' ס"ק מ"ה מסיק דלהפוסקים דאוסרים למכור בשר הבכור אסור למכור גם חלק אחורים ולהפוסקים דמתירין למכור בשר הבכור מכ"ש האחורים דשרי — א"כ לדידן אסור למכור חלק אחורים ג"כ — ובשו"מ מהדו"ג חלק א' סימן נ"ב מסיק כיון שהחלב שבו מותר למכור לעכו"ם וכיון שאי אפשר לנקרו א"כ על כרחך כולו נמכר החלק אחורים דהנה כנודמנו לו ולא שייך בזיון קדשים בזה דאינו מוכרו מצד בזיון רק כיון שא"א לאכלו מוכרח למכור לעכו"ם — והובא בת' נהרי אפרסמון יו"ד סי' פ"ט דמתיר למכור חלק אחורים בבכור שהומם והביא דברי שו"מ הנ"ל — ונראה דכן ראוי לפסוק.

סימן שז

שחטו ונמצא טרפה טעון קבורה — וכי רמ"א ולכן טוב למכור לעכו"ם קודם שחיטה. נ"ב — הי' אפשר לפרש למכור לעכו"ם קודם שחיטה אין הכוונה מכירה חלוטה שישאר גם אחר שחיטה להנכרי — רק המכירה הוא דרך הערמה כדי שאם ימצא טריפה יהא מותר בהנאה על כן זמן מועט קודם שחיטה מוכר לעכו"ם הבשר מהבהמה ואם ימצא כשר קונה את הבשר בחזרה מהעכו"ם, ואם

הוא טרפה או שאר פסול בשחיטה מותר בהנאה דהוה של עכו"ם — ועיין בהגהת רעק"א הביא משו"ת הנוספות בחכ"צ סימן ב' שחולק על דינו של הרמ"א וסובר דאסור למכור לגוי אפילו על מנת שהגוי ישחטנו לפניו אסור — וסובר דהגוי הורגו — ולענ"ד דיש לפרש שחיטה כשרה על ידי ישראל ומוכרו לעכו"ם מכירת הערמה לא מכירת חלוטה — מלשון רמ"א טוב למכור קודם שחיטה דייק ולא קודם דקודם יען שהוא רק לצורך שחיטת ישראל דישחטנו תיכף נראה דישאל שוחטו ולא הגוי דאז הי' צריך לפרש דהגוי שוחטו — כן נלע"ד דיש לפרש כן אם כי הפוסקים לא פירשו כן — בח"ס יו"ד סימן ש"ג כ' דהישראל שוחטו וקודם בדיקת הריאה מוכרו לנכרי מכירה חלוטה — אבל לענ"ד ברמ"א אפשר לפרש כמש"כ — ועיי' חכמת שלמה וכן בטוטו"ד קמא סימן רנ"ו הקשה על מהרש"ל וב"ח למת נקטו שהוא טרפה בלא"ה משום שחיטת עכו"ם הוא נבלה וצריך קבורה — ולענ"ד אפשר שגם מהרש"ל סובר דישאל שחטו רק הקשו דאם לא נבדק הריאה הוא בחזקת טרפה והאיך מוכרו לנכרי.

סימן שכ

משמרת שלום סק"א — ואח"ז רב כשיצא לאור שו"ת מהרש"ם קמא מצאתי בו בסי' קי"ט שכוונתי לכל דברי הרב השואל דע"י שחזר ומכר הפרה לישראל הוי יאוש ושינוי רשות כנ"ל. והגאון הנ"ל השיב לו דמסתמא לא ידע העכו"ם מיד בשעת מכירה לישראל ויאוש שלא מדעת לא הוי יאוש וכו'.

נ"ב — באמת במהרש"ם ח"ב סי' קי"ז הביא בשאלה זו להחמיר דהוה ודאי בכור, עיי"ש מכמה טעמים דמכירה הראשונה בטילה וזו עיקר.

סימן שכא

סעיף א'

ישראל שיש לו חמורה שבכרה פודהו בש. — פשוט הכונה שבכרה שילדה זכר, דאם

ילדה נקבה בראשונה לא שייך בכורה כמבואר לקמן
סי"ג ואח"כ דרך בולד זכר שייך פטר חמור ולא
בולד נקבה בראשונה. — רק יען שראיתי בספר
נחלת בנימין על תרי"ג מצות שנדפס שנת תמ"ב
בהסכמת גדולים שכתב בחלק א' דף י' וזה לשונו
בפטר חמור אין חילוק בין זכר לנקבה דדוקא
בבהמות טהורות הראוין להקרבה אמרה תורה הזכרים
לה' דוקא אבל בבהמה טמאה כתיב וכל פטר חמור
תפדה בשה וגו' משמע בין זכרים בין נקבות עכ"ל
והוא פלא האידך אשתמיט מיני' משניות מפורשות
בבכורות פ"א דמפורש דבנקיבה לא שייך פטר חמור
תפדה בשה דאין על זה שום קדושה וכן כל הפוסקים
העתיקו וכן ברמב"ם פ"ב הי"ט ה' בכורים כתב כן.
— וקרא שהביא הנחלת בנימין דכתיב וכל פטר
חמור תפדה בשה — הפירוש רק זכרים וקאי על
זכרים דלעיל — ובפרשת קרח כתיב את בכור האדם
ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה א"כ שוה בהמה
טמאה לבכור האדם שהוא רק בזכרים.

סימן שכג

סעיף א'

ישאל לחכם עלי' ויתיר לו כנדר. נ"ב —
בס' שאלת שלמה להרה"ג ר' שלמה ווערטהיימער
ח"ב סי"ט כתב דהבעל אינו מצטרף עם ב' להתיר
לה את החלה — עפ"י שו"ע סימן רל"ד סנ"ז דאין
הבעל מצטרף עם ב' להתיר נדרי אשתו בלשון
התרה עיי"ש עוד.

סימן שכח

פ"ת בשם תשו' פרי תבואה

ליתן חלה מקמח שהתליע במילבין
דפטור אבל משום מראית עין חייב בחלה
אך לא יברך — והרוצה להפריש גם בברכה
יעשה כאשר קבלתי בכל כה"ג שיאמר דרך
תפלה פסוקים של ויברך דוד בא"י א'
ישראל כו' לך ה' הממלכה דאית בה שם
ומלכות ולסיים אח"כ ברוך אשר צונו
להפריש חלה דבכה"ג ליכא חשש ברכה
לבטלה. נ"ב — בח"ס אורח סי' קנ"ז הביא מהגאון

ר' דוד שטרויס כשנסע מפ"פ לפיורדא ודרש בפ"פ
התחיל ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד
ברוך ה' א' מלך העולם שהחינו — או אפשר הטוב
והמטיב — שהי' הגאון מסופק על הברכה עשה כן
עיי"ש נראה דהפרי תבואה בפ"ת הנ"ל ג"כ שאב מבאר
של הגאון ר"ד שטרויס — ובפ"ת שם הביא מהגאון פרי
תבואה שכתב דנראה מפני יהושע ברכות דף י"ב
דיכול לומר בריך רחמנא מרא אשר צונו להפריש
חלה דג"כ ליכא הזכרת שם — אבל הגאון פרי תבואה
חלק על הפ"י דיש לומר דאפי' בלשון חול שייך
הזכרת שם לבטלה. — ועיי' חור"ד סי' ק"י בבית
הספק ס"ק כ' דהא אם בריך על הפת בריך רחמנא
מלכא דעלמא וכו' יצא ובספק אסור לברך אפי' בכה"ג
— היינו לומר בריך רחמנא — ועיי' פמ"ג סי' רי"ט
במש"ז סק"ג הקשה על הא דאמרי' בריך רחמנא דיהבך
לן ולא לעפרא הא רחמנא שם הוא כמבואר בסי'
קס"ז ובטור"ז סק"א. ועיי' סדה"י לענין ברכת כרפס
בליל פסח כ' דבכל ספק ברכה ירהרר השם בלבו
והשאר יאמר בפה. ובמק"א הארכתי בענין לומר
השם בהרהור.

סימן שלא

בש"ך — ס"ק צ"ב

מפריש א' מעשרה ונקרא מעשר ראשון.
— כ' הש"ך המעשר הזה הוא ללויים זכרים
ונקבות שנאמר ולבני לוי הנה נתתי את כל
מעשר בני' לנחלה. נ"ב — בת' בית יצחק אה"ע
ח"א סימן ס"ז תמה על הש"ך דמקרא ולבני לוי לא
נשמע נקבות הגם דזה לשון הרמב"ם, אבל הרמב"ם
לא כיון כלל שהביא רא' דנותן לנקבות רק דמעשר
ראשון נותן ללויים — ומאי דכתב הרמב"ם שמעשר
ראשון נותן לנקבות למדה הרמב"ם פ"א מבכורים
מדכתיב לך נתתם ולבניך ולבנותיך — וכ' שם
בבי"צ דברמב"ם יש שם כמה ט"ס עיי"ש.

שם סעיף נ"ד

אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על
דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא
נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו

ואם תרם תרומתו תרומה. נ"ב — במתניתין שם פ"ב דתרומות איתא עד חד בבא ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו. — ועיי' בר"ש שם דמה"ת גם קודם מרוח בדיעבד הוה מה שהפריש תרומה בגמרא פסחים דף ל"ה.

שם, סעיף פ"ד

מותר להערים על התבואה להכניסה במוץ ופטורה מן המעשר. נ"ב — ברבינו יונה ריש פ"ה דברכות כתב דגם לאחר מירוח יכול לערב בה תבן ולפטורה מן המעשר והביא כן מירושלמי רק זה מסופק אם צריך לערב הרבה תבן עד שירבה על התבואה ע"ש.

סעיף כ"ה

בט"ו בשבט ר"ה למעשר אילנות. נ"ב — גם בשנה מעוברת חודש שבט הוא ר"ה לאילנות ולא אדר ראשון, כן מובא בגמרא ריש ר"ה — ואפשר השמיטו זה בשו"ע יען דסתמא משמע כן דגם במעוברת הדין כן דט"ו בשבט הוא ר"ה.

סימן שלב

סעיף א' — במחבר

לקט שכחה ופאה אם אין עניי ישראל מצויים שם ליטלם אין צריך להניחם — כתב הש"ך יען שאין נוהגים מה"ת אלא בארץ ובח"ל הם דרבנן. נ"ב — בח"ס שו"ת חיר"ד סעי' רמ"ד כ' [על דברי ש"ך הנ"ל] משמע בארץ ישראל שהוא מה"ת אינו כן ודברי ש"ך תמוהים והוא נגד ש"ס סוף פרק הורוע דמפיק מקרא לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעטלפים וא"כ גם בא"י א"צ להניחם ולשון הטור אטעיה להש"ך דכ' בזה"ל הוא דרבנן ושוב כ' היכא שאין עניים א"צ להניח וחשב הש"ך לפום רהטא דמישך שייך אהדדי הואיל ובוה"ז הוא דרבנן משו"ה א"צ להניח לעטלפים ובאמת ליתא ומלתא באפי נפשא וה"ה בא"י. עכ"ל.

סימן שלה

סעיף ב' — ברמ"א

לא יבקר חולה ולא ינחם אבל שהוא

שונאו שלא יחשוב ששמח לאידו — וכ' הש"ך בשם ב"ח דללות את השונא ליכא למיחש ששמח לאידו באשר שהוא סוף כל האדם. נ"ב — נלע"ד ממקומו הוא מוכרע דבסנהדרין דף י"ט דמשם הוציא הרמ"א שלא ינחם ולא יבקר שונאו שם מבואר דכהן שעבר מכה"ג הולך ללות קרוב של כה"ג שהוא כעת כהן גדול רק בשעת הניחום לא יעמוד בסמוך לו וא"כ כמו דמלוה קרוב של השונא דמחויב להתאבל עליו כן יכול ללוות את השונא עצמו שמת — וביוסף דעת כאן הביא בשם ספר בית הלל שבנו כתב שמנהג כעת בדור הזה שהשונא הולך לבקר חולה ולנחם אבלים ועי"ז נעשה שלום ביניהם — אבל בשני מתים שונאים לקבור ביחד מאחר דלא נעשה אוהבים בחייהם בודאי במותם ג"כ אין להם מנוחה ביחד וכ' דהלכה כבית הלל — ובאמת נראה דאין המנהג כן לנחם אבלי או לבקר חולה שהם שונאים — ושוא"ת עדיף דאין סברא כעת שע"ז יהיו נעשים אוהבים דהניחום כעת אינו מלב רק אומר המקום ינחם אותך בלי שום דיבור — גם בביקור חולה שמדברים ביותר מה החולי שלך והאריך אתה מרגיש עצמך מ"מ אין המנהג לילך כעת.

שם סעיף ג'

אלא מתעטף ויושב לפניו שהשכינה למעלה מראשותיו. נ"ב — בזוהר פנחס דף רל"ד ע"ב ברע"י מהימנא דגם לרגליו לא ישב מפני שמה"מ הוא שם באדם בינוני ובצדיק השכינה טובבת אותו מכל צדדים — שוב ראיתי בבית הלל שהאריך בדברי הזוהר הנ"ל.

שם סעיף ה'

אין מבקרין לחולי מעיים. נ"ב — בת' רמ"א סס"י י"ט כתב דגם בחולי המתדבק צריך לבקר רק בבעלי ראתן לא יבקר עי"ש והוא חידוש דבכה"ג יחייב בביקור והא מבואר ברמב"ם פ"א מה' שמירת הנפש דדבר שיש בו סכנה מצות עשה להשמר ממנו וא"כ בחולי המתדבק ג"כ הדין דצריך להשמר ממנו והאריך ילך לבקר אותו — ועיי' ת' ערוגת הבושם יו"ד סימן רנ"א בחולי המתדבק צריך לקבור הארון סגור אם כי בשאר מתים קבורת קרקע מצוה בלא הפסק אבל בחולי המתדבק צריך בארון

סגור עפ"י רמב"ם בה' שמירת הנפש הנ"ל. א"כ גם לענין ביקור א"א לחייבו.

סימן שלט

תחילת הסימן

דינ' הגוסס ומה הם הסימנים היפים. נ"ב, בשו"ע לא נמצא מה הם הסימנים — נראה הפירוש דיש כמה סימנים יפים מתי מת ובאיזה אופן מת — ובטור העתיק כאן בריתא מכתובות דמוזכר סימנים אלו — וזה שייך להטור דשם מבואר סימנים היפים, אבל לא לשו"ע.

שם סעיף ג'

אומרים צדוק הדין. — נלע"ד דבימים שאין אומרים תחנון כש"כ בשבת ויו"ט אין אומרים צדוק הדין גם ברוך דין אמת אין אומרים רק כשקורעין בחכמ"א כלל קנ"א כ' דאומרים גם בשבת צדוק הדין — בודאי כונתו שיקרע אח"כ בחול וא"צ לומר צדוק הדין בשעת קריעה — ובמשמ"ש ערך צה"ד כתב דהמנהג לומר צה"ד רק בשעת קבורה — א"כ אין שום שאלה לענין שויו"ט אם לומר כיון שאז אין קוברין בודאי אין אומרים.

שם, סעיף א' — ברח"א

ואסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר. נ"ב — נראה מדנקט לחצוב שום קבר דרק כשהוא כבר נחצב ונחפר בעומק שיעור שיוכל לקבור בו המת באורך ורוחב ועומק שיש עליו שם קבר — ומצאתי בשד"ח ה' אבילות אות קס"ח דבזמן מגפה ח"ו אם רוצים להזמין קברות יוכלו לעשות כנז"ל היינו למלאות אותן עפר — או שיחפרו פחות מכדי עומק הקבר כדי להקל המלאכה — והובא בהגהת מהרש"ם על ס"ח וכתב שם מעומק שיעור הצריך — אבל לא פירשו כמה הוא השיעור — ונלע"ד דאם הוא עמוק אמה הוה בכלל קבר אם שכעת קוברין בעומק יותר מ"מ אמה די כמבואר בגמ' לענין שיעור מקוה אמה על אמה רוחב הגוף וגם זה הוא כשנחשוב התפשטות הזרועות כמו שכתבו תוס' פסחים דף ק"ט ע"ב וכלבו סי' פ"ג — ובתוס' פסחים כתבו

דכך עם דפנותיו הוא אמה — עכ"פ אם חפרו פחות מאמה לא הוה בכלל שיהא נקרא דחצבו קבר — וכמ"פ אירע שמתחילין לחצוב קבר ובאמצע החפירה באין הקרובים ואין מרוצין בקבר זה ורוצים בקבר אחר — יש לומר אם לא חפרו עוד בעומק אמה או באורך ורוחב יוכלו ליקח לחפור קבר אחר — ואם כי כמה אחרונים כתבו דיוכלו לכסות חפירת הקבר בנסרים או בעפר לכו"ע שרי אפי' נחפר יותר מאמה עיי' עקרי הד"ט יו"ד סי' י"א אות י"ג בשם פחד יצחק להתיר אבל עקרי הד"ט פקפק על זה — אבל אם לא חפרו עומק אמה, אפי' ירצה להחמיר ולחוש שלא להניחו פתוח אם מכסה בנסרים או עפר אין שום חשש — ועיי' ריש ספר מילי דחסידותא דמתיר לקבור שני שונאים זה אצל זה אם כי הוא נגד צוואת ר"י החסיד מ"מ שלא יצטרך לסתמו מותר לקבור ב' שונאים זה אצל זה — וזה חידוש דלכסות בנסרים נראה דיותר נכון ולא לקבור ב' שונאים זה אצל זה.

סימן שמא

סעיף א'

אונן פטור מכל מצות האמורות בתורה. נ"ב — בר"ח פסחים דף צ"ח ע"א על רב אשי אמר לעולם דמת אחר חצות ולא חל עלי' אנינות דהא משעת הפסח כיו"ט חשוב שאומר בו הלל לפיכך לא חל עלי' אנינות. ואפשר דרק בזמן בהמ"ק דאיכא פסח דינא הכי — אבל כעת דליכא פסח אם כי אומרים הלל בשעת אפיית מצות לא מבטל את האנינות — ולא נמצא דברי ר"ח בשום פוסק.

שם.

וי"א שאפילו אם ירצה להחמיר על עצמו לברך אינו רשאי. — יש לומר טעם דמצה צריך לעשות בשמחה ואז א"א לו לעשות בשמחה על כן אסור להחמיר על עצמו לקיים המצוה אפילו אין בה ברכה עיי' קונטרס הלכות אונן להגאון בית אפרים אות יוד בשם שמש צדקה דרק בברכות אינו רשאי להחמיר על עצמו משום חומרא דברכה לבטלה אבל בעשיית מצוה גרידא מהיכי תיתי לאסרו אף שהוא פטור — והבא"פ הולק דעשיית מצוה גרע

דבזה פורק עול צרכי המת מעליו ועכ"פ נראה כפורק ולא מיבעיא על או"א דאסור דנראה כמזלזל בכבודם אלא אפילו על שאר קרובים שאינו חייב בכבודם כל שחייב בקבורתם אינו רשאי להחמיר על עצמו ויש לעיין באונן אם מחויב בצדקה או — וי"ל כיון דאיכא בצדקה עשה ול"ת מחויב מצד הל"ת דלא תקפוץ את ירך — ועיי' פמ"ג פ"כ המובא בפ"ת סק"ז לענין מ"ע דתשבתו דאיכא לאו דבל יראה פטור והפ"ת הביא חולק עליו — ועיי' ת' בית שערים או"ח סימן יוד מש"כ בזה.

שם סעיף ו'

המשמר את המת. נ"ב — גלע"ד פשוט דשמירת המת של איש יכולה גם אשה לעשות ונשאלתי על זה והתירתי בפשיטות — ואפשר דנכון לעשות כן באשה שמתה דאשה תהא השומרת.

שם בש"ך סק"ה

הביא דברי הבי"ח דפסק כר"ת דקרובים בעיר אחרת אין דין אונן עליהם אם יש למת קרובים בעירו — וכן פסק היעב"ץ ח"א סי' ס"ה דגם בחול אין דין אונן עליהם בעיר אחרת — וכן מדין להלכה.

שם בטו"ז

במחלוקת רש"ל שכ' דימול הבן ואח"כ יקבור — ורמ"א דסובר דיקבור קודם דאל"כ הוה אונן וא"א לו לברך ברכת להכניסו דאונן פטור מכל המצות — ועיי' ח"ס כתובות סוף דף ג' כתב דיברך אונן תמכניס בנו בברית ברכת להכניסו דלא כטו"ז סס"י שמ"א ביו"ד וכו' ושמעתי שהגאון בעל זכרון יוסף עשה ג"כ מעשה דלא כטו"ז וטעמו לא ידענא עד כאן.

וראה בת' ח"ס. יו"ד סי' שכ"ה שם מיירי מענין אחר לא מענין הברכה של להכניסו באונן אלא על גוף המילה אם ימול קודם או לאחר קבורה כתב לאחר שדחה ראיית מהרש"ל שסובר למול קודם קבורה כתב ומ"מ שמעתי שהגאון בעל זכרון יוסף מעשה עשה כמהרש"ל היינו למול קודם קבורה וכן הוריתי גם אני — היינו למול קודם קבורה באנינות וכן כתב הח"ס חלק ו' סימן ל"ט דבגליון שו"ע הכרעתי למעשה כהמרש"ל שימול בנו באנינות.

והנה ח"ס בסימן שכ"ה הביא דמהרש"ל הביא ראי' לשיטתו דמלין קודם קבורה עיי"ש בח"ס שדחה ראייתו — ואני עני גלע"ד ג"כ לדחות ראיית מהרש"ל מהא דהי' הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת דוקא מת מצוה מטמא לקבור אבל שאר מת דיש לו קוברין פשיטא שעושה מצות היינו למול את בנו מקודם — וי"ל דאין ראי' משם להניי שיטות דאם המת במקום אחר אינו אונן ומותר לעשות כאן כל המצות עיי' ש"ך כאן סק"ה בשם הב"ח פסק כן וכן כמה אחרונים — א"כ אין שום ראי' משם המת במקום אחר והוא במקום אחר שהולך למול את בנו שהוא במקום אחר על כן יוכל למול את בנו יען דלא חל עליו אנינות יען שהוא במק"א — אבל אם הוא במקום המת אפשר דצריך קודם לקבור המת כשיטת רמ"א.

ובח"ס ח"ו סי' ל"ט כ' דמוהל אחר שאינו אביו בליכא אחר יוכל למול באנינות כיון דהמצוה איננו עליו רק נעשה שליח עיי"ש — וביוסף דעת להשו"מ יו"ד סימן שצ"ט כ' דמוהל אחר שאינו אביו יוכל למול כשהוא אונן — ולענין קריאת שם קודם קבורה כשמלין קודם קבורה עיי' ת' תשורת ש"י לדודי הגאון ז"ל ח"א סימן ה' דלא יקרא שם אחר הקבורה עיי"ש טעמו עפ"י זוהר פ' תצא כי השם נעתק מהראשון להשני וזה לא יתכן קודם קבורה — והמנח"א חלק ד' סי' כ"ז חולק.

סימן שמב

בטו"ז

נ"ב — בלקחב"ח ח"ג דף ל"ז כתב נהירנא כאשר זכיתי ליצוק מים ע"י מרן הגאון חתם סופר זצוק"ל אירע מעשה שמת אביו של חתן יום א' אחר החופה ופסק מרן להשלים ז' ימי המשתה ואח"כ לישב ז' ימי אבילות — ואמנם אמר לולי שאל שאלה והי' נוהג מעצמו אבילות עם אחיו לא הי' מוחה בידו.

במחבר

וכל שבעת ימי החופה מותר בגיהוץ ותספורת. נ"ב — מזה נראה פשוט דחתן בוי' ימי

המשתה מותר בתספורת דאפילו כשהוא אבל מותר בשבעת ימי החופה בתספורת — אבל במהריב"ל חלק ג' הובא בפ"ת אה"ע סימן ס"ד סק"א דחתן אסור להסתפר בו ימי המשתה — נראה שטעמו משום מלאכה — אבל כאן מתירין בלי שום חולק.

סימן שדמ

טע"ף א'

רק שלא יפליג. נ"ב — בוהר ויחי דף רל"ב ע"ב איתא מאן דעביד הספדא על בר נש אצטריך כפום יקרי' ולא יתיר דמגו שבחי' אתי לגנותי' [שם בגליון הזהר מפרש הוא גורם שאחרים יגנוהו מאחר שהוא מושבחו בדב' שאין בן] ובכלא שבחא אצטריך כפום יקרי' — נראה מזוהר שלא יוסיף כלל בשבחי' — ואפשר הכונה בוהר ולא יתיר היינו יותר מדאי אבל קצת אינו בכלל כמש"כ הטו"ז לתרץ למה יוסיף קצת על שבחו — ובלקחב"ח חלק ג' דף ע"ז מתרץ דמעמידין אותו על חזקתו דהסתיר מעשיו ובודאי עשה מעשים טובים יותר מהנודע לנו.

שם טע"ף ח'

והרגילין להתפלל בבהכ"נ משנים מקומם

נ"ב — בגמרא וראשונים איתא משנים מקומם מצפון לדרום ומדרום לצפון — וכעת המשנים מקומם אין משנים רק באותו צד אלא משנים מקומם קצת אמות — ואפשר דרק באב"ד שמת נאמר זה אבל לא בשאר אבל על קרובים די שישנה רק קצת.

שם.

חוץ מקרה"ת בשבת ושני וחמישי שקורין בבהכ"נ ולא בבית האבל. נ"ב — נראה מזה דאין נכון להביא ס"ת לבית האבל לקרות שם וכעת המנהג להביא ס"ת לבית האבל רק מדקדקין שיקראו בס"ת ג"פ שיהא עליו שם קבע עפ"י שו"ע או"ח סס"י קל"ה דאם מכינים לו ס"ת מותר וסוברים דאם קורים ג"פ הוה כעין קבע והוה בכלל מכינים ועיי' ת' מהריא"ץ או"ח סי"א כ' באמת מהמחבר נראה דבין בשבת בין בחול אסור לטלטל ס"ת להביאו בביתו לקרא שם ואויל לשיטתו באו"ח סי'

קל"ה — אבל לדידן מותר בחול לטלטל ס"ת לקרות בו רק בשבת לא וסיים דאין להחמיר בזה — ונראה דגם לדבריו דבשבת אין לקרות בביתו רק בבהכ"נ.

בפ"ח

במי שצוה שלא להספידו אם שומעין לו.

נ"ב — וכ"כ בעקרי הד"ט יו"ד סימן ל"ה ס"ק י"ז שכמה פעמים אירע דרבנים ציוו שלא להספידם וקיימו דבריהם ונלע"ד ראי' מס"ח סימן תק"ה שכתב דא' צוה לבנו שישא אשה לאחר ל' למיתתו — ואמר שם אבל זה אין האב יכול לצוות לבנו שבתוך ימי אבל ישמש מטתו א"כ מבואר מס"ח דאין בכח האב לצוות להקל בדברים האסורים בימי האבל — אבל בדברים הנוהגים י"ב חודש יש בידו לצוות — ועיין רש"י סוכה דף כ"ה ע"א ד"ה טירדא כתב שחייב לנהוג אבילות נעילה רחיצה וסיכה — להראות כבוד מתו עיי"ש משמע דרק משום כבוד מתו הוה חיוב האבילות ויש ראי' לשבו"י ח"ב סימן ק"ב — וגם בספרו עיון יעקב סנהדרין דף מ"ז דגם בשבעה וקריעה שומעין לו שלא להתאבל יען שהוא רק משום כבוד המת — ויש ראי' מרש"י סוכה הנ"ל דאבילות נעילה ורחיצה סיכה הוא רק משום כבוד המת.

סימן שמח

טע"ף ב'

אילנות שנוטעין על הקברות. נ"ב —

בערוך הובא באו"ז ב"מ דף ק"ז דרב נטע אילנות על הקברים והשביעין שלא ישרשו ולא יצמחו ולא יפריחו אלא אותם הנטועים על המתים שמתו בזמנם ולא יצאו אלא אחד ממאה עכ"ל. ומשם ידע רב הא דאמר דצ"ט אנשים מתים בעה"ר ורק אחד בדרך ארץ — ונראה דמשם אין ראי' לדין זה דנוטעין אילנות בבית הקברות דהא נטע אילנות על הקברים ממש ואותן שמתו בזמנם גדלו פירות — די"ל דאח"כ שרף הפירות והאילנות ולא עשה כן אלא לנסיק דבר זה ואין שום ראי' דמותר לנטוע על הקברות אילנות אפילו לא ישתמש אח"כ באילנות דשם עשה לנסיון הא דאמר.

סימן שמט

סימן שנב

סעיף א' — בבה"ט

ג"ב — ביבמות דף ק"ד ע"א נראה דה' מנהגם להלביש למת מנעלים של עור ברגליו דאמרינן דבנעל שנעשה לזקן לכבודו חליצה פסולה יען דלא עבד לילך בו — א"כ מוכח דמנעל המת הי' של עור דאם אינו של עור בלא"ה אינו ראוי לחליצה — וכעת מקפידין שלא יהא שום בגד למת של עור רק פשתן.

שמעתי מנהג דאם יש מת בע"ש ממתניגים בהוצאת המטה עד אחר חצות שאז יש כבר קדושת שבת וקיל החיבוט הקבר. נראה דאין להקשות מכאן דאמר א"כ הי' ע"ש אז ממחרת להוציא גם אביו ואמו א"כ מבואר דבע"ש אדירבא ממחרת יותר מבחול — ד"ל כאן הכונה שהוא סמוך לשבת כמו שאיתא במס' שמחות פ"ט על אביו ואמו אינו דוחק את המטה אבל אם הי' ליל שבת אף על או"א דוחק את המטה והמפרש נח"י שם כתב שהכונה שהוא סמוך לליל שבת א"כ מדובר מאחר חצות שהוא סמוך לשבת וכן בגמ' יש לפרש כן שהוא סמוך לשבת אז ממחרת להוציאן אבל עד אחר חצות י"ל דיכול להמתין משום נחת רוח להנפטר להקל מעליו חיבוט הקבר. **והנה מי שמת בע"ש בבוקר ויש פנאי לקברו בע"ש בודאי איסור גמור להלינו עד אחר שבת מטעמים צדדים כדי שיתאספו הרבה אנשים או כדי לעשות איזה טובה להיורשים כגון בענין חוקת הרבנות כנהוג כעת.** — ואפילו אם מלינים בשאר ימי החול מ"מ בע"ש דיש טובה להנפטר שיקבר בע"ש אחה"צ כדי להקל מעליו חיבוט הקבר כמש"כ הרדב"ז הובא בפ"ת סק"ג — ואפשר יש לומר בגמרא כתובות דף ק"ג ע"ב מת בע"ש סימן יפה לו פרש"י כדי שיכנס למנוחה מיד — היינו להנצל מחיבוט הקבר ומיד משמע כשנקבר אחר חצות נכנס למנוחת שבת מיד אם כי מצינו בפוסקים דמיד י"ל כל היום בודאי אין הכונה בתר שעת מיתה דזיל בתר טעמא שיכנס למנוחה מיד וזה שייך אחר קבורה א"כ אם משהין אותו מע"ש ליום א' עושין להנפטר רעה גדולה דמכניסין אותו מסימן יפה מע"ש לסימן רעה מו"ש — והמונע אותו מזה תע"ב.

עיי' ת' טוטו"ד מהדו"ק סימן רפ"ה הביא בשם ספרו עין דמעה דשם כתב דמת אחר קבורה מותר בהנאה מן התורה כיון דכבר נעשה מצותו וכ' שתמהו עליו אטו כיון דנקבר פעם א' אין חיוב לקברו פעם ב' עיי"ש שמתרץ דברי עצמו — ועיי' סוף ספר תשובת מחנה חיים על יו"ד חלק ב' שלא נחית לזה — ועיי' דע"ק סימן ש"ס שכתב דאם נקבר פעם א' לא הוה בכלל מת מצוה. ומצאתי בת' בית יצחק יו"ד סימן ק"ס כתב דנעלם מהגאון מהרש"ק גמרא ב"מ דף ל"א השב אפילו מאה פעמים משמע וא"כ גם קבור תקברנו אפי' מאה פעמים משמע וגם סוגיא דחולין דף פ"ו כסהו ונתגלה א"צ לכסות יען דכתיב מיעוטא — אבל השב אפי' מאה פעמים יען דלא כתיב מיעוטא א"כ בקבורה דלא כתיב מיעוטא חייב בקבורה אפילו נתגלה אח"כ.

סעיף ב'

אבל שערו ממש אסור בהנאה. ג"ב — וכ"ש עורו של מת אסור בהנאה דלא כתוס' גדה דף ג"ה ע"א ד"ה שמא — וחולין דף קכ"ב ע"א ד"ה עורות. ונלע"ד ראי' מכתובות דף ע"ט ע"ב דאמר בעבדים חיישינן למיתה כליא קרנא אבל בהמה דאיכא עורה לא כליא קרנא — ואי נימא דעור אדם מותר בהנאה גם בעבד לא כליא קרנא דהא איכא עור — א"כ נראה דעור אדם אסור בהנאה כתוס' הנ"ל — ואין לומר יען דאין דרך להפשיט העור באדם על כן לא חשיב זה אבל באמת מותר העור בהנאה. — דא"כ בנדה דף ג"ה אמר ומה טעם אמרו עור אדם טמא משום שמא יעשה אדם עור אביו ואמו שטיחין — ואי לא שכיח למה גזרו טומאה משום שמא יעשה שטיחין הא מילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן — וא"כ יש ראי' משם דעור אדם אסור בהנאה. — וכן יש ראי' משם דגם עור עבד כנעני אסור בהנאה דהא אמר שם בכתובות דבעבד כליא קרנא אם מת מוכח דהעור אסור בהנאה. — אח"כ מצאתי ביוסף דעת כאן שהביא סוגיא דכתובות לענין עבד דכליא קרנא. — ועיי' מל"מ סוף ה' אבל.

שם, בפ"ת סק"א

וגוזזין שעריו וצפרניו. — ג"ב כמדומה לי שכעת אין המנהג כן ובס' שו"ת מילי דאבות ח"ב יו"ד סימן י"א הביא ממנהגי ק"ק נש"ב דאם נשרו שערותיו נותנין אותם בארון לצד הרגלים — נראה דאין גוזזין אותם דרך אם נשרו כ' מה עושין עמם — אבל אם לא נשרו לא דיבר כשגוזזין היכן מניח אותם. והטעם דגוזזין שעריו וצפרניו הוא כדי שלא יהא מנוול, וכל אלו שעריו וצפרניו הם מותרות ונדבק בהם לכלוך ע"כ גוזזין אותם. — ונלע"ד אם נפל שן מהמת אינו חייב לקברו עמו דשלשה דברים הללו שן, שער, צפורן, נמנו ביחד לענין טומאה, עיי' רמב"ם פ"ג מה' טומאת מת הי"ג דג' אלו כשפרשו מהמת אין מטמאין — א"כ יש לומר דמשו"ה לא שייך חיוב קבורה באלו דנראה קצת דדבר שהוא מטמא שייך ב' חיוב קבורה שלא להרבות את הטומאה — דאל"כ למה גוזזין שעריו וצפרניו הא קבורה היא מ"ע ויוכלו לנקות היטב שעריו וצפרניו אם ה' שייך חיוב קבורה באלו אלא ע"כ יען שלא שייך טומאה בהם ליכא חיוב קבורה ע"כ גוזזין משום נקיות ויותר נאה בלי שער וצפורן — אבל שן אף דאין חיוב קבורה בזה מ"מ אין נוטלין השיניים כיון דאין כבוד למת אם יטול שיניו — אבל אם נפל השן מעצמו לאחר מיתה נראה דאין חיוב לקבור וכש"כ כשנפל השן בעודו בחיים א"צ לקבור דבזה לא שייך לאמונעי מטומאה — לכן קוברין אבר שנפל בחיים — אבל בשן דלא שייך זה אין חיוב — וכן פסקתי בעודי בקאפיש.

סימן שנד

מוציאין את הראשון ואח"כ מוציאין את השני. ג"ב — ראיתי מובא בשם הגאון ר' חיים אבד"ק בריסק ז"ל שבא לפניו א' לקבול על הח"ק שרוצים לקבור מת ממשפחה עשירה שמת אחר מת ממשפחה שלו ויראה הרב למנוע זה — ולקח את הרמב"ם ועיין בה' אבל ולא מצא שם הדין דמי שמת ראשון קודם לקבורה — על כן הורה דאין כאן משום כבוד המת במה שיקברו אותו אחרון דאם כן ה' הרמב"ם כותב דין זה כמו שכותב שאר דברים שהם

משום כבוד המת — אלא הטעם דמת ראשון נקבר ראשון הוא משום אין מעבירין על המצות, על כן צריך לקבור בראשונה המת ראשון על כן השמיט הרמב"ם דבר זה בה' אבל. — אבל הקרובים אין להם עסק בזה עד כאן מצאתי. וצ"ע דבאמת יש בזה שיקבר ראשון המת ראשון כבוד המת כדי שלא יסרח וגם טובה גדולה למת שיקבר יפה שעה אחת קודם דקודם הקבורה החיצונים מתדבקין במת ר"ל ולא רק משום אין מעבירין על המצות.

ויש לעיין דיש מת שמת באותו יום ויש מת שמת לפני כמה ימים, בחורף דלא חיישינן שמא יסריח אי נימא דיקבר מי שמת מקודם או נימא דבמת הראשון כבר עבר עליו לילה א' ואין ג"מ אם ישהה המת עוד לילה או לילות דמ"מ כבר עברו במת הוה על לאו דלא תלין. — אבל במת השני עוד לא עברו עליו על הלאו על כן ה' נכון שיקברו המת השני מקודם. וצ"ע דאפשר דבכל לילה שמשוהה את המת עובר בלאו הוה — או בעשה דקבר תקברנו ביום ההוא — או נימא דכל יום או לילה הוא מצוה בפני עצמה לקבור ולא נימא דאם עבר לילה א' או יום א' שוב אינו עובר. — ולא מצאתי מפורש דבר זה — אבל בודאי יש איסור עכ"פ גם בשאר הלילות דיפה שעה אחת קודם לקבור אותו. — ע"כ יש ספק אם יקבר מת השני מקודם שבמת הוה יעבור על הלאו או העשה, ובמת הראשון רק איסור יש, אבל לא לאו או עשה. אם נימא כן דלאחר שעבר פעם א' בהלנתו שוב אין כאן לאו או עשה רק איסור בעלמא.

סימן שגז

בפ"ת סק"א

אסור להלין המת. — כ' הרדב"ז חדשות סי' שי"א דדוקא אם מלין את מתו כל הלילה עד הבוקר עובר בלאו אבל מקצת הלילה אינו עובר ואפי' איסורא ליכא — ועיי' חכמ"א בקונטרס מצבת משה שכ' דכיון דלא כתיב עד הבוקר אפי' על מקצת לילה עוברין — ועיי' מנ"פ יו"ד בשו"ר מנחה סי' רס"ג דרך בכל הלילה עוברין והביא בשם התניא או"ח סי' תצ"ה ג"כ דרך בכל הלילה עוברין — ומצאתי ביראים סי' רנ"ב — בדפוס ישן — שכתב דהא

דכתיב לא תלין נ. ו'תו אינה אלא כל הלילה עד הבוקר דילפינן מדכתיב לא ילין חלב חגי עד הבוקר ויליף סתום מן המפורש דגם לענין מת רק עד הבוקר וזה דלא כחכמ"א הנ"ל שכיון דכאן לא כתיב עד הבוקר עוברין גם במקצת הלילה.

סעיף ב'

על אביו ואמו הר"ז מגונה א"כ הי' ע"ש או עיו"ט. ג"ב — שמעתי דיש מנהג דבע"ש ממתינים בהוצאת המטה עד אחר חצות היום שאז יש כבר התנוצצות קדושת ש"ק ומקילין בצער חיבוט הקבר. — לכאורה יש להקשות על מנהג זה מהלכה זו דבע"ש ממתינן להוציא מטת המת ולא שימתינו עד אחר חצות. — אבל י"ל דכאן הכונה בע"ש מקדימין שלא יהא סמוך לשבת דבחול מקדימין הרבה קודם חצות כמו שמובא בכמה מקומות בשו"ע שמיד אחר תפלת שחרית קברו המת ועל אביו ואמו מאחרין אבל אינו מוכרח שחיוב לקבור קודם חצות עיי' מסכת שמחות פ"ט אבל היתה שעת הדחק או ליל שבת דוחק אפילו על אביו ואמו. והמפרש נחלת יעקב מפרש הכונה סמוך לשבת ולא ליל שבת ממש, א"כ להמתין עד חצות אין שום סתירה עפ"י דברי מס' שמחות הנ"ל וגם בש"ס מו"ק דף כ"ב מקור דין זה יש לומר הכונה כן אם הי' ע"ש או עיו"ט הרי זה משובח להקדים שאינו עושה אלא לכבוד אביו ואמו וזינו להקדים מסמוך לשבת אבל עד חצות יוכל להמתין דזה כבוד המת שמקילין מאתו חיבוט הקבר.

סימן שסב

סעיף ה' — במחבר

אין קוברין רשע אצל צדיק. ג"ב — לפני הרבה שנים בקאפיש נשאלתי דקברו צדיק אצל רשע דנפטר לפני איהו זמן אם צריך לפנותו — אמרתי דנלע"ד דצדיק אצל רשע מותר דכיון דמת ונקבר תיבא לי' כפרה עיי' סנהדרין מ"ז ע"ב מלקטין העצמות וקוברין אותן במקומם בפרט לאחר י"ב חודש כמו שהי' בנ"ד מותר לקבור צדיק אצל מי שהיה רשע בחיתו — ועיי' יוסף דעת סי' שס"ג לענין רשע אצל רשע שכבר נקבר והוא לי' כפרה דחשבינן

כמו שהי' בחייו רשע ומותר לבזותו לקבור אצלו רשע שהי' רשע בחייו — מ"מ בנ"ד נ"ל דמודה היוסף דעת דהא אין מבזין את הצדיק במה שקוברין אותו אצל מי שהי' רשע בחייו יען דכעת אינו רשע דהוה לי' כפרה ואין נקרא רשע ועכ"פ לאחר יב"ח שנקבר נלע"ד להתיר לקבור צדיק אצלו — בס"ח סי' תש"ה דצדיק בא בחלום יען שקברוהו אצל מי שאינו הגון הרעותם לי בזה, ושמו אבנים בינם למחיצה — נראה שיש קפידא לקבור צדיק אצל רשע — י"ל שם לא הי' יב"ח שהרשע נקבר — אבל במהרי"ל ה' שמחות איתא דע"י הרשע מונעים מהצדיק גילוי רזי תורה בשביל שכנו הרשע — י"ל עפ"י הדין אפשר מותר לקבור צדיק אצל רשע בפרט לאחי יב"ח — אבל צדיק גדול מרגיש ריח רע.

שם, סעיף ו'

שנים שהיו שונאים זה לזה אין לקוברם יחד. ג"ב — בצוואת ר"י חסיד אין לקוברם זה אצל זה — ועיי' שבוי"ח ח"ב סי' צ"ו דרך תוך יב"ח יש חשש אבל לאחר יב"ח אין חשש בשביל הראשון רק בשביל השני שהוא ג"כ שונא להראשון שנקבר כעת ע"כ אם יש טעם לשני שטוב לו ליקבר שם שהוא סמוך לאבותיו אין קפידא עיי"ש — וא"כ פשוט לפי"ז אם קנה בחייו מקום אצל שונאו אין קפידא אם הוא אחר יב"ח שנקבר הראשון כיון דבשביל הא' אין קפידא כעת והשני אין מקפיד כיון שהוא אצל אבותיו — וכן אם רק הנקבר מכבר הי' שונא להאיש שמת עתה אבל המת עתה לא הי' שונא להנקבר מכבר שרי אם כבר עבר יב"ח שנקבר.

בפ"ת — סוף הסימן

פוק חזי מה עמא דבר שקוברין זה אצל זה. ג"ב — עיי' חכמ"א כלל קנ"ח כ' דעכ"פ הא ששה אצבעות בין קבר לקבר [י"ב צענטין] בפרט אם רוצה לקבור בן אצל אב שנפטר זה ל"ז שנה ויש רק מקום קטן בין קבר לקבר ויוצרך לסמוך קבר הבן אצל קבר האב. — לענ"ד אפי' לא יהא — י"ב צענטין — מותר דקבורת הבן אצל האב כתוב ושכבתי עם אבותי — בפרט לא שייך בכה"ג גזול משל המת דהאב נהנה במה שהבן בא אצלו כהא דאמר בבבא

מציעא דף פ"ד ע"ב יכנס בן אצל אב גבי ראב"ש — בפרט אצל עצמות האב כמו בנ"ד שהי' לאחר ל"ו שנה שלא הי' רק עצמות מהאב ואם כי מפורש בשו"ע דגם אצל עצמות אין קוברין מ"מ יש לומר דקיל — על כן בן אצל אביו בכה"ג דא"א להרחיק קיל ומותר — וראיתי בקאשוי שהניחו לרב אחד בן אצל אביו סמוך מאוד.

סימן שסד

סעיף א'

קרקע עולם של קבר אינו נאסר. נ"ב — בשלטי גבורים על הרי"ף פרק נגמר הדין כתב דבשל רבים גם קרקע נאסר — ובהגהות יד שאל כאן רצה לומר דשל רבים קיל דאינו נאסר — אבל בסי' שס"ח הוא עצמו הביא דברי ש"ג הנ"ל וכ' דדין של ש"ג אמת דודאי קברות של רבים נאסר.

בישעי' סימן ס"ה י"ד — בקרא אמר היושבים בקברים — תרגם יונתן דיתבין בבתיא דבגן מעפר קבריא — נראה דלהתרגום היא איסור מדברי קבלה ליקח מעפר הקבר דאסור בהנאה דאם לא כן מה הוכיח אותם — ויש לומר עכ"פ דנראה משם דעפר התלוש אסור — וזה הכונה בתרגום דהוכיח אותם בזה.

שם, בטו"ז אות ב'

דאין איסור כשדורסין על גבי הקברים לפי שעה בהילוך למקום שרוצים לילך שם. נ"ב, עיי' מקנה קדושין דף נ"ו תוד"ה המקדש בערלה השיג על הטו"ז ודחה רא' זו, חדא דאין הלכה כר"ש רק כרבנן — ועוד שם איירי בכוכין ובקרקע זו אין הקרקע נאסר דהוה מחובר — אבל קברים שלנו שמיירי הטו"ז הוה תלוש ולסוף הברו דאסור בהנאה — וכן מצאתי בקרבן נתנאל תענית פ"ב אות ג' דחלק על הטו"ז מטעם הנ"ל.

סימן שסז

סעיף א'

קוברים מתי עכו"ם. נ"ב — גלע"ד דאין בכלל זה לילך כעת על לוי' של עכו"ם והכומר שלהם ידרוש שם מעניגי דתם וישבחו דתם והולכים

שם בצורת שתי וערב ושאר עניני עכו"ם דזה בודאי אסור כמבואר בסימן ק"נ ביו"ד אם כי שם איתא דיתרחק ד' אמה מ"מ כיון דהכומר דורש בשבח ע"ז גם חוץ לד"א אסור, דמצוה להתרחק מעכו"ם ולא נזכר שם דמפני דרכי שלום מותר — ועל כרחך דין זה דקוברים ומספידים מתייהם הוא דוקא כשאין שם צורת שתי וערב. — וכן הוריתי כשנשאלתי דגוי ביקש לישראל שיבא אצלו על הלוי' של קרובו ואסרתי מטעם הנ"ל.

סימן שסט

סעיף א' — במחבר

הכהן מוזהר שלא יטמא לגולל ולא לדופק. נ"ב — בראש יוסף להפמ"ג ברכות דף י"ט כתב דאם רצפו את בית הכנסת עם המצבות חוץ מאיסור הנאה יש איסור לכהן ליכנס לשם מצד טומאה דמצבה לאחר שהי' על הקבר הוה גולל לשיטת ר"ת וטור ומטמא אפילו שלא במקומו שניטל מהקבר. — ועיי' חכמ"א בקונטרס מצבת משה סי"א המובא בהגהת רעק"א שמותר לכהן ליכנס בבית כשהמצבה הוא מאבן או שאר דבר שאינו מק"ט דלא כפמ"ג בראש יוסף הנ"ל — ועיי' בסוף ס' גדולי טהרה על מקוואות בתשובה כ' באורך דכהן מותר ליגע וכ"ש ליכנס באוהל עם מצבה לאחר שנטלה מהקבר עיי"ש.

סימן שע

אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס. נ"ב — ברא"ש נויר דף ד' והובא בשמ"ק שם כ' דגוסס בידי אדם קיל ולא הוה כמת עיי"ש א"כ גם כאן יש להקל כשנפצע בידי אדם — אבל בהגה שם הקשה על הרא"ש מסנהדרין דף ע"א דמוכת להיפך דגוסס ביד"א אסור לכהן ליכנס — וכן הקשה בקרן אורה בנויר שם.

סימן שעא

סעיף א'

אם לא סתם כל הנקב אלא מעטו מטפח אם נתנו להיות שם עולמית ממעט ואם לאו אינו ממעט. נ"ב — גלע"ד דדין זה אינו מוסכם ויש

ראשונים דסברי דאם הוא בטל לאותו יום אם כי למחר יטלו משם מ"מ ממעט וחוצץ בפני הטומאה. — עיי' בשטמ"ק שם ב"ב דף י"ט בשם הרשב"א מפורש כן דעל הא דמקשה הגמרא שם והא חזי התבן לטינא ולא מבטל לי'. — כתב הרשב"א דהי' יכול לתרץ דמיירי בשבת דלא יכול ליקח תבן לטינא דכיון דביומי' לא חזי לי' על כרחך מבטל לי' וחוצץ הוא ליומי' וכמו שמתרץ הגמרא על בן ח' שם דף כ' ע"א אתיא אמי' ודריא לי' א"כ אינו חוצץ ומשני בשבת דאסור לטלו על כן ממעט דלא יוכל לטלטל א"כ מוכח דכיון דבטלי' ליומי' הוה ביטול וא"צ שיהא ביטול עולמית — ובאמת תוס' שם תוצרכו לתרץ דאיידי בגוסס שימות קודם שיצא השבת ואמר דשם תהא קבורתו — היינו שהוא בטל לעולם לא רק ליומי' היינו לשבת. ודלא כרשב"א אלא תוס' סברי דלא די מה דהוא בטל ליומי'. — ועיי' יד רמה שם כתב כמ"פ דבשבת דא"א לעשות מלאכה בטל ליומי' דלא כתוס' אלא כרשב"א — ואפשר לומר דגם רמב"ם סובר דלא כתוס' וסובר דא"צ ביטול עולמית ודי ליומי'. דרמב"ם פט"ו מה' טו"מ ה"ב העתיק סתם בשבת דאסור לטלטל ממעט ולא התנה כמו תוס' הנ"ל דשם תהא קבורתו דיהא הביטול לעולם נראה דסובר דא"צ הביטול עולמית ודי ביטול ליומי'. — וברבינו גרשום שם ב"ב דף כ' נראה ג"כ דמהני ביטול לזמן דהטומאה שם מדפירש בהא דמשני הגמרא בכותל דלא שקיל להו לעשבין דלא איכפת לי' שיקלקלו את הכותל מפרש רבינו גרשון ולא תליש להו בעוד שהטומאה בבית. אלמא דלא בעי שיהא שם עולמית וצ"ע על המחבר שכתב דרק אם נתנו שיהא שם עולמית — ונראה כיון דרא"ש ורי"ף ותוס' סברי כן דבעי ביטול עולמית ואז דוקא ממעט פסק כן.

סימן שעב

בש"ך — סוף הסימן

אבל במגע ומשא יש אומרים דאפילו המקילים בקברי עכו"ם אוסרים. נ"ב — עיי' זוהר ויחי דף ר"כ ע"א כתב שם בפירוש דגוף עכו"ם אין בו כח לטמא לאחרים אף שהגוף טמא גם אחר מותו מ"מ אין בו כח לטמא לאחרים אבל בחייו

מטמא עיי"ש הטעם. — עכ"פ נראה דרשב"י בזהר שם לשיטתו בש"ס דקברי עכו"ם אין מטמאין סובר דגם במגע ומשא אין מטמאין דהא אמר דגוף עכו"ם אין בו שום כח לטמא והטעם דכיון דמת נפיק מיני' כל מסאבותא עיי"ש והוא ראי' גדולה לשיטת יראים סי' שכ"ב [בדפוס ישן הוא שי"א] שכ' ושמעתי אוסרים לכהן במגע ומשא מתי עו"כ ואני כתבתי הנראה לי והמחמיר תבא עליו ברכה והמקיל לא הפסיד. — ויש ראי' משיטת הזוהר הנ"ל ונראה מזה דגם לענין טומאת מקדש וקדשיו אין מטמא במגע ומשא, דבזהר אמר שום טומאה אין בו דלא כמל"מ פ"ג מאבל דבטומאת מקדש וקדשיו מודה דמטמאה. דהא אמר בזהר דשום טומאה אין בו — ועיין בפירוש תוע"ר על היראים שם מש"כ בזה. — וגם נראה דאפילו מדרבנן אין מטמא דלא גזרו על עכו"ם דהא אמר בזהר דבחייו יש לו טומאה ולא לאחר מותו — ובחייו יש לו רק טומאה דרבנן וטומאה זו דרבנן אין לו לאחר מותו. — ואפשר דגם המחמירין הוא רק מדרבנן לענין טומאת אוהל — מי' ביבמות דף ס"א משמע דאיכא מאן דסבר דגם במגע ומשא לא מטמא רק רבינא חידש כן וא"כ יש לומר דזהר סבר כמ"ד זה ופוסקים פסקו כרבינא דבמגע ומשא מטמא עכו"ם — מי' ברש"י עה"ת פ' מטות נראה דסבר דבמגע ומשא מטמא מה"ת לכו"ע שכ' רש"י בקרא תתחטאו דלכו"ע מטמא עכו"ם במגע ומשא ורש"י אקרא קאי וא"א לומר דהוה רק דרבנן. — מי' י"ל דסובר רש"י דקרא אסמכתא בעלמא הוא.

סימן שעג

סעיף ה'

אפילו שלא לצורך יכול לטמא. נ"ב — במנ"ח סי' רס"ד כ' דצ"ע על המחבר דפסק דמותר אפי' שלא לצורך כיון דרמב"ם ותוס' סברי דרק לצורך מותר לטמאות — על כן סובר המנ"ח להחמיר מדינא באין צורך כלל — אבל לשמור המת סובר דמותר לטמאות אפי' לרמב"ם ותוס' — ותמה על הרמ"א שכתב דלדעת י"א אסור רק לקבורה ולהביא ארון ותכריכים שרי — ובאמת מותר לכהן לטמאות עצמו אפי' רק לשמור בלבד.

סימן שעה

סעיף ג'

ואם מתחלה הי' דעתם לפנותו משם תוך ז' אין מתחילים למנות עד שיקבר בקבר השני. — נשאלתי שאירע שמתה אשה בעש"ק ונקברה ע"ד לפנותה יום ב' ובעלה יסע עמה לא"י לקברה שם ואבי' וכל המשפחה עם בעלה התחילו האבילות בעש"ק ודעתם הי' שביום ה' הבא יפסק להם האבילות על ידי הוראת רב אחד — אבל הרעישו על זה עפ"י הדין דכאן דהאבילות לא נפסק ביום ה' רק אח"כ יום ב' או יום ג' בעת שיקברו אותה בא"י — כי בפרישה כאן כתב דאין שם קבורה על של השתא כלל יען שחשבו לפנותה ומתחיל רק בעת שיקבור המת לישאר בקבר. — ובלבוש כתב הלשון דאין זה נקרא קבורה כלל — על כן מוגין רק מיום הקבורה — או מעת שיחזירו פניהם מלילות אם ילכו ללילות — אבל אין לומר דא"כ דאין זה קבורה א"כ חל אנינות עד קבורה שני' — דזה אינו כיון דהי' סתימת הגולל — ומה שכתבו הפרישה והלבוש דאין זה קבורה לאו דוקא דאנינות גם כן אין כאן. — עיי' רא"ש פ"ג דמו"ק סימן נ"ה שהביא דין זה כתב ומסתמיא כשנקבר בקבר הראשון פסקה האנינות — ובזה אין שום מחלוקה דאין כאן אנינות רק אבילות דאם לא יפנו תוך ז' נחשב האבילות מעש"ק אבל אם יפנו אז חזר הדבר לחשוב מקבר השני האבילות מחדש.

שם, סעיף ח' — בש"ך טק"א ד"ה למקום

כל א' מונה לעצמו. נ"ב — בתפארת שמואל כ' על הג"א אלו שמביא הש"ך וז"ל והאידנא לא נהגו זה לפי שיש כמה חילוקים דיעשה בזה וגם לא ידעינן אימתי קרוי עמדו מנחמים בפרט האידנא שנתמעטו מנחמים ואין נוהגים באשכנז ופולין להוזהר בו. — מי' בלא פלוג מונה לעצמו ועיקר עכ"ל ואם כי נראה שיש איזה ט"ס אבל כונתו שלא נהגו לדון דין בא ממקום קרוב מונה עמהם רק מונה לעצמו. — ודבר זה צ"ע לומר כן דבר שהוא דינא דגמרא וכל הפוסקים כתבו דין זה דמונה עמהם וגם עינינו רואות דבאמת נוהגין כן כל הגדולים בעצמן.

סימן שעו — מנהג המנחמין

נ"ב — המנהג שאין האנשים מנחמים את הנשים ולא הנשים מנחמין את האנשים. — אבל לא מצאתי מפורש בפוסקים. — ואפשר סמכו על הא דסימן שע"ח דאשה שאירעה אבל אין האנשים מברין אותה משום הרגל עבירה עיי"ש, וה"ה לנחם אשה שייך זה דע"י הניחום יארע אשה ואיש ביחוד ע"כ פטרו חכמים לנחם בכה"ג איש לאשה או אשה לאיש אבל אנשים ונשים ביחד יושבין באבילות אין קפידא לנחם את הנשים ג"כ דלא שייך בכה"ג הרגל עבירה.

שם, סעיף א'

אין המנחמים. נ"ב — בשבוי ח"ג סימן צ"ח כתב הידוש דין דאם אותם המתאבלים עמהם היינו אותן המבוארים בסימן שע"ד דאם הם מנחמים האבלים יאמרו המקום ינחם אתכם ואותנו ע"ש שאר אבילי ציון וירושלים.

שם

נ"ב — במו"ק דף כ"א ע"ב משמע דהמנחמים הזכירו תתנחם מאבל זה המת והזכירו שם המת רק לאחר ל' אינו מזכיר שם המת רק תתנחם ונקרא זה ניחום מן הצד עיי"ש ברש"י מפורש כן. — אבל בנמוק"י שם מפרש דבתוך ל' אומר לו תתנחם משמים מאבל זה שאירע עליך ולאחר ל' אומר רק תתנחם משמים. — אבל בטושו"ע סימן שפ"ח מבואר כפרש"י נראה שהזכירו שם המת. וצ"ע דכעת אין נוהגין לומר ולהזכיר שם המת ולא לומר מאבל זה תתנחם — ואפשר כעת שמנחמים בתוך ז' הכל יודעים שמתאבלים על מ"ת זה על כן אין צריכים המנחמים להזכיר שם המת רק לאחר ז' או לאחר ל' שמצאו בשוק ואינו ניכר והאיבול על מת זה צריך להזכיר שם המת או לומר מאבל זה כנלע"ד.

שם

צ"ע — דהשמיט המחבר דעושין שורה להאבלים ומנחמין אותם המבואר בטור כאן והוא מבואר בגמרא סנהדרין דף י"ט ע"א ורמב"ם פ"ג ה"א. — ואפשר לומר יען דהטור סיים כל אלו הדברים תלויין במנהג

לפיכך כל מקום ומקום יעשה כמנהגו — וכתב ב"י דהטור קאי על עשיית שורה ומעמד ומושב דתלוי במנהג, ויען שבמקומו לא נהוג ע"כ לא הביאו, דהא בסימן שמ"ה הביא הדין לענין מאבד עצמו לדעת אם עומדין עליו בשורה, וכן בסימן שע"ז לענין עבדים דאין עומדים עליהם בשורה וכאן שהוא עיקר מקום לענין עשיית שורה לא הביא הדין דמפורש בגמרא והפוסקים הביאו לא הי' לו להשמיט הדין רק יכתוב שבמקומו אין נוהגין כן ובפרט על רמ"א צ"ע דהשמיט זה הדין ועל כן גם שאר אחרונים לא העתיקו אם כי הוא מנהג פשוט בין אשכנזי כאשר עיינו רואות — וכן ראיתי בס' מילי דאבות ח"ב סי"א דמנהג פשוט בק"ק נ"ש לעשות כן וכל האחרונים השמיטו זה וצ"ע למה. — ובדרכי משה כתב ואין נוהגין עכשיו בכל זה — וקאי על הא דמעמד ומושב ושורה — וגם על הא דהביא בשם הכלבו לומר למת לך בשלו' — ובחכמ"א העתיק לומר לך בשלו' יען דנאמר בגמרא.

סימן שעו

פ"ח אות ב'

דבבית האכל שאינו מקום שמת שם המת אלא שמת במקום אחר אומרים הלל. נ"ב — במעשה שבא לידי שאירע שא' מת באויטא באמצע הדרך כשהביאו לביתו ובביתו עשו טהרה שלו צ"ע אי הוה מקום שמת שם המת — עיי' נובי"ת יו"ד סי' רט"ו שכ' הטעם שבמקום שנתפרדה החבלה שם הנפש אוננת — א"כ בנידון זה לא נפרדה החבלה בביתו ואינו נקרא מקום שמת המת לענין הלל בר"ח — רק יש לומר עפ"י הזוהר שכתב דכל מקום שהנפש הי' רגילה בחיים היינו עם הגוף באתה לשם לחפש את הגוף א"כ יש לומר דגם בכה"ג הנשמה אוננת שם יען שהיתה רגילה שם א"כ לענין אמירת חלל הדין כמו אם מת שם וצ"ע.

שם — ברמ"א סוף הסימן

שא"א קדיש ותפלה רק י"א חדשים. נ"ב

— משמע דאפילו חל חודש הי"ב בימי הספירה מ"מ אינו אומר אז קדיש אף דלריב"ג ספ"ב דעדיות דמשפט רשעים בגיהנם הוא בין פסח לעצרת עיי'

חק יעקב סימן תצ"ג בשם קדמונים דמפרשי ממש על אותן ימים בין פסח לעצרת דלא כרע"ב שם דמפרש הכונה דלריב"ג נענשים מ"ט יום מיום המיתה, אבל שאר מפרשים הם מפרשים דרק בימי הספירה משפט הגיהנם וא"כ י"ל דאז גם בחודש י"ב יש לומר קדיש — מ"מ אין הלכה כריב"ג רק כת"ק דמשפט רשעים בגיהנם הוא יב"ה — ומ"מ אולי כשחל חודש הי"ב בימי הספירה יש לומר קדיש ג' שבועות דכמה נהגו בכל עת לומר בחודש י"ב ג' שבועות בכל ימי השנה — ובת' בית היוצר או"ח סי' מ"ה הביא דהכ"ס אמר קדיש על אביו הח"ס גם בחודש י"ב עד י' או י"ב ימים בסוף לא אמר. — ומה שהבית היוצר כ' אולי צוה לו כן לא נראה דצוואות ח"ס היו מפורסמים ולא נמצא זה. — ועיי' בי"צ חיו"ד סימן קנ"ז בצוואת הג' מהרש"ק שצוה לומר קדיש כל י"ג חדשים בשנת עיבור והעלה דברכ"י כ' דג' שבועות בחודש י"ב מותר לומר קדיש על אבותיו — כנראה מש"כ הבית יצחק שיפסוק חודש צ"ל שבוע שיפסוק בחודש י"ב שבוע א' מלומר קדיש ובחודש י"ג יתפלל לפני העמוד ולא יאמר רק קדיש השייך לש"ן אבל לא קדיש יתום.

סימן שעח

סעיף ז'

מרבציין ומכבדים ומדיחים קערות. נ"ב

— ברמב"ם פ"ג ה"ו הוסיף ומדליקין את הנרות — ונראה שסובר כמש"כ רש"י על הרי"ף במו"ק דף כ"ז דאשמעינן דכל הני אין בהם חשיבות ולכך שרי על כן השמיענו הרמב"ם דגם הדלקת נרות אין בו חשיבות אם כי משמע בשבת דף כ"א ע"ב דהוא חשיבות ואדם שאינו חשוב משתמש לאור המדורה עיי"ש מ"מ אשמעינן דשרי — אם כי הרמב"ם נקט מדליקין את הנרות, לשון רבים, יש לומר דכמ"פ אין די להאיר בנר א' — אבל לפי הנמוקי' במו"ק דאשמעינן בכל הני דאין בהם משום מלאכה א"כ פשוט דהדלקת הנר אין בו משום מלאכה לאבל דהא אין בו שהיות זמן עיי' או"ח סימן רצ"ט — והנה לענין הדחת הרצפה הנקרא אוף רייבען בתוך ז' יש לומר דחמיר מכיבוד וריבוץ לא מיבעיא אם

הגדול לרש"י סימן ר"צ שכתב דביום ראשון לאבילות אין מצטרף האבל למנין עשרה לתפלה — וצ"ע מנן לקח זה — וכעת המנהג שמצרפין את האבל גם ביום הראשון.

סימן שפ

סעיף ב' — במחבר

כל ג"י הראשונים. ג"ב — בחי' רעק"א היינו כל יום הג' בכלל איסור ולא אמרינן בזה מקצת היום ככולו בשם חכמ"א — עיי' דע"ק סימן ש"פ ס"ק י"ז דמיקל בזה דאמרינן מקצת היום ככולו — ונראה דסובר דאמרינן תרי מקצת היום ככולו שכתב ומקום לומר שהחמיר רק בג"י ראשונים ובהם ל"ש הפ"מ שהם רק יום א' או ב' ימים כי מקצת היום ככולו — א"כ מדכתב שהם רק יום א' או ב' נראה דסובר דגם בתחלה אמרינן מקצת היום ככולו א"כ הוה רק יום א' היינו יום ב' כי בראשון ובשלישי מקצת היום ככולו וכן כתב הח"ס בפירוש דאמרינן באבילות תרי מקצת היום ככולו עיי' ח"ס יו"ד סי' ק"צ שכ' ורבינא בפסחים דף נ"ה חדית לן ודייק בהשרשה ל"א תרי מקצת היום ככולו משמע רק בהשרשה אבל בשאר מיילי אמרינן תרי מקצת היום ככולו — והביא משם עצי ארזים על אה"ע דהא דאין מעידין על פרצוף פנים דמת רק עד ג"י דמקצת היום ככולו ונלמד מאבילות עיי"ש — נראה ג"כ דאמרינן תרי מקצת היום ככולו — והגאון שו"מ בספרו יוסף דעת סי' ש"פ כ' כמ"פ דבתוך ג"י אינו מתיר אפי' במקום צורך גדול — וגם פוסק כחכמ"א הנ"ל דל"א מקצת היום ככולו ביום השלישי, ולענין יום הראשון לא דיבר אם נימא מקצת היום ככולו דעפ"י הרוב יום הראשון מתחיל מאמצע היום או בסופו לאחר הקבורה — ואם נימא ביום הג' מקצת היום ככולו באנו למש"כ הח"ס ודע"ק לומר ב' מקצת היום ככולו — ואם אמרינן רוב היום ככולו אפשר הכל מודים דאמרינן — באמת נמצא ענין מקצת גם על רוב — במקואות אם יש כמעט מים בבור כ' ב"י סי' ר"א דהכונה רוב מים — בתוס' סוף דף כ"א במו"ק דל"א מקצת לילה ככולו.

שם סעיף ה' — ברמ"א

וי"א דאם לא יוכל לעשות ע"י אחרים

הוא משום מלאכה ודאי יש בהדחת הרצפה מלאכה כמובן ועיי' תוס' שבת דף צ"ה ע"א ותוס' פסחים ס"ה ע"א — וכן לענין חוה"מ אסרו אחרונים הדחת הרצפה אם כי כיבוד וריבוץ שרי. הטעם דכל אלו מרביצין ומכבדין שרי יען דאין בהן חשיבות אבל הדחת הרצפה יש בו חשיבות גדול כאשר אנו רואים דבכל יום מכבדין ומרביצין הבית ולאו בכל יום מדיחין הרצפה — רק מדיחין הרצפה א' לשבוע — מזה נראה דיש בו חשיבות ע"כ נלע"ד לאסור בתוך ז' אפילו לכבוד ש"ק — אבל לאחר ז' שנשאלתי על זה התרתי להדיח הרצפה דחשיבות גדול עכ"פ אין בו דעושינן כן מצד בריאות להסיר האבק שקשה לבריאות הוה כשאר צרכי אדם וכמעט כמו אפי' ובישול דאופין ומבשלין אפילו דברים שהי' אפשר בלעדם ואפילו בתוך ז' הי' אפשר למצא היתר דלא דמי למוגמר ובשמים דאסרינן בסעיף ז' דשם הוה לתענוג כמש"כ הנמוק"י וב"ח — אבל הדחת הרצפה לא הוה לתענוג רק לצורך בריאות ואפשר דלאסטיניס באמת יש להתיר גם בתוך ז' — אבל לאחר ז' יש להתיר לכל אדם — מ"מ לא התרתי רק מה ששייך לבריאות — אבל להדיח עם דבר שמשימין במים לצחצח הרצפה שיהא יפה מאוד לא התרתי רק על ידי גוי התרתי — ולהדליק נר עלעקטער לא שמעתי לאסור לאבל — אבל כמו בט"ב אני מחמיר שלא להדליק את נרות גדולים רק עלעקטער קטנים שמוכרחין לצורך ראי' כן י"ל לאבל בתוך ז' שלא להדליק את נרות הגדולים שנראה שהם לתענוג — אבל הנרות הקטנים הם בכלל הדלקת הנר שהתיר הרמב"ם.

שם סעיף י"א

ואפילו היכא דעולה לו למנין ז'. ג"ב — בקיצו"ש ע' סי' ר"ה בלחה"פ שם כתב דבש"ך מצוין בטעות סק"י על תיבת היכא שבמחבר שם סי"א — אבל הש"ך קאי על הרמ"א שכ' היכא דעולה לו.

סימן שעט

סעיף ה' — במחבר

האבל מצטרף לתפלה ולזימון בין לשלשה בין לעשרה. ג"ב — חידוש ראיתי בפרדס

ממת והיינו שם מת דהוא על ענין מת שאירע לו — אבל לאחר ל' מזכיר לו רק תתנחם סתם ואינו מזכיר לו שעל מת הוא מנחם אותו וזה הכונה שאינו מזכיר לו שם מת היינו ענין מת — רק תתנחם סתם — ובאמת כהיום אפילו בתוך ז' אינו מזכיר לו ענין מת רק זאלסט באהיט ווערן פון צער — ואפשר שיען שיושב על גבי קרקע ונר נשמה דולק וכדומה מובן מעצמו שעל ענין מת מנחם אותו.

סימן שפח

אבל אסור להניח תפילין ביום ראשון.
נ"ב — אבל טלית גדול מתעטף כשאר אנשים בברכה — דלא כמי שטעה להורות דגם טלית לא יניח ביום ראשון — שוב ראיתי בד"מ כאן הביא דיש טועין לומר כן דגם טלית לא יניח וכ' ד"מ דטעות הוא — ואין דומה לט"ב שאין מניחין אפילו טלית עיי"ש בד"מ וכן המנהג שמניחין טלית וכ"כ הדרישה בשם רש"ל — ובהגה להגאון ישמח משה סימן זה הביא כן בשם ד"מ דטלית מניחין — ומצאתי במשמרת שלום אות טלית הביא מרוקח ה' אבלות סימן שי"ג שכתב ומנהג שאין מתעטפין עיי"ש אבל כעת המנהג להתעטף. — וכן ראיתי לגדול אחד שבא לו ידיעה מא"י שמתה אמו וביום א' הניח רק טלית — והי' לו צער שלא הודיעו לו עוד בש"ק שבא טג"ר שאו הי' מניח תפילין ביום א' דהוה כבר יום ב'.

סימן שפט

ואם לבשו אדם אחר רק שעה אחת די בכך. נ"ב — בס' לחה"פ סי' שי"ו כתב בשם מהר"ש מלובלין דה"ה אם מניחים אותו על קרקע עולם שעה א' שרי ללבשו אח"כ — וכן המנהג להורות — ונראה דלאו דוקא על קרקע עולם דה"ה אם הקרקע מרוצף באבנים או בנסרים הוה כמו קרקע עולם.

סימן שצ

סעיף ד'

על כל המתים מגלח לאחר שלשים על או"א עד שיגערו בו חבריו. נ"ב — נראה

והוא דבר האבד מותר לעשות האבל בעצמו — אפי' תוך ג' והוא הפ"מ בש"ך סק"ו מי' יעשה בצנעא. נ"ב — בח"ס אה"ע ח"ב סימן קע"ג התיר לאבל תוך ג' ליסע בפרהסיא לשוק ויריד בדבר אבד כיון דהוא דבר דא"א לעשות בצנעא מותר גם בפרהסיא — והוא דבר חידוש דהח"ס מפרש דדברי הש"ך מיירי רק היכא דאפשר בצנעא אבל אם א"א בצנעא מותר גם בפרהסיא — ואחרי זמן מצאתי בת' זכרון יודא יו"ד סי' קע"ג פסק כח"ס עיי"ש ובת' דברי יעקב סימן ל"ה הביא דברי ח"ס וסיים שאינו אומר לא איסור ולא היתר יען שהדור פרוץ עיי"ש. שוב מצאתי בת' השיב משה יו"ד סימן נ"ט התיר תוך ג' בהפ"מ באם א"א בצנעא לעשות בפרהסיא — ושני הגדולים שוין להתיר הח"ס והשיב משה — ולמעשה שבא לפני התרתי רק אחר ג' כשד"ח מערכת אבילות להתיר רק אחר ג'.

סימן שפא

סעיף ו'

אבל אסורה ברחיצת חמין כל גופה.
נ"ב — בחי' רעק"א תמה אמאי דייקו כל גופה הא אפי' פיו"ר אסורה בחמין וסיים בצע"ג — וח"ס ביו"ד סימן שמ"ו השיב להגאון רעק"א שקושיא זו צע"ג — ובסוף כתב דט"ס וכך צריך להיות אבל אסורה ברחיצת חמין והכונה אפילו פיו"ר — ואח"כ כתב וכל גופה בצונן והם שני דינים.

סימן שפה

סעיף ב'

ועל או"א מדבר עמו תנחומין כל יב"ח לאחר יב"ח מדבר עמו מן הצד — היינו שאינו מזכיר לו שם המת — כמו בריש הסימן. נ"ב — בפסקי תוס' מו"ק סי' ק"י כתב וצ"ע עד כמה ועיי' לעיל סימן שע"ו אם מזכירין שם המת או אבל זה במנחמים — וכעת נלע"ד דאין הכונה שם המת שכתב בשו"ע והטור ורש"י שמו שנקרא בו למשל ראובן או שמעון דלמה יזכיר זה רק הכונה דבתוך ל' מזכיר דהניחום הוא על אבל

קרי ל' שם טרדא דרשות צער האבל — אבל בודאי לשמוח אסור דזה ג"כ מכבוד המת רק צער בנפש סובר רש"י דאינו מחויב.

שם סעיף ב'

ובתוך הבית מקילין שאוכל בביתו בסעודת בר"מ. נ"ב — אם אירע בתוך ז' ימי אבילות שבנו נעשה בר מצוה אם יעשה סעודה שמג"א סימן רכ"ה כתב דהוא חיוב כמו ביום שנכנס לחופה עיי"ש אבל שמחה לא נזכר שם בסעודת בר מצוה אם כן קיל מסעודת ברית מילה שמה"ט כ' המרדכי שחייב יען שנאמר שש אנכי מי' נראה דשוא"ת עדיף דא"א בלי שמחה — גם הא אבל אסור בד"ת א"כ דרשת הנער בר מצוה אסור לו לשמוע אם כי ביום שנעשה בר מצוה גם בלי הדרשה הוא סעודת מצוה מ"מ העיקר שמחה היא הדרשה — וגם כיון דכ' מג"א דהוא כיום שנכנס לחופה הוא כסעודת שמחה ע"כ אין לעשות סעודה בתוך ז' ימי אבילות לבנו.

סימן שצב

סעיף ב'

מתה אשתו אסור לישא אחרת. נ"ב — גלע"ד אפילו להחזיר גרושתו שהיתה אשתו קודם שנשא האשה שמתה כעת מ"מ אסור ששייך הטעם כמו בשאר נשים משום שישכח אהבת אשה שמתה וראי' משו"ת הלק"ט חלק ב' סימן רמ"ד שכתב אחד שהיו לו ב' נשים לפי מנהגם וגרש אחת והשני' מתה אחר הגרושין כתב להתיר לישא הגרושה תוך ג' רגלים יען דטעמא דג' רגלים שישכח אהבת הראשונה — אבל גרושה דדש בה בחיי הראשונה לא שייך זה עד האידנא מאן נטרי' שלא יחשוב על האחרת — אבל בנ"ד שלא הי' לו ביחד ב' נשים לא שייך לומר עד האידנא מאן נטרי' דהא לא היתה כעת אשתו ע"כ אסור כמו שאר נשים.

שם. בטו"ז סק"ג

כ' והנשים נוהגות שמתאבלות שנה תמימה על בעליהן ואיני יודע להם סמך. נ"ב — שמעתי מחכ"א הגאון ר' שמואל דוד ז"ל, דיין

דלאחר מותר האבל לגלח אחר ז' דרך בתוך ז' איתא בס"ב א' המגלח וא' המתגלח אבל לא לאחר ז' — וכן ברמב"ם בה' אבל פ"ד ה"ב דייק לכתוב בתוך ז' א' המגלח וא' המתגלח — אבל בפ"ה מה' אבל באיסור תספורת בתוך ל' לא כתב זה נראה דמתיר ג"כ לגלח אחרים לאחר ז' ולא נמצא בשום מקום לאיסור לגלח אחרים לאחר ז'.

שם סעיף ג'

שתכפוהו אביליו זא"ז מקיל בתער. נ"ב — מלשון השו"ע נראה בפשיטות דבאבל השני מותר להקל לשערו ונראה בפוסקים דהיינו לאחר ל' מאבילות הראשון דהא אפי' באבילות א' לא שרי בתוך ל' אבל בערוך ערך תכף מצאתי מפורש דרך באבילות הג' מותר עיי"ש וכן הוא בפי' ר"ח סביב הש"ס דף י"ז כלשון הערוך ממש — ומצאתי בהג"א פ"ג דמו"ק סי"ח הביא בשם או"ז מפרש ג"כ על אבילות ג' כמו ר"ח וערוך עיי"ש — ועיי' הגהת ארץ צבי הגהות על הרא"ש שעמד על הג"א ונשאר בצ"ע לפרש רק על אבילות ג' — והנך רואה דגם ר"ח וערוך מפרשי כן — ואפשר דהם מפרשים תכפוהו אבילות היינו לאחר שהוא אבל כבר ב' פעמים והיינו אבילות ג' כן יש לפרש בגמ' עכ"ל למעשה שלא יארע צ"ע להתיר שלא כדעת הר"ח שדבריו דברי קבלה וערוך ואו"ז — ועיי' אוצר החיים יו"ד סימן כ"ב לענין תשמיש בתכפוהו אבילות ולא הסכים להתיר עיי"ש.

סעיף ז'

אבל בידיו או בשיניו מותר אפי' תוך שבעה. נ"ב — בשבוי"ח ח"ג סימן ק' כתב דשרי לחתוך קצת בכלי ואח"כ יטול בידו או בשיניו.

סימן שצא

סעיף א'

אבל אסור בשמחה. נ"ב — עיי' סוכה דף כ"ה ע"א ברש"י ד"ה טרדא דרשות שכתב שאע"פ שהוא חייב לנהוג אבילות של געילה רחיצה סיכה להראות כבוד מתו אינו חייב להצטער עכ"ל וזה דבר חדש דהאבל אינו חייב להצטער בלבו ומשו"ה

בחוסט שהמנהג עפ"י הוזה"ק משפטים דיש סכנה
באלמנה להנשא אותה — וכתבו אחרונים דרק
עד יב"ח יש סכנה — ואני הראתי לדעת דמזוה"ק
שם דף ק"ז ע"ב נראה כן דכתב דאחר יב"ח הרוח
דשבק בה בעלה דמוה יוכל להיות סכנה לבעל השני,
לאחר יב"ח אזיל למקומו א"כ כיון דהסכנה הי' משום
רוח דשבק בה בעלה א"כ לאחר יב"ח דאזיל לי' תוכל
או להנשא ע"כ ממתנת יב"ח להנשא.

שם בפ"ת ס"ק ו' הביא בשם ת' מאיר נתיבים

אם מותר לעשות נשואי בתו בתוך ימי
אבילות כי אם יודחה לאחר ז' יהי' הפסד
גדול עיי"ש שפסק להתיר לעשות הנשואין
אחר ג' ימים. נ"ב — בת' בית שערים יו"ד סימן
תמ"ז כ' דהגה"צ ייט"ב מסיגעט כ' לו, שיש בידו
ת' מאיר נתיבים מוקינו השיב משה וכ' על הגליון
בוה"ל תשו' זו לאו דסמכא היא ודבריו מרפסין
איגרא הכ"ד ה"ק משה עכ"ל.

סימן שצג

שגם בשבת ישנה מקומו. נ"ב — במו"ק
דף כ"ב ע"ב נראה דשינוי מקום הוה רק מצפון
לדרום או איפכא אבל באותו צד לא הוה שינוי מקום
ואם כי המחבר השמיט בסימן שד"מ סי"ח הך מצפון
לדרום רק סתם משנה מקום אבל כל הראשונים
העתיקו זה מצפון לדרום — אבל י"ל דשם לענין
מיתת אב"ד מראים שע"י מיתתו אומרים על ימין
שמאל וכן להיפך על כן משנים מצד לצד עיי"ש בב"ח
אבל על מת בעלמא לא שייך טעם זה די בשינוי כל
דוה ואין צריך מצד לצד — מי' נראה דצריך עכ"פ
שיהא ד' אמות ממקום זה למקום שהי' רגיל לישב
דבתוך ד"א הוה כמקום א' כמש"כ באו"ח סי' ק"ב
לענין קביעות מקום בבהב"נ דבתוך ד"א הוה כמקום
הראשון — ומצאתי בת' האלף לך שלמה יו"ד סימן
שט"ו דשינוי למקום חשוב לא מהני — וכן הי' פשוט
בעיני מעולם.

סימן תב

סעיף א'

א"צ לנהוג רק שעה א' ל"ש שמע ביום

ל"ש שמע בלילה. נ"ב — לענ"ד י"ל דרמב"ם
סובר דבלילה לא מהני האבילות בשמועה רחוקה
וצריך רק מקצת היום — מדכתב הרמב"ם בפרק ז'
מה' אבל ה"א — שמועה רחוקה נוהגת יום א' וכו'
וכאילו יום השמועה הוא יום השביעי או יום
שלשים ומקצת היום ככולו ע"כ מדכתב הרמב"ם
דיום שמועה רחוקה הוה כיום שביעי או יום שלשים
לאבילות אם כן כמו דשם לא מהני מקצת לילה רק
בעי מקצת יום כן הדין בשמועה רחוקה דבעי יום
ולא לילה.

שם סעיף ב'

השומע שמועה רחוקה. נ"ב — בפרדס
הגדול לרש"י סימן ר"צ כתב דיש מקומות דמתפללין
אצל האבל לערב בשמועה רחוקה.

שם סי"ב

ועל זה נאמר מוציא דבה הוא כסיל.
נ"ב — במאירי פסחים סוף דף ג' ראוי להזהר שלא
יהא מזומן לבשורה של פרענות כגון מיתת אדם גדול
וכיוצא בזה — נראה יען דשם בפסחים ד' היה אביו
אדם גדול למד המאירי מזה על סתם אדם גדול.

שם סעיף י"ב ברמ"א

ומ"מ בבנים זכרים נהגו להודיע כדי
שיאמר קדיש — אבל בבנות אין מנהג כלל
להודיעם. נ"ב — בת' חו"י סי' ר"א כתב דהמנהג
להודיע גם לבנות, ואומרים כדאי אב ואם להתאבל
עליהם עיי"ש אבל כמדומה שכעת אין המנהג
להודיעם — והנה שמעתי בשם מרן הגה"ק הדברי
יחזקאל זי"ע שהי' מדייק הלשון כדי שיאמר קדיש
לשון יחיד דמיירי כשאין רק בן א' שיאמר קדיש
מודיעין אבל אם יש כאן בן א' שיאמר קדיש אבל
יש בנים במקום אחר אין להודיעם ומנע בכל כוחו
שלא להודיע ושמעתי מנכדו שהי' הרה"ק הנ"ל במקום
א' על ש"ק ובא לשם איש שאמר קדיש על אביו
ובאותו עיר דר ג"כ אחיו של האבל שאמר קדיש,
ולא ידע ממיתת אביו ומנע הרה"ק הנ"ל יען שהי'
ביום ל' כדי שלא יתודע ויצטרך לישב ז' ימים —
ובת' מהר"ש הביא בחלק ששי סימן יוד שהגאון

להתפלל על החולה בשבת כתבו דאינו נכון עיי' בי"צ או"ח סי' נ"ו דאוסר לשלוח טעלעגראם אם אינו נכתב מע"ש כ"ש לאחר מיתה כדי שיבאו הרבה אנשים או אפילו בניו. אבל באמת נהגו כן אצל גדולים וכמה שעשו כן עוד מע"ש ע"י הפאסט אם ימות ישלח הפאסט טעלעגראם לכל המקומות.

נקוה"כ בש"ך סק"ה

דכ' דמונין מיום הקבורה וצ"ע. ניב — וכן מצאתי בפי' ר"ח מו"ק דף כ' שכתב לקבורה אבל בחכמ"א כ' דיען דמסתמא נקבר באותו יום ע"כ נקט לקבורה — וא"כ גם מדברי ר"ח אין קושיא.

שם, בש"ך סק"י

שכ' ונקבר בו ביום שלאחריו. מש"כ בו ביום אינו מובן דאם מיתה וקבורה ביום א' אין כאן שום ספק ובאמת בבה"ט לא נזכר זה רק נקבר ביום שלאחריו וכנראה טעות הדפוס הוא — ואם נמשך עד הקבורה ב' ימים אינו מפורש בש"ך הדין אבל נהגו היא"צ ביום המיתה ואפי' נמשך ד' ימים נהגו כטרו"ז לחשוב מיום המיתה — ועיי' ת' יד רמה סוף חיריד שגם בפ"ב המנהג כטרו"ז — וגם היד רמה עשה כן למעשה — וכן בת' זכרון יודא יו"ד סי' קע"ה דבפטירת הכ"ס שהקבורה הי' יום ג' והחזיקו היא"צ ביום הפטירה — וכ"כ בת' מהרש"ם ח"ג סי' ר"ה דמורה תמיד דגם בנתיחקה הקבורה כמה ימים להחזיק היא"צ ביום המיתה גם בשנה ראשונה ודברי מהרש"ם הנ"ל הובא להלכה בת' יגל יעקב יו"ד סי' ק"ב וכן הורה הגאון עט סופר וחותנו הגאון בפאקש בס' מזכרת פאקש עמוד 77 — וחיי' שבנהרי אפרסמון יו"ד סי' צ"ז האריך ומסיק דגם הטרו"ז סובר דייא חדשים מיום הקבורה רק סובר דאמירת קדשים מיום המיתה הוא על שאר עונשים, אבל על עונש גהגם הקדיש הוא מיום הקבורה. — והשי"ת ישמרנו ונזכה לחיים ארוכים אכ"ר.

ברוך טעם חידש זה מלשון יחיד כדי שיאמר קדיש — נראה דרק לבן א' צריך להודיע שיאמר קדיש — ובאמת במקור דברי רמ"א הוא ת' מהרי"ו סימן י"ג ושם איתא נהגו להודיע לבנים זכרים כדי שיתפללו כיון דאית לי' להמת נח"ר בזה — עכ"פ איתא שם לשון רבים כדי שיתפללו וקרוב לומר שנשמט הוא"ו של שיאמרו — אבל כיון שיצא הדבר מפני גדולי הדור נעשה אזנינו כאפרכסת לקבל דבריהם — וכ' ואם אמנם שאין המנהג כן אבל ראה כמ"פ אצל צדיקים שנפטרו שלא הודיעו לכל בניו רק אחר ל' יום אבל אם יכולים להודיע להבנים או בנות כשהוא בחיים שיבואו קודם מיתה נראה דנכון להודיע גם לבנות עפיש"כ רש"י סנהדרין ק"ז ע"ב ד"ה בעא דמשו"ה בעא יעקב רחמי דיהא חולשא כדי שיהא פנאי לבניו לבא כל א' ממקומו להיות עליו בשעת מיתה שכיון שרואין שנפל למטה יודעין ומתקבצין ובאין עכ"ל נראה דדבר גדול הוא שיהיו הבנים בשעת מיתה אביהן שם דמשו"ה בעא יעקב רחמי שיהא חולשא — ולכאורה יש לומר דכונת רש"י כדי שיוכל לצוות התנהגות לבניו ודברים אלו מקיימים הבנים מאוד — אבל רש"י כ' להיות עליו בשעת מיתה לא קודם מיתה. ואפשר דמועיל למת מה שבניו הם שם דמתפללין למנוחת נשמתו עכ"פ בזה אין חילוק בין זכרים לנקבות וא"כ יש מקור למנהג העולם דמודיעים גם לבנות שיבואו להלווי'. — מי' ברש"י ב"מ דף פ"ו כ' משו"ה בעא רחמי שיצוה לביתו ולא כ' כל אריכות שכ' רש"י בסנהדרין וכן הוא בב"ר פס"ה כדי שיוכל לחלק לבניו א"כ אין הכרח דנכון להודיע לבנים שיהיו בשעת מיתה כמש"כ רש"י בסנהדרין — בפרש"י בחלק יש כמה שינויי לשונות מפרש"י בשאר הגמרא אבל לא מצאתי לא' שיאמר דזה אינו מרש"י — ושמעתי דגם אם מת בשבת מודיעין אפי' אנשי מעשה ע"י טעלעגראם לבנים ולכל העולם ואומרים דמשום כבודו של מת דוחין אמירה לעכו"ם וצ"ע — ואפי' לשלוח טעלעגראם

הערות והארות לס' חיים וברכה למשמרת שלום

חידושי דינים ליו"ד הלכות שמחות

אות א.

נ"ב — לדין שנקבר הגוף בלי הראש ואח"כ שלחו הראש לקבור אם צריך עוה"פ לישב ז"י, כ' בת' אמרי יושר ח"ד סי' מ"ד להקל שא"צ רק יום א' כמו ליקוט עצמות — ובת' מהרש"ם ח"ד סי' קי"ב בנשאר דם מהרוגים לאחר קבורה על יום ג' אם נחשב מקבורה או מן קבורת הדם, יען שהוא רק דרבנן לקבור, והי' ספק ג"כ והוי סד"ר, ומקודם רצה להקל, ואח"כ החמיר, ורק מיום ב' שנמסר לכתפים יחשבו האבילות.

אות א, ס"ק ס"ז — אונן, אם בא לו ידיעה על ידי טעלעגראמי וכדומה וכו'.

נ"ב — עי' אמרי יושר ח"א סי' ס"א וסי' נ"ה בדין זה שקיבל ט"ג שיבוא לקבורה לאחר יום או יומיים, כ' דאין לו דין אונן ולא אבל, רק תפילין לא יניח עד הקבורה, עיי"ש שכ' דהא דסי' שמ"א דאבילות מתחיל מעת שיחזירו פניהם מהלויה הוא רק כשעשו איזה דבר בהמת, אבל אם המת בעיר אחרת ולא נעשה בו דבר לא שייך אבילות עד הקבורה גם להדרים במק"א, דלא כת' מהרש"ם סי' ר"מ. — והנה מי ששולח מתו מאמריקא לא"י באוירון נראה דלא יתחיל להתאבל עד הקבורה, דהוה מקום רחוק, לא מבעיא בנסיעה סתם, אלא אפי' באוירון נמשך יותר מיום א' כנלע"ד, דכיון דהוה מקום רחוק מבואר ברמ"א דלא ינהג אבילות עד שיבוא לעיר קבורתו — ונראה דמיירי לענין קרוב שנוסע עם המת — אבל הנשארים אפשר חל אבילות תיכף.

ובאמת הא דרמ"א סי' שמ"א דמחלק.... קרוב לרחוק הוא רק לענין אנינות ובשר ויק, אבל לענין אבילות הדין מפורש בסי' שע"ה דמונין מיד, רק אם גה"ב הולך עם המת או לכבודו מונין מעת שיקבר ולא חלקו בין קרוב או רחוק מונין מיד שיחזירו פניהם.

שם סק"ע — ועיין שו"מ ח"ד.

נ"ב — מהדורא א' ח"א.

שם ס"ק ע"ד — ועיין בפרישה דלכהן עושין ארון שלם וכו' וגם לבכור ולהרוג ולילודת כמזומה לי שטושין ארון שלם, ע"ש.

נ"ב — ראיתי בפנקס ישן של ח"ק דניר מעדיעש חשב גם חתן כלה דנקברין בארון שלם.

שם אות ג, ס"ק י"ח — גה"ב

נ"ב — בשו"מ ק' ח"ג סי' ק"ג א' שמקום קרוב נפטר אח שלו ויש שם האלמנה עקרת הבית גם האם של הנפטר וכ' דל"ש גה"ב דמה שייך הוא להאלמנה הוא בעה"ב בפ"ע ע"כ צריך לישב ז"י, עיי"ש עוד דחשבינן רק עשרה פרסאות דיכול לילך ביום א', לא מה שיוכל ליסע ביום א' עם הבאהן.

שם אות ה, סק"א — הבדלה, עיין בפ"ת כו' בשם שו"ת הר הכרמל סי' כ' דאבל אע"ג דרשאי להבדיל תוך ז' במו"ש על הכוס מ"מ לא יאמר פסוקי שמחה שקודם לה.

נ"ב — נלע"ד דהר הכרמל מיירי במי שנוהג שלובש בשבת שבתוך ז' לבושי חול, אבל אותן הנוהגים עפ"י האריז"ל ללבוש מלבושי ש"ק, בפרט חסידים דלובשים בגדים המיוחדים לשבת שטרימיל וכדומה, ומבדיל באותן הבגדים מיד לאחר תפלת ערבית יאמר גם פסוקים אלו, וכן ראיתי נוהגין.

שם אות ה, ס"ק כ"ו — הליכה על הקבר.

נ"ב — בזוהר ויחי דף רי"ז ע"ב דר' יצחק בקש מר' הודה ג' דברים, הג' הוא דתיויל לקברי

כל ז' יומין ותבעי בעותיך עלי — וכעת לא נשמע שיעשו כן.

שם אות ה, ס"ק ל"ב — הליכה על קבר אבות, קצת מקפידין באס לא היו על קברי אבותם משך עשרה שנים וכו', ועיין בס' יוסף דעת להגאון מלבוב ז"ל, שכתב, דאין קפידא וכו'.

ג"ב — סי' שנ"ה — ושם הביא דאומרים מי שלא הי' עשרים שנה — בס' הדרת קודש דף ל"ה הביא בשם הגאון מנח"א דברים קשים על הנאמר שם בשם הגה"ק מאלעסק הלב שמח דלאחר חמשים שנה אין להחזיק היא"צ, ודחה זה שהוא מקור משחת מחוקות הגוי — ובאמת לא נשמע מנהג הרע הזה ומזכירין המתים אפי' לאחר מאות בשנים.

שם אות ה, ס"ק נ"ח — הוצאת המת, אם יש שני מתים בעיר כו'.

ג"ב — בת' משיב דברים יו"ד סי' ר"י כ' בשם ספרים שלא לשאת ב' מתים בפעם א', עי"ש שמיישב מה שבמס' סופרים נראה להיפך.

שם אות ט, ס"ק ז' — טהרת המת

ג"ב — בלקוטי חבר ח"ב דף כ"ח במכתב אשר כ' סדר פטירת הח"ס מיד לאחר פטירתו, כ' ובאזוב אשר הכין לו מאז טהרוהו — ולא מצאתי במק"א שיהדרו על זה.

שם אות ט, ס"ק כ"ג — טלית, נשאלתי כו' על מי שמת והי' לו ב' טליתים כו' א' של שבת כו' ואחד של חול כו'.

ג"ב בהקדמת ס' אפסי ארץ עה"ת מהגה"צ הרב דנאנאש כ' שצוה ליתן לו הטלית של חול ולא של ש"ק — ובס' שם שלמה דף ג"ב כ' דצוה הגה"ק ר' שלמה שפירא ממונקאטש להלבישו בטלית של ש"ק, גם שלא לפסול ציצה. — בס' אביר הרועים אות קנ"ד כ' בפטירת הרי"מ זי"ע שאלו את הג' אבני נזר אם לקברו בטלית של חול או של ש"ק והשיב דזה שאלה גדולה, והמו"ל לא זכר האיך הורה אבל תלה בתדיר ומקודש וטלית של חול הוא תדיר ומקודש. — בסוף ס' מילי דאבות נדפס צואה מחבירו

של הג' לקחב"ח שיקברו אותו בטלית של חול. בצוואה של הרה"ג ר"מ מפשעווארסק נדפס בס' אמרי שפר כ' לחתוך מה שהוא צבע בלא"ה מהטלית וישאר רק הלבן כי שם למעלה רק לובן העליון, ולא יפסלו הציצית רק יהיו תחובים בהכנפות.

שם אות י, ס"ק מ"ז — ישיבה ע"ג ספסל כו', דרך בשעת שינה ואכילה אז יושב ושוכב ע"ג מטה כפוייה, אבל כל היום אינו יושב אפילו ע"ג מטה כפוייה.

ג"ב — א"כ י"ל כמו שמקילין כעת לישן במטה, ה"ה דיש להקל לישב על הספסל בשעת אכילה, דהא הטור כללם כא' דבשעת שינה או בשעת אכילה יושב על המטה כפוי' אבל כל היום אינו יושב אלא ע"ג קרקע — א"כ שוין הם וקיל בשעת אכילה מכל היום — ואם כי המנהג גם בשעת אכילה יושבין סמוך לארץ כמו בכל היום, מ"מ נראה דיש להקל בשעת אכילה לישב ע"ג מקום גבוה קצת יותר מבכל היום דקשה לאכול ע"ג דבר נמוך.

שם אות מ.

ג"ב — מוציא דבה הוא כסיל יו"ד סי' ת"ב מי שמודיע לא' שמת לו מת אפי' אביו ואמו. — במאירי פסחים דף ג' כ' ראוי לאדם ליוהר שלא יהא מזומן לבשורה של פורענות, כגון מיתת אדם גדול וכיוצא בזה — נראה דרק באדם גדול שייך זה ולא בסתם אדם, אבל משו"ע הנ"ל לא משמע לחלק — וכבר נהגו להודיע ולפרסם מיתת אדם גדול ואפי' מיתת סתם בני אדם כדי שיבואו להלווי' שלו — ונראה דדין זה לא נאמר רק לאחר הקבורה שאין בהודעה זו משום כבוד המת ע"כ הוה בכלל מוציא דבה, אבל קודם קבורה דיתהוו עי"ז כבוד המת שיבוא להלווי' מותר ונכון לעשות כן כאשר אנו רואים שכל העולם אנשי מעשה נוהגין כן — רק לאח"כ לא יודיעו ממיתת אדם.

שם אות מ, ס"ק ע"ד — מעוברת שמתה.

ג"ב — בסגולת ישראל דף קמ"ח בשם הג' מחנה חיים סגולה לזה, וכ' שנבדק אצלו כמ"ק.

שם אות מ', ס"ק ע"ז — מצבה.

נ"ב — בת' גידולי טהרה סי' כ"א כ' דמותר לכהן ליגע במצבה לאחר שניטלה מהקבר, וכן מותר ליכנס בבית שיש מצבה לאחר שניטלה מהקבר — וכ"כ בשאול שאל סי' רי"ח. — ועיי' ראש יוסף ברכות י"ט בענין מצבה אי שרי לכהן ליכנס בבית שיש מצבה שניטלה מקבר — ומצאתי בת' שאג"א וקול שחל נדפס בשאלניקי תק"ו סי' ח' שהאריך בזה ואוסר שלא להכניס ראשו בין הפוסקים.

בראש יוסף אוסר אפי' מצבת אבן עיי"ש שנשאר בצ"ע. — ובחכמ"א מצבת משה התיר, ועיי' ליבא בעי בזה.

בלקט יושר יר"ד עמ' 87 כ' פ"א לקחו תגוים המצבות מהקבר והורה תה"ד דמותר לכהן ליגע בו אפי' לר"ת עיי"ש.

שם אות מ', ס"ק ע"ח — מצבה.

דהבעל חייב להעמיד מצבה לאשתו שמחה.

נ"ב — בהקדמת ת' מהרש"ם ח"ב איתא דהוא העמיד מצבה לאשתו בל"ג בעומר שדרש עלי' כעין הספד — נראה דמותר לדרוש בהקמת מצבה גם בימים שאין אומרים תחנון. וגם נראה דהקפיד להעמיד מצבה תיכף אחר ז' דאשתו מתה י' אייר ולי"ג בעומר הוא י"ח אייר שהי' אז יום א' בשבוע.

שם אות נ', ס"ק י' — ניוול המת.

נ"ב במאורי אור חלק עוד למועד דף קמ"ב העיר דמת ביום חם וא"א לקוברו עד כ"ד שעה הפכנו על פניו כע"ז דף כ' דזה מהני שלא יסריח מתו.

שם אות נ', ס"ק כ"ה — נפל, ועיי'

מהרש"ם ח"ד סוס"י קמ"ו דנפל בין ג' חדשים שלא הרגישה בו עוד לכ"ע פטורין מלקברו.

נ"ב — באות ק' הביא בשם שו"מ דבן ה' או י' חדשים שגופו שלם צריך קבורה — וכ' דכן עמא דבר. ובת' חו"י סי' ס"ה לענין א' שביזה את חבירו

שהשליך ילד מת לבית הכסא, וכ' דהשלכת נפל לבה"כ הוא היתר גמור עפ"י הדין לזרוק נפלים לא יספדו ולא יקברו, כמו בשפחתו של מציק פסחים דף ט' — אבל יען שלדעת נשים וע"ה והמון עם הוא מעשה תועבה רע ומר על כן הוה בכלל מבייש חבירו עיי"ש. ולא חילק בין נפל לנפל עפ"י הדין ומותר לזרוק בלא קבורה — ועפ"י דעת המון צריך קבורה אפי' נפל קטן.

ובאמת ראוי של החו"י ממטילין נפל לבור צ"ע דשם הי' בקרקע והוה כעין קבורה קצת, עיי' ס"פ ט"ז דאהלות דהוה קצת קבורה. — ובאמת בשו"מ ג' ח"א סי' ט"ז כ' דגם בפחות חייב בקבורה כיון שהוא ברי', ואפי' בהוצאה מרובה אין מרחמין בדין. רק שם הי' השאלה בבן ה' אבל במה שכ' משמע דאין שום חילוק כיון דהוא ברי' חייב בקבורה.

שם אות נ', אות כ"ז — נר.

נ"ב — במאורי אור חלק עוד למועד דף קמ"א כ' דהמנהג להעמיד נר ע"ג קרקע וכלי מים מתכונים למינות, ר"ל כפירת שארית הנפש, כלומר על הקרקע לרמז לזה הנקבר גופו והנשמה שהיא הנר נכבה במים — ובנ"א הטועים סברו כמו במו"ש שהמתים רוחצין והוסיפו גם סמרטוט לקנח. והשומע ישכון בטח וירחיק מהכיעור, רק יניח נר ע"ג חלון או שולחן עיי"ש עוד.

שם אות ס', ס"ק ל"ג — ספק.

נ"ב — עיי' חכמת שלמה למהרש"ק סי' שע"ה בדין מי שנקבר בהשמ"ש אימתי יגמור האבילות, העלה דחשבינן דהי' אז יום ונחשב ז' מיום זה עיי"ש.

שם אות ע', ס"ק י' — עלייה לתורה.

נ"ב — בתפא"י גיטין ספ"ה כ' אפי' אין שם כהן אחר לא יקרא, אבל בקראוהו יעלה, וכ' דלא כהג' חור"ד בסידור דכ' גם בקראוהו לא יעלה. אם קראו לכהן לתורה, ואין לוי רק אבל בתוך ז', מה יעשו, אם יקרא הכהן פעמיים או יקרא לוי האבל — נלע"ד דיקראו להתאבל, דהוה כמו רבים צריכים לו דרך בשעה"ד קורא הכהן פעמיים — וגם לכתחלה יקראו לכהן ולא יקראו לישראל במקום כהן.

שם אות ע', ס"ק ט"א — עשבים של ביה"ק, כו', ועיין שד"ח מ' אבלות אות קמ"ח בשם שו"ת חכמת שלמה להג' מהרש"ק כו' שנשאל ע"מ שהורו להתיר למכור העשבים לצורך המתיס כו'.

נ"ב — בת' מהר"י אסאד אה"ע סס"י קס"א על שאלה זו מנ"ש, כ' ע"ד העשבים של ביה"ק שכו' לי בני הרבני, השבתי לו שכבר הבטיחו לי הדיינים שלא יתירום עוד אחר אשר ראו את מעשה ה' כי גורא הוא לא ישנו מהוראת מ"ו הגה"ק ר' מרדכי בנעט זצ"ל ע"כ.

שם אות פ', ס"ק כ"ג — פינוי מת.

נ"ב — אם פינו קבר לקברו בקברות אבותיו או לא"י, אם מותר לקבור שם, עיי' כ"ס יו"ד קע"ז בירר דהלכה כרשב"א בת' הובא בגליון רש"א דמותר — ושמעתי שמורין למלאות הקבר בקרקע חדשה, והישנה קוברין במק"א, ואז בודאי מותר.

שם אות צ', ס"ק ט"ז — צוואה, וראיתי בצוואת הגאון מוהרש"ק מבראד כו' שצוה דבעת שיקחו אותו להניחו על הארץ יורקוהו מן המטה לארץ

נ"ב — בצוואת הרה"ק ר' משה מפשעווארסק נדפס בס' אמרי שפר כ' כשיגיעו פחות מג"ט לארץ יורקו אותו לארץ, וגם בהקבר יעשו כן, והעיקר להשכיב אותו על הארץ בלי קש ותבן כלל. ובהכנה דרבה אות ל"א צוה לעשות ד"פ סקילה כמש"כ הרה"ק ר"א מקארלין בצוואה להפיל בלי סדין כלל.

שם אות צ', ס"ק כ"ו — צוה לבנו שיאמר עליו קדיש גם בחודש הי"ב כו'.

נ"ב — בת' בית היוצר או"ח סי' מ"ה הביא דהכ"ס אמר קדיש על הח"ס גם בחודש י"ב כמה שבועות, וכ' דאפשר שצוה לו כן ואז אין בזיון, עיי"ש מש"כ בזה וגם לענין תענית יא"צ.

שם אות ק'.

נ"ב — בקול סופר משניות נזיר פ"ב מ"ד כ' דהח"ס סיפר שראה את הגאון ר' אביש מפפד"מ

חופר קבר לעני והי' בגד מיוחד למצוה הזאת כאשר עלה הגורל על א' היו מתעסקים בעצמן, וח"ס נתפלא שנתקלקל הדור שמזלזלים הח"ק במצות זאת.

שם אות ק', ס"ק י"ג — קבורת נפל, ועיין שו"ת שו"מ דנפל בן ה' או ו' חדשים צריך קבורה כו'.

נ"ב — מ"ג ח"א סי' ט"ו.

שם אות ק', ס"ק ל"ט — קדיש

נ"ב — בענין לומר בבית האבל תתקבל דכ' במהר"ם שיק יו"ד סי' ש"ע שאם שלדעתו מנהג בטעות מה שאין אומרים, מ"מ מיישב קצת המנהג, אבל כשהי' אבל אמר — ועיי' תרעק"א מהדור"ת סי' כ"ד כ' מנהג בטעות וישתקע הדבר בודאי צריך לומר תתקבל עיי"ש.

שם אות ק', ס"ק ס' — קטן שהגדיל חוץ ז' בטל ממנו כל דין אבלות.

נ"ב — בת' בר לואי או"ח סי"ד בקטן שנודע לו מיתת אביו רק כשנעשה גדול פטור מאבילות, יען דבשעת חלות אבלות הי' פטור מחמת קטנותו גם כעת שהוא גדול כשנודע פטור.

שם אות ש', סק"י — שבת ויו"ט לא נהגו שיתפלל האבל בהם.

נ"ב — חי' ראיתי בס' מאורי אור חלק בן נון דף קפ"ח הביא מנהג שלא יתפלל אבל ב' והי' שהם ימי רצון עפ"י מדרש בתוס' ב"ק פ"ב, וכ' דחמיר משבת ויו"ט. — וזה פלא ולא נשמע כעת.

שם אות ש', ס"ק כ"ח.

נ"ב — בוהר ויקהל קצ"ו אתקיננו קדמאי שופר לאמשכא מיתא מן ביתא לבי קברא.

שם אות ש', ס"ק ס'.

נ"ב — עיי' ת' אמרי אש יו"ד סס"י צ"ח במת, שהניחו על המת חוץ מתכריכין שאר בגדים לבנים ואח"כ אמרו להם שא"צ לבגדים אלו, מה דינם של בגדים אלו, וכ' דמותרין דליה רק הזמנה עיי"ש.

שם אות ת', ס"ק י"ז — ועיין שד"ח
מ' אבילות אות קס"ז.

נ"ב — ועי' בשו"ת רעק"א מהדו"ת סי' י"ז.

שם אות ת', ס"ק כ"א — ועיין עקרי
הד"ט כו' בשם הריטב"א.

נ"ב — סוף תענית.

שם אות ת', ס"ק נ"ו — ואעפ"כ העלה
דגס ביוס קבורה לחודיה אסור בתפילין,
ורוב גדולי האחרונים ס"ל כהדג"מ
בזה, כנ"ל. ולכן נלע"ד לדינא כיון

דרוב גדולי האחרונים חולקים על
המהריט"ץ בזה כו'.

נ"ב — בס' קהלת מנחם דף צ"ג הביא כמה
פוסקים דס"ל כמהריט"ץ — זכ"ל"א, מגן גבורים,
מתא דירושלים, גם בתפארת ארי', עבודת היום,
באר יצחק, גם המחבר קהלת מנחת סובר כן דיניהם
בלא ברכה — ובמנח"א ח"ב סי' ד' האריך וכ' כמה...
והעיד דאביו הגאון דרכי תשובה עשה כן למעשה
והניח בברכה — ע"כ יברך בשומ"ל בהרהור כנלע"ד.
וכבר הארכתי בזה בכמה מקומות, דבמקום ספיקא
יהרהר במחשבתו — וכידוע דמחשבה הוי כמעשה
לטובה.

משנת יעקב

חלק אבן העזר

סימן א

בחלקת מחוקק סק"ח

יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי
אם קיים האב פו"ר ואם מקרי בנו לכל
דבר. נ"ב — נראה דאם נתעברה מזרע שנתן הבעל
בשפופרת להרופא והרופא הכניס לרחם האשה
דכמ"פ יארע כן יען דרחמה צר ואין זרע הבעל נכנס
לשם על ידי בעילתו ורק על ידי פעולת הרופא
הכל מודים דקיים פו"ר ובנו הוה יען דהוצאת זרעו
והכניסה לתוך גופה הכל הי' לקיים מצות פו"ר ולא
הוה הוצאת זרע לבטלה ר"ל כיון דא"א לו בענין
אחר להוליד אם כי גם באופן זה אינו ברור שתתעבר
מ"מ כיון דעפ"י הרוב נראה דתתעבר כמו דאמרינן
רוב נשים מתעברות ויולדות גם בכה"ג דמכניסים
הזרע על ידי אינשטרומענט נימא ג"כ רוב מתעברות
ויולדות כמאמר רופאים דזה הוה כמו בעילת הבעל
קיים המצוה בזה שמכניס הרופא זרע הבעל לגופה
— והנה הי' אפשר לומר דבכה"ג דהוצאת זרעו
הוא רק לשם מצוה ולא כשאר בעילות שהם לתענוג
כאשר עורר על זה בספר דרך המלך להגאון מראווא
בפ"ג מה' דיעות דהאיך יוצאין מ"ע דפו"ר כיון
שלא התכוין לשם מצוה רק לתענוג ועיי' בס' אמרי
דוד על תרי"ג מצות סי' א' ובהסכמת הגאון ערוגת
הבושם מה שכתב בזה שמקיימים בזה המ"ע כיון
דאי אפשר לו לקיים המ"ע רק על ידי אשה זו עפ"י
הטו"א ר"ה דף כ"ט דבפסח דא"א לקיים רק בפסח
זה ולא באחר סתמא לשמה קאי אבל מצה שופר
לולב יוכל לקיים ע"י דבר אחר מאותו המין לא
אמרינן סתמא לשמן קאי עיי"ש א"כ בפו"ר דרק על
ידי אשה זו יוכל לקיים המצוה אמרינן סתמא לשמה
קאי כמו בפסח כסברת הטו"א הג"ל עיי"ש —

אבל בגדון זה אפשר לומר דעדיף דהוצאת זרע
היה רק לקיים המצוה עשה דפו"ר להוליד בנים
דזה הוא עיקר המצוה ואפשר דאין כאן תענוג
בזה כמו בבעילה ממש ע"כ קיים המצוה דפו"ר אבל
כשנתעברה באמבטי לא הי' כונתו כדי לקיים המצוה
אדרבא הי' עבירה בזה רק אח"כ נכנס לרחם האשה
ונתעברה — ובאמת הרופאים וחכמי הטבע מכחישים
זה ואמרו שא"א להוליד באופן זה — ואפי' נימא
דאפשר להוליד באופן זה מ"מ אינו רוב דמתעברות
ויולדות רק מיעוטא דמיעוטא והאיך אפשר לומר
בזה דקיים המצוה — אבל ע"י שמכניסין הזרע
לגופה נראה דנתעברות באופן זה ע"כ מקיים המצוה
בזה — ובאמת אין אני מתיר ליתן הזרע להרופא
שיכניס לרחם האשה וכמ"פ שנשאלתי בזה ולא
התרתי — אבל אם נעשה כן ונתן הזרע להרופא
והכניס לרחם האשה ונתעברה י"ל דקיים מ"ע
דפו"ר.

ומה שהתרתי הוא שהרופא מוציא הזרע שברחם
האשה תיכף לאחר הבעילה ומכניס לרחם האשה אם
כי הגאון מדווינסק בספרו תשובת צפנת פענח סי' י"ח
אוסר גם בזה מ"מ שאר גדולים מתירים באופן זה
ואז נראה דהכל מודים דקיים מ"ע דפו"ר ובנו הוא
לכל דבר יען דהזרע הוציא מרחם האשה והכניס
על ידי אינשטרומענט לתכלית זה שתתעבר ותוליד.
והנה יש לעיין אם אחד זרק זרעו בא"א שלא
נגע בגופה כלל אפילו על ידי העראה רק נתן
שפופרת לתוך גופה ובשפופרת זרק זרעו לגופה אם
נאסרה על ידי זה — ואם עשה כן באשתו שזרק
זרעו בגופה על ידי שפופרת אם יצא ידי עונה ואם
נתעברה וילדה אם קיים מ"ע דפו"ר, י"ל דזה עדיף
ממה דנותן זרעו להרופא והרופא מכניס הזרע לרחם
האשה דשם אין קישור בין האיש לאשתו בהוצאת

הזרע על כן יש ספק אם קיים פו"ר על ידי זה וגם אם הוא בגדר הוצאת זרע לבטלה כיון שאין קישור בורע בין איש לאשתו — אבל כאן יש קישור גדול דהזרע כשיוצא בחמימות מהאיש נכנס להאשה ונהנית מזה יש לומר דהוה כעין בעילה — ואם נימא דבאופן זה קיים מ"ע דפו"ר יש מקום לומר דאם בעל א"א על ידי שפופרת היינו שזרק זרעו נאסרה האשה ואפשר דהוה ממזר — אם כי על ידי שנתן זרעו להרופא והכניס ברחם א"א לא נאסרה והולד אינו ממזר כמו שכתבתי בהגהות יו"ד סימן קצ"ה ויש בזה אריכות באחרונים — אבל בכה"ג נראה דחמיר יען דיש קישור בין האיש לאשת איש אחר — אבל למעשה איני מחליט שנאסרה האשה יען דהתורה אסרה רק אשר ינאף את אשת רעהו על ידי בעילה ממש.

ואינו דומה להא דאיתא באחרונים אם בעל א"א ע"י גומי על אבר הבעל והזרע נשאר בכיס הגומי אם האשה נאסרת על ידי זה — ובציון ירושלים ריש יבמות על הירושלמי שמוכא בתוס' שבת דף ק"ח ע"ב דר' יוסי דרך סדין בעל ה' יבמות — ובציון ירושלים כ' דמזה ראי' למה שכ' בתשובה בביאות אסורות שבעל דרך מלבוש ונראה שמפרש דרך סדין שהסדין הפסיק בין האבר ובין רחם האשה וכמו שהי' ביאה לענין יבמה כן ג"כ א"א נאסרה בביאה כזו — וכן נראה שהגאון אמרי יושר ח"א סי' קל"א פירש כן והביא דברי ציון ירושלים הנ"ל וכ' דהסדין הי' דק והזרע עוברת דרך הסדין דהא נתעברו מביאות אלו — וחי' גדול לפרש כן שהקדוש ר"י יעשה כן מצוה הבא בעבירה שהזרע נשאר בהסדין — אבל הפירוש בירושלמי שר"י עשה נקב בהסדין והאבר נכנס בגופה ונתעברה אבל כיון שהי' הפסק בין גוף לגוף מיעט הנאתו — וכן נראה ביפה תואר וישב פרשה פ"ה שכ' אותן בעילות לא נהנה בקירוב בשר אלא במה שהוא מוכרח להולדה ולכן דרך סדין בעל — נראה ג"כ שמפרש כן במה שהוא מוכרח להולדה בעל ובודאי ע"י נקב בסדין.

שוב מצאתי מפורש בסמ"ג עשין סס"י נ"ב כ' ולא הי' רוצה ליתנות ממנה אלא מעט ונתן סדין

בינו לבינה להפסיק רק נקב עשה בסדין דרך מקום ביאה — עכ"ל. הרי דמפורש דלא כאחרונים הנ"ל דהסדין הי' כרוך על האבר אלא הי' הביאה כהוגן שנתעברה בזה רק על שאר הגוף הי' הסדין — אבל לענין ביאת איסור י"ל ג"כ דאם כרוך על אברו דבר ולא הכניס האבר בגופה לא נאסרה ולא קיים מצוה דפו"ר — אבל בשפופרת נלע"ד ג"כ דאין הולד ממזר ולא נאסרה — גם לא קיים מצות עונה בכה"ג דרך בביאה ממש מקיים המצוה ולא בשפופרת ובא"א אינו חייב מיתה ולא כרת כמו באמבטי דבאשתו לא קיים המצוה ול"ה בנו לכל דבר — ובא"א שנתעברה מזרע איש אחר באמבטי אינו חייב וכן ע"י שפופרת הוה כמו באמבטי הן לענין קיום המצוה הן לענין זנות בא"א.

סעיף ח'

אע"פ שקיים פו"ר צריך שישא אשה בת בנים. נ"ב — נראה אפילו יש לו כבר בני בנים מ"מ מחויב עוד להוליד בנים דלא כספר פאת השולחן אה"ע סי' א' שכ' בפירוש דאם יש לו בני בנים אינו מחויב עוד להוליד דליתא — וראה רמב"ם פט"ו מה' אישות הט"ז כתב שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם — א"כ אין נ"מ אפילו יש לו הרבה בני בנים מ"מ מצוה להוסיף עוד נפש בישראל.

טימן ב

סעיף א' — ברמ"א

מי שפסקו לו ממון הרבה בשדוכין לא יעגן כלתו בשביל זה. נ"ב — בבעה"ת בראשית ג' ט"ז הביא והוא ימשל כך, תרגום יונתן ותרגום ירוש' כי תצא כ"ד ו' — לא יחבל רחיים ורכב ולא יהוי גבר אסר חתנין וכלין בחרשין ארום נפשין דעתיד למיפק מנהון הוא מחבל — ופירוש לא תאסור כלין וחתנין שאם אירש אשה לא יניחנה לישב עגונה באירושין זמן מרובה — אבל באמת פירוש ת"י וירושלמי שפירש בעה"ת צ"ע דבאמת משמע דקאי על אדם אחר שלא יאסור את החתן וכלה בכישוף כמו שמפרש ביונתן — בחרשין — דאם קאי על החתן שלא יעגן כלתו לא שייך לומר לא תאסור כלין וחתנין.

סימן ד

סעיף ה'

גוי שבא על בת ישראל הולד כמותה אלא שפגום לכהונה. נ"ב — אם צריך גרוה האריכו האחרונים. ונלע"ד להעיר מקדושין ע"ו ע"ב אושפזיכני' דר"נ בר אבהו גיורא הוה ואמו מישראל הוה על כן אכשרי' ר' יוסף לעיין במילי דמתא וקרי לי' גיורא אם כי אמו מישראל הוה א"כ בודאי נתגייר מדקרי לי' גיורא אף שאמו מישראל — ובריי"ף סנהדרין סוף פ"ד על הא דאמר הכל כשרין לדון דיני ממונות לאתויי גר כתב הרי"ף והוא דאמו מישראל — הרי דאמו מישראל ואפ"ה צריך גרות דהא קרי לי' גר — וכן הרע"ב שם פ"ד סנהדרין כ' לאתויי גר והוא שאמו מישראל א"כ נראה דטבלו כמו גרים אם כי אמו מישראל — ובת' בנין ציון ח"א סי' כ"א כ' דלדעת תוס' צריך טבילה אפי' אמו מישראל.

סעיף י"ג

איזהו ממזר. נ"ב — ביבמות מ"ד ע"א אמרינן בשלמא ב"ש לא נמנעו לישא נשים מב"ה דבני חייבי לאוין נינהו — דאין שום חשש פגימות בבני חייבי לאוין אפילו לכהונה — דאל"כ האידך לקחו ב"ש נשים מב"ה ולא חששו דעכ"פ פגומים הן דגם כהנים היו בין ב"ש — ועל כרחק דאין חשש פגום בחייבי לאוין גם לכהונה — ואפשר לפרש הא דאמר בשלמא ב"ש מב"ה לא נמנעו הכונה כמו שכ' בשל"ה הכלל דאם אמר בשלמא אינו פשוט כ"כ ויש קושיא רק יש לישב — א"כ הכונה גם כאן בשלמא לב"ש דיש קושיא הא האידך נשאו ב"ש מב"ה הא יש פגום לכהונה בחייבי לאוין — והניחא דאמרינן אין קושיא כלל להשל"ה — אבל בכפות תמרים יומא ריש פרק י"כ כ' דגם הניחא יש קצת קושיא כמו בבשלמא.

סעיף י"ד

אשה שנתעברה מבעלה סוף סיון וילדה תחלת כסלו אע"פ שאין ביניהם רק ה' חדשים לא חיישינן לבנה דהחדשים גורמין — נ"ב בס' חכמת בצלאל על מס' נדה להגאון ר' בצלאל

ראנשבורג דף ל"ח הביא דמעשה בא לפני הגאון אור חדש בקעלין בעת שהי' לומד שם אירע מעשה כנדון השו"ע ממש שבתולה נשאת ט"ו בסיון ונבעלה ליל ט"ז סיון ובר"ח כסלו שאחריו ילדה בן והי' העם מרגנים אחרי' ולא מצאה העלובה מי שירצה להיות סנדק ומ"ו הגאון אמר מיד אחרי שראה מעשה ונזכר הלכה הזאת שאין להרהר אחרי דברי הרמ"א הנ"ל להכשיר הולד והי' הוא הסנדק והתנו הרב מו"ה משה הלוי שהי' אב"ד בצעהלים הי' המוהל — וכדאי הוא מ"ו הגאון לסמוך עליו אפילו שלא בשעת הדחק ומעשה רב.

בה"ט ס"ק כ"ג — הביא מכנה"ג

באנוסים שנשתמדו בפראנקיאה [שפאנין] אם בניהם גוים גמורים — או מאחר שבאו מזרע ישראל הם ישראל, ממילא אם בא על אשת חבירו הולד ממזר. נ"ב — הבה"ט קיצר דבכנה"ג כ' דכל הפלפול הוא רק אם נתקדשה לפני עדים כשרים — אבל אם נתקדשה לפני האנוסים ל"ה קדושין ואם בא עלי' אחר אין הולד ממזר.

לפני יותר ממ' שנה בשנת תרפ"ח נדפס במכ"ת שאיזה רבנים מא"י תוב"ב נוסעים לשפאניען לגייר את בני האנוסים שניתן להם רשות לחזור ליהדותם — וכתבתי אז להגאון לבושי מרדכי זצ"ל שיש חשש לגייר אותם שהם ממזרים יען שאמרו שהם נושאים רק מאנוסים וא"כ הם ממזרים כיון דלא שייך בהם גרושין כדינא וא"כ אסור לגייר אותם דיתערבו ממזרים בתוך ישראל — והשיב לי הגאון הנ"ל דאין אנו אחראין למה שהרבנות מא"י עושין ואח"כ נשתק הדבר ולא שמעתי מזה — ולפני איזה שנים הי' מדובר מאיזה מדינה שיש בה ישראלים ורוצים לבא לדת ישראל לבא לא"י והי' המדובר מחשש ממזרות — וכתבו שהנשים אומרים שאם אשה נתגרשה שם לא תנשא עוד ע"כ אין חשש ממזרות — אבל כמובן אין מקום להאמין זה.

סימן ו

בפ"ת ססק"א

דכהן אסור לקדש גרושה מדרבנן שמא יבעול. נ"ב — בב"צ ח"ב ססי' ע"ט בכהן שגירש

ואף כי הוה קול בעלמא ויש לפקפק אם תצא בדיעבד מ"מ לפי העדיות פשיטא דהוה ס' קדושין וס' גרושה היא ותצא עיי"ש.

שם טו"ז סק"ב

שכ' ואין לך דיעבד גדול מזה לא סמכינן אהכרזה. — נ"ב וע' תוס' חד מקמאי יבמות ל"ו שכ' דוקא לכתחלה חיישינן לכרוז אבל דיעבד לא עיי"ש וע' ת' ברכת רצ"ה סימן פ"ה ד"ה ולכאורה שכ' בדיעבד מותרת על ידי הכרזה — ולא הביא דברי טו"ז שמפורש דלא סמכינן על הכרזה — ודברי תוס' חד מקמאי שכתבו דמהני הכרזה לא הביא כנראה דלא נדפס עוד בימיו — ועיי' סימן קנ"ו באה"ע בטו"ז שהעלה דאם כבר חלצה מותרת לינשא ולא חיישינן מטעם דאתה מצריכה כרוז לכהונה וכתב דאם יתברר דלא היתה צריכה חליצה מותרת אפילו לכהן והמחמיר לכהן עכ"פ לא יחמיר לינשא לשוק.

שם ס"א

ואסור בחלוצה. נ"ב — ואפי' אם הי' חליצה פסולה אסורה לכהן עיי' לקמן סי' קס"ד בב"ש סק"ה לענין חליצת מעוברת דאף דהוה חליצה פסולה מ"מ לחומרא אסורה לכהן ועיי"ש בשם הנמוק"י בפ"ד דיבמות דאם נשאת לכהן מוציאין אותה ממנה ומצאתי במראה הפנים על הירושלמי שם הביא דברי הנמ"י ותמה עליו וכתב דמרמב"ם נראה ג"כ דלא נפסלה מכהונה שכתב רק הא דצריכה כשחלצה מעוברת חליצה אחרת ומפסול כהונה לא הזכיר כלל — והביא מד"מ סימן קס"ד בשם הגהת אלפסי דחליצת מעוברת פסולה מ' פוסלת מן הכהונה כשאר חליצה פסולה — וכ' דצ"ע דמנא לי' לעשותה כחליצה ודאית ולכופו להוציא — וכתב שם מראה הפנים ונ"מ להיכא דמת החולץ קודם שחלץ לה חליצה אחרת — דאם חי הא צריכה חליצה אחרת כשרה ונאסרה אז לכהן — ואין שם אח אחר שתזקק לו אז סובר דחליצה פסולה לא פסלה מכהונה — ולכאורה צ"ע לומר דבחליצה פסולה כשנשאת לכהן צריך להוציא כיון דבספק חליצה אין צריך להוציא כמבואר כאן בשו"ע אם כן חליצה פסולה לא חמיר מספק חליצה והאיך נימא דבחליצה פסולה אם נשאת לכהן צריך להוציא.

ואמר בשעת מסירת הגט הרי את מגורשת רק לאחר שלשים שנה — כ' דהגאון שו"מ מה"ק סי' קכ"ה לא מצא תקנה להתירה — [יען דצריך לקדשה מחדש וכהן אסור לקדש גרושה ובלי קדושין א"א לגרשה עוד הפעם כמבואר לקמן סימן קמ"ג סט"ו עיי"ש על כן אין לה תקנה] והגאון בית יצחק כ' דיש תקנה באופן זה שיקדשנה מחדש על ידי שליח דבלא בעל רק קדושין ל"ה בכהן שקידש גרושה רק אי' דרבנן, וי"ל אין שליח לדבר עבירה אף בדרבנן, ומ"מ השליחות לא בטל באיסור דרבנן ואין עושה איסור לא השליח ולא המשלח עיי"ש בבית יצחק.

סעיף א'

כהן אסור בחלוצה מדרבנן. נ"ב — בהגהת חשק שלמה — גיטין דף כ"ד — כ' דיש להסתפק אם בחלוצה פסולה נפסלת מהכהונה דאפשר דכיון דחלוצה לכהן אינו אלא מדרבנן אפשר דלא גזרו רק בחלוצה גמורה אבל בחלוצה פסולה אפשר דהוה כתרתי מדרבנן [צ"ע אפי' הוה תרי דרבנן וכי תרי דרבנן שרי רק קיל מחד דרבנן] וכ' דלפי מה שהעלה ת' שאג"א החדשות סימן ב' דריח הגט פסולה לכהונה מה"ת — א"כ פשוט דריח חלוצה פסולה מדרבנן — וחליצה פסולה לא גרע מריח חליצה — על כן סובר דחליצה פסולה, פסולה לכהן — ומצאתי במרדכי פרק החולץ שהובא ברמ"א לקמן סי' קס"ב שכ' דריח חליצה פסולה לכהונה יען דמינא דגרושין הוא עיי"ש שכ' דגם בדיעבד אסורה לבעלה — ותי' דהחשק שלמה לא ראה את המרדכי.

ברמ"א ס"א

ואפילו לא נתגרשה רק משום קול קדושין בעלמא ואין נותנין גט רק מכח חומרא בעלמא אפילו הכי פסולה לכהונה. נ"ב — בס' גאון צבי על מס' נדפס בשנת תצ"ז — יש שם בתחלת הס' שאלה בכהן שדר עם אשה ארבעים שנה וכעת יצא קול שלפני מ' שנה נתקדשה ונתגרשה והאשה מכחשת שלא הי' שום קדושין ועוד טעמים להתיר אבל הגאון המשיב העלה דצריך לכהן לגרשה

שם

כהן אסור מה"ת בגרושה. נ"ב — בחכמת שלמה להגאון מהרש"ק הביא — לקיים דברי הו"ל — דע מה שתשיב — דודאי אין חילוק אם נתגרשה ונשאת ונתאלמנה אם דקעת היא אלמנה אסורה לכהן כשאר גרושה כיון דנאסרה פעם א' לא מהני מה שנשאת אח"כ ונתאלמנה אך למחות אבן הטועים [נראה דה' הוראה כן למעשה מאחד] עיי"ש שהביא מיבמות דף ק' דנראה כן דגרושה ואח"כ נעשה אלמנה אסורה לכהן — אבל לענ"ד ראוי יותר מפורשת מיבמות דף מ"א ע"ב דאמר תינח אלמנה גרושה מא"ל ופרש"י דגרושה אסירה וקיימא גם אחרי שנעשה אלמנה עיי"ש ותראה דזה יותר מפורש מהראיות שהביא הגאון מהרש"ק כאן — ועוד ה' לי הרבה ראיות מפורשות אבל הכתבים נשרפו ונאבדו על ידי הרשעים בשנת תש"ד — תש"ה שגרשי אותי מביתי מקאפיש — ועיי' בה"ט סימן ט"ו סק"ד בשם הרדב"ז כעין טעות הנ"ל שהביא בשם הכנה"ג סימן ט"ו סק"ט שכ' בשם הרדב"ז ח"ב סימן קל"ב [חפשתי ולא מצאתי] דה"ה לחייבי לאוין — דמקודם מיירי בענין הבא על א"א והיא אחות אשתו ומתה אשתו אח"כ מת גם בעל האשה אם אסורה לו — על זה כ' הכנה"ג בשם רדב"ז ח"ב סימן קל"ב דה"ה לחייבי לאוין כגון אשה גרושה שנשאת ובא עלי' כהן בעודה א"א ואח"כ מת בעלה אסורה לו — ועל זה הקשה בה"ט וכ' לא הבנתי דברי הרדב"ז דהא גרושה לעולם אסורה לכהן אפילו נתאלמנה אח"כ — באמת דברי הרדב"ז פלואים — ועיי' רש"י יבמות דף מ"ד ע"א ד"ה היתה כתב רש"י ואחת פסולה כגון שנתגרשה מאיש אחר א"כ מפורש ברש"י שנתגרשה קודם ואח"כ נישאת לזה ומת והיא כעת אלמנה פסולה ליבום יען דנתגרשה מקודם — והראי' רק מרש"י דבמתני' יש לפרש שאר פסולים לכהונה כגון זונה וחללה. ומצאתי באמת בטור ולבוש סימן קס"א מפרשי כגון גרושה וחללה — ורש"י נקט כגון וכ' פמ"ג באגרת ריש או"ת, דמרבה שאר דברים, כן ג"כ כאן מרבה שאר פסולים חוץ מגרושין — וי"ל דרש"י נקט גרושין דבר דשכיח והיא התר משא"כ זונה וחללה עיי' איסור בא ומיבמות דף צ"ב ע"א

הורוה ב"ד להנשא והלכה וקלקלה מאי קלקלה ר' יוחנן אמר אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכה"ד זה הוה קלקלה לא סתם נשואין הרי דיען דהיתה גרושה מקודם, וכעת מחמת מיתת בעלה התירוה להנשא והלכה ונשאת לכהן הוה קלקלה — ועיין יבמות דף קי"ט ע"ב אמר ר"פ בגרושה פרש"י שהיתה גרושה כבר מאיש אחר שפסלה לכהונה עולמית — א"כ מוכח מגמרא דכיון דהיתה גרושה פסולה אפי' נעשית אח"כ אלמנה. — ובת' פרי השדה ח"ג סי' ס"ד במעשה כזה בגרושה שנשאת ונתאלמנה ונשאת לכהן שהיתה סבורה שמותרת לכהן יען שנתאלמנה — וכ' לית דין צריך בושש שהכהן מחויב לגרשה עיי"ש מה שהביא מקדושין דף ע"ז — אבל לא הביא ממה שכ' הגרש"ק — ולא ממה שהבאתי.

סימן יג

טע"ף ט'

י"א שצריכה להמתין ג"ח מהגט השני. נ"ב — סדרנו גט בסיון תשט"ז לאשה שנתגרשה לפני עשרים שנה ואין לה כתב על זה ואינה יודעת אצל איזה רב נתגרשה רק זה שהוחזקה בגרושה ויש לה עדות מאשה שלפני עשרים שנה בעת שבאתה מהרב אמרה שמגיע לה מז"ט שנתגרשה מבעלה גם יש עדות שני אנשים ששמעו או מהבעל שגירש אשתו אצל רב א' אבל אין זוכרים אצל איזה רב ובקושי פעלנו אצלו שיגרשה מחדש ונתגרשה בפנינו — והשאלה שהאשה רוצית להנשא קודם ג"ח משעת נתינת הגט — והתרנו לה יען שאינו דומה לדין דכאן שאשה שנתגרשה מחדש יען שיצא קול פיסול על הגט שבג"ד אין פסול על הגט רק שאין לה תעודת גרושין — ובאמת ה' אפשר להתירה על פי העדות שכבר נתגרשה לפני עשרים שנה — גם מצד שהוחזקה לגרושה רק שמצד חומרא נתגרשה פעם שני כעת יש לומר דאינה צריכה להמתין ג"ח מגט השני דבכה"ג לא החמירו הפוסקים. עוד נלע"ד דבג"ד שהאשה היא זקנה יותר מבת ס' שנה דאינה ראוי' להתעבר לא שייך בג"ד הגזירה במקום שגם גט הראשון ה' כשר רק שנאבד לה הכתב יש לומר דלא גזרו כמו בסעיף ח' אם

מטרינ לא הי' לה וגלף לה הקב"ה עיקר מטרו —
א"כ בכה"ג לכאורה לא שייך גזירת הבחנה כיון דלא
הי' לה רחם ובתרי מינ' לא שייך לא פלוג אפ"ה
הי' צריכה לה ג"ח הבחנה ועיי' מש"כ בספרי משנת
יעקב יו"ד סי' קצ"ב בענין רות לענין ספירת ז"נ.

ברמ"א סס"ט

אם נתגרשה מחמת קול קדושין בעלמא
צריכה להמתין. נ"ב — במאירי יבמות דף ל"ג
ע"ב הביא דדנתי הוראה למעשה באשה שיצא עלי'
קול קדושין ונשתדכה לאחר וכשהגיע זמן נשואי'
רננו קצת בנ"א עד שהזקקנו לחקור הדבר ולא
מצאנו בו שרש [היינו ע"ן קדושין] והזקקנו לגט
לרוחא דמלתא שלא לשום צורך ודנתי בה שאינה
צריכה להמתין ג"ח — והרבה מגדולי הדור ז"ל
נסמכו עמי והעידו שכך ראו מעשה לרבותיהם ז"ל
— אלא שקצתם חלקו עלי משום חשש שמא יאמרו
קמו רבנן במלתא וקדושי הוה דהא אצריכה גיטא
ואין הדברים נראין ע"כ ובודאי יש לצרף דברי
המאירי והגדולים להתיר בכה"ג לאחר הגט בלא
ג"ח ודברי רמ"א דצריכה להמתין ג"ח הוא מרשב"א
לא מהרא"ש וזה ט"ס וכן כ' בפרישה דרמ"א הוציא
כן מהרשב"א.

בפ"ח סקט"ז

הביא בשם יש"ע"ק להקל בנתנה בנה
למניקת דא"צ להמתין רק כד"ח אף בשנה
מעוברת. נ"ב — גם בת' מאיר נתיבים סי' ט"ו
הקיל לצרף חודש העיבור בגמלה ופסק חלבה במקום
צורך קצת עיי"ש.

סימן טו

סעיף א'

ערוה שהן מה"ת אין קדושין תופסין
בהן. נ"ב — וא"צ גט — עיי' ח"ס ח"ו סי' מ"ט
בנשא אשת אחי אביו והוליד בנים כ' הח"ס להאדון
פישגאל ששאל אותו על א' שנשא אשת אחי אביו מה
משפט הזוג והשיב שהקדושין אין בהם ממש דא"צ גט
יען שאין קדושין תופסין בה — וח' שבפרשת מרדכי
אה"ע סס"י מ"ג כתב בנשא אחות אביו דצריך גט

היתה קטנה שאינה לילד אינה צריכה להמתין שוה
דבר שאינו מצוי היא וכל דבר שאינו מצוי ברוב
לא גזרו בקטנה — או בעקרה וזקנה — כן כתב
ביש"ש פ"ג דיבמות אות י"ז — ונ"ד שהיא זקנה
י"ל דלא גזרו בדבר שאינו מצוי שנאבד הכתב
וישכחו את הרב שסידר הגט — די"ל דאין חילוק
בין שהנשואין הוא דבר שאינו מצוי כגון קטנה
עקרה זקנה — או הגט השני הוא דבר שאינו מצוי
כמו נ"ד כיון דהטעם דדבר שאינו שכיח ל"ג רבנן
ה"ה אם הגט השני הוא דבר שאינו שכיח ל"ג רבנן
דרק אם הגט השני הוא מחמת פסול דהוא דבר
דשכיח גזרו להמתין אבל בזה דגט הב' יהי' מחמת
שאין לה הכתב לא שכיח ול"ג רבנן להמתין ג"ח
גם דיש עדים ג"כ לא שכיח ולא גזרו בזקנה כמו
נ"ד כנלע"ד.

בפ"ח ס"ק ד'

כ' בשם הישיע"ק דאף בזמן הזה דאין
נוהגין ביבום ואין היבמה קרובה לביאה
מ"מ כיון שכבר היתה בכלל הגזרה אף
שבטל הטעם אין חוזר להיתר. נ"ב — עיי'
לקמן סי' קס"ד בב"ש סק"ג שכ' ואפשר בזה"ז
דכופין על החליצה א"צ להמתין ג"ח — במת היבם
— דהא אינה קרובה לביאה — וחידוש שהישיע"ק
לא ראה דברי הבית שמואל הנ"ל — ועיי' שם סי'
קס"ד ס"א שהמחבר הביא בשם י"א שצריכה להמתין
נ"ח במת היבם — וכאן ס"ב כ' המחבר סתם דין
זה דגם במת היבם צריכה להמתין ג"ח.

בפ"ח סק"ה בשם רדב"ז

שכ' שאיני מסכים ששום שפחה בין
נשואה בין פנוי' תנשא עד צ' יום. נ"ב —
כדמות ראי' ממד"ר רות פ"ה אות י"א אמר שם
מתחלת קציר שעורים עד כלות קציר חטים שלשה
חדשים — וכפירוש מהר"ז בשם גדול א' מט"ז ניסן
עד ט"ז תמוז שהגירות וגרושה ואלמנה צריכים
ג"ח הבחנה וכשעברו הג"ח אז אמרה נעמי לה
אבקש לך מנוח — אבל מקודם אסורה לינשא —
והא רות פנוי' היתה ואפ"ה היתה צריכה להמתין
ויש ראי' לרדב"ז דגם פנוי' צריכה להמתין — ויש
להוסיף עפ"י המדרש שם סוף פרק ז' אמר דעיקר

שלא יאמרו אשת איש יוצאת בלא גט — והח"ס לא חש לזה — ובח"ס נמצא שכ' הפסק הנ"ל אבל באגרות סופרים סי' ס"ח נדפס מכתב מהגאון אמרי אש בענין זה והי' בשנת תקצ"ה — ושם הביא דזה ימים מועטים ה' בער מכרמו את האשה החוטאת בסעטשין ואולם השאירה אחרי' שלשה ממזרים ושואל אם לפרסם הדבר ולכתוב להקהלות להיות למוכרת לבל יבואו בקהל ישראל — ואין ידוע מש"כ הח"ס אם להודיע לפרסם הדבר — ובת' מהר"ש להגאון מראדאמישלא חלק ח' סימן ר"ז כ' ג"כ בפשיטות במעשה שנשא אשת אחי אביו דא"צ גט ובדין א"א שנשאת במזיד לאחר אם צריכה גט בת' רעק"א ח"ג סי' פ"ב העלה דצריכה גט — אבל הבעל שנשא בשוגג מותר לישא אשה גם קודם שגירש דלא קנסו אותו עיי"ש, ובת' מהרש"ם ח"ב סי' ס"ח נשאל בזה דא"א שנשאת במזיד לאחר הביא דבת' נחלת אבות להגאון שער משפט סי"ח האריך והביא מדברי בית יוסף סס"י י"ז בשם ת' רשב"א שדחה דברי התלמודים שסברו דא"צ גט והרשב"א פסק דצריכה גט והנח"א הנ"ל האריך לקיים דברי התלמודים דא"צ גט — ומהרש"ם כתב דבתשובה האריך בזה מדברי הטור סי' קנ"ב וב"ח וטו"ז וב"ש סק"ב בשם רשב"א שסותר דברי רשב"א שבב"י סס"י י"ז הנ"ל — עווד הביא מכמ"ק אבל לא ביאר שם האריך פסק למעשה.

סעיף י"ח

אשת אחי אמו בין מן האם בין מן האב אסורות רק מדרבנן. נ"ב — בשו"מ קמא ח"א סי' ה' כ' באשת אחי אמו מן האם — בזנות — היינו שלא היתה אשת אחי אמו בחופ"ק רק דבזנות דר עמה — מותר כיון דכל האיסור רק מדרבנן ובכה"ג דאינו אשתו רק בזנות לא שייך לאסור — אפשר כונתו כיון דלא שכית — אך יען שאחי אמו דר עמו בבית יש מראית עין שיאמרו אשת אחי אמו מן האם מותר על כן אסרה לישא אותה.

סעיף כ"ד

מותר אדם באשת חמיו וחמיו מותר באשתו ויש מי שאוסר — נ"ב בח"ס אה"ע ח"ב

סימן קכ"ח כתב לאסור אשת חמיו אפילו אפסקי' אחר שאשת חמיו נשאת לאיש אחר, אחר מיתת חמיו ואע"פ שפשוט הוא כי או מסתלק חיוב הכיבוד לגמרי ואית לי' קלא שאינה אמה מ"מ לא פלוג רבנן ואסורה לו — אבל במתה אשתו ורוצה לישא בת חורגתה מבעלה הראשון יען שזה א"א אלא אחר שנשאת אשת אביו לו ואז נסתלק חיוב הכיבוד לגמרי ואית לי' קלא טפי טובא מחורגים הגדילים הותר הדבר לפע"ד לכולי עלמא — תשובה זו נכתבה שנת תק"ע — ובחלק א' אה"ע סימן ל"ח נכתב שנת תקצ"ב שהועתק בפ"ת כאן שם מדבר מסתם אשת חמיו אחר מיתת אשתו כ' לאחר שנתפשה גורת רגמ"ה שאין לישא ב' נשים א"כ אין זה במציאות שישא אשת חמיו בחיי אשתו ראשונה ולא שייך לא פלוג הי' מקום להתיר מ"מ י"ל דהוה דבר שנאסר במנין ע"כ לבי גוקף להתיר רק הצעתי הדברים להלכה ולא למעשה ומי שדעתו רחבה מדעתנו יתקע עצמו לדבר הלכה — עכ"פ נראה דיש מקום להתיר אשת חמיו אחר מיתת אשתו ובשנת תק"ע אסר בפשיטות אשת חמיו אפילו אפסקי' אחר שאשת חמיו נשאת לאחר אחר מיתת חמיו — ובשנת תקצ"ב לא הזכיר כלל מה שאסר בשנת תק"ע אפי' אפסקי' אחר — וכאן התיר להלכה אפי' בלא אפסקי' אחר.

סימן יז

סעיף ג'

והעידו עליו שמת מותרת. נ"ב — בת ב"ח החדשות סס"י ס"ד כ' הג' מנחם מענדל אבד"ק פינטשוב דלהתיר עגונה הוא בחינה קטנה שבבחינת העגונה העליונה אשר על זה נמי אמר שלמה ראיתי דמעת העשוקים ואין להם מנחם — וכל מי שמתיר עגונה אחת בזמן הזה כאלו בנה אחת מחברות ירושלים העליונה להציל בחינה אחת מן אשת חיל — בת' מהרש"ם ח"א סס"י פ"ד הביא כן בשם נחל קדומים איכה בשם הרה"ק ר"א חיון — וכתב מהרש"ם תשובה בט"ב להתיר עגונה יען דהוה כאילו בנה אחת מחברות ירושלים — ולענ"ד יש לרמוז זה בגמרא ברכות דף ו' ע"ב דאם שמח חתן וכלה כאלו בנה חורבה אחת מחברות ירושלים — וי"ל הכונה

מהני בשם כנה"ג. נ"ב — וכן במלאכת שלמה
פט"ו דיבמות הביא בשם גדול א' דה' נשים אין
נאמנים גם במסל"ת.

בפ"ת סק"כ בשם ת' רעק"א

דאמרינן דאם בטלה עדות מקצתן
בעדות נשים אמרינן דבטלה כל העדות.
נ"ב — בח"ס ח"ו סי' נ"א כתב בפשיטות בעדות
עגונה דע"י שבטלה עדות מקצתו בטלה כולה עיי"ש.

בפ"ת סק"כ כ"ו

בענין אי נאמן היבם לחלוץ דהרשד"ם
סי' ע"ה הכריע דנאמן. נ"ב — וכן מצאתי בס'
ישן שמו חדושי הרב לא' מחכמי ספרד סימן כ"ב
האריך בזה ומסכים להיתר דנאמן היבם שמת אחיו
לחלוץ.

בפ"ת סק"כ מ"ו

דאם העד השני מבאר עדותו כיצד הוא
יודע שמת משו"ה א"צ לשאול מן הראשון
אפי' אם הוא בעיר. נ"ב — בח"ס אה"ע ח"ב
סי' קל"ו האריך ומסיק דאפי' אם העד הב' מברר
דבריו מ"מ צריך לשאול את העד הא' אם הוא בעיר.

פ"ת סי' מ"ח

הביא מב"ש סעיף כ"א דאם הוכחשו
בבדיקות כשרים משמע הא בחקירות לא.
נ"ב — בח"ס ח"ו סי' נ"א כ' בפשיטות כבית שמואל
סק"ס דהכחשה בזמן עדותו בטלה ולא הוה
אפילו כעד א' עיי"ש.

ב"ש סק"כ כ"ז

כשכותב לזכרון ואינו כותב למעשה אז
לא מקילין בעמפ"ע. נ"ב — מצאתי בת' ב"ח
החדשות סימן ס' שכתב באורך דעד מפי הכתב
כשר ואינו צריך שהב"ד יראו הכתב ודי שהעד ראה
הכתב — והביא שמוכח מת' מהר"ם אלשיך סימן
כ"ה אם הכתבים לא היו בפני הב"ד רק העד העיר
שראה הכתבים התיר.

ב"ש סקל"ד

שמע מהתינוקות כ' בטור משמע אפי'

דעל ידי השמחה מסייע שיהי' בין הויג אחדות
כל ימיהם ולא יתפרדו — ואם התיר עגונה ועל
ידי זה נתהוה זיוג יש ג"כ בחינה זו לבנות אחת
מחורבות ירושלים — ולענ"ד גם בהיתר עיגון הבעל
שייך זה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים כמו
בהיתר עגונה דאתתא.

בת' מאיר נתיבים סימן ס"ב כ' דיש חרם
מרבנן קשישאי גאוני ארץ שחלילה לרבני הקהלות
להורות הלכה למעשה בעיגונא דאתתא כי אם לרבני
הגלילות גיתן רשות על זה — ובת' שב יעקב איתא
דלהתיר עגונה צריך שיצטרפו עשרה בעלי הוראה
להתיר — ואני הכותב זכיתי כאשר באתי מהשב'י
על ידי הדייטשען ועל ידי נס נשארתי בחיים אבל
אשתי וט' ילדים נהרגו — ובאתי לפעסט בחודש
סיון תש"ה ונתיסד ב"ד לתק"ע ואני הייתי המנהל
ותלית' עלתה בידי לסייע להתיר יותר מאלף עגונות
— וכמה אלפים מעגון הבעל וגם על א' מאלו לא
נמצא שום פקפוק על ההתירים ונשארו כמה בירורי
הלכות בפעסט אשר א"א לקבלם.

בפ"ת סק"ג

הביא מת' רעק"א סי' ק"ל אם שייך
לומר מתוך חומר שהחמרת עלי' בזינתה.
דל"ש חומר מצד בעלה הראשון דבלא"ה אסורה לו
ומצד בעלה השני שרוצה להנשא לו לא שייך חומר
עיי"ש שהביא שהגאון חור"ד הסכים שגם בכה"ג שייך
חומר — וכ' דגם חתני הגאון מפרעשבורג הסכים
לזה — ועיין ת' ח"ס אה"ע ח"א סימן יוד ד"ה וה"ה
דעיקר חומר היא מצד בעלה השני — אבל באה"ע
חלק ב' סימן קל"ו ד"ה אמנם כ' דהחומר הוא מה
שתצא מהראשון לא מהשני.

סעיף ג'

ואפילו עד מפי עד כשר. נ"ב — בת' ברית
אברהם אה"ע סימן מ"ב כתב דמת' צמח צדק סימן
קכ"ג נראה דצריך לומר שמו של עד הראשון —
והברית אברהם חולק וסובר דאין צריך לומר שמו
של עד הא' דזה שייך לחקירות וחקירות אפילו
בדיני נפשות א"צ לומר לאיזה ישראל הרג בשמו.

שם בה"ט סק"ט ט"ז

חוץ מה' נשים כ' דאפילו מסל"ת לא

אינם מסל"ת. נ"ב — בתוספות רי"ד שנדפס בגליון הש"ס כתובות דף כ"ז ע"ב כ' וז"ל וכל מקום שעבד ושפחה נאמנים גם הקטן נאמן ולגבי מת בעלה שעבד ואשה נאמנים הקטן נמי נאמן כדתנן אפילו שמע מתינוקות מעיד כ"ש תינוק עצמו מעיד — א"כ מוכח דגם שלא במסל"ת מעיד לב"ד ודינו כמו עבד בכל דבריו.

פ"ת ס"ק ק"ה

כ' דמה שהגידו העדים שיעור קומתו של הנהרג אף שאמרו קומת האיש ממש כמו שהי' קומת בעל האשה אין זה סיוע לשבח כלל דאין קומת החי דומה לקומת המת ואין קומת העומד כקומת השוכב ולכן אין סימן זה נחשב כלל אפילו לסימן גרוע. נ"ב — עיי' ראש ב"מ דף כ"ח אות י"ד שכ' וה"ה כי אמרה בצמצום מדת אורך או מדת רוחב הגט [הוה סימן] והאי דקאמר דאריך וגוץ ל"ה סימן היינו בשלא צמצמה מדת רחבו או מדת ארכו אלא אמרה הגט הוא ארוך או קצר דומיא דההוא דקאמר אין מעידין אע"פ שיש סימנין בגופו אמרי בגופו דארוך וגוץ שלא צמצמו מדת ארכו עכ"ל מפורש ברא"ש דאם צמצמו מדת ארכו בצמצום למשל 160 צענטי הוה סימן בינוני עכ"פ וחידוש שלא הביא דברי רא"ש אלו שהבאתי — ולא חיישינן דנשתנו מחיים למיתה — ועיי' לקמן סי' קנ"ג שהעתיק דברי הרא"ש הנ"ל בלי חולק דמדה ממש הוה סימן בינוני וגוץ בלי מדה ל"ה סימן כלל.

בפ"ת ס"ק קי"ד

כ' בשם כנסת יחזקאל סי' מ"ז לולי היראה הייתי אומר דה"ה אם נקבר בקרקע ג"כ לא מיתפח כי רק אורא גרמא ל"י לתפוח וכן החוש מעיד. נ"ב — עיי' ח"ס ח"ו סי' נ"א ד"ה והנה כ' דעיי' דהי' ג' שבועות בקרקע אינו ניכר ולא הביא דברי כנ"י הנ"ל.

סעיף ל"ד

שהעיד לה א' שטבע בעלה במים שאל"ס ואבד זכרו לא תנשא ואם נשאת לא תצא. נ"ב — באבן עזרא פ' בחקותי כ"ז ל"א —

כ' מנהג כל הגולין למק"א בהשתנות האויר עליהם והמים ימותו רובם — א"כ לדבריו הוה כנפל למים שאל"ס כל הגולה למק"א אפילו אינו שבוי — ועיי' תוס' ב"מ דף ל"ט ע"ב כתבו על השבויים מפני שעושים להם יסורים חיישינן דלמא מתו — א"כ עכ"פ בשבוי י"ל דהוה כנפל למשאל"ס.

סעיף ל"ד

שטבע במשאל"ס אם נשאת לא תצא.

נ"ב — במאירי יבמות דף קכ"א כ' וכתבו גאוני ספרד ז"ל דה"ה לכל שנפלו במקום סכנה העשוי למות שם אלא שאנו חוששין שיצא אם נשאת ל"ת ואין גוערין בו כלל — וזה כמש"כ הבית שמואל שם ס"ק ק"ב דה"ה בכל מקום שע"פ הרוב הוא מת אם נשאת ל"ת — ממש כדברי המאירי — דמקום סכנה העשוי למות שם היינו שעפ"י הרוב הוא מת — ומטעם זה החרנו העגונות לאחר המלחמה שכלתה בשנת תש"ה לאחר שלשה שנים הותרו העגונות שהיו באושוויץ וכדומה שרובן מתו שם ולא נשמע מהם כלום.

שט.

ואבד זכרו. נ"ב — הפוסקים הביאו דלאחר יב"ח הוה אבד זכרו דנשתכח מן הלב כמת דכתיב נשכחתי כמת הייתי ככלי אובד ויאוש בעלים הוה לאחר יב"ח — ואפשר למצוא סמך להמתין שני שנים עפ"י דברי צרור המור פ' מקץ בתחלת הפרשה וז"ל כי האדם זוכר הדבר בתוך שנתו וכשעבר שנה שני' הדבר נשכח מכל וכל — א"כ יש לומר שנכון להמתין שני שנים להתיר העגונה שזה אבד זכרו — היינו שנשכח מכל וכל.

שט סמ"ג

האשה עצמה נאמנת לומר שמת בעלה ותנשא או תתיבם על פי. נ"ב — בת' מאיר נתיבים סי' נ"ט הביא מעשה דחכם א' החמיר בעדות עגונה שהיתה זקנה ולא הי' לה בנים מעולם ולא יהי' לה בנים עוד וחשיב החכם לומר דבכה"ג אינה נאמנת לומר מת בעלי דכל הנאמנות הוא מחמת חומר שבסופה שיבא בעלה וא' מן החומרות שבני' יהי' ממזרים ובה לא שייך זה דלא יהי' לה בנים

עוד שהיא זקנה ובציר לה חומרא זו אולי לא מהימנא — והשיב שאין בזה שום חשש דהא נאמנת גם ביבמה לשוק ושם לא הוה בני' ממזרים ואפ"ה נאמנת אם כי בציר לה הך חומרא דבני' ממזרים — כן ג"כ באשה זקנה נאמנת אם כי בציר לה הך חומרא דבני' ממזרים.

שם, בחכמ"ש

דדילמא לא האמינו חכז"ל לע"א על מיתת בעלה רק אם מעיד על מיתה ממש ולא על שאר פרטי ענינים עיי"ש עוד בא' שהחזיק שמו יוסף בן שמעון ונשא אשה ואח"כ נדד ועזב אשתו עגונה ושמעה אשתו כי שינה שמו ומקודם הי' שמו ראובן בעל מלחמה עיי"ש. נ"ב — עיי' ת' נודע בשערים סימן ל' באשה שאמרה על א' שהוא בעלה והוא הכחיש דאינו בעלה רק איש אחר ואמרה סימנים על גופו והוא מחזיק בדבריו שאינו בעלה ואח"כ מת אם מותרת לינשא אם נימא כמו דנאמנת לומר מת בעלי כן נאמנת לומר זה בעלי — וכתב דאין נאמנת לומר זה בעלי — אבל יען שכבר מת האיש והיא אומרת כעת מת בעלי והאריך ומסיק יען שאמרה על האיש שהוא בעלה סימנים שבסתר נאמנת והותרה על פי כמה גדולים עיי"ש.

סימן כ

בפ"ת טק"א

הביא דברי נובי"ת סי' כ"ג שהאריך בזה והגביל מקום ההעראה באשה — ובח"ס ח"ב סי' צ"ה הסכים עמו. — נ"ב בחומש אוצר החיים להגה"ק מקאמארגא פ' אחרי דף קל"ט כ' באשה אף אם הושק עטרה בין שפתי הרחם בין השפיות הפתוחים תמיד הוה כאלו בא ביאה ממש ומי שאין מורה כן לענין לאסור אשה על בעלה אינו יודע בין ימינו לשמאלו ויש על זה ראיות אמיתות וברורות אלא שאין כאן מקום לפלפל זה ולסתור דברי הרב הגדול ע"כ — והיינו שלא כנובי" — אבל נראה כן מורין כנובי" וח"ס הנ"ל — חידוש ראיתי בהגהת יעב"ץ סנהדרין על פירוש המשניות להרמב"ם ריש פרק ו' שהביא דברי הרמב"ם שכתב

ומערה נקרא המכנים כל העטרה — והמשמש הוא המכנים כל האבר כלו — כ' היעב"ץ וז"ל עדיין צריך ביאור עד איזה מקום יכנים כדי שיתחייב אם אפילו רק בפרוזדור או לבין השיניים — וצ"ע האריך אפשר לומר כן דההעראה הוא בבין השיניים הא כתב הרמב"ם שם דמשמש נקרא המכנים כל האבר כולו — והאריך אפשר להסתפק דההעראה הוא בין השיניים הא כתב הרמב"ם פ"ה מהא"ב ה"ב דבין השיניים נקרא מקום שיגיע אליו האבר בשעת גמר ביאה עיי"ש וא"כ א"א לומר דההעראה מגיע עד בין השיניים.

סימן כח

טע"ף א'

המקדש את האשה בגזל. נ"ב — בכתב סופר גיטין ח"ב דף נ"ה — דפי הספר דף י"א — ד"ה ודע כתב דנ"ל פשוט אם קידש אשה בחפץ שיש לו בו חלק שוה פרוטה ולחבירו בו חלק ואפי' עיקר ורוב החפץ וחטף ממנו וקידש בו אשה מקודשת בו לכו"ע גם להרא"ש דסובר דבעי שיתן לה משלו ובלא"ה א"א שיקנה אותה הא אית לי' בו משלו שו"פ שראוי לקדש בו אשה אם כי החפץ שוה יותר והיא רצתה רק בכל החפץ הרי נתן לה כל החפץ ומה לה אם שלו הוא או לא הרי סוף כל סוף זכתה בו והרי זיכה לה אלא דלדינא בעי שיתן לה משלו ממש הא דל השאר הרי יש שו"פ בשלו לבד ע"כ מקודשת לכו"ע ע"כ. — וזה דבר חדש מאוד.

סימן לד

טע"ף ג' ברמ"א

וכן נוהגין אפי' קידש אשה מזמן ארוך מברכין ברכת אירוסין תחת החופה. נ"ב — בשב"י ח"ב סי' קל"ג בס' מקודשת וצריכה קדושין אחרים מסיק דצריך לברך — אבל שם לא ברכו בשעת קדושין ותי' דהשב"י לא הביא דברי רמ"א כאן דאפי' ברכו ברכת אירוסין מברך אח"כ בשעת נשואין.

ומש"כ רמ"א די"א דמברכין אח"כ תחת החופה בלא הזכרת שם מפני הרואים — ובב"ש הביא אם אומרים מלכות או גם מלכות אין מזכירים.

על הא דהלכות אישות הנ"ל שכתב וכל העושה דבר זה וכיוצא בו בשאר דברי משא ומתן נקרא רשע — אם כן דין דמהפך בחררה נכלל כבר בזה — וכן הא דקנה השליח לעצמו.

ונלע"ד דלרמב"ם אין חילוק בין רמאות לרשע על כן לא דייק בין מש"כ בהלכות מכירה שנקראו רמאי ובין מש"כ בה' אישות דקראו רשע — אבל נלע"ד דאפשר לומר דמהפך בחררה דנקרא רשע דנכלל במש"כ הרמב"ם פ"ט מאישות וכל העושה דבר זה וכיוצא בשאר דברי מו"מ נקרא רשע היינו גם עני המהפך בחררה יען דכבר עסק בזה ע"כ נקרא רשע השני — אבל כששלח לקדש אשה או לקנות איזה דבר לא עסק המשלח בעסק זה כ"כ על כן נקרא רק רמאי.

סימן סב

סעיף ד'

אין מברכין ברכת חתנים אלא בעשרה.

נ"ב — לא ראיתי לרבנים שידקדקו בחופה או בתוך שבעת ימי המשתה שהעשרה אנשים יהיו אנשים שאין מחללי ש"ק בפרהסיא כמו שמדקדקים לענין תפלה בציבור — ואפשר הטעם כיון דכאן ברכת חתנים בדיעבד או בשעה"ד דכדיעבד דמי מברכין גם בלא עשרה כמש"כ הבית שמואל סק"ד ע"כ אין מדקדקין על העשרה שלא יהא ביניהם מחללי ש"ק בפרהסיא — וכמה מוכרח שיהא בברכת חתנים אם רוב מעשרה או די בשלשה כמו בברכת אשר ברא אחר ברכת המזון לא ראיתי מפורש — עכ"פ א"צ עשרה בדיעבד ע"כ אין משגיחין אם יש בין העשרה מחללי ש"ק משא"כ בתפלה עשרה מעכב גם בדיעבד ע"כ צריך לדקדק שלא יהיו ביניהם מחללי ש"ק.

ובנוב"ק אה"ע סי' נ"ו על דבר המסדר קדושין ובירך ברכת ארוסין ונשואין בלי עשרה כ' שהוא עון פלילי — אבל על כל זה מהני הקדושין והחופה דבדיעבד אינו מעכב שיהא עשרה, דאל"כ איך התירו בירושלמי במגילה לכתחלה אם התחילו בעשרה שגומר אפי' יצאו מקצתן והאיך יגמור זה לבטלה — אלא ע"כ דבדיעבד עלתה לו בלי עשרה עיי"ש בנוב"י וצ"ע הא במתניתן איתא ואין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה — וגם בזה הדין אם

במש"כ בפ"ת דמש"כ בב"ש בדוכתא אחריתי אמרינן טוב לברך בלא שם ומלכות — כ' הפ"ת דלאי דוקא בדוכתי אחריתי דלא נמצא כן בשום מקום בשו"ע זולת פעם אחת באו"ח סימן רכ"ה לענין ברוך שפטרני — בדברי המתחיל במח"כ לא דק דנמצא עוד באו"ח סס"י רי"ח וסס"י רי"ט — ועיי' בלבוש כתב ואומר ברוך אתה השם אלהינו היינו שאומר כל הברכה רק במקום הוי' אומר השם — וזה חידוש דאם אינו אומר הוי' למה יוכל לומר אלהינו — ובס' בית הלל הביא בשם דרכי משה שכ' ולא יאמר אלהינו — ולא מצאתי בד"מ שנדפס בטור שיאמר כן — ובבה"י כתב דברוך דיין האמת וברוך שפטרני יאמר ברוך אתה השם מלך העולם — ולפי דברי הלבוש בכל ס' ברכה יוכל לומר כל הברכה רק יאמר השם במקום הוי' וצ"ע דלא נזכר זה באחרונים רק כתבו שיאמר שם בהרהור אבל מלכות יוכל לומר גם בס' ברכה.

סימן לה

סעיף ט'

העושה שליח לקדש לו אשה פלונית והלך השליח וקדשה לעצמו הרי זה מנהג רמאות ומה שעשה עשוי. נ"ב — בב"ש כ' דברמב"ם פ"ט ה' אישות הי"ז דנקרא רשע — נלע"ד דהא דכ' הרמב"ם דנקרא רשע לא קאי על קדושין היכי דקדשה לעצמו רק על מקח וממכר דו"ל הרמב"ם וקדשה לעצמו הרי זה מקודשת לשליח, ואסור לעשות כן. וכל העושה דבר זה וכיוצא בו בשאר דברי מקח וממכר נקרא רשע עכ"ל א"כ מסידור לשון הרמב"ם נראה דבקדושין כתב רק ואסור לעשות כן — ואח"כ כ' וכל העושה דבר זה וכיוצא בו — היינו ששלחו לקנות לחברו וקנה לעצמו וכיוצא בו נקרא רשע — והכל קאי רק על מקח וממכר אבל בקדושין כ' רק ואסור לעשות כן — ובאמת פלא דהרמב"ם ה' מכירה פ"ז לא העתיק הא דמהפך בחררה נקרא רשע רק הא דהשליח שקנה לעצמו במעותיו הוא מכלל הרמאין אבל רשע לא קראו וכי נימא דלענין קדושין קראו רשע במקדש לעצמו.

ונראה קצת דהרמב"ם בה' מכירה סמך עצמו

יצאו מקצתן גומר כמבואר באו"ח סימן נ"ה מירושלמי זה עיי"ש ואעפ"כ אם התחיל בלי עשרה שמ"ע בקו"ר בודאי הוה ברכה לבטלה א"כ צ"ע חידושו של הנובי"ה הנ"ל.

שם. בפ"ת סק"ז בשם הרדב"ז ח"א סי' תמ"ח

שכ' דאם החתנים אין רוצים בברכה בשותפות שפיר דמי לברך לכל א' בפ"ע.
נ"ב — שם ברדב"ז כ' אם כי הריטב"א בכתובות כ' דשייך בזה אין מערבין שמחה בשמחה — היינו לברך בפעם א' להרבה חתנים ביחד — וכן קיבל מרבו — מ"מ אין הלכה כן יען דהם שני אנשים — ורק באדם אחד שייך אין מערבין שמחה בשמחה.

שם ב"ש סק"א

כ' ב"ח כשאנשים ונשים בחדר א' אין אומרים שמחה במעונו דאין שמחה כשהיצר שולט. נ"ב — בדרך פקודין מצוה כ"ה הביא דברי לבוש סוף או"ח במנהגים אות ל"ו דעכשיו אין נוהרים בזה, יען דנשים מורגלים כעת הרבה בין האנשים ואין כאן הרהור עבירה כ"כ דדמיין כקאקי חורא — וגם הדרך פקודין כ' דלא ראינו מעולם מי שחשש לזה — אמנם ראיתי כתב תקנה מהגאון הפלאה משנת תקכ"ז בעת שהי' רב בוויטקוב כ' אשר חכמים הגידו והזהירו שלא להיות אנשים ונשים בחדר א' בסעודת נשואין וכ' לעשות משמרת למשמרת דת תוה"ק ובשמתא מאן דעבר על מלתא דנא — התקנה נדפס בספר חדושי הרא"ה על קדושין שנדפס שנת תרס"ד מכ"י בעיר הוסיאטין.

סימן סג

סעיף ב'

שאחר שמצא בתולים מברך. נ"ב — בח"ס על מס' כתובות דף ג' בסופו כתב דברכה זו מברך גם אונן שבועל או בעילת מצוה וכתב דמסתמא ברכה זו היתה בקבלה ביד הגאונים מפי חכמי הש"ס — וזה חידוש.

סימן סד

סעיף ג'

י"א שאין נושאין נשים לא בע"ש ולא

בא' בשבת שמא יבא לידי חילול שבת בתיקון הסעודה ויש מתירין וכן פשוט המנהג לישא נשים בע"ש. נ"ב — אבל מיום א' לא נזכר אם מתירין ובפ"ת כ' דא' בשבת אין מנהג לעשות נשואין — והביא מת' רמ"א סי' קכ"ד שכ' דאין דרך לעשות נשואין ביום א' כחוקת הגוים — ונשואין במו"ש ומיו"ט לא שמעתי מעולם במדינת אונגארן שיהא אז נשואין — ובערוך השולחן סימן ס"ד סוף אות י"א הביא מירושלמי ריש כתובות מבואר דאין נושאין לא בע"ש ולא במו"ש מפני כבוד שבת וכ' דזהו מקורו של הרמב"ם שכ' שאין נושאין ביום א' היינו ירושלמי הנ"ל שכ' דאין נושאין במו"ש מפרש הרמב"ם על יום א' — וכן מפרש המקנה בחי' אבן העזר סימן ס"ד הכונה ברמב"ם על מו"ש — ובת' תירוש ויצהר סי' קי"א כ' דדברי המקנה קשים להולמם דאין דרך פוסקי הלכות לסתום כ"כ לכתוב יום א' והכונה מו"ש — ושם הביא דבפולין באלמן ואלמנה שכיח טובא לעשות נשואין במו"ש ובעיירות גדולות שכיח טובא גם בבתולות לעשות נשואין במו"ש — ואני נוהג כמנהג שבאתי משם מאונגארן ע"כ גם באמעריקא איני הולך אם יש חופה במו"ש, בפרט בלילות הקצרים שכיח שיהא חלול ש"ק בהכנה לבא להחתונה נכון למנוע לעשות אז חתונה.

סימן סו

סעיף ו'

שיעור הכתובה לבתולה מאתיים. נ"ב — הדג"מ כ' והמפתה בתולה ונשאת כמה הוא כתובתה כ' כל זה דכתובתה מאתיים הוא רק כשהיתה נערה אבל בוגרת שנתפתה גם לרמב"ם וטור כתובתה מנה אף שנשאה הבועל בעצמו — והסכים הח"ס לזה מובא בפ"ת דמקודם הי' נוהג לכתוב מאתיים במפותה אבל לאחר שראה בדג"מ נהג כן בבוגרת לכתוב רק מנה וכ' וכבר הורה זקן וכן ראוי לנהוג ועיי"ש בפ"ת הביא מח"ס דרב א' רצה לפסול כתובה שנכתב מפותה בוגרת מאתיים עפ"י דג"מ עיי"ש שחילק קצת במשודכת שלו ונכתב בתנאים בחרם וקנס הכתובה כשרה עיי"ש — ועיי' ת' פרשת מרדכי אה"ע סימן ב' כתב כיון שמגיע לה קנס יוכלו לכלול

ולכתוב במפותה בוגרת דחוי לבי מדאורייתא — אבל רק במקום שדנין קנס וביש לה אב עיי"ש שלא זכר מדברי דג"מ הנ"ל — עכ"פ באין לה אב אפשר להכלל מודים דיש חשש על הכתובה אם נכתב על מאתיים דחוי ליכא מדאורייתא במפותה עצמו.

סימן עא

סעיף א'

זמן כתקנת חכמים עד שיגדלו. נ"ב — הכוונה שיגדלו שיביאו ב' שערות כ"כ ב"י בשם רש"י והיינו י"ג שנה לבן וי"ב שנה לבת דמסתמא הביאו אז ב' שערות.

סימן עו

עונתה כיצד. נ"ב — בריטב"א יבמות דף מ"ד ע"א כתב דביבמה דאשה הקנו לו מן השמים וליבוט רמ"א קמ"י בעונה כל דהוא סגי ל' ואפילו פחות מפעם א' בחודש רק עצה טובה דלא יגרע מפעם א' בחודש עד כאן — וזה דבר חדש דביבמה לא נאמר השיעורים במשנה כתובות דף ס"א לענין עונה — ועפ"י דברי הריטב"א הנ"ל ה' אפשר ליישב מה שהקשה הב"ח בסימן קס"א מה דלא הביא הרמב"ם והטור שם הדין שלא ייבם יותר מד' נשים כדי שיגיע לכל אחת עונה פעם א' בחודש אבל להריטב"א הנ"ל יש ליישב יען דסוברים דביבמה לא שייך זה מדינא דהא קיים עונה בכל דהוא אפי' פחות מפעם א' בחודש ע"כ השמיטו הדין דלא ייבם יותר מד' נשים.

שם, בפ"ת סק"ג

הביא מיע"ד ח"ב דרוש י"ח בשם אבות דר"ג דעונת הנשיא הוא מחודש לחודש מפני ביטול בהמ"ד. — ובכרם שלמה כ' חפשתי שם ולא בכל מקום אשר חפשתי ולא מצאתי זה דעונת הנשיא הוא מחודש לחודש. נ"ב — ויותר חידוש דבח"ס אה"ע ח"א סימן קנ"א סוף ד"ה ולו יחיבנא הביא מה דאמרו חז"ל דעונת הנשיא הוא פעם אחד בשנה ולא הביא מקום שנאמר כן — וזה יותר חידוש מהיע"ד שנימא דעונת הנשיא רק פעם א' בשנה.

והנהגה בח"ס שם נראה דמלך שמותר לישא י"ח נשים מחויב ליתן לכל אשה עונה אחת בשנה עיי"ש ואם כן להיע"ד הנ"ל דעונת נשיא פעם א' בחודש מחויב ליתן עונה לכל אשה פעם א' בחודש אם יש לו י"ח נשים — ואם כן א"א לומר דלכן נושא המלך י"ח נשים שיגיע עכ"פ עונה אחת לכל אשה פעם א' בי"ח חדשים דיותר מי"ח חדשים אסור לעגן אשתו כתקנת רגמ"ה המובא בבאר הגולה יו"ד סס"י של"ד עיי"ש דאפילו יהא לו הרבה נשים יתן בכל חודש לכל אשה עונה א' ולח"ס הנ"ל בכל שנה פעם א' — ושם בח"ס העלה דאפשר מלך לא הוה בכלל נשיא רק עונתו עונת הטיילים רק נשיא התורה כהלל נאמר דעונתו פעם א' בשנה עיי"ש — כנראה דהח"ס קאי לשיטת נמוקי יוסף פ"ד דיבמות מובא בתויו"ט שם משנה י"א — אבל בתוספות חדשים שם הביא בשם רמב"ם וטור דלא סבירא להו כן רק אם יש לו כמה נשים יתמעט העונה לפי רוב הנשים שיש לו — והספן שעונתו א' לשנה חדשים אם יש לו ד' נשים יגיע לכל אשה רק עונה א' לשני שנים עיי"ש בתו"ח שכתב שהב"י לא הביא שום חולק על זה — עכ"פ דבר זה במחלוקת שנוי' אם צריך ליתן עונה לכל אשה בכל חודש או בשנה או רק יתחלק חיוב העונה לפי חשבון נשים שיש לו. ובת"ת שנת תרס"ג (צד 90) כ' הגאון בעל לב העברי דט"ס ביע"ד — אדר"ג וצ"ל אדכ"ר והוא ר"ת אורחא דמלתא כמה ר"ב — הוא גמרא כתובות ס"א רב אמר חודש — ולענ"ד דבר רחוק לפרש כן.

סימן עח

סעיף ז'

האשה שהיתה אסורה על בעלה מחייבי לאוין. נ"ב — משמע דחלוצה לכהן חייב לפדותה יען דרק איסור דרבנן הוא חלוצה לכהן ועיי' תורי"ד כתובות דף נ"ב דהי' לו גירסא גרושה וחלוצה לכהן אם כן גם חלוצה מבואר בגמרא דא"צ לפדותה — אבל י"ל דנקט חלוצה אגב גרושה כמו שכתבו תוס' מכות דף י"ג ע"א דנקט חלוצה אגב גרושה אבל באמת בחלוצה לא שייך זה כן י"ל הכא ג"כ.

בית שמואל סק"א

לכן אפילו באשת כהן דיכול לקיים

רק שאין האב מחויב ליתן לו מזונות — אבל בשם המבי"ט כ' בסי' קס"ה ח"א כמו שכ' החלקת מחוקק והב"ש כאן דאפילו אם האב רוצה לזון אותו בחנם יכול האב לעכב — ואם הבן אינו רוצה להפרד מאמו יכול האב לומר כיון שאינו שומע בקולי להיות אצלי אין עלי חיוב לפרנסו — וא"כ באירע ענין זה דהאב מבקש את הבן והאם אינה מניח אותו הוא ספיקא דדינא — וכבר בא לפני שאלה כזה נראה דתלה אם הילד רוצה לישראל אצל אמו כמו שהי' עד כעת א"א למחות בידו.

סימן צג

סעיף ה'

אלמנה שתבעה כתובתה בב"ד אין לה עוד מזונות. נ"ב — בספר כתבי הגאונים דף ס"ג הביא דאלמנת הגאון יעב"ץ בקשה ליתן לה כתובתה ואח"כ חזרה בה ובקשה מזונות — וכתב הגאון ר' מאיר מקאנסטאנטין בן הגאון יעב"ץ שאינה יכולה לחזור ממה שבקשה הכתובה והפסידה מזונות כמו שאיתא כאן בשו"ע — אבל הב"ד שישבו על זה ובראשם הגאון תורת יקותיאל עמדו לימין צדקת האלמנה דתוכל לחזור בה ולתבוע מזונות — עכ"פ נראה דלא פסקו כהגדולים השבו"י ח"ב סימן קכ"ד שיכולים לסלק האלמנה בכתובתה כל זמן שירצו היורשים כן נהגו בתי דינים בישראל וכן כ' הישיע"ק אבל הב"ד הנ"ל פסקו דאין יכולין לסלקה בכתובתה אפי' תבעה כתובה יכולה לחזור בה — ובמהרש"ם ח"א סי' צ"ד פסק דיכולים לסלקה בכתובתה אפי' כשהיא נעשית קטלנית דא"א להנשא עוד עיי"ש — וחידוש דהשואל במהרש"ם שאל, שאלה זו להשו"מ מהדורא ד' ח"ב סימן קמ"ז דאפשר דלא חשיבא מוחזקת ויכולים לסלקה בכתובתה — רק סיים דלענין מזונות קיי"ל דחשיבה מוחזקת וצ"ע.

סימן צו

סעיף כ"א

יש מי שאומר דהאידינא משביעין אלמנה בב"ד. נ"ב — בתוס' רי"ד נדפס בש"ס כתובות דף ל"ו כתב וז"ל והסכימו כל גאוני הישיבות שאין

התנאי אפרקינך ואותבינך למדינתך פטור לפדותה. נ"ב — בפרשה משמע דבאשת כהן באמת חייבין לפדותה בכה"ג שכתב ואע"ג שיכול לקרות בה ואהדרינך למדינתך אין זה תנאי דישראל אלא תנאי דכהן — משמע דרק בישראל הוא כן אבל בכהן דאהדרינך למדינתך הוא תנאי שלו בכל מקום ששייך אהדרינך למדינתך חייב לפדותה — וא"כ במת הבעל שייך אהדרינך למדינתך — וכן אמרתי כשלמדתי ברבים בפעסט כ"א לשבט תש"ז כתובות דף נ"א — אבל אח"כ ראיתי בתורי"ד על הגליון שכ' להיפך וזה לשונו ואפילו אם היתה אשת כהן דהלכה כרבא שכל שבישראל אינו פודה כהן נמי אינו פודה — א"כ סובר דגם בכהן אין פודין היורשים אליבא דרבא אם כי טעמא דרבא לא שייך כאן דרק היכא דאיסור ד"א גרם לה אינו חייב וכאן לאו מחמת איסור אתינן עלה מ"מ יש לומר דסובר תורי"ד יען דבמתניתין נכלל בבא אחד לא כתב בישראלית אפרקינך ואותבינך לאנתו ולא כתב בכהנת אפרקינך ואהדרינך למדינתך חייב שהוא תנאי ב"ד ע"כ שוין הן וכיון דבישראל אינו פודה גם בכהן אינו פודה ויש סיעתא להבית שמואל שכ' באשת כהן פטור לפדותה.

סימן פ

דג"מ

כ' ואותן הנשים שהם כאניות סוחר והם מפרנסים את בעליהן אם יש לבעלה של זו זכות במעשה ידי' ובכל מה שהיא מרווחת עיי' מל"מ ריש פכ"א מה' אישות. נ"ב — שם הניח בצ"ע דברי מהרי"ט ח"ב חו"מ סי' ס"ו דסובר דבכל אופן מעשה ידי' לבעלה מובא גם בכה"ט.

סימן פב

סעיף ז'

ואחר ששה שנים יש לאב לומר אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות. נ"ב — בכנה"ג הגהות הטור אות כ' הביא בשם מהריב"ל ח"א כלל י"ב סימן ע"ב בסופו — ובת' ר"מ אלשיך סימן ל"ח שאם האב רוצה שיהי' הבן עמה אין האב יכול לכופו

סומכין על זו המשנה ועל זו ההלכה ואין אלמנה נפרעת כתובתה אלא בשבועה בפני ב"ד וכך הלכה רוחת בישראל עכ"ל וזה דבר חדש דיש מי שאומר סובר שבועה שמשיעין אינה כמו שבועה דנוכרת במשנה שאין משיעין אבל מש"כ תורי"ד דאין הלכה כמשנה וסוגיית הגמרא רק משיעין בב"ד שבועת המשנה צ"ע.

סימן קיט

סעיף י"א

מי נדחה מפני מי היא נדחית מפניו. נ"ב — גלע"ד דה"ה באיש ואשתו דלא מיתדר להו ובאים לב"ד וא"א לעשות שלום ביניהם גם א"א להביא הדבר לידי גרושין כעת ורוצים לדור מופרדים זה מזה — ומדיינים אודות הדירה הוא אומר ורוצה שישאר בהדירה והיא טוענת שהיא תשאר בהדירה והבעל יבקש לו דירה אחרת — נראה דהאשה תדחה מפני הבעל כמו דהדין לאחר גרושין דהיא נדחית מפניו כיון דהטעם דהיא נדחית מפניו דטלטולא דגברי קשים מדאתתא כמו כן בכל מקום דא"א להם לדור ביחד יהי' הטעם מאיזה דבר אז הדירה שדרו עד כעת שייך להבעל.

סימן קכ

סקי"ח בפ"ח

בשם תשובת הגאון מגיני שלמה שמיקל במקום עגון שממנה השליחות בעל פה שלא בפניו ולא הוה כאומר אמרו — בפרט בנ"ד שיש עוד צד להקל היכא שמצוה בכתב ידו דאיש פלוני יהי' סופר שלו ופלוני ופלוני יהיו עדי חתימה דהרבה מקילין בצירוף שניהם נוכל לסמוך לעשות מעשה במקום עגון וסיים הפ"ת דלמעשה צ"ע בקיבוץ חכמים. נ"ב — דבר זה כבר נתפשט להתיר עיי' תשו' מהרש"ם ח"ב סימן קמ"ז הביא דהגה"ק הפלאה והגה"ק מקאזניץ בת' כתר כהונה סי' ע"ז התירו בכה"ג והביא בשם הדברי חיים ח"ב אה"ע סימן פ"ו להתיר גם בדליכא עדים שמכירים חתימת הבעל עיי"ש וכן נוהגים זה שנים הרבה באין פוצה

פה ומצפצף — אבל מה שנלע"ד שיצרפו גם כן מה שידבר הבעל אצל הב"ד בטעלעפאן עם הסופר והעדים והשליח גם כן אצל הב"ד שעושה אותם שלוחים לגרש — ואם כי לעשות שליח על ידי טעלעפאן אין להתיר עיי' ת' בי"צ ח"ב אה"ע סימן י"ג לענין לעשות שליח קבלה ע"י טעלעפאן במקום עיגון התיר אם כי לא הוה טביעת עינא דקלא על ידי טעלעפאן אך לא החליט יען שאין כאן טב"ע דקלא — אבל אם יש ב"ד שם אצל הבעל ואצל הסופר והב"ד כותבין לב"ד של הסופר דשמעו שהבעל דיבר עם הסופר פלוני והעדים מהני לענ"ד עכ"פ לצירוף שעושה שליח בכתב על כן אם רק באפשרי יעשו כן לדבר גם על ידי טעלעפאן לעשות את הסופר ועדים ושליח.

סימן קכא

סעיף א'

צריך שיהא בדעתו בשעה שמצוה לכתבו. נ"ב — בח"ס גיטין דף כ"ו כתב דבר חדש דאם אחד זרק גט וגירש אשתו בכעסו אין להתירה לינשא בגט זה והוה רק ספק מגורשת וגם אין לכופו בחיובי אישות כיון דעכ"פ זרק לה גט עיי"ש דמתרץ בזה הא דאמר שם ורתח עלה וזרק לה גיטא ומעגן לה ותמהו מאי עיגון שייך בזה כיון דהיא מגורשת — ורש"י סובר דמ"מ שייך עיגון יען דכעת היא בלא בעל והריטב"א חולק על זה דלא שייך על זה לשון עיגון רק מיירי דזרק לה גט ס' קרוב לו ואינה מגורשת ע"כ הוה עיגון.

והח"ס כתב דכל גט שנזמן ע"י כעס הוה רק ס' מגורשת ומ"ש הא דאמר ומעגן לה — ואם כי דברי ח"ס שסובר דגט ע"י כעס הוה רק ס' מגורשת הוא דבר חדש ומשאר ראשונים דלא תירצו כן כח"ס נראה דסברי דגט ע"י כעס הבעל הוה גט גמור מ"מ ראוי לחשוש לדברי ח"ס שלא לסדר גט לאיש ואשה מיד שרוצים בגט ע"י מחלוקת וכעס כי חוץ מזה שצריך לנסות לעשות שלום בין איש לאשתו — אבל להח"ס הנ"ל יש חשש גדול על הגט כזה דנותן בעת כעסו — ע"כ צריך להמתין עד יעבור זעם ואם לאחר ישוב דעתם רוצים בגט רק אז יש לסדר להם הגט וכמה פעמים אשר על

ידי שהב"ד מבקשים שקודם סדור הגט ישלם יארע שעל ידי מנוע בדמים נעשה שלום בינם ויש זכות להב"ד בזה.

סימן קכד

סעיף ו'

הי' הגט חקוק על ידו של עבד והי' יוצא מתחת ידה וכי' בהגהת הגר"א אות י"ט מתחת ידה כ"ה גי' הרא"ש ואין נ"מ בזה. נ"ב — צ"ע דכאן בעבד הכל גורסין מתחת ידה רק לענין הגט חקוק על הטבלא יש גי' מתחת ידו והרא"ש גורס מתחת ידה ועל זה כתב ב"י דאין חילוק לדינא אבל דברי הגר"א צ"ע — ובאמת לענין טבלא עיין ח"ס גיטין דף י"ט שרצה לומר דלרמב"ם דגרס מתחת ידה הכונה דרק יען שכבר נמסר הגט לידה הוה דיעבד על כן כשר אבל כשהוא בידו ורוצה לגרשה אינו יכול לגרשה ודלא כרש"י שמפרש האיבעיא ברוצה לגרש — אבל הח"ס סיים בצ"ע פירש זה יען דמשמע במסקנא דגם לכתחלה כשר לגרש בו.

ולענ"ד הפי' ברמב"ם שהגט יוצא מתחת ידה לרבותא אם כי בעבד שהוא שלו וכעת העבד עם הגט נחקק בידו אינה נאמנת שהבעל מסר לה והוה רק ספק מגורשת אבל בטבלא שלה שהגט בידה נאמנת שהיא מסרה לבעלה והבעל גירשה בזה והטעם דרק בעבד שלו דהוא לענין ממון שנתן לה את העבד אין לה נאמנות וממילא אינה ודאי מגורשת אבל בטבלא שמוחזקין שהוא שלה רק השאלה אם גירשה בזה נאמנת לענין איסורא שהיא מגורשת כנלע"ד וזה כונת ב"י שכתב שאין נפק"מ בין הגי' מתחת ידו או ידה.

סימן קכה

פ"ת סק"ז

הביא תי' נוב"י סי' פ"ה לענין אם יש באות נגיעה אבל אינו שחור כמו גוף האות רק געפלאסין — ועיי' ס' קול סופרים עמוד 24 — ומצאתי ביש"ש גיטין פ"ט אות כ"ד בגט שהיו דבוקים פ' ויוד של תיבת פישון [נהר פישון] והעידו

כולם שמתחלה לא הי' כן רק על ידי שהי' הקלף דק מאוד וגם הדיו הי' קלוש ולא עב לכן נתפשט שחרורית הדיו ונבלע בקלף צו פלאסען ונסכמנו לגרור בינו ובינו להבדיל מאותיות אף לאחר החתימה וצוה לסופר לגרור בפני עדים וכן עשה ולא הועיל הגרירה לפי שהי' נבלע בקלף עצמו והסכמנו כולנו יחד שאין מזיק כלל כיון שנכרים האותיות ונקראים יפה ונכתבים בשורה ואין כאן אלא התפשטות לחות הדיו ונראה שהוא לבן יותר מכתב האותיות, לכן הכשרנו לגרש בו לכתחלה, וכן עשה מעשה עיי"ש עוד שאלות בכתובת גיטין וסיים בסוף ישרע"ל מברונא.

שם סי"ח

לתינוק דלא חכים ולא טיפש. נ"ב — בגיטין דף פ"ה סוע"ב בתוס' דמעשה בא לפני רבינו אלי' בגט שלא הי' ניכר היטב בין ויו ליוד והביא תינוק דלא חכים ולא טיפש לקרות אותה התיבה — אבל במנחות דף כ"ט ע"ב הביאו תוס' דהמעשה הי' לפני ר' אלי' בד' של כדת שהי' קטנה כמעט כמו יוד והביא תינוק לקרות והכשירו — וכן כתב הסמ"ג עשין סימן ג' דמעשה הי' לפני ר' אלי' בד' של כדת שהי' קטנה כמו יוד.

סימן קכו

סעיף ד'

בר"ת יכתוב ביום ראשון בבית שמואל סק"ח כ' שט"ס הוא וצ"ל ביום אחד. נ"ב — ואם כתב ביום ראשון אין להכשיר, כך כתב בברכת המים אות ק'.

שם, סעיף ט'

לא יכתוב ודין מלא אלא חסר יוד. נ"ב — במהרש"ם ח"ב סי' ר"א כ' דאם כתב והן במקום ודן כשר דגם והן יש לפרש כמו ודן דבערוך ערך הן הביא דבלשון התלמוד הן הוא זה על כן פשוט דכשר.

בפ"ת סק"ח כ"א

אם כ' וכדן במקום וכדו מחלוקת אם

כשר הגט. נ"ב — בת' מהרש"ם ח"א סי' צ"א הביא מת' עט"ח אה"ע סי' י"ט דתיבת וכדן משמע לא עכשו — כמו וכדו משמע עכשו — א"כ הוה שינוי ופסול — ושם ה' שאלה שבמקום דיתהויין כ' דיהיהויין וכ' מהרש"ם להכשיר עיי"ש.

סעיף מ"א

והרי את מותרת לכל אדם. נ"ב — בטו"ז הביא דברי הלבוש דצריך לכתוב מותרת בואו ולא מתרת בלא ואו שאז משמעותו שהאשה מתרת אדם אזור ואין זה כונת הגט ואפשר שפסול אפילו דיעבר — ובת' מהר"י הלוי אחי הטו"ז סימן ל"ג בגט שכתב מ' ואה"ב כ' תיו של מותרת והתיר למחוק התיו ולכתוב ו' על המחק ולא לכתוב מתרת לפי שמשמע מתרת לאחרים.

ברמ"א

ואין לגרש בלילה ואם גירש בלילה י"א דהוה גט פסול. נ"ב — גלע"ד דמותר לכתוב גט באשמורת לאחר עמוד השחר קודם נה"ח דיום הוא כמבואר או"ח סימן נ"ח וסימן פ"ט וסימן תקפ"ח וסימן תרנ"ב וסימן תרפ"ז דמן הדין מעה"ש יום הוא עיי"ש לכל מ"ע דאורייתא ג"כ ורק משום שלא יטעה מחמירין לקיים המצוה בנה"ח אבל כאן יוכלו לכתחלה לסדר הגט היינו הנתינה מהבעל להאשה לאחר עה"ש דהכתיבה וחתימה יוכל להיות קודם עה"ש גם לכתחלה, כמבואר בח"מ וב"ש כאן רק הנתינה להאשה צריך להיות לאחר עה"ש — ובת' נפש חי' אה"ע סימן ל"ה דהגט נכתב ונחתם בלילה גם ניתן בלילה להשליח וסובר דגם לכתחלה יוכל להיות כתיבה וחתימה ונתינה להשליח בלילה — ומש"כ בסימן קנ"ד ספ"ט בסה"ג דבשע"ד גם בלילה ממש יכתוב וינתן — מה שהצריך שיהא שע"ד הוא רק מצד הנתינה אבל מצד הכתיבה והחתימה א"צ שע"ד דגם דכתחלה מותר כח"מ וב"ש בפרט הסידור שקודם כתיבת הגט יוכל לעשות קודם עה"ש — ובאמת דין זה שיכתבו הגט קודם עה"ש הוא מעט המציאות ע"כ לא הזכירו הפוסקים דמי יסדר גט קודם עה"ש אבל יארע זה לאותן הנוסעים לסדר גיטין במק"א שבמקומם אין מסדרים גיטין ואז יאספו כמה גיטין ונוסעים לסדר את הגיטין

בפעם א' כאשר יארע לי שדרתי בפערנואלד ומינכן ובמדינת דייטשלאנד כעת אין מסדרין גט רק בפירוד [פירודא נקרא בבית שמואל ס"י קכ"ט] ומסדרין כמה גיטין ביום א' ויש שע"ד לשהות עוד יום א' שלא בביתי ע"כ בודאי מותר להתחיל הסידור שקודם הכתיבה קודם עה"ש והעיקר שבשעת נתינת מסירת הגט להאשה או להשליח יהא יום ועכ"פ לאחר עה"ש כנלע"ד פשוט.

ולסדר גט שנכתב ביום ונמשך הנתינה לשליח עד הלילה כתב בחכמ"ש להגרש"ק בסי' קכ"ז באורך דלא הוה בכלל גט מוקדם — דתיכף ביום קודם הכתיבה — בדיבור בעלמא — חל השליחות ומכ"ש שאין להקפיד מה שכעת הוא לילה ומותר למסור הגט בלילה לכתחלה להשליח וכן עשינו מעשה בצירוף הגאון ים התלמוד והוא נכון וראיתי בגט פשוט סי' קכ"ז ס"ק כ"ג שמתיר ליתן גט לשליח בלילה וזה סיוע לדברנו עד כאן — עיי' בברכת המים בסדר גט שני מהבעל לשליח כתב דאין לסדר בלילה הכל כמו הנתינה מבעל לאשה בסדר גט א' אות ד' עיי"ש ולסדר גט מהבעל להאשה אחר השקיעה עד צה"כ נראה דבשע"ד יוכל לסדר עיי' פר"ח שכ' בשע"ד יכולין ליתן בלילה כ"ש קודם צה"כ אחר השקיעה ט"ו מינוט קודם צה"כ דלשיטת ר"ת הוה עוד יום.

ובאמת אין מסדרין גט בלילה — אבל במקום צורך קצת יוכלו לסדר גט בלילה — אבל נראה דצריך לדקדק שלא יהא חבלי שינה על המסדרים וסופר ועדים שלא יבואו ח"ו לידי טעות — ואפשר דמטעם זה אין מסדרין גט בלילה יען שלא יבואו לידי טעות על ידי שינמנמו אז — אם כי לא מצאתי טעם זה וטעם מצד דגט הוה כדן שאין דנין בלילה דחה הב"י בסימן קל"ו — אבל טעם זה מצד חבלי שינה ויוכל לבא לידי טעות מסתבר — ע"כ גלע"ד שלא יסדרו גט בלילה רק באשמורת כשקמו משינתם ויוכלו לדקדק כהוגן בכל מעשה הגט — ואם מסדרים בלילה יראו לישן ביום שלא ינמנמו בסידור הגט.

ור"ב אחד העיד דבוארשא כל הגיטין עושים בלילה גם הנתינה להאשה יען שאז חב"ד פנאים מטרדות היום בודאי צריך לזוהר שלא יבא ח"ו לידי טעות.

סימן קכו

סמ"ג

די יהו"ל. נ"ב — בת' בית יצחק אה"ע ח"ב
סימן ס"ד אות ח' דבתיבת והרי את מותרת הויד
של והרי הוא כמו ואו — וכן בתיבת ודן די יהוי
הויד של די הוא כמו ואו — ותינוק א' אמר שהוא
ואו — ותינוק א' אמר שהוא יוד — וכ' דבתיבת
והרי אפילו נכתב והרו אין כאן שינוי משמעונו
שיהא נשתנה הענין וכשר אבל ודו בואו אפשר
לטעות — דו הכונה שנים שרוצה לגרשה בשני
גיטין אבל מסיק יען שכ' ודן שהוא לשון יחיד לא
יטעה או שיאמר שהוא יוד ולא ואו יען שאינו דומה
לשאר ווין — או שיתלה בטעות ע"כ הכשיר
בשעה"ד עיי"ש עוד.

בשו"ת עץ חיים משיבה דספרדים באמסטרדם
סימן ג' בגט שנכתב ונמסר בד' בשבת והי' אותו
היום י"ב בחודש והקדמהו עם ב' ימים שנכתב בגט
בעשרה בחודש זמן מוקדם ואחרי זמן חור בו
המגרש ורוצה להחזיר אותה ואומר שהגט הי' מוקדם
ופסול והאשה אינה רוצה בו ואומרת שהגט כשר
ואינו מוקדם דטעות סופר הוא והלכה ונתקדשה
ללוי.

והשאלה הוא אם היא מגורשת מראובן כדת
וכהלכה וקדושי שני תופסין בה או לא דאשת איש
היתה כשקבלה קדושין משני — גם ספק אם הגט
פסול או בטל ונ"מ אם צריכה גט משני או לא.
והאריך שם דלכאורה הגט פסול יען שיש
הקדמה עם שני ימים והרא"ש בתשובה כלל מ"ה
כ' בגט שהי' מוקדם יום א' שכתוב ברביעי כ' יום
לחודש שבט ובאמת הי' יום רביעי כ"א יום והוא
ל' מוקדם יום א' והשיב שאין לפוסלו שתליגן
הדבר בטעות הסופר לא הוה מוקדם ועל זה כ'
הגאון בעץ חיים דרק ביום א' תליגן בטעות סופר
ולא בשני ימים — ואח"כ חזר מזה וכ' להכשיר
גם בטעות שני ימים — והביא מרא"ש שהובא
בחז"מ סימן מ"ג בב"י בשטר מוקדם עם שני ימים
להכשיר עיי"ש שכתב סוף דבר שהאשה מגורשת
מראובן כדת וכהלכה בלי שום פקפוק שרק שגגת
הסופר שלא ידע בעיבורי החדשים על כן תוכל
לישב עם לוי — וקצת משמע שם דגם בלא נתקדשה
ללוי הי' סובר דמגורשת עיי"ש באורך.

וחי' ראיתי בשד"ח ערך גט סימן ט"ז אות
כ"ה הביא לכתוב גט בלילה וליתנו ביום — הגט
מקושר חולק על הג"פ דמתיר דכתיבה לא הוה
כתחלת דין והגט מקושר חולק עליו דכתיבה הוה
תחלת דין ויש קפידא שלא תהי' בלילה אלא
בשעה"ד ולא הביא דברי ח"מ וב"ש הנ"ל דכתיבה
וחתימה יוכל להיות בלילה וכמו שכ' בת' נפש חי'
סימן ל"ה.

ובשו"מ מהדורא ד' ח"ג סימן נ"ד בשכ"מ
מסוכן שימות עוד בלילה וצריכה חליצה והיבם אומר
שלא יתן חליצה שמתיירא ליתן חליצה ונשאל אם
יכולין ליתן גט בלילה דמובא בשו"ע סי' קכ"ג דאין
לגרש בלילה והתיר בשעה"ד גדול כזה לגרש בלילה
וצירף שאם גרות דולקין מותר ליתן גט כמ"ש
הסמ"ע לענין דין — והשו"מ כ' שאם יחי' עד היום
יגרשנה שנית אך מסופק אם יוכל לגרש בגט שנתן
בלילה או נימא דכבר עשו שליחותן או לא וצ"ע —
ובס' גליא מסכת בשו"ת סימן ג' מסופק ג"כ בזה אם
יכול לגרש בגט שכבר ניתן פעם א'. שם מיירי
כשנשא אשה זו פעם אחרת דנפקע ונמחל כח שעבוד
כריתות מהגט — ובשו"מ מיירי שלא נשא אשה זו
עוד הפעם.

ובס' גט מקושר הספרדי דף ב' כתב דגם
כתיבת הגט יש קפידא שלא יהא בלילה אם לא
בשעה"ד, דלא כח"מ וב"ש דגם בלא שעה"ד יוכלו
לכתוב ולחתום בלילה.

ובתורת גיטין להחזיר דף ג"ז בסדר הגט כתב
דלכתוב הגט מותר לכתחלה בלילה — ולסדר הגט
משליח לאשה אפילו בדיעבד לא מהני בלילה דהוה
כקיום שטרות — ומסירת הגט מבעל לשליח צריך
להיות לכתחלה ביום ובדיעבד אין לחוש בקנאת
סופרים דף ז' ד"ה ועוד בגט שכ"מ שהי' חשש
מוקדם כתב דבזה"ז לא שייך טעם וחשש מוקדם
כיון דקורעין הגט מיד — לכן הגט כשר ואין בו
חשש מוקדם ג"כ — וגם באמת הוה בזה שעת הדחק
— עיי"ש שהכשיר גם בלא שעה"ד — והנה במדינתנו
לא נשמע שיסדרו גט בלילה — ומה שהעיד רב א'
דבוארשא כל הגיטין שמסדרין הם בלילה לא אדע
טעמם.

ובת' מהר"ש ת"ו סס"י ע"ו כ' כששולחין לירושלים יכתבו וכל שום אם כי באהלי שם כלל ב' טק"ה העלה שלא לכתוב וכל שום כששולחין לא"י מקום שכותבין וכל שום דעתי נוטה כפשטות דברי הבית שמואל והגט פשוט ס"ק מ"ב כ"כ בת' מהר"ש — אבל כששולחים מא"י לכאן שאנו אין כותבין וכל שום לא ביאר אם יכתבו וכל שום אבל כעת הב"ד בא"י כותבין וכל שום כששולחין לכאן גט — ואין פוצה פה לחלוק עליהם.

בפ"ת סס"י קכ"ח

הביא בשם פמ"א ח"א סימן י"ח בענין לסדר גט בפרוסטיץ [שמעולם לא סדרו גט שם ואז הי' גט שכ"מ שהי' מוכרחים לסדר גט ובירר הנוסח לכתוב פרוסטיץ דמתקריא פראסטיאוע מתא דיתבא על מי מעינות ועל מי בארת וסידרו כן הגט — ושם בסימן י"ט תשובת הגאון מ' גבריאלי מנש"ב שרצה לומר שיכתבו גם דמתקריא פראסטיץ יען דכמה גוים החשובים קורין כן ועיי' שם הגדולים להחיד"א ערך תרגום יונתן שהחזיק בדעת הפמ"א ובסימן כ"א החזיק גם הגאון ר' אברהם ברודא כהפמ"א.

ובת' פרשת מרדכי להגאון ר' מרדכי בנעט סימן נ"ב להגאון ר' נחום טריבטש מחבר ס' קובץ על הרמב"ם שהי' בשנת תקפ"ד האבד"ק פרוסטיץ שאל אם ליתן גט שם יען שאין שם נהר שיש לו שם — ולא הזכיר כלל מת' פמ"א הנ"ל [כנראה יען דרק גט שכ"מ סידר הגאון פמ"א אבל אח"כ לא סידרו שם גיטין על כן כשרצה הגאון ר' נחום לקבוע סידור גטין שאל עוה"פ ולא הזכירו כלום מת' פמ"א שחקן רק לשעה] — והגאון פרשת מרדכי לא הזכיר כלום משם העיר רק משם נהר דא"צ להזכיר רק יכתבו מתא דיתבא על מי מעינות וא"צ להזכיר בארות — רק אם יש שם בורות חפורים ואינם ממעיין הנובע רק כנוס מי גשמים או יכתבו דיתבא על מי בורות אבל כמדומה שבארות בפרוסטיץ הם ממעיין ונכלל במי מעינות — וזה קצת חידוש כיון דהפמ"א כתב בהגט גם על מי בארת למה השמיט הגאון פרשת מרדכי שם בארת — ונראה דלא סידרו גם אח"כ גט בפרוסטיץ תחת הגאון ר' נחום הנ"ל.

אבל לענ"ד גם בנתקדשה ללוי הוא דבר חדש לישב תחת בעלה כש"כ בלא נתקדשה בודאי צריכה גט אחר.

סימן קכז

סעיף ד'

השולח גט ממקום למקום אע"פ שמקדים הזמן הגט כשר משום זאית ל' קלא. נ"ב — בשו"מ מהד"ד ח"ג סימן פ"א בסופו הביא מעשה שא' גירש אשתו ע"י שליח ונתאחר הגט ליתנו כמה שבועות ואח"כ נתנו ע"י שליח וערערו על הגט משני טעמים חדא דלכתחלה יש להחמיר מלתת על ידי שליח כמש"כ סי' קכ"ז ס"ה [נראה דשם בשעת כתיבה לא הי' ע"י שליח רק אחר שבועות נתן ע"י שליח] וגם מפני שהי' האיש והאשה באותו עיר כמבואר בסי' קמ"א סנ"ה בהגה — והמסדר כתב להכשיר — והשו"מ כתב לפסול הגט יען שהבעל עכב הגט בידו ולא רצה לתתו א"כ בודאי אין לתתו ע"י שליח אח"כ ויש לפסול הגט — וזה הדין הוא מש"כ ס"ה — אבל בסעיף ד' דמתחלה נסדר ע"י שליח אין קפידא אפילו נשתהה ביד השליח ימים רבים.

סימן קכט

סעיף א'

בבית שמואל סק"ב כ' דיש לכתוב לכתחלה כמו שנוהגים במקום שנותנין — ואם לא יודעים וכתבו וכל שום נראה דכשר. והנה בירושלים כותבין וכל שום וגם בפיורד ששם סדרנו הגיטין כאשכנז כתבנו וכל שום ולא הי' שום שינוי מירושלים לאשכנז. אבל כאן באמריקא שאין כותבין וכל שום — וכששולחין גט מירושלים או משאר מקומות בא"י כותבין וכל שום אם כי העיקר מקום הנתינה שהם אומרים כי אנו צריכים להמשך אחר א"י שהם כותבין וכל שום וכשאנו שולחים לא"י גט אנו כותבים וכל שום כמקום הנתינה — אבל אם הנתינה בכאן הי' נכון שלא לכתוב וכל שום — אבל הב"ד אין רוצים לשנות מנוסח הגט שכותבין שם דאנו צריכים למשוך אחריהם

שם סעיף ז' ברמ"א

כותבין פלוני בן פלוני הכהן או הלוי ואם יש להם כינוי כותבין אח"כ אבל אם יש להם ב' שמות שכותבין על א' דמתקרי כותבין אח"כ הכהן או הלוי. נ"ב — בחדושי אנשי שם להגאון רש"ק סימן קע"ב כ' על דברי רמ"א נראה דאין הכונה דמחויב לכתוב דווקא אחר דמתקרי כהן או לוי דודאי בזה מותר לכתחלה לכתוב קודם דמתקרי תדע דאם כותבין המכונה כותבין תחלה כהן או לוי א"כ מוכח דמשמעותי הוה שהאיש כהן או לוי וא"כ למה בדמתקרי למה יהי' גרע שיהי' קפידא שלא לכתוב כהן או לוי תחלה רק דקמ"ל לאפוקי דאם כותב המכונה דאז אין רשאי לכתוב אח"כ כהן או לוי — ומה שאמר כותבין היינו דהרשות נתונה לכתוב גם אח"כ אבל אם רוצה לכתוב תחלה כהן או לוי יוכל לכתחלה לעשות כן.

שם בסימן ע"ב כתב הגמגרש"ק נראה דודאי לכתחלה יכתוב כהן אצל שם הראשון דאף דכתב הבית שמואל דאם כתב כהן אצל דמתקרי כשר היינו רק בדיעבד אבל לכתחלה ראוי לכתוב תיכף הכהן אצל שם הראשון — וכאן הוסיף הגאון רש"ק וכתב דראוי לכתוב הכהן אצל שם הראשון — וזה חידוש שפוסק דיעשו כן ובאמת אין עושין כן — וברמ"א וכן בב"ש איתא דיעשו כן לכתוב הכהן אצל דמתקרי — ואיני מבין מש"כ הגרש"ק דבב"ש כ' דרק כשר בדיעבד אם כ' כהן אצל דמתקרי ובאמת ליתא כן בב"ש רק כ' כותבין כהן אצל אבי המגרש.

ובתשובת עזרת ישראל להגאון ישראל איסר שפירא סימן מ"ג ברב א' שסידר גט וכ' יצחק יודא הלוי דמתקרי יצחק ליב — וכ' דהי' צריך לכתוב הלוי לאחר דמתקרי כמש"כ רמ"א כאן — וגדול א' המליץ על המסדר דאין כונת רמ"א שצריך לכתוב כן רק דאין קפידא אם כותבין הלוי קודם או אח"כ [כמו שכתב הגרש"ק בחא"ש בסי' ע"ב וקע"ב כנ"ל] והגאון עזרת ישראל דחה זה דהא רמ"א כ' דכותבין הלוי לבסוף — והביא מסדר הגט סעיף כ"ד ופ"ת שם די"ל דרמ"א מיירי בכה"ג וגם הגט מקושר רצה לומר כן — אבל מסיק להורות דלא כהגט מקושר ומים חיים אלא לכתוב הכהן או הלוי אחר דמתקרי

וחי' שהלבוש בסעיף י"ט כ' ואם יש לו כינוי לכהן כותבין פלוני הכהן המכונה פלוני ולא יכתוב פלוני המכונה פלוני הכהן דא"כ משמע שהכינוי הוא כהן אבל אינו מורע הכהונה — ולא הביא כלל הדין בדמתקרי שכותבין אח"כ הכהן — וצריך טעם למה השמיט הדין בדמתקרי.

וב"ד הגט בברכת המים אשר אלו הגדולים לא ראו שנדפס רק שנת תרכ"א — כתב באות כ"ד דלא מיבעיא אם שינה שכתב הכהן או הלוי קודם דמתקרי כשר אם כבר ניתן הגט או אם קשה לכתוב גט אחר — אלא אפי' כתב הכהן או הלוי אחר המכונה יש להכשיר בכה"ג — מיהו ודאי אם עדיין לא ניתן הגט ויוכל לכתוב אחר בקל יש לכתוב אחר אפילו אם כתב הכהן או הלוי קודם דמתקרי — ואם הי' רואה מרן מהרש"ק זה לא הי' כותב דראוי להקדים לכתחלה הכהן או הלוי קודם דמתקרי — דהא הברכת המים הוצרך לכתוב גט אחר אם עדיין לא ניתן הגט ויוכל לכתוב אחר בנקל.

שם, סעיף ט'

גר או שתוקי או אטופי אין כותבין אלא שמותיהן בלבד. נ"ב — בדג"מ כתב במסקנא שלא לכתוב בשתוקי שם אמו והובא בפ"ת בשם גט פשוט לכתוב שם אמו בשתוקי — וכן הסכים הח"ס אה"ע ח"ב סימן כ"ה וסימן מ"א לכתוב שם אמו בשתוקי כהגט פשוט — אבל באיש שאין יודעים שם אביו אבל שם אמו יודעין לא יכתבו שם אמו — דלא כתשובת הרי בשמים חלק ב' סימן קע"ב שכתב דאם אין יודעים שם האב יכתבו שם אמו — ושם בהרי בשמים הי' השאלה שאבי המגרש הי' גר ואמו היתה ישראלית לא יכתבו עליו בן אברהם אבינו כמו בגר שמגרש שכותבין בן אברהם אבינו כמבואר בסעיף כ' — אבל כיון דאמו ישראלית דינו כישראל כמבואר בכמה מקומות גם באה"ע סימן ד' ע"כ לא יכתבו בן א"א — והוא סובר דיכתבו שם אמו — דגם דג"מ מודה בכה"ג דכותבין שם אמו — וחידוש דהפמ"ג או"ח סי' קל"ט כ' דבשתוקי יכתוב בן אברהם אבינו עיי"ש, דלא נמצא לכתוב כן רק כמבואר כאן ס"ט לכתוב רק שמו לבד ומצאתי שבהרי בשמים הג"ל תמה על הפמ"ג — ועיי' בספרי משנת יעקב ח"א סי' ל"ה באורך מדין זה בגט שהי'

ספק אם אבי האשה נתגייר או לא על כן כתבנו רק שמה עיי"ש.

בסוף הסימן

אם שינה וכ' הא במקום א' כשר. נ"ב — וה"ה ע' במקום א' — כ"כ בת' מהרי"א הלוי ח"ב סימן ו' כיון שהם אותיות המתחלפין ואין שינוי ניכר במבטא וכ' דיש לכתוב זאלקע בע' כפי התימתו עיי"ש בשם בית שמואל שם ס"ק ג' דאם שינה ולא כ' כאשר הי' חותם שמו י"ל דהוה שינה השם — ואם כן בשם הירש שחותם הערש י"ל ג"כ שלא לשנות מחתימתו ויכתבו הערש — ובת' חא"ש סימן קע"ו כ' בענין שם הירשל איך לכתוב בגט אם ביוד אחר ההא או בעיין כ' דבר פשוט לכתוב ביוד הירשל אם לא בחותם להיפוך היינו הערשל יכתבו כן א"כ כהיום שאנשים רגילים לחתום בע' וכן ראיתי מדפיסים בחתונה בילעטן שם הערש יש לכתוב הערש בעין — וכ"כ בתשורת ש"י ח"א סי' רל"ב בחותם הערש או מעכיל שלא לשנות מחתימתו דלא כאה"ש בש"א אות ה' סק"ד שלא כ' כן וסיים לכתוב הירש ויהא נקרא כמו שקורין אותו העולם — ופעם א' אתא לידי גט ששמה שינדל והיא חותמת שיינדעל ורק קודם מסירת הגט גודעתי זה גלע"ד דיוכלו למסור הגט דחתימתה היא בטעות לכתוב כן בשני יודין ועין — ומ"מ הזהרתי אותה לחתום מהיום והלאה רק שינדל וכן עשתה בפני לחתום כן הרבה פעמים — וכן הכריזו אז ששמה שינדל בלא עין ורק ביוד א' וכן בטירת כסף בשמות אנשים אות פ"א ואות ק"ג בשם גטין ישינים מגור"ד וקל"ב שנכתב המכונה הערשל.

ואידיי אכתוב כאן דכעת מ' לספירה תשכ"ט סדרנו גט בא' ששם אביו יחזקאל ונקרא חזקאל כמו כל שמות יחזקאל כתבנו רק יחזקאל דלא כמהרש"ק בחאנ"ש סימן קכ"ד שכו' לכתוב גם דמתקרי חזקאל אבל הד"ח כ' בשער התשובות והובא בתשורת ש"י ח"א סי' תק"ז דא"צ לכתוב חזקאל כיון דנבלע ממש ואינו חסר רק היוד א"צ לכתוב אפי' בשכיח שם חזקאל לשם קודש אחר וכ"כ אהלי שם — והובא למעשה בת"ש שם שכתב כן — וכן הי' בגט זה שם אביו שמו יוסף שאול ונכתב שאול

ולא שואל אם כי מרגישין כמו שאומרין שואל אבל חתימתו הי' שואל עיי' ט"ג ואה"ש וד"ח דא"צ לכתוב שואל אם כי נראה כמו שקורין שואל — אם הוא חותם שואל כמו בנ"ד — ואם א' חותם עצמו שואל אפשר שיש לכתוב גם שואל.

וראיתי בס' ברכת משה סימן ט"ז בשם שני גדולים שמקובל שם דהיכא דכותבין דמתקרי גבי הירש צריך לכתוב בעיין דהא כשכותבין דמתקרי צריך לכתוב כמה שקוראין ממש א"כ כיון דהקריאה בפי העולם בסגל צריך לכתוב הערש — אבל המחבר ברכת משה דחה לזה עיי"ש — אבל לענ"ד מסתבר דברי הגדולים הנ"ל דאם כותבין דמתקרי יכתבו בסגל הערש.

.

בת' חומר בקודש להגאון מחנה לוי סימן כ' כתב בא' ששמו מנחם ומכנין אותו מענדלה — אמנם בגופן שלהם חותם עצמו עמנואל [בודאי EMANUEL] וכן נקרא בפי גוים וגם מקצת ישראלים ובני משפחתו קורים אותו עמנואל — וכתב דצריך לכתוב מנחם המכונה מענדלה דמתקרי עמנואל — דזה פשוט דצריך שם עמנואל ולא הוה שם גיות יען שמקצת ישראל קורים אותו כן וכן חותם עצמו בגופן שלהם — אבל צריך לכתוב דמתקרי על שם זה דהוה שם קודש אע"פ שבפי גוים נקרא בשינוי נקודות מ"מ לא נקרא שם קודש ממנו עיי"ש וזה דבר חדש לכתוב על שם של גוים דמתקרי וידעתי שכתבו בגיטין שם זה עמאנועל כמו שנקרא בלעז ולא עמנואל כשם הקודש ורק המכונה כתבו על שם זה — ואם כי בכל מקום עדיף לכתוב דמתקרי מלכתוב המכונה מ"מ כיון דמשונה משם הקודש בנקודות וגם באותיות שייך לכתוב המכונה אבל אפשר דבכה"ג עדיף להפוך השמות ולכתוב עמאנועל דמתקרי מנחם המכונה מענדלה.

.

בשמות נשים אות ב' בלימא כ' בהגה שי למורה מהשו"מ דהי' נראה דיש לכתוב בלימה בהא על שם המקרא איוב כ"ז תולה ארץ על בלימה — אמנם בשמות נשים אין משגיחין על זה דעפ"י רוב הם שמות לעז — ובשו"מ חלק א' מהדורא ג' סי'

ר"נ באשה שנקראת בלומה בהא יען שבעלה אמר לה שמסוגל לזרע על שם הא לכה זרע והשואל פקפק בזה שצריך לכתוב באלף לא בהא — אבל השו"מ כ' דחילוק שייך באות מהשורש אבל כאן השורש הוא בלום על שם פרח והא או א' הוא אות הנוסף לא איכפת לן בשינוים עיי"ש ובת' הרי בשמים תנינא סי' ק"פ כ' אם חותמת עצמה בהא יכתוב בהא והובא באבני זכרון דברי הר"ב הנ"ל.

בשו"מ חלק א' מהדורא א' סס"י שי"ב — כ' אודות האשה שנקראת מחליא בפתח האיך לכתוב בת' יו"ד-ה"א — היינו מחליא — וזה חידוש שלא לכתוב מחליא — שלא הזכיר כלל מחתימתה ובנשים כותבין בא' — ומחלה במקרא אפשר שהוא שם אחר ממחליא.

סימן קמא

סעיף ל' ברמ"א

ואם יש תנאי בגט מזכירו כאן — אחר ודבורך כדבורי. נ"ב — בברכת המים סדר גט שני אות ס"ב כ' דהגהת רמ"א זו מקומה קודם מש"כ המחבר ותהא ידך כי כן כתב בד"מ בשם הגהת מרדכי דגיטין — ואני מצאתי זה בדרישה סימן קמ"א סק"ז בשם הגמ"ר דגיטין וסיים דרכי משה.

סעיף ל"ג ברמ"א

ויש מי שכתב דבמקום שאפשר לכתחלה לא יהא השליח קרוב להאיש ולא להאשה ולא לדיינים שנותנים הגט לפניהם. — בתשובת אבני צדק להגאון מדעש אה"ע סימן קכ"ד כתב יען שכתב רמ"א ב' לשונות דהי' סגי לכתוב במקום שאפשר או לשון לכתחלה לבד אלא בא להורות שבמגיעה קלה למצא אחר א"צ לזה כן ליקח שליח אחר.

ובשו"מ מהד"ד חלק ג' סי' קכ"ב ד"ה והנה אעתיק שאבי המגרש רוצה להיות שליח להולכה כתב דכיון דהוא ממדינה למדינה והוא הוצאה מרובה כשר להיות האב שליח להולכה וכ' שם כיון דמבואר בסימן קמ"ב ס"ד דלעולם נותנין רק בפני שלשה גט על ידי שליח עיי"ש שכ' דלדידן גם לכתחלה

קרוב כשר כיון שנותנין רק לפני ג' — עכ"פ בדיעבד אין קפידא — ובת' השיב משה סס"י ע"ה דבנו של המגרש שהוא עני שאינו יכול לעשות שליח בדרך רחוק בשכר ויכול לבא עי"ז לידי עיגון ודאי הוא כדיעבד ושרי וכן עשינו למעשה בשעה"ד ליקח קרוב לשליח ובת' אוהל יהושע חלק ב' סימן ע"ז בשעה"ד שהבעל עני שאין לו לשלם להשליח יכול לעשות הבעל את אביו לשליח להוליך הגט עיי"ש שכתב שבסימן קנ"ד בסדר הגט וגם בסדר גט שני לא נזכר מזה הקפידא שהשליח לא יהא קרוב — וכ' דצריך טעם למה השמיט הבית שמואל מסדר גט שלנו דבר זה עיי"ש טעמו וכתב ומה טוב שהב"ד יכתבו תחלה להרב שיסדר הגט להאשה עם חותם שלו כדי שיוכל לקיים הרשאה שלכם על ידי הכתב שלכם — גם להודיע לשם הטעם הדבר שהתירו על ידי שליח קרוב כדי שלא יהא להם שום פקפק.

בת' זכרון צבי מנחם סי' ל"ג כ' דבדיעבד כשר כשהשליח קרוב — אבל כ' עצה שהרב שאינו קרוב יסדר הגט ולא יהי' מהשלשה דיינים רק יכוין שלא יהא משלשה דיינים רק העדי מסירה יצרפו עצמן להיות דיינים — ובסימן ל"ז כ' גדול א' השואל שזה נכון עיי"ש.

ובתשורת ש"י חלק א' סימן תכ"ד במקום שלא נמצא שליח רק בשכר מרובה מחמת מרחק הדרך העלה דאחי המגרש יכול להיות שליח דהפ"מ חשוב כדיעבד כמש"כ הר"ן פרק כל שעה דהפ"מ חשיב דיעבד.

וכל זה מיירי אם השליח קרוב להאיש או להאשה אבל בשליח קרוב להדיינים שמוסרים הגט להאשה נראה דחמיר עיי' סימן קמ"ב ס"ד שכתוב סתם דהשליח לא יהי' קרוב להדיינים — וכן הוא בד"מ שם ס"ק כ"ח — ובסה"ג דד"מ שנדפס בטור ה' גיטין בסדר נתינת הגט מיד השליח ליד האשה כתב ויש לספק אם השליח קרוב להדיינים אם יש להכשיר אפילו בדיעבד.

ואם השליח יהי' קרוב לעדים או להסופר אם כשר דרק איש ואשה ודיינים נחשיב — ולא מצאתי באחרונים שיש לחוש גם לעדים ולסופר עד שמצאתי בברכת המים דף נ"ה ע"ב כתב בפירוש דלא יהא השליח קרוב לעדים הן עדי חתימה והן עדי הרשאה

סמ"ו בב"ש ס"ק כ"ח

כ' לדעת רש"י ותוס' צריך להיות נכתב בפני השליח השיטה שיש בה שם האיש והאשה. נ"ב — דברי תוס' אלו לא מצאתי אדרבא בתוס' דף ה' ע"ב ד"ה אפילו כתבו דרך שיטה ראשונה צריך להיות בפני השליח — א"כ חולקים תוס' על רש"י שכ' בדף ט"ו ע"א דבגמ' איתא שיטה אחת כ' רש"י שיטה ראשונה שבה שם האיש והאשה והזמן — אם כי צ"ע דשם האיש והאשה אינו בשיטה ראשונה — נראה הכונה שיטה ראשונה שמתחיל לעסוק בשם האיש והוא שיטה ראשונה — ובב"י שם הביא פרש"י בדף ה' פרש"י לא צריכא אלא בשיטה ראשונה כמו שפירשו תוס' ונראה שלזה כיוון הב"ש — אם כי בפרש"י שלפנינו לא נמצא זה אבל הב"י העתיק כן — ולפנינו איתא בשיטה אחת הכונה בשיטה ראשונה — ובביאור הגר"א בסה"ג אות מ"ג כ' דרש"י סובר דלא כתוס' אלא שיטה דשם איש ואשה כתוב בה — וכ"כ בסה"ג אות כ"ד שהשליח צריך לעמוד בשעת כתיבת שם האיש והאשה והזמן — וכ"כ בסדר הגט ב' אות ל"ב.

וכעת לא ראיתי לנהוג כן — והשליח הוא שם רק בשיטה ראשונה — ואפשר מה שנוהגין כן הוא כמ"ש חלוש הובא בפ"ת בסה"ג אות ט"ז דנוהגין כן דסגי שהשליח יהא שם רק בשיטה ראשונה — אבל בודאי נכון להחמיר שהשליח יהא שם כשכותבין שם האיש והאשה כפשטות לשון המחבר שם.

סימן קנ

סעיף ד'

מי שגרש אשתו בגט שיש בו פסול מדבריהם ורצה להחזירה צריך לקדשה מחדש אבל א"צ לברך ו' ברכות ולא לכתוב לה כתובה אחרת — מדין חופה לא נזכר אם צריכה — במי נדה בק"א מהדו"ק סי' קצ"ב ס"ד בדיו גירש אשתו בע"כ ועבר חר"ג והסכים להחזירה ומסופק אם צריכה ז"נ וכ' שם דצריך לקדש אותה שנית ולהכניסה לחופה דדעת קצת פוסקים דחופה דאורייתא וכיון דמה"ת הוא גט צריכה קדושין שנית בחופה רק שלא לברך או טוב לברך בלי שו"מ

וכן להסופר עיי"ש הטעם דעדי הרשאה מעידים על השליח שבפניהם מסר לו הגט והשליח מעיד שעדי התימה חתמו לשמו ולשמה לשם גרושין וכן השליח מעיד על הסופר שכתב הגט לשמו ולשמה לש"ג — ואם כי הרמ"א כתב רק שלא יהא השליח קרוב להדיינים לאו דוקא עיי"ש ובודאי ראוי לחוש לדבריו — ובא מעשה לידי ולא לקחתי שליח קרוב לעדים כיון שלא הי' שעה"ד — ובאמת בברכת המים הנ"ל כתב סתם לא יהי' השליח קרוב לאיש ואשה ולא כתב כרמ"א רק היכא דאפשר לכתחלה.

ואם א' מהעדים קרוב לא' מהב"ד לפי דברי רמ"א בסימן ק"ל שכתב דעדי הגט לא יהיו קרובים להרב המסדר — י"ל דרק להמסדר הגט לא יהיו קרובים אבל לשנים שמצטרפין להרב המסדר אפשר דאין קפידא דהא הרב המסדר יוכל לסדר בלי ב"ד אבל בפ"ת בסה"ג אות ו' כתב בפירוש דלדעת נוב"י דצריך שלשה לסדר הגט לא יהא א' מהב"ד קרוב לא' מהעדים וכ"כ בקב נקי דף ח' רק בדיעבד יש להכשיר אם א' מהעדים קרוב לא' מהב"ד.

סימן קמב

סעיף ג' בפ"ת סק"ז

בדין מעשה ב"ד שנותנין לאשה שנתגרשה אם צריך להיות מב"ד של שלשה. סיים הפ"ת שאין לסמוך על שום קולא בזה ואין לנו לזוז מדברי שו"ע ואחרונים דבעינו מעשה ב"ד של שלשה.

בבית יצחק אה"ע ח"ב סימן ס"ו כתב אם כי מקצת רבנים נהגו לתת כתב לאשה בדיין אחד — הגם שאיני יודע על מה סומכין מ"מ אין לאסור האשה — בשנת תשכ"ז לערך, בהיותי בפעסט, בא לפני סידור קדושין לגרושה שנתגרשה בבוקרעשט לפני רב א' ורק רב א' הי' חתום ולא רציתי לסדר קדושין על כתב גרושין זה ופעלתי על ידי רב א' שהי' דר שם לתקן הדבר שנתן כתב מחדש חתום משלשה וקיבל עליו שלעתיד יסדר גיטין רק בשלשה — והרב ר' חיים ביק זצ"ל מפה אמר לי שתמה על רב גדול א' מאונגערין שסידר פה גט ביחידי ואח"כ נזהר רב הזה לסדר גט רק בשלשה.

זה לא ידקדק אם הוא קרוב או לא כיון שהוא הגון וכן מבואר בכנה"ג הנ"ל אבל בעדים יש לדקדק שלא יהיו העדים קרובים להרב המסדר.

וראיתי בשו"ת שם משמעון אה"ע סימן ט"ו שהגאון ר"פ מגו"ד הקשה לו על הרמ"א הנ"ל דהאיך מצינו שיהא הסופר הגון שלא ראה דברי חי' הרו"ה הנ"ל שהקשה כן והשיב לו שהפי' הוא שאין לדקדק אם הוא קרוב אם הוא הגון לכתוב — כמו שכתבתי עפ"י הלבוש והכנה"ג הנ"ל.

בסה"ג אות ט"ו

כתוב לי גט לשם גירושי אשתי פב"פ — ולשם כריתות — וכן כתוב בסעיף ט"ז ואתם פלוני ופלוני היו עדים וחתמו בגט זה ולשם גירושי אשתי פב"פ ולשם כריתות — חידוש לי שלא נמצא לשון זה — ולשם כריתות שכתב כאן בסט"ו וסט"ז — וחי' למה השמיטו זה.

שם בסט"ו

אבל לכתחלה אם כתב גט פטול נוהגים שחוזר ומקנה לו הסופר הכל — והבעל חוזר ומצוה לו לכתוב — ומבטל מודעות כסדר שעשה בראשונה — בזכור לאברהם חלק ג' בסה"ג אות ט' כתב על זה בשם הרבה פוסקים דא"צ לחזור ולהקנות ואינו חוזר לצוות לו לכתוב ולא לבטל מודעות — ובסה"ג בקב נקי אות צ"ז כ' ג"כ דצריך לומר עוד פעם אם נפסל כל הנוסח כמו בתחלה — ועיי' ביאור הגר"א בסה"ג אות פ"ו הטעם דמבואר שם בסעיף נ"ד דצריך לחזור ולצוות לכתחלה לסופר ולעדים דמדינא א"צ אלא מפני שיש פסולין שאינן פסולין מן הדין ועל זה לא עשה הבעל שליח רק אם יופסל מן הדין יכתוב עד ק' גיטין על כן צריך לצוות מחדש בכה"ג שהפסול אינו פסול ממש — ופלא ראיתי בחידושי אנשי שם להגאון מהרש"ק סימן פ"ז שנשאל בגט שנפסל אם צריך לחזור לעשות לסופר שליח — או יכול הסופר לכתוב גט אחר על סמך שליחות הראשון שאמר לו לכתוב עד מאה גיטין — והשיב לו דא"צ שליחות אחרת כיון דעושה מתחלה עד מאה עד שיוכשר מהם אחד עכ"ד ופלא האיך העלים עין ממש"כ כאן ובסק"ד דצריך לכתחלה

כמש"כ באה"ע סי' ל"ד — והביא דין זה דסימן ק"נ דצריך לקדשה מחדש אך חופה לא נתבאר שם ומלשון המחבר שכ' שא"צ ז' ברכות משמע אבל חופה צריכה — מי' לענין ז"נ מסופק אם צריכה בכה"ג כשנתרצה להתזויר והביא שבא מעשה כזה לידו הוריתי להקל בלי ז"נ אבל בעלמא צ"ע כעת בדין זה והאריך שם בפלפול עם הגאון בית אפרים דסובר דצריך ז"נ בדין זה וסיים מי' בטלתי דעתי נגד דעת הגאון בא"פ והצרכתי לה למנות ז"נ מחדש כדת וכדין עיי"ש סוף ד"ה ודרך בדף ל"ד.

ובסוף הסימן לאחר כמה פלפולים בדין זה אות ח' כ' בדין גט זה שהי' בע"כ וכתבנו דצריך לקדשה מחדש ולהכניסה לחופה אך שלא לברך — וכ' שהגאון בא"פ כ' דצריך לברך והוא דחה דברי הגאון בא"פ וכ' דכה"ג לא היה גט מדרבנן שהי' בע"כ והי' הגט אצלו ששה שבועות ודר אתה — וחלילה לברך כשמקדש מחדש בחופה אך לא בברכה עיי"ש ואם יבא שאלה זו נראה כהגאון בא"פ לברך ג"כ.

סדר הגט

סעיף ב'

גם מדקדקים שלא יהיו העדים והסופר קרובים אל הרב המסדר הגט ובשעת הדחק אין לדקדק בסופר אם הוא הגון — לשון הרמ"א — בחדושי רו"ה להגאון ר' זאב אלעסקער ריש אה"ע הקשה על רמ"א בשעה"ד אין לדקדק בסופר שיהא הגון ובאמת גם לכתחלה לא מצינו לדקדק בסופר שיהי' הגון אלא שלא יהא מומר או מחלל שבתות בפרהסיא כמבואר בשו"ע סי' קכ"ג ס"ב — וחי' שהגאון הזה לא ראה בלבוש כאן ס"ב ובכנה"ג כאן סי' קנ"ד בסה"ג חלק ד' — שכתב בלבוש ובשעה"ד אם הסופר הוא סופר מהיר והגון אין לדקדק בסופר [היינו שלא יהי' קרוב] אבל בעדים יש לדקדק דהו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה שלא יקבל עליהם הרב הזמה — הרי אתה רואה שפי' דברי רמ"א כמש"כ תלמידו בלבוש דאין לדקדק בסופר קאי שלא יהא קרוב להמסדר — ומסיים אם הוא הגון היינו שהוא סופר מהיר וחגון ואין הפי' שאין לדקדק בסופר אם הוא הגון — דאדרבא על

לצוות הכל מחדש לסופר ולעדים — וכמו שהעתיק בקב ונקי ס"ק צ"ז וכן נוהגים.

שם, טעוף ל"ז

בדיני שמות המקום וישאל זאת לפני העדים — בשד"ח מערכת גט השני סימן ג' הביא בשם גדול א' שדברי הג"ה הנ"ל מקושי הבנה מ"ש וישאל זה לפני העדים דמה מקום לשאלה זו לפני העדים ולא ראיתי לחוש לזה — ואולי נפל איזה טעות בדפוס ותיבות אלו שייכים יותר לסעיף י"ד — בודאי שייך זה כאן עיי' לבוש סה"ג סעיף כ"ה הביא זה וכתב וישאל כל זה בפני העדים שידעו גם הם הכינים להעיד עליהם ואם כי כעת לא נהגו לשאול כן בפני העדים ובאמת הדבר מבואר בסימן ק"כ ס"ב דהעדים שחתמו צריכים לידע דזה האיש הוא בעל האשה וצריכים להכיר שם האיש והאשה ושם אביהם וקאי על העדים על כן כ' רמ"א דשאלות השמות ששואל הסופר יהא בפני העדים ואין כאן ט"ס. יש כמה דברים שכתוב בפוסקים וכעת לא נהגו — בערוך השולחן — סידור גט התמידי — אות י"ד כתב ואם יראה הרב כשקורא הגט איזה דבר שצריך תיקון קצת — יאמר להבעל שיצוה להסופר שיתקנו דבלא ציווי הבעל אין לעשות כן — ואם איזה חתימה צריך תקון יאמרו להבעל שיצוה לאותו העד לתקנו — וכעת אין נוהגין כן רק הרב אומר להסופר לתקן — או אומר להעד שיתקן את חתימתו — ובאמת צדק הערוך השולחן שהבעל יאמר כן להסופר או להעד דבלא ציווי הבעל אין לעשות כן.

ועיין בת' אהל יושע ח"ב סי' ע"ב שאל חכ"א ששם המנהג כשמסדרין גט דמוסרים להעדים שמות המתגרשין ואירע שא' מהעדים לא הי' בשעת סידור השמות ושאל אם צריך גט מחדש — והשיב דאין כאן שום חשש ודי שהעדים יודעין השמות עפ"י השאלות מהב"ד דשמו ושם אביו ושם אשתו ואבי' כך — וכ' דלא ראה בשום ב"ד דיתנו סידור השמות להעדים תחלה רק סומכים על הב"ד שסידרו השמות — ומש"כ בשו"ע דצריכים העדים להכיר היינו בזמן הקדום שהיו הסופר והעדים כותבים בעצמם בלא הב"ד אבל עתה בזמנינו שהכל עפ"י ב"ד די שהמסדר יודע מהכרת שמותם וזאת המתגרשת והמגרש די

שהעדים שומעים מפי הב"ד עיי"ש ונכון הוא — עכ"פ ברמ"א הנ"ל אין שום ט"ס.

בסדר הגט — קב נקי — אות ג'. מלסדר הגט בע"ש ועיו"ט. נ"ב — ולסדר הגט בעט"ב נראה דקודם חצות אין שום קפידא. אבל לאחר חצות אפשר דנכון למנוע מלסדר דהוה כלימוד דלא ימלט שלא יצטרך לעיין איזה הלכה בשעת סידור הגט וזה אסור כמבואר באו"ח סימן תקנ"ד ואם הוא מקום עיגון בודאי מותר ואפילו בט"ב יוכל לסדר גט במקום עיגון כמו שכתב המג"א רס"י תקנ"ד לענין דין תורה דאם הבעלי דינים נחוצים לדרכם מותר לדון ד"ת כש"כ הכא בסידור גט במקום עיגון — כש"כ לסדר חליצה בט"ב נלע"ד דשרי כעין שכתב בת' מהרש"ם ח"א סימן פ"ד שכתב תשובה בט"ב להתיר עגונה יען דנחשב כאלו בנה אחת מחורבות ירושלים כמש"כ בת' ב"ח החדשות סס"י ס"ד — א"כ י"ל דחליצה מקרב הדבר שתוכל להנשא ולבנות אחת מחורבות ירושלים — חוץ מזה יש תיקון לנשמת בעלה על כן אפילו אינה רוצה להנשא או זקנה שאינה ראוי' להנשא עושה החליצה לתקן נשמת בעלה כמש"כ הח"ס אה"ע ח"ב סימן פ"ה בשם הזוהר שהחליצה סגולה לנשמת המת עיי"ש.

ואפילו להגאון יעב"ץ בסידור שלו שחולק על המג"א וכתב מי ינחץ את הדין לכך או ימתינו או ילכו לדרכם — אבל הכא י"ל דמודה דשרי דיוכל לבא לידי עיגון אם ימתינו — או בחליצה משום טובת הנפטר כנ"ל — וליקח שכר בטלה עבור סידור גט או חליצה יש לומר דאסור כמש"כ הגאון מהרי"ל דיסקין בתשובה דף ע"ו דבט"ב בדין נחוץ דמותר לדון — אבל לא יקח שכר עבור זה דלא שייך שכר בטלה דגם בלא זה יושב ובטל בט"ב — אבל י"ל היתר ליקח מעות עבור סידור גט או חליצה בט"ב דהא יוכל לישן בט"ב וכעת א"א לו לישן יוכל ליקח שכר הן בד"ת הן בסידור גט או חליצה מחמת שאינו יכול לישן.

בזכור לאברהם ח"ב בסדר הגט אות ג' כתב דבשעת כתיבת הגט הנכון שלא ימצאו שם כי אם הדיינים והמצטרפים להענין לבד אבל בשעת נתינה אדרבא הנכון ליתנו ברבים.

שם אות ה'. יזמין שני עדים להיות עדי הרשאה מלבד שני עדי הגט. נ"ב — עיי' ברכת המים דיש סוברים דעדיף רק ב' עדים ולא ד' עדים שלא יהא חצי דבר העדות על הגט — ועיי' זכור לאברהם סד' הגט אות ע' באורך שיטות לכאן ולכאן — והביא מתשב"ץ ח"ב סימן פ"ה כ' להשוואל מה שהוהירך שעדי שליחות להולכה לא יהיו עדי הגט זה תימה גדול מאין להם זה — שם בהגהה בשם בנו שהדרך הישרה שיהיו עדי הגט עדי השליחות וכן היו נוהגין כמה גדולי הדור וכן ה' נוהג אבי ז"ל וכן אני נוהג — והביא עוד מגדולים ליקח רק ב' עדים — אבל הביא כמה גדולים להחמיר ליקח ד' עדים — ובס' עזר מקודש להגאון דעת קדושים שנדפס על ה' גיטין רס"י קמ"א כתב כעת לא ראיתי טעם המנהג לבחור בהרשאה עדים אחרים ולא עדי הגט — וכתב שהוא מצד שינוי הלשון בהרשאה לכתוב ועדיו החתומים בו אנו פ' ופ' חתומי מטה — וסיים יען שמעיקר הלכה רבים מכשירים גם בלי עדי שליחות — ועכ"פ יכולים להיות גם לכתחלה עדי הגט עדים גם על השליחות וגם על הרשאה עיי"ש — אבל בא גדול אחרון הוא הגאון מהרש"ק בס' קמ"א באה"ע ס' כ"ד כתב אפילו אם ניתן הגט בעדי הגט הם עדי הרשאה אם אינו מקום עיגון צריכה גט אחר והרשאה אחרת עם ב' כתי עדים — ובת' חבצלת השרון כתב דבאמריקא נהגו רק ב' עדים יען שקשה למצא עדים כשרים — וכמ"פ גם אני נוהג ליקח רק ב' עדים. ולפני איזה שנים שלחנו גט לא"י שהי' עדי גט גם עדי הרשאה ולא עיי' ב' כתי עדים ולא רצה הג' ר' פנחס ראב"ד בירושלים לסדר הגט יען שהם נוהגין בשני כתי עדים והי' לו עגמ"נ מה שלא הודיע לי קודם סידור הגט מנהגם — ואח"כ כתב לי יהא רעוא דיתאכל האי תורה לשלמא שסידר הגט כנראה על ידי שכתבתי לידידי מחותני הגאון ר' דוד יונגריין דברי הגאון אב"צ באה"ע סימן ח' שחלק על השואל ועל הגאון דבר משה מהארידענקא שאם עדי הגט הם עדי הרשאה פסול — כתב לא כן עמדי דאם הגט עיי' שליח ועדי הגט הם עדי הרשאה אם ניתן לה כשר — ועליו סמכינן להכשיר אם יש איזה דוחק ליקח שני כתי עדים.

בסדר הגט אות כ"ז. הרב אומר לעדים

שיהרהרו בתשובה. נ"ב — בח"ס אה"ע ח"ב סימן קט"ו כ' ביתר שאת בעירו דמעלתו שנהגו לומר וידוי אנא תבא וכו' בקול רם קודם סידור הגט — ואח"כ בסוף התשובה הביא שיתודו נוסח הוידוי — ומצאתי בפרי האדמה ח"ד דף י"ג בסה"ג כ' תחלה הרהור תשובה כולם ויאמרו חטאנו עוינו פשענו — ובדף מ' ע"ב כ' בגט עיי' שליח והרהורי תשובה לעדים ולשליח קודם הכל בפום מלא בהדיא שיאמר כן. ובזכור לאברהם אהע"ז אות ח' דף י"ב גם להרהר בתשובה אם ח"ו חטא א' ממנו ויעמדו ויאמרו וידוי כל הה' — אבל בסדר הגט לא מצאתי שיאמרו וידוי — וכן בכנה"ג בסדר חליצה כ' שחוץ הרהור תשובה טוב להתוודות אבל חטאנו — אבל בסדר הגט לא הביא להתוודות — ובפעסט נהגו לומר בקו"ר אשמנו וכו' הן בסידור גט הן בסידור חליצה — ובימים שאין תחנון מהרהרין בתשובה — ובכנה"ג בריש ה' חליצה אות ו' שהביא מסדר חליצה למהר"י מינץ להרהר בת' — כמו שאיתא בהרבה סדרים הן סדר גיטין והן סדר חליצה — רק להרהר בתשובה — הוסיף הכנה"ג ונ"ל שטוב להתוודות אבל חטאנו — ובסדר חליצה בקצרה בכנה"ג אות ט' איתא וטוב שיעמדו על רגליהם ויתודו אבל חטאנו וכו' — עד כאן ותיבת וכו' נראה לומר שיאמר כל הוידוי.

בסה"ג אות י"ח. יגיד הרב למי שהבעל רוצה למנות אותו לשליח שאם יהא שליח אסור לישא המגורשת. נ"ב — אם השליח הוא כהן דבלאו הכי אסור לו לישא המגורשת מצד כהונתו יש לומר דא"צ לומר לו זה דהא בלא"ה אפילו אינו שליח אסור לו מה"ת לישא אותה — ואפשר דאסור לומר זה להשליח כשהוא כהן דיטעו דרך מחמת דהוא שליח אסור לישא אותה אבל אם אינו שליח מותר לכהן לישא המגורשת — על כן אפשר דנכון לפרש אם השליח כהן דגם בלא שליחות אסור מה"ת לישא אותה — וחידוש שלא ראיתי בשום מקום לעורר על זה אם השליח כהן אם יאמרו סעיף זה.

בהגהת ח"ס בסופו על סדר גט ראשון

ס"ק מ"ב

ואנש לא ימחא בידיכי — כ' מצאתי כתוב

בה"א רחבה אם הי' ניכרת היטב בצורת ה"א שלפעמים יש כיוצא בזה בס"ת בודאי כשר שהי' בפני ע"מ וע"ה דגם בלא כתב שם אביו כשר בדיעבד במקום עיגון עכ"פ ומר"ח הגאון ז"ל כתב לכתחלה בלא שם אביו במקום עיגון במומר ולכן אין שום חשש כלל — נראה דלא חש למה שעשה ה"א רחבה אם כי הוא כתב אם לפעמים יש כיוצא בו בודאי כשר — הי' אפשר לדייק אם הה"א גדולה מאוד ואין כיוצא בזה בס"ת פסול אבל לפי מה שכתב בהשאלה שהסופר כתב איזה אותיות ועשה מכולם ה"א רחבה — נראה דהא שיעשה משלשה או יותר אותיות ה"א בודאי היא רחבה מאוד שלא כה"א בס"ת ואפ"ה הכשיר.

ומצאתי בת' מהרש"ם חלק א' סימן כ"ו דנשאל בזה שעשה אות גדול מתיבת בנפשיכי — כתב אין זה חשש כלל וכן נהגו כל הסופרים וכבר ראה דברי עזר מקודש שהתיר ויותר יש לחוש משום כתב שיכול להוסיף וכבר נשאלתי בזה וגם בשערי צדק מדעש סי' ק"ח העיר בזה אבל כיון דבאיכא עדי מסירה אין בו פסול וגם יש לחלק מסברא דאין זה בכלל יכול להוסיף לכן אין למחות במה שהמנהג פשוט — ואין חשש משום שינוי אות שכ' השע"צ הנ"ל ופוק חזי מה עמא דבר — וגם אני הנני מסדר גיטין הן בפעסט, הן בדייטשלאנד בפיוורד — הן בפה ברוקלין נוי-יארק, וכמ"פ עושה הסופר אותיות גדולות שמוחק כמה אותיות וא"א למחות בזה לאחר שכתב הגאון מהרש"ם וכן נהגו כל הסופרים — ופוק חזי מה עמא דבר.

(ב) בת' יהודה יעלה אה"ע סימן ק"ד בגט שאבי המתגרשת נקרא בשעת המילה ארי' המכונה ליב — ובפי הבריות נקרא כעת ליבוש האין לכתוב בגט והגאון השואל סידר לכתוב אריה המכונה ליבש בלא וא"ו — יען שהי' ספק לו אם לכתוב ליבוש ביו"ד או ליבוש בוא"ו והכריע לכתוב חסר אחר שכ' הבית מאיר סימן קכ"ט ס"ק ט"ו לכתוב אבש בלא יו"ד דהכל הולך אחר המבטא אם לא נרגש לא וא"ו ולא יו"ד — כן ג"כ בשם ליבש — וכ' הגאון מהר"י אסאד פשיטא מלתא דכשר אם כתב ליבש בפרט בשם האב — אבל הגאון מהר"י אסאד כתב דלדעתו בשניהם לכתוב מלא ליבוש — אביש אבל אם כתב חסר אבש — ליבש — כשר. ואפי' בשם יהודית כשר

בגליון טופס א' שכתב גאון א' לתלמידו בשנת ת"ז לפ"ק בק"ק קעלין שלא יכתוב ואנש לא בשיטה א' דלא לשתמע שם אדם אנשלא משום מעשה שהי' עכ"ל. ג"ב — ומצאתי בסמ"ג ישן נדפס בשנת ש"ז בהלכות גרושין נוסח המט של ר' יחיאל מפאריש ג"כ ואנש בסוף שיטה — ונראה דבדיוק נדפס סוף השיטה — וכן כתב בדברי חיים על הלכות גיטין דף נ"ה שמעתי ממו"ח הגאון ז"ל שאמר משם א' מהגדולים שלא לכתוב ואנש לא ימיחי בידיכי בחד שיטה כי שמא יקרבו הסופר תיבת ואנש לתיבת לא וידרוש הקורא ואנשלא ימחי בידיכי כלומר איש ששמו אנשילא — והרבה גדולים אין יודעין מזה — אבל אני נוהר בזה מעת שהראו לי דברי ח"ס וד"ח — ונתפשט בין כמה מסדרי גיטין ונכון הוא.

עוד בעניני שמות

(א) בקנאות סופרים למהרש"ק דף ה' סי"ג נשאל בגט שהי' צריך לכתוב שם חי' גיטיל ודילג הסופר שם חי' וכ' גיטיל ונזכר ועשה מתיבת גיטיל חי"ת גדולה — וגם היו"ד וה"א עשה אותיות גדולות — ואחרי כן גרר את המקל של הלמ"ד שהי' בתיבת גיטיל ורצה לכתוב גט אחר אבל הבעל ברח. ושאל למהרש"ק על זה — והשיב הקשה לשאול כי מה דעשה אותיות גדולות הוה נמי קפידא אם אין שוה לכל הכתב הוה נמי אפשר להוסיף דהרי כמו ששינה שם גיטיל לשם חי' יכול כמ"פ למחוק ולוויף ע"כ בעינן שיהיו כל האותיות שוין שלא יהא אפשר להוסיף עיי"ש עוד שפקפק מה שמחק ראש הלמ"ד — אבל זה מפורש שם שאותיות גדולות אם עשה בגט יש חשש שיכול להוסיף — ומצאתי בס' חקר הלכה חלק א' דף נ"ג הביא דברי מהרש"ק בקנ"ס הנ"ל וכ' לא ידעתי על מה סמכו המסדרי גיטין שאם טעה הסופר באיזה אות עושין מאותו אות גדול ויש בו כמה חששות שהביא ואח"כ הביא דברי מהרש"ק ומעולם לא ראיתי להיות נזהרין אם יש איזה שם שיוכל לזייפו על שם אחר ושתהי' צריכה להביא עדי מסירה לפנינו אם נתגרשה בגט כזה.

ובת' דברי חיים ח"ב אה"ע סי' קמ"ז כ' ועוד ריעותא בגט זה שהסופר כ' איזה אותיות בשם אבי האשה שלא כצורה ועשה מכולם ה"א רחבה — וכ' הד"ח

שם הנקרא ובשני שמות לעז כותבין דמתקרי אם גם שם העיקר הוא לעז עד כאן.

וכ' שם דבהך עובדא הי' ספק גם באבי המגרש שמעריסה הי' שמו שמואל בנימן ומחמת חולי קראתו מכאל ונקרא לתורה מכאל שמואל בנימן — ובפי כל נקרא שמואל וואלף והמגרש צוה לקרות עצמו בן מכאל שמואל זאב — והורה לי מרן ז"ל לכתוב מכאל שמואל בנימן דמתקרי מכאל שמואל זאב המכונה וואלף — ומי שלבו נוקף יכתוב שני גיטין בא' אריה המכונה ליבוש בן מיכאל שמואל בנימן המכונה וואלף — והשני אריה לוביש דמתקרי ליבוש בן מכאל שמואל בנימן דמתקרי מכאל שמואל זאב המכונה וואלף עכ"ד היינו של הד"ח — והנה מרן השוה שם לוביש של חתימת המגרש לשם זאב דאבי המגרש וצ"ע כמו שרמזתי למעלה.

עוד דנתי לפני מרן ז"ל מכאל הוא שם מחמץ חולי שהוא עיקר ובפי כל נקרא שמואל וואלף ראוי לכתוב מכאל דמתקרי שמואל בנימן כמש"כ הטיב גיטין והשיב דאין לחוש לזה כיון שלתורה נקרא בכל הג' שמות אין צריך לכתוב דמתקרי — ומה גם דבזמן הזה אין ברור דשם חולי עוקר שם ראשון דלפעמים אינו אלא תוספת על שמות ראשונים ופוסל דמתקרי עד כאן. ובדברי עמו חזיתי לדעתי שמקפיד מאד לכתוב כל השמות וכדברי הגאון מהר"ם בשו"ת פני יושיע סימן ע"ז דע"פ סוד יש לכתוב כל השמות דהשם הוא שורש האדם למעלה וכריתות משמע תרתי למעלה ולמטה והגם דהפ"י חלק על זה מ"מ היכי דאפשר יש לעשות עצהיו"ט.

והנה כאן נמצא השם לוביש המכונה ליבוש — ושם לוביש לא נזכר לא בת' ד"ח ולא בת' מהר"י אסאד — וגם נזכר בעורה שחר דהד"ח כ' מי שלבו נוקף יכתבו שני גיטין. ובתשובה הסמוכה סי' קכ"ט לבנו הגאון מגארליץ כ' לפי מה שהזהיר הקנה ז"ל בספרו שלא לישב אצל סידור הגט מחמת שכמה עולמות תלוין בכתיבת השם וא"כ הי' לנו לפרוש כלל מסידור גט לפי מיעוט ידיעתנו. אולם קלקלתו תקנתו דאם ח"ו לא ישב בגט בעל יראה וחכם בודאי ח"ו יבואו כמה מכשולים ולכן חיוב עלינו לדון בדיני שמות לפי שכלנו אשר חנן השם אותנו. אך נכון

דיעבד אם כ' יודת — באופן שאין פקפוק על הגט שסידר מעלתו.

והגאון מבארדיוב [השואל] שאל להדברי חיים באה"ע ח"ב סי' ק"ל באבי המתגרשת בפי כל ליבוש ובשעת המילה קראתו ארי' המכונה ליב — ורצה הד"ח בתחלה לומר דאם כ' ליבוש בלא וא"ו פסול אך דחה זה וכ' דאפי' אם חותם ליבוש בוא"ו וכ' בגט בלא וא"ו רק ליבוש כשר דמה שכו' הב"ש דאם כ' בגט בלא כדרך שחותם עצמו שאינו כשר היינו דוקא אם כ' באל"ף וחותם בה"א אבל במה שדרך להשמיט כמו וא"ו באמצע התיבה דלפעמים משמיטין כשר אם שינה מחתימתו דגם בלא וא"ו יקראו ליבוש כמו שהי' נכתב הוא"ו — אבל לכתוב ליבוש ביו"ד לא ראיתי ולא שמעתי — ואם חותם ליבוש ביו"ד וכ' בלא יו"ד רק ליבוש דיש שינוי במבטא — הגט פסול דיש שינוי במבטא — וכתב והנה לענ"ד בנ"ד שחתם עצמו ארי' ליב וכן כנהו בשעת כניסתו לברית — [כנראה שמש"כ בהשאלה בתחלה דבשעת המילה קראתו ארי' המכונה ליב אינו בדיוק רק ארי' ליב כמש"כ כאן] הי' ראוי לכתוב רק ארי' המכונה ליב עיי"ש אבל הגאון ר"א מבארדיוב לא השגיח על מש"כ הד"ח לא לכתוב ליבוש בוא"ו — ולא לכתוב רק ארי' המכונה ליב אלא כ' ארי' המכונה ליבוש בלא וא"ו — ולא נודע לנו אם סידר הגט אחר קבלת תשו' הד"ח ומ"מ לא עשה כדבריו — וא"כ למה שאל — או דכבר סידר הגט ורק אח"כ שאל שאפשר שהיו עוררים עליו — ובס' עורה שחר להגאון נתן נטע לאנדא דומ"ץ מבארדיוב הביא בספרו הנ"ל דף ט"ז ענין גט זה משם. נראה דקודם כתיבת הגט שאל הג' ר' נתן נטע הדיין את הד"ח ואעפ"כ לא עשה הג' האב"ד ר' אברהם אורנשטיין כמו שכו' הד"ח וזה חידוש — ובס' עורה שחר הביא כך אחד ששמו ארי' ונקרא ליבוש — וחתם עצמו אריה לוביש בוא"ו בין למ"ד לבי"ת — ורב א' אמר שפ"א נסתפק בשם ליבוש אי הוא חסר או מלא וא"ו בין בי"ת לשי"ן — ומרן הקדוש ד"ח הורה לכתוב ליב דליבוש הוא שם קטנות והוא [היינו האב"ד מבארדיוב] פקפק על זה ושאלתי ממרן ז"ל מה לעשות בנ"ד — והשיב לכתוב ארי' לוביש דמתקרי ליבוש דהחתימה הוא עיקר נגד

לפניך שתעיין היטב עכ"פ ביש"ש ובתה"ד בכתביו
ופסקיו ובגט פשוט ועזרת נשים.

ובת' פ"י סימן ע"ח כ' להגאון מנחם מענדל
שבסימן ע"ז מכ"ת השיב ע"ד הסוד, אמרתי אין לי
עסק בנסתרות ואלמלא ירדנו לענינים כאלו בנסתרות

בלתי ספק שהיו כמה גיטין פסולין עפ"י השם שנתנו
לו מאתו ית' אשר שם ש'מ'ו'ת' בארץ והיינו צריכים
לדקדק במלא וחסר ואלמלא הי' נחסר אות אחת הי'
פסול יותר מבס"ת כי אולי צריך להיות מלא להשלים
שום מספר גימטריא נוטריקן ויש בזה פסול ממזרות
אלא אנו אין לנו אלא שם שמבינים.

העתקתי לכאן איזה ענינים לסדרי גיטין

בחדש תמוז תשכ"ט העל"ט הייתי בפעסט יצ"ו והעתקתי מפנקס הב"ד
אשר נכתב הגיטין והחליצות אשר נסדר על ידי, ויש בהן אשר נ"מ למעשה,
על כן אציין כאן אותם:

(א)

כ"א סיון תש"ח נסדר הגט שנשלח מקלוענבורג
— האשה כבר דרה עם איש אחר וילדה ממנו ממזר
בשמו חזקל — לזכרון.

(ב)

ד' שבט תש"י — נכתב גט על ידי שליח
למסור להאשה — אבל האשה לא רצתה לקבל
הגט אף על פי שכל הב"ד הלכו אצלה — הגט
פסול למסור להאשה יען שלא נמסר ביום הכתיבה
אפילו למסור על ידי שליח כיון ששניהם הבעל
והאשה הם בעיר אחת כמבואר באה"ע סימן קכ"ז
ס"ה ברמ"א ועיי' פ"ת שם דיש מתירין למסור אחר
כך כיון שנכתב מיד למסרו על ידי שליח כמו בנ"ד
שנכתב לכתחלה למסור על ידי שליח ושם בתשובת
ברית אברהם סימן קי"א צירף ג"כ להיתר למסור
ביום אחר יען דהוה קלא ופרסום טפי מחמת שכבר
הלך השליח למקום אחר וחזר משם עיי"ש. ובנ"ד
ג"כ הי' פרסום גדול שכל הב"ד הלכו להאשה למסור
לה — על כן אם היתה האשה נתחרטה אח"כ ורצתה
לקבל הגט היינו מעיינין בדבר למסור אח"כ, אבל
לא בא לידי זה שתרצה לקבל הגט — ועיי' מהרש"ם
חלק א' סימן ק"ע במעשה איש ואשה דרים בעיר א'
וסידרו גט ע"י שליח כנ"ד וכששלחו אחר האשה
חזרה בה ולא רצתה לקבל הגט ועברו כמה ימים

ואז נתרצתה האשה לקבל הגט אם מותר למסור לה
הגט דהוה מוקדם — והביא דברי רמ"א סי' קכ"ז
הנ"ל דאפי' ע"י שליח אין להקל [במפתחות שם הביא
פקפוק חדש שלא למסור הגט אח"כ יען שע"י מיאון
האשה נתבטל הגט עפ"י תשו' מהר"ם מינץ סי' ז —
אבל במהרש"ם שם סי' קל"ב נתבאר שלאחר כתיבת
הגט אין חשש כזה] והביא מפ"ת הנ"ל ומת' נאות דשא
סי' ל"ג דיש מקום באופן זה להקל למסור הגט מ"מ
כבר נודע שקבלו עליהם מנהגים שהובא ברמ"א ורמ"א
מיירי שאיש ואשה הם באותה העיר, כנ"ד —
והמהרש"ם הביא מחא"ש להגמ"הרש"ק סי' י"ח שהעלה
— דגם בכתבו גט אחר אין להתיר ע"י שליח — זה
הוא ט"ס דאם נכתב גט אחר אין חשש ובחא"ש לא
מיירי כלל מזה — רק מיירי אם אי"א לקבל גט אחר
אם יש היתר שהאשה תתן הגט בחזרה להשליח
והשליח יתן לה הגט במקום אחר עיי"ש הספק —
ושם כ' דרב אחד אמר דגם בלא מסירת הגט ליד
האשה יוכל הבעל לישא אשה — הוא דבר מבהיל
ומי שמע כזאת ופורץ גדר תקנת רגמ"ה וראוי לגעור
בו בנייפה.

(ג)

ה' בשבת כ' אב תש"ט — חליצה — אבל יען
שהי' רק ציוולעהע בלא חופה וקדושין הוה רק ספק
חליצה — ויוכל להתהוות מזה נ"מ לדינא.

(ד)

בגט א' טעה הסופר וכ' בשם אבי האשה אחר המכונה מאר נכתב הלוי ובאמת הי' צריך לכתוב הלוי קודם המכונה כנהוג אבל יען שכבר נכתב סמכנו על מה שכ' באהלי השם כלל א' סעיף ז' אות כ"ח ד"ה ועוד דאם כ' הכהן או הלוי אחר המכונה יש להכשיר אם קשה לכתוב גט אחר.

(ה)

ב' בשבת ב' טבת סדרו גט — אליהו נקרא לתורה אבל אנשים קראו אותו אליה כתבנו רק גט א' אליהו דמתקרי אליה סמכנו על אחרונים דדי בגט א' ולכתוב כן עיי' ס' דברי אברהם בקונטרס השמות אות א' לכתוב אליהו דמתקרי אליה מי שחתימתו אליה ונקרא לתורה אליהו — וכן העתיק בס' אבני זכרון במעגלי תשובה אות א' ס"ק כ"ח בשם ט"ג בלקוטי שמות ועירות ס"ק י"ג בחלק שני דף כ"ט וכ' שם כמה חדושים מגיטין של פפד"מ עיי"ש שראה גט שניתן בפפד"מ שנת תקע"ה לפני הגאון מחנה לוי דשם שנכתב אליהו דמתקרי אליה. בפפד"מ שנת תקע"ה לפני הגאון מחנה לוי דשם שנכתב אליהו דמתקרי אליה.

(ו)

א' בשבת י"א שבט תש"י גט שנקרא הרשל (בפתח) נכתב כן ולא הירשל עיי' ח"ס אה"ע ח"ב סימן כ"ה כ' כן יען שלא חתם עצמו ביוד אבל אם הי' חותם עצמו ביוד הייתי כותב צבי המכונה הירשל ביו"ד — בח"ס איתא צבי המכונה הירש — כנראה נשמט הלמד בדפוס ועיי' אהלי שם אות ה' סקי"ג פקפק על הח"ס שכ' לכתוב המכונה הירש שסובר שאינו טעות הדפוס כמו שכתבתי שצ"ל בח"ס המכונה הירש — והוא סובר שאינו טעות הדפוס ע"כ הקשה דהא כשכותבין המכונה צריך ממש כמו שהיא מכונה — אבל לענ"ד נשמט בדפוס הלמד של הירשל.

(ז)

ה' בשבת י"ח חשוון תש"י בפעסט ניתן הגט להאשה בביתה כי לא רצתה בשום אופן לבא להתקבל גיטה בב"ד ולא הי' הבעל בעיר שהי' על ידי שליח

כמש"כ כמה אחרונים עיי' פ"ת סי' קמ"א ס"ק נ"ג להחמיר שלא יהא הבעל בעיר ולא הי' מגין אצל המסירה שהאשה לא רצתה לעשות פרסום כזו בביתה.

(ח)

שנת תש"ח י"ד תמוז ד' בשבת נכתב הגט בפעסט ונשלח לסעבען-הערמאנשטאט — למסור להאשה כי האשה דרה שם — שם הבעל כתבנו מאטיל ביו"ד כי כן חותם עצמו תמיד.

(ט)

י"ג מנחם אב תש"ח בפעסט כתבנו גט על ידי שליח למסור להאשה אבל האשה לא רצתה לקבל הגט אבל הי' זיכוי גט עיי' שליח לקבלה — ונשואין שלהם לא הי' על ידי חופה וקדושין רק נשואי אורחי בערכאות — וכעת היא דרה עם גוי ר"ל — הגט מונח בב"ד וכשתסכים לקבל הגט ימסרו לה על ידי השליח אשר עשינו ליתר שאת.

(י)

ה' בשבת י"ב טבת תש"ט סדרנו גט לאשה אחת שהיא מעוברת מבעלה ה' או ו' חדשים ולכן לאחר מסירת הגט אמרנו לה שרק אחר שתלד ולאחר כ"ד חדשי הנקה תוכל להנשא — אבל דא עקא שקודם שנשאת לבעל זה היתה נשואה לבעל אחר ונתגרשה מבעלה הראשון אצל רב רעפארעם — בשנת תש"ד-תש"ה — ויען שהסכמת הגדולים במדינת אונגארין הי' — בשנת תר"מ בערך — שעל גט כזה אסור לסדר קדושין — על כן אסורה להנשא מחדש עד שתתגרש מבעלה הראשון אצל ב"ד כשר מעדת יראים.

(יא)

בא' בשבת ה' ניסן תש"י סדרנו גט הנכתב בתל אביב — נכתב עפ"י נוסח א"י שכמה גדולים סוברים שנוסח זה עיקר לגבי חו"ל אפילו ששם מקום הנתינה.

(יב)

א' בשבת ח' ניסן תש"י נמסר גט בפעסט שבא מירושלים ב"ד של הה"ג ר' צבי פסח פראנק הרב משם.

(יג)

כ"ג אייר א' בשבת תש"ט סדרנו גט על ידי זיכוי — והבעל יכול לישא אשה מיד אחר הזיכוי והאשה אסורה להנשא עד שיגיע הגט לידה.

(יד)

ה' בשבת כ"ח אדר ב' תש"ח כתבנו גט בפעסט ונשלח למאנטאוידעא למסור להאשה הדרה שם.

(טו)

ג' בשבת ג' ניסן תש"י נכתב גט בבונעסאיריס ונמסר בפעסט ח' אייר תש"י.

(טז)

נשלח לדינו גט מפ"ב שנכתב א' בהעלותך ט"ו סיון תש"ט — על נהר דונאו דמתקרי דונאי ועל מי מעיינות — כתבו הכהן אחרי השם דמתקרי — שכן מנהג שלהם מכבד לחלק בין שם שנכתב המכונה — בשם שנכתב דמתקרי כותבין הכהן בסוף ובשם שנכתב המכונה כותבין הכהן מקודם שם המכונה — ושלחו לנו גט שנסדר בב"ד דשם תחת הגאון ר' דוד לאקענבאך ראב"ד דשם כי כן נהוג עוד בימי מרן הח"ס זי"ע לכתוב כן — גם מה שכתבו בפ"ב דמתקרי דונאי ולא דמתקריא — והגאון ר' עקיבא סופר הגאב"ד מפ"ב ואח"כ בירושלים כתב לנו שיש בידו גיטין ישינים מפ"ב משנת תקס"ח שנסדרו בודאי על ידי הח"ס דהוא סידר בעצמו לא רק על ידי ב"ד שלו ראה בת' ח"ס אה"ע ה"ב סימן י"ט בגט שנכתב תיבת מנאי חסר יו"ד כ' דפ"ב הרבנים יש לפניהם גט או סדר הגט ואני קורא לפניהם הגט הנכתב ע"ד משל ברביעי אומר ברביעי מלא יו"ד ושוב אומר פעם ברביעי בי"ת רי"ש בי"ת יו"ד עי"ן יו"ד וכן מרישא לסיפא כל תיבה וכל אות ואות ובאופן זה רחוק שימצא טעות ובכל זה צריך סייעתא דשמיא להנצל משגיאה וה' יצילנו.

וכ' הגאון ר"ע הנ"ל שאין מבין למה כתבו בפ"ב דמתקרי ולא דמתקריא — וכ' הגאון ר"ע הנ"ל דאם אין כאן מקום עיגון צריך גט אחר — אבל כנראה לא ראה הגאון ר"ע את סדר הגט של הגאון ר' דוד לאקענבאך ראב"ד דפ"ב דהוא סידר הגיטין

ור"ע לא התערב בזמן האחרון בסידור גיטין — אבל למעשה כיון דבשנים אחרונים כתבו דמתקרי בפ"ב ולא דמתקריא א"צ גט אחר וא"א לשנות ואין אנו משגיחין מה שכתבו מקודם דמתקריא יען דכן עושין כעת לכתוב דמתקרי ולא דמתקריא.

הענין הוא כן לענ"ד — שנת תקס"ח שאז בא הח"ס לפ"ב ומצא שם הגיטין שנכתב בהם דמתקריא כמש"כ בח"ס אה"ע ח"ב סי' ל"ט על כן כתב שנת תקס"ח דמתקריא וכן שנת תקע"ז בת' הנ"ל כ' הח"ס במקומי אני עימד שלא לשנות מאשר נהגו כאן מקדמת דנא ובסי' מ' בסופו כ' פשיטא שאין קפידא לכתוב דמתקריא — אבל לא לפסול גט שנכתב דמתקרי כמו שרצה הגאון ר' עקיבא לומר. ובסי' שו"ת מילי דאבות תלמוד הח"ס דף ר"ז העתיק כת"י ת' ח"ס אשר לא נדפס בח"ס והתשובה נפלאה כ' שם שוב פעם א' בענין לכתוב על הנהר דמתקרי או דמתקריא הי' לי עם הגאון ר' שמואל לאנדא וחורתי בי — היינו לכתוב רק דמתקרי כמש"כ ח"ס בסי' ל"ט בשם הנוב"י לבנו הגר"ש הנ"ל — אמנם הגאון טיב גיטין ר"ז מרגליות בספרו טיב גיטין בשם פרעשבורג כ' קיצור תשובתי והעלה שלא כדין הודתי אלא הלכה כדברי הראשונים — ושם בטיב גיטין העתיק בשם הח"ס שלא נדפס בת' ח"ס סי' ל"ט וסימן מ' שכ' באגרתו כתב אלי' והדרנא בי כי מהיות טוב וכו' ומצוה לשמוע דברי הגאון נוב"י לכתוב דמתקרי.

ובאמת בת' שיבת ציון להגאון ר' שמואל לאנדא סי' פ"ג כ' הגאון ר"ד דייטש דיש חילוק דיש נהרות נקראו לשון נקבה — דיא עלבד כותבין דמתקריא — ויש שנקראו לשון זכר דער ריין כותבין דמתקרי לשון זכר ובסי' פ"ה שם כ' הגאון ר"ש דאין חילוק וכל נהר הוא לשון זכר — וכ' דכל זה הוא לכתחלה אבל בדיעבד אם כ' דמתקריא אין קפידא. ואח"כ בסימן צ"א כ' שכתבו דמתקריא במקום שהי' לו לכתוב דמתקרי בלשון זכר כ' ג"כ אין בו בית מיחוש כלל — ואח"כ כ' עוד הפעם. דבר ברור דליכא בית מיחוש כלל לפסול הגט בשביל טעות בדקדוק הלשון לבד — על כן לענ"ד דלאחר שנתפשט ס' טיב גיטין הנ"ל שכ' הח"ס שמצוה לשמוע דברי הגאון נוב"י לכתוב דמתקרי — על כן גם בפ"ב

כתבו דמתקרי — בפרט כשנדפס אה"ע ח"ב ושם כ' הח"ס סס"י מ' שאין קפידא לכתוב דוקא דמתקריא — ובטיב גיטין העתיק דח"ס חזר מדבריו וכ' לכתוב דמתקרי כדברי נו"ב התחילו הב"ד מפ"ב לכתוב דמתקרי.

(יז)

שנת תש"ט בד' בשבת ה' אייר כתבנו בפעסט בגט יוליאנא בחד נו"ן בת שרגא פייבל דמתקרי פילעפ — האשה הנ"ל נתגרשה פה פעסט איזה פעמים ובפעם ראשון שנת תש"ז נכתב שמותי יוטא — יודיט — יולישקא — ולא יוליאנא — גם בשם אבי לא נכתב בשנת תש"ז שם שרגא רק פייבל — ובשנת תש"ח כתבו גם שם יוליאנא בשני נוני"ן וכתבו שרגא פייבל בחד יו"ד — וכעת תש"ט כתבנו שרגא פייבל דכל פייבל יש לו שם קודש — גם אם המגורשת אמרה ששם בעלה הוא אבי המגורשת הי' שרגא פייבל — וכאשר באנו לסדר הגט ליד האשה ראינו כי הסופר כתב יוליאנא בחד נו"ן — ובאמת רצינו לכתוב בשני נוני"ן כפי צחות לשון הונגאריא ואשכנז — אבל לאחר שכבר נכתב בחד נו"ן הוה בכלל שעה"ד לכתוב עוד הפעם גט בשינוי מגט הראשון על כן סמכנו על הפוסקים שכתבו לכתוב בחד נו"ן גם לכתחלה עיי' כ"ס אה"ע חלק א' סימן נ"ג דאם חותמת בנו"ן א' הולכים אחר חתימתה כי אין כאן טעות דמוכח — ושם בכ"ס כתב דכותבין על שם הקודש וב' שמות לעז המכונה והמכונה כמש"כ הב"ש ס"ק כ"ט וכ"כ בגליון שו"ע של אבא מאוה"ג שכותבין כן עיי"ש ס"ק ל'.

ועיי' תשובת אבן יקרה ח"ג סימן קס"ה דהיי בקי גדול בצחות לשונות לעז והעלה שם בשם האשה אנא בנו"ן א' ולא אננא בשני נוני"ן — ואם כתב בשני נוני"ן הגט פסול עיי"ש טעמו באורך — ואם כי אנן נהגינן לכתוב בשני נוני"ן הן יוליאנא — יאהאנא — אננא מ"מ בדיעבד שכבר נכתב בחד נו"ן א"צ לכתוב גט אחר אף שלא ניתן עדיין להאשה ונסמוך על הגדולים הנ"ל שכתבו לכתוב רק חד נו"ן — ובמה שהי' נכתב בגט הראשון שנת תש"ז רק פייבל ולא שרגא פייבל אין חשש פסול יען דעיקר שמו הוא פייבל וכן קורין אותו רק לס"ת קורין אותו

שרגא פייבל — וכתבו אחרונים דשינוי ממש באבי המגורשת כשר כש"כ בחסר שם אחד משני שמות שלו ויה"ר שלא תצא תקלה מתחת ידינו.

(יח)

גט נשלח מטעמא דאורייתא לפעסט על הבי דואר ונמסר בפעסט ט"ו תמוז תש"ז — בגט נכתב שמו יענא לא יענע בעין כאשר כותבין פה פעסט על פי הוראת הגאב"ד ר' קאפיל רייך בס' טירת כסף דף נ"ד אות ו' — גם כתבו ומתקריא לא ודמתקריא כאשר כותבין פה ושאר מקומות מ"מ נמסר הגט.

(יט)

ט' שבט תש"ט אבי הבעל הי' שמו בן ציון נכתב בן בןציון בתיבת אחת חזא דמתחזי כתרתי.

(כ)

ה' טבת תש"ט — שם שאמו בוא"ו לא שאמא באל"ף. כן העלה למעשה בס' טירת כסף כרוב המורים לכתוב שאמו עיי"ש דף ק'.

כ"ב תמוז תש"ט — נשלח גט לא"י לקרית מוצקין — ונמסר שם ג' אלול תש"ט ונכתב וכל שום ושאר שינויים הכל כמו שכותבין בא"י כיון שנמסר שם כמבואר בשד"ח סימן י"ז אות ט"ו — מערכת גט שלכתחלה צריך לכתוב וכל שום כמקום הנתינה — וכן כ' בשו"ת מהר"ש חלק ששי סימן ע"ו דלכתחלה יש לכתוב וכל שום כששולחין גט לא"י וכן כל הנוסח כמו שכותבין בא"י — גם תש"ח בטבת נשלח גט מפעסט לתל אביב ונכתב וכל שום הכל כמו בא"י.

כ"פ"ת שמות נשים אות ב' כתב — אמנם כעת ראיתי בת' קרית חנה סס"י ל"ח בענין שם אשה פיסלא כתב ששמע מהגאון אב"ד דק"ק מיץ דאין להשיגח בחתימתה אפילו לכתחלה ובפירוש אמר לו דחתימת האשה לא מעלה ולא מוריד כי נעשה שלא בהשכל ואין חכמה לאשה וכו'. וכן נראה בת' ביי"צ ח"ב סימן נ"ג באשה שנקראת סאשא וחתימת סשא כ' שם ואף שחתימת סשא בלא א' זה וודאי הוה טעות בחתימה ואין להשיגח על זה כמש"כ בפ"ת בשם הירש שחתם הר"ש בלא יו"ד [ויש שם בחשובה

ט"ס שכ' כמ"פ סאשע בעי"ן דהא בתחלת התשו' כ' דשמה הי' סאשא רק היא חתמה סשא — על כרחך טעות הדפוס או טעות סופר].

על כן בגט שבא לפנינו באשה ששמה טויבא או טובא וחתמה טובה יש לצדד לכתוב רק טובא בא' ואין להשגיח על חתימתה טובה דאמרינן דזה טעות בחתימתה ולומר דזה שם חדש טובה מלשון טוב דלא נשמע שם זה רק טובא באלף נשתבש על טובה בה"א — ובבי"צ שם סימן ס"ג באשה שחותמת בשינוי ממה שנקראת כ' דאין לשנות נראה הכונה — דאין ללמוד מהחתימה — ע"כ כ' לכתוב כמו שנקראת בפ"י כל ולשנות מהחתימה שהי' מעחלה ולכתוב מעכליה.

סימן קנו

סעיף ט'

מי שזינה עם אשה ונתעברה ואמר העובר ממני הוא הרי זה ספק וחולצת ולא מתיבמת. נ"ב — בהגרס"א שם הביא דברי הה"מ פ"ג מיבום דבין דאומר זה בני מאנוסתי או ממפותתי אין אנו יודעין בבירור שהוא בנו — וקשה לי דבאנוסה מהיכי תיתי לחוש דאפקרה לאחרים — ובתורעק"א יבמות פ"ב מ"ה הקשה על הה"מ איך שייך לומר על אנוסה דאפקרה גם לאחרים — וכ' דראה בפנים יפות על התורה להגאון בעל הפלאה בפרשת כי תצא שכתב דבאנוסה לא שייך לומר מדאפקרה נפשה חיישינן גם שמא אפקרה גם לאחרים דלא כהה"מ הנ"ל.

סימן קנז

ברמ"א ס"ד

מיהו אם עברה ונשאת בלא חליצה כי לא ידעה שיש לה יבם ואח"כ נודע שיש לה יבם מומר לא תצא [מהר"י מינץ סימן ב'] וי"א דוקא אם חלץ לה לבסוף. נ"ב — עיי' ד"מ סימן קנ"ט שכתב דבסדר מהר"י מינץ כתב דתצא אפילו נשאת בשוגג אם לא שיחלוץ לה המומר עיי"ש שכתב דבתשובת מהר"י מינץ — משמע דאפילו בלא

חליצה לא תצא — אבל כיון דבסדר מהר"י מינץ מבואר דרך ע"י חליצה לא תצא אם כן גם בתשובה סימן ב' יש לומר כן — א"כ אינו מפורש בשום מקום במהר"י מינץ דאפילו בלא חליצה לא תצא ועל כן לא כ' הרמ"א מפורש בשום דיעה דא"צ חליצה בנודע שיש לה יבם רק כתב וי"א דוקא אם חלץ לבסוף אבל להיפוך לכתוב דיש דיעה שא"צ חליצה לא כתב יען דאינו מפורש כן רק משמע כן ממש"כ הב"י בשם רבו בסימן קנ"ט מדלא כ' דנתן לה חליצה אחר נשואין — אבל באמת יש לומר דהב"י א"צ לפרש יען דקאי על מה שהביא מקודם בשם בנימין זאב דלאחר נשואין חלצה מהמומר על כן א"צ לפרש כן במה שהביא בשם מורו דסתמא כפירושו כמו שהביא לעיל — כנלע"ד דאי אפשר להתיר בלא חליצה גם בעברה ונשאת בשוגג כי העיקר כ"א שהביא רמ"א דווקא אם חלץ לבסוף ולא נמצא חולק על זה בפירוש.

סימן קנח

ב"ש סק"ב

הביא בשם הב"ח אם ע"א מעיד שניתן לו בן והיבם לפנינו יש להחמיר דלא שייך עיגון דהא היבם לפנינו. נ"ב — בת' הב"ח סי' ע"ג הורה כן למעשה.

שם ס"ק ג' כ' הב"ש

וחמותו כאן היינו אם יבמה דוקא דהא איירי כאן שמת בעלה. נ"ב — בס' שבעה עינים להגאון מהרש"ק דף ח' כתב דלאסור גם אחר מיתת בעלה אין נאמנות — ושם דף ל"ח — ובת' ח"ס שם דף מ"ז.

סימן קנט

ס"ב אה"ע

נשאת לזר אפילו בשוגג מוציאה בגט. נ"ב — י"ל דאם היבמה אסורה על היבם משום דאסרה עצמה בהנאתו — או דהיתה גרושה ונשאת לכהן אם כי צריכה חליצה גם לאחר שנשאת לזר

בשמים תנינא סי' צ"ד השיב להשואל שבת' מהרי"א הנ"ל שכ' שלא אדע למה לא תוכל לחלוץ כעת באיסור מינקת דרבנן דאפילו בחייבי לאוין דאורייתא חולצת. ע"כ טוב לחלוץ כעת מלהתיר להיבם לישא משודכתו קודם חליצה — ובמפתחות שם הביא דברי פ"ת הנ"ל ולא חזר מהוראתו ועיי' ת' משיב בדבר אה"ע סימן ע"ד חולק על המנחת עני ומתיר לחלוץ למעוברת עיי"ש עוד. — ובת' נאות דשא סי' ל"א האריך בתשובה בנדון כזה להתיר להחולץ לישא אשה קודם שיחלוץ ולא לחלוץ קודם כ"ד חודש.

סימן קסד

סעיף א'

היבמה לא תחלוץ ולא תתיבם עד שיהי' תשעים יום ממיתת הבעל — וזה הלכה פסוקה בלי שום חולק — ופלא בתשובת הב"ח חלק א' סוף סימן ע' תשובה באריכות להתיר האשה — כתבתי להתיר אשה זו לאחר שיחלוץ לה יבמה לפי הזמן שנתנו רז"ל והוא צ' יום מהיום יום ו' ה' ימים לחודש כסלו שע"ב נאום הקטן והצעיר טרוד בילדי הזמן יואל בלא"א מו"ה שמואל ז"ל ה"ה עכ"ל ושם הי' ההיתר שלו ה' כסלו שע"ב — אבל מיתת הבעל הי' הרבה שנים קודם לכן כמבואר בכמה גב"ע [ומה שנכתב בגב"ע הראשון כ"ד אייר שפ"ד פשיטא שטעות הדפוס יש שם דהא ההיתר ניתן לה שנת שע"ב וא"א שאח"כ י"ב שנים היו מתעסקין בהיתר שלה אלא טעות יש כאן] — בת' שאג"א וקול שחל סימן י"ט דף ל"ו העתיק שנת שס"ד — נראה דטעות הדפוס שפ"ד — א"כ למה היו יכולים ליתן להאשה חליצה תיכף ה' ימים לחודש כסלו דכבר עברו ג' חדשים ממיתתו שכמה שנים מקודם נהרג בעלה כמבואר בכמה גב"ע — וכי סובר מרן הב"ח דבעינן ג' חדשים לחלוץ מיום שמתירין את האשה מיום שנתברר בב"ד מיתתו אתמהה דלא שמעתי זה מעולם. אחר זמן מצאתי בת' דובב מישרים סס"י קכ"ד העיר על ת' הב"ח הנ"ל וסיים בצ"ע והביא מהגהת יד שאל על יו"ד סימן שצ"ב מבואר דפשיטא ל' דג' חדשים מונין משעה שנתברר שמת ולא משעת ההיתר — ובת' שו"מ מהדורא חלק א' סס"י שי"ב

אבל בכה"ג אינה צריכה להתגרש — ואם הי' חופת נדה ולא נבעלה מתיר בת' אחיעזר סימן ט' עיי"ש באורך לסמוך על דברי' שהיתה נדה ולא נבעלה ומותרת לחזור אליו לאחר שתתגרש ותחלוץ ותנשא מחדש — ואפילו אם הי' השאלה שהיתה טהורה אבל לא הי' יחוד גמור והי' שאלה בת' יד רמ"ה בסי' ג"ה אה"ע אם צריך להמתין צ"ב יום קודם החליצה והי' שעה"ד להמתין צ"ב יום שהי' חשש שילכו אצל רב מנעלאגין לעשות החליצה והתיר לחלוץ מיד.

וביד רמ"ה סימן נ"ג ונ"ד שאל לשני גדולי הדור הגאון מהרי"א — והגאון בית שערין בשאלה שאשה נשאת לאיש בלא חליצה וטוענת ששוגגת היתה שחשבה דכיון שהי' לה בנים ומתו א"צ חליצה אבל הבעל הי' שוגג גמור דהדין דאסורה לו עולמית לאחר שתתגרש ותחלוץ כמובא באה"ע סימן קנ"ט אבל הם קלי דעת ואם יאמרו להם שאסורה עליו לא ישמעו וידורו באיסור ויש קושיים בהגט על כן שאל אם לא יעשו החליצה מקודם כדי להצילם מאיסור דאורייתא לדור בלא חליצה — ולא נמצא תשובת הגאונים על זה אבל נראה שהגאון יד רמ"ה סובר דיעשו החליצה גם קודם הגט — והיד רמ"ה שאל להגאון שבט סופר והשיב לו בתשובה אה"ע סי' כ"ט ושם כ' כי הגאון מגראסווארדיין דעתו להתיר לחלוץ קודם הגט וגם א"צ להמתין צ"ב יום עיי"ש שהסכים להתיר הגאון מפ"ב לחלוץ קודם נתינת הגט — בת' בית יצחק אה"ע ח"ב סימן ק"י מסיק שיגרשנה מקודם ולאחר ג"ח יחלוץ לה — ואם בעלה לא ירצה לגרשה מקודם בשום אופן יהא מופרש מאתה ג"ח באופן שאין חשש שיבא עלי' ויחלוץ לה יבמה ואח"כ יוכל להתיר לה לדור עם בעלה.

שט, בפ"ת בשט ת' מנחת עני סי' מ"ט

בשומרת יבם שהרתה לזנונים אם כשר הדבר לחלוץ בימי עיבור והנקה ופסק שכשר הדבר להמתין בחליצה עד אחר ימי הנקה — והפ"ת לא העיר כלום על הוראתו — אבל גדולי אחרונים חולקים עליו ומתירין לחלוץ במקום דחק גם בימי עיבור והנקה עיי' ת' מהרי"א הלוי ח"ב סימן ע"ו ולא הביא דברי ת' מנחת עני — ובת' הרי

שידעו להקרות כשרים אפילו לכתחלה ולא כירושלמי
דלכתחלה צריך זקנים — אבל בפי' המשנה לרמב"ם
כ' דבשעה"ד כשרים הדיוטות.

שם, סעיף ו'

חלצה בלילה חליצתה פסולה — נ"ב
בגיטין דף כ"ד דמ"מ הוה חליצה לפסול לכהן דשם
חליצה על — ועיי' ערוך השולחן ס"ק י"ב דאם חלצה
בלילה הוה ספק חלוצה ואסורה לכהונה — ואם צריכה
חליצה מכל האחין נשאר בצ"ע.

ואעתיק לכאן השייך לענין חליצה בלילה

ו' תשרי תש"י — בפעסט סדרנו חליצה לאחר
שקעה"ח כמו חצי שעה יען שהי' שעה"ד גדול וחולץ
בא ממדינה אחרת לחלוץ והי' חולה כל היום שלא
הי' אפשר לעשות החליצה ביום ובלילה הי' מוכרח
לצאת מאונגארן כי לא קבל רשיון רק על זמן קצר
וכעת הוטב לו קצת שהי' אפשר לעשות החליצה
לאחר השקיעה והי' מקום עיגון על כן התחלנו לסדר
החליצה, ונודע לנו שהיבמה אכלה בצהרים כי סברה
שלא תהא החליצה היום מה שנקבע על ו' תשרי
בבוקר ונתבטל הקביעות מ"מ בשעה"ד במקום עיגון
יש להכשיר החליצה שקבענו כעת לעשות החליצה
תיכף ומיד — חוץ ממה שמבואר באה"ע סימן קס"ט
ס"ד דבדיעבד אם חלצו בלא קביעות מקום כשר —
ושעת הרחק כנדון דידן הוה כדיעבד דכל דבר שאין
לו תקנה חשוב בדיעבד כמבואר ברמ"א סימן קס"ט
סעיף י"ב — וגראה מקור לזה בתוס' פסחים דף ל'
ע"א ד"ה לשהינהו שכתבו אם יהיו אסורין ואין להם
תקנה זה חשוב דיעבד — ובכמה מקומות — אבל
בנ"ד דיש ב"ד קבוע קיל הרבה לעשות ולסדר חליצה
בלי קביעת מקום מקודם יען דהב"ד הם קבוע אם כי
הבה"ט סי' קס"ט סק"ח הביא בשם כנה"ג שכתב אף
במקום שיש ב"ד קבוע בכל יום צריכין למקבע דוכתא
לחליצה — מ"מ המעיין בכנה"ג שם יראה דהביא
בשם תומת ישרים סי' פ"ז דבמקום שיש ב"ד קבוע
בכל יום מה צורך לקביעת מקום וכ' ולא זכינו
למשבתו וע"כ כ' בה"ט דצריך קביעת מקום אף
במקום שיש ב"ד קבוע.

שאל השואל שאלה זו אם מותרת לחלוץ תיכף
כשהותרה ותמנה הג"ח מיום שמצא אותו מת — או
צריכה לספור ג"ח מעת ההיתר כ' נלפע"ד שסגי
למנות מעת שמצאו אותו כיון שנתברר למפרע שכבר
מת כנלפע"ד אמנם יראה שיצרך עמנו גאון א' ונמטי
שיבא מכשורא — א"כ נראה שמסופק בדין זה ע"כ
כ' נלפע"ד גם שיצרך ג"כ גאון א' — ואפשר צירף
את גאון א' הוא מצד שאלת עגונה עיי"ש עכ"פ לא
ראה את תשובת הב"ח הנ"ל.

שוב מצאתי בספר שאג"א וקול שחל שנדפס
בשאלוניקי שנת תק"ו סימן י"ט דף ל"ו בסוף התשובה
מהגאון ר' אלעזר מק"ק כאזינאי כתב שם דתמי'
חזינא בב"ח סס"י ע' דמשמע דצריכה העגונה להמתין
צ' יום אחר שניתרת מכבלי העגון שתחלוץ והקשה
כאן שכבר כמה שנים בשית שס"ד כ"ד אייר הי'
גב"ע שמת א"כ כבר הי' כמה שנים מהריגתו למה
צריך להמתין עוד ג"ח לחלוץ וכ' שלא מצא לו
חבר בשום מקום רמז ורמיזא בעולם, ולפי ענ"ד
בודאי טעות נפל בדפוס — עיי"ש, וחידוש על הגאון
שו"מ הג"ל שכ' נלפע"ד להתיר שדי ג"ח מעת
שנהרג והצטרף עוד גאון להתיר — כי הגאון קול
שחל כ' שרק טעות הדפוס שם אבל להלכה אין שום
מקום שימתינו ג"ח מעת ההיתר רק משעת מיתה —
ולענ"ד הדבר פשוט מלשון המחבר כאן לא תחלוץ
עד שיהיו תשעים יום ממיית הבעל ואין שום ספק
בדבר להחמיר.

שם, בבית שמואל סק"ג כ'

ואפשר בזמן הזה שכופין על החליצה
א"צ להמתין ג"ח דהא אינה קרובה לביאה —
נ"ב לעיל סי"ג ס"ב יבמה שמת היבם צריכה להמתין
ג"ח בסתם דקאי גם על זמן הזה ועיי"ש בפ"ת בשם
ישיע"ק דלא ראה דברי הב"ש וכ' להיפוך דצריכה
להמתין ג"ח.

סימן קסט

סעיף א'

ואפילו הם הדיוטות רק שידעו להקרות
— בפ"ת הביא בשם שיבת ציון סי' צ"ח דהדיוטות

בא"ח סימן רס"א ורק אח"כ הוה בהשמ"ש והחליצה
הי' קודם לבהשמ"ש לשיטת ר"ת — ואם כי אנן
מחמירין כשיטת הגאונים דבשקיעה הוה בהשמ"ש
מ"מ בנ"ד לענין חליצת לילה דהפסול אינו מה"ח
כמובא לעיל יש לסמוך בדיעבד אר"ת דכמו ח"ש
לא הוה עוד בהשמ"ש וכשר בדיעבד ועיי' ס' אגרות
סופרים סימן מ"ז דהגאון ר' עקיבא איגר נהג כשיטת
ר"ת בין לקולא בין לחומרא — א"כ יש לצרף שיטת
רעק"א בנ"ד להקל דהחליצה כשר.

שם, סעיף ט"ז, ברמ"א

**דנהגו לחלוץ לכתחלה במנעל משתי
חתיכות וגם הרצועות הם מחתיכה אחרת
תפורין בו** — נ"ב בריטב"א יבמות דף ק"ב כתב
דמנעל שנהגו חכמי נרבונא לחלוץ היו הרצועות מגוף
המנעל ואינם תפורות וכתב דזה חומרא יתירה, אבל
ראוי לחוש למעשה כל מה שאפשר ע"כ וחיידוש שלא
נשמע כעת לחוש לזה — ובכנה"ג סדר חליצה בקצרה
— גן נעול — אות ד' וי"א שלכתחלה צריך שיהא
המנעל והרצועות מחתיכה אחת וכתב בעל משפטי
שמואל שכן נהגו.

שם, סעיף כ"ב

**או מנעל קרוע שאינו יכול לילך בו
חליצתו פסולה** — נ"ב בשו"מ מהד"ג חלק א'
סימן קכ"ה במנעל חליצה הי' נקב קטן קצת על פני
המנעל נעשה מנקבי העיש — הנקרא מויל בל"א
והי' ניקב מעבר לעבר כ' כיון שיכול לילך בו כשר
— ואם הוא קרוע למעלה אם הוא באופן דמחייב
עלה לכתחלה לא תחלוץ בו — ובסוף הסימן הביא
מיש"ש פי"ב מיבמות הי"ג שכתב בהדיא לכתחלה
צריך שלא יהא נקרע כלל.

שם, סעיף מ"א

**אכלה שום וכיוצא בו מדברים המרבים
רוק אינו כלום** — גלע"ד דה"ה דלא תתן מטבע
או מתכות בפ"י כדי שתוכל לרוק עיי' כלים פ"ח
משנה י' דעל ידי מטבע מתרבה הרוק וא"כ יש לומר
דמתמעט מקרא וירקה ולא על ידי ד"א — ועיי'
משנת יעקב חלק א' סי' ל"ד בזה באשה שלא היתה

ונראה דדברי בה"ט בנוים על סדר חליצה
בקצרה בכנה"ג ס"ק י"א שכ' בפשיטות שצריך קביעת
מקום אף במקום שיש ב"ד קבוע — אבל לענ"ד יען
שכ' כנה"ג שם ס"ק י"ב בדיעבד אם חלצו ולא קבעו
מקום החליצה כשרה — ובנ"ד שהוא שעה"ד כדיעבד
דמי — על כן כשר אפי' בלא קביעת מקום —
ומצד דאכלה בצהרים קודם החליצה והרקיקה ג"כ
אין חשש בדיעבד כיון דבסי' קס"ט סמ"א כ' ונהגו
למנוע מלאכול כלום — אבל מהדין איתא שם במחבר
דרק אכלה שום או דברים המרבים רוק לא מהני
הרקיקה אבל שאר דברים כשר בדיעבד א"כ בנ"ד
כשר בדיעבד — בפרט דמצאתי ביש"ש ביבמות פי"ב
סי' ל"ט בסופו שכ' ומשו"ה לא חלצינו לה אחר שום
אכילה או שתי' עד שתפסוק זמן סעודה שש שעות
עיי"ש א"כ בנ"ד שהי' שש שעות בין אכילה בצהרים
להרקיקה אפי' לכתחלה יכולים לעשות החליצה —
ונשאר רק החשש שהי' כמו ח"ש אחר שקיעה דמבואר
שם ס"ו אין החליצה כשרה אלא ביום, חלצה בלילה
חליצתה פסולה — א"כ בהשמ"ש הוה ס' לילה והוה
חליצה פסולה מספק — אבל עיי' בערוך השולחן
כאן שכ' דבגמ' איתא ב' לשונות ולשון ראשון חליצת
לילה כשרה רק הפוסקים פסקו כלשון שני על כן
חליצת לילה הוה רק ס' ואסורה לכהונה עיי"ש ולענ"ד
ראי' לזה מגיטין דף כ"ד סוע"ב איתא חליצת לילה
פסולה ופוסלת לאחין שאסורה ליבמה עיי"ש, נראה
ג"כ דלא הוה פסול ממש דא"כ גם לקולא הי' לנו
לומר דל"ה חליצה אע"כ דהוה רק פסול דרבנן בלילה
— וכן נראה בשיע"ק דהוה רק פסול דרבנן בריש
הסימן שכ' לא פלוג חז"ל בתקנתא לענין חליצת
ארוסה בלילה.

**עכ"פ כיון דחליצת לילה ל"ה רק דרבנן או רק
ס' חליצה א"כ לענין בהשמ"ש הוה ס"ס או ס' דרבנן
ויש להקל בחליצה דנ"ד.** ואפשר דיש לצרף מש"כ
הסמ"ע ח"מ סימן ה' דאם נרות דולקות מותר לעשות
גם תחלת דין עיי"ש א"כ לענין חליצה דהפסול משום
דהוה כתחלת דין וכיון דהי' הרבה נרות דולקין מותר
וכשר להחליצה לשיטת הסמ"ע.

**ועוד יש צירוף גדול להכשיר החליצה שהי'
כמו חצי שעה אחר השקיעה ולא חצי שעה ממש
דלשיטת ר"ת עד ג"ח מינוט נחשב ליום כמבואר**

שם, סעיף כ"ג

צריך שידעו אם הוא זאת אשת המת אחיו של זה. נ"ב — בשואל ומשיב מהדורא ג' חלק ג' סימן ו' שהי' מעשה שם שאשה מלכוד נסעה לדעביץ לחלוץ שם ולא הי' אחד שיכיר אם היא אשת המת רק בת חמותה והעיד ונחלצה והי' חשש דבת חמותה היא אחת מחמשה נשים שאין נאמנות להעיד והשואל כתב דכיון דאינה מעידה על מיתת הבעל דזה ידוע לנו רק מעידה שזאת אשת המת מהני — וכי' השו"מ דשפיר עשה שסידר תחליצה ואח"כ הביא עדים שמכירין אותה שהיא אשת המת. — שם הי' מעשה דהיבמה אלמת שאינה מדברת ומת בלא בנים וכי' דגוף הדין מבואר בגמרא יבמות דף ק"ה דחליצתן פסולה מפני שאינן באמר ואמרה רק צריכין יבום.

שם, סעיף ל"ט

יתן בעל המנעל ליבם המנעל — אפשר לומר דאם הנפטר חלץ בחייו לאשת אחיו בנעל חליצה זה לא יחלוץ כעת אחיו לאשת הנפטר שהנפטר חלץ בחייו — רק יתקנו נעל חליצה אחר — עפ"י דברי הוזהר פ' חוקת דף ק"פ — ובהוא נעל הוא מיתא לא אויל בין חייא — וכיון דהנפטר אויל בהוא נעל בחייו בין חייא בשעת חליצה לא יעשה אחיו כעת בהוא נעל חליצה — אם כי יש נוסח בזהר אדרבא דבעי נעל דהנפטר אויל בי' בחייו — כתב בהגהת דאין שורש לנוסח ההוא.

סימן קעב

סעיף ד'

אלו הם סימני אלונית. — נ"ב במלחמות גיטין דף מ"ו כ' דהרי"ף מפרש מאחר שזו יש לה סימני אילנות והיו מוציאים אותה בלא כתובה אע"פ שנודע עכשיו שלא היתה אילנית אומרים מחמת עקרות וחולי אחר שהי' כך נראה כך אותן סימנים שלא הי' כך דדין ומתקשה בשעת תשמיש ולא הי' לך שערות — א"כ נראה מהרמב"ן דגם מחמת שאר דברים עקרות וחולי נראה אותן סימנים א"כ איך אפשר לסמוך על הסימנים להתיר מחמת אילנות דלמא רק מחמת איזה חולי יש לה הסימנים וצ"ע.

יכולה לרוק אם יכול ליטול מטבע בפ"י ואסרתי עפ"י מתני' הנ"ל — ואפשר שאחר שלקחה המטבע מפ"י אין עיכוב שתרוק.

בסדר חליצה בקצרה

פירוש זה

נ"ב נראה שהוא מהב"י כמש"כ הלבוש כאן וכן נראה מהכנה"ג בסוף סדר חליצה וכ"כ הב"ה ד"ה כתב בספר המצות — שוב ראיתי בהגרעק"א כתב כן ולא הביא ממה שכתבתי רק ממקורות אחרים.

שם, אות א'

אבל באה"ע חולצין. נ"ב — בס' מאורי אור חלק קן טהור דף קצ"ב כתב נ"ל דבחוה"מ לא תלבש צעיף שחור — והוא לא ישפיל את הכובע.

שם, סי"ב ברמ"א

היבם והיבמה ילכו אצל הדיינים ולא הדיינים אצלם — נ"ב בתשובת כרך של רומי סימן כ"א במעשה שאירע בעיר רומא שאשה עשירה שצריכה חליצה לא רצתה שיהא החליצה בבית הב"ד מפני שלא רצתה בפרסום שיהא שם רק לעשות בביתה ולא רצה הרב להסכים לזה אם כי עפ"י הדין יש להתיר אלא עשה הרב החליצה בביתו כי זה היה מקום מפורסם ששם הוא מקום בית דינו עיי"ש ובת' משיב דבר אה"ע סי' ע"ג התיר בשעה"ד גם בבית היבמה.

שם, אות ט"ו

דיש לקבוע מקום עכ"פ במקום מפורסם אע"פ שאינו בגובה העיר ממש. נ"ב — כעת מסדרין הרבנים חליצה באיזה בהמ"ד וחושבין זה למקום מפורסם — בחוסט סדרו חליצות בבהכ"נ של נשים שהי' בגובה על הבהכ"נ של אנשים — גם בבית האסורין יכולים לסדר חליצה אם יש צורך שהיבם מוכרח להיות שם בבית האסורין או כדומה כ"כ ביש"ש פ"ב מיבמות הלכה כ"ד — ולעיל הבאתי מתשובת משיב דבר דסידר בבית היבמה בשעת הדחק.

סימן קעג

סוף סעיף א'

כולן פטורות מחליצה ויבום. — ג"ב היינו מאח הראשון אבל לשאר אחיו שייך חליצה ויבום עיין לבוש.

שם. סעיף י"א ברמ"א

וי"א דאפילו זנתה ודאי צריכה חליצה וה"ה לצרתה ויש להחמיר. — ג"ב הלבוש לא העתיק האי ויש להתמיר נראה דסובר דהלכה כמחבר כמו בכל מקום דיש י"א הלכה כדיעה א' — ובמשכנות יעקב סימן מ"ה כתב ג"כ דהלכה כמחבר דא"צ חליצה.

סימן קעח

סעיף ט'

ומנדין אותו על שאומר שמאמינה וגורם לבטל חרם דר"ג. — ג"ב בעזר מקודש לעיל סימן קס"ט ס"ד כתב שם חותנו הגאון נטע שעשועים שאין זה להלכה ואין מורין כן לנדות על זה.

סעיף כ"א

וכל המקנא את אשתו נכנסה בו רוח טהרה. ג"ב — בזוהר ויחי דף רמ"ה כתב מכאן אוליפנא דבעי בר נש לקנאה לאנתתי בגין דיתקשר עמה רחימתא שלים דהא מגו כך לא יהי עיניו באנתו אחרא — נראה מהזוהר דתכלית הקנוי אינו רק בשביל שלא תחטא אשתו לבד אלא שלא יחטא הוא גם כן — וא"כ יש לפרש נכנסה בו רוח טהרה שלא יתן עיניו באחרת — לא כרש"י שם בסוטה דף ג' ע"א — רוח טהרה — ששונא את הפריצות.

[נשמט מלעיל סימן קלז]

ס"ב — וה"ה אם שייר קטן אינו גט — בפ"ת סק"ז הביא מתורעק"א גיטין פ"ט אות צ"ח כ' דמשמע מלשון רש"י דדייק חוץ לפלוני והוא קטן משמע דאלו אמר סתם חוץ מקטנים לא הוי שיור דאינו משייר רק על הזמן שהם קטנים ואו בלא"ה אין להם קדושין בה — וברש"ש שם דף פ"ה חלק

על רעק"א וכ' רש"ש דגם לאחר שנתגדלו גם כן בכלל לשוננו — ויחי דבח"ס בגיטין דף פ"ה כ' מדאמר חוץ מקדושי קטן אבל חוץ מקטנים דעלמא לא מיבעיא לי' דודאי יבואו לכלל הוי' אבל חוץ מקטן פלוני מי יימר דיבוא לכלל הוי' — וא"כ חוץ מקטנים דעלמא בודאי הוה שיור אפי' לרבינו חננאל דס"ל דאיבעיא לא איפשטא היינו בקטן יחיד אבל בקטנים דעלמא הוה שיור דודאי יבואו לכלל הוי' רק שסיים דרק להלכה ולא למעשה — וכן חידש שם חוץ מי שיוולד לאשה פלונית ודאי לא הוה שיור דמי יימר שלא תפיל ומי יימר דתלד זכר ומי יימר שיבא לכלל הוי' ובודאי ל"ה שיור. וסיים כנלע"ד להלכה ולא למעשה כי לא מצאתי לי לא רב ולא חבר לסמוך עליו בענין זה.

[היתר מ"ר]

הן בא לפנינו ב"ד חתומי מטה — ר' אפרים פישל מאשקאוויטש בן ר' אברהם משה מפה נויארק. בקובלנא על אשתו אסתר מלכה בת ר' רפאל שאינה מתנהגת כבנות ישראל הכשרות כמו שנפרט להלן ואלו הן: א) שהיא מורדת זה זמן רב שאינה מניחה לדור עמה כאיש ואשתו ודוחפת אותו מהמטה כשרוצה לשמש עמה ובא לידי עבירה ר"ל. ב) שהולכת בשוק פרועת ראש ממש גם לאחר שהזהיר אותה הרבה פעמים לכסות ראשה לכה"פ כשהולכת בשוק ואינה מציינת לדבריו, וקרא אותה לרב א' והרב הזהיר אותה שתכסה שערות ראשה כשהולכת בשוק והבטיחה שלא תלך בגלוי ראש בחוץ אבל לא קיימה זאת שהלכה והולכת גם כעת בגלוי שער בלי שום כסוי. ג) מסרה את בעלה בערכאות בלי רשות ב"ד. ד) שאינה נאמנת על כשרות שקונה בשר מאטליו שמוכר גם בשר שאינו כשר ואינה שומעת לאזהרתו שלא תקנה מהאטליו הלז. ויחי אינם חיים עם אשה זאת וביקש מאתה שתקבל גט ממנו ורוצה ליתן לה ממון הרבה יותר מכתובתה ואינה רוצה לקבל הגט ושלח לה שלשה הזמנות מב"ד שתבא לדין תורה עמו ואיש מהימן מסר לה השלשה הזמנות ומסרבת לבא לדין תורה והבעל נשבע על כל טענותיו שהן אמת וצדק בבית המדרש בפתיחת ארון הקדש לפני הס"ת. ע"כ מבקש מב"ד ליתן לו היתר לישא אשה

מחדש לאחר שיחתמו מאה רבנים על ההיתר שלו ויכתבו גט ויושלש בב"ד ויודיעו לה שתוכל לקבל הגט בכל עת שתרצה.

הנה הלכה רווחת בישראל שאשה שאינה מתנהגת כדת גם לאחר התראה וגם אינה רוצה לקבל גט יוכל בעלה לישא אשה אחרת או לגרשה בע"כ ע"י היתר מ"ר שתותמין ההיתר דבכהאי גוונא לא גזר רגמ"ה כמבואר בפוסקים ונעשה נעשה הרבה פעמים.

(א) **נמצד** שהיא מורדת מתשמיש ודוחפת את בעלה כשרוצה לבא למטתה לשמש עמה — מבואר בש"ע אבה"ע סי' ע"ז ס"ב האשה שמנעה את בעלה מתשמיש היא הנקראת מורדת אם רצה הבעל לגרשה אין לה כתובה כלל עיי"ש. ובת' רדב"ז חלק שני סי' ת"ש כ' ראובן שנשא אשה ומרדה בו ואינה רוצית לדור עמו שמותר ראובן לישא אשה אחרת כי בכיוצא לא תיקן רגמ"ה שלא לישא שתי נשים או לגרש בע"כ שלא תהי' תקנת רגמ"ה יותר גדולה משבועה של תורה שאם נשבע שלא ישא אשה אחרת עלי' ומרדה בו ואינה רוצית לשמש אתו אדעתא דהכי לא נשבע לה והוא הדין דהכי לא תיקן רגמ"ה עיי"ש. ובנ"ד אין צריכין כל הני הכרזות והתראות האמור באבן העזר הנ"ל כיון שאמרה מאיס עלי ורוצה ליתן גט וכתובה ולא רק כתובה כהלכה אלא כמה אלפים דולאר והיא אינה רוצית יוכל לגרשה בע"כ או לישא אשה אחרת בפרט אחר יב"ח שעומדת במורדה שלא הגיחה לשמש אתה יותר משני שנים וכמבואר באבה"ע הנ"ל דלאחר יב"ח אין לה עליו כלום עיי"ש ברמ"א. ובאמת הי' מקום לומר דבנ"ד אין צריך צירוף מאה רבנים וכן הוא בתשו' תועפות רא"ם סי' ג' שכתב בזה"ל ומ"מ לדעתי אפילו הרש"ל דמחמיר מודה במורדת להתיר דדוקא במקום מצוה ואפילו בעוברת על הדת מחמיר הרש"ל דאע"ג דמצוה לגרשה מ"מ כיון דמותר לקיימה אין כופין להוציאה די"ל דרגמ"ה גזר בזה אבל במורדת מתשמיש שבוגדת בעיקר אופני הנשואין שהכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה וכו' א"כ בזה בודאי לא גזר רגמ"ה כלל ולכן במורדת לדעתי כיון שהיא מורדת בעיקר קישור הנשואין לא גזרו ולכן יש בכחו לגרשה בע"כ וכ"ש לכו"ע להתיר לישא אשה אחרת ואין בזה צורך מאה רבנים רק יתירו מעכ"ת

בב"ד דעתי מסכמת לזה ויוסרו הנשים ולא יעשו כמזימתה. עכ"ל הגאון בעל תועפות רא"ם ז"ל. אבל להלכה ולמעשה חלילה לגז' להקל בלא צירוף מאה רבנים אחרי שמבואר בשו"ת שבו"י ח"א סי' ק"כ שאפי' בוינתה ויש עדים צריך דוקא מאה רבנים להתיר וכן בת' ח"ס אה"ע ח"א סי' ג' פסק כן עיי"ש. ע"כ למעשה צריך היתר בצירוף מ"ר.

(ב) **מצד** שהולכת בשוק פרועת ראש ממש לאחר שהזהיר אותה כמ"פ שתכסה ראשה וגם רב א' הזהיר אותה כשהבעל הביאה להרב להזהירה אבל לא קיימה אזהרת הרב והרב ג"כ הזהירה שבעלה יוכל לגרשה אם לא תלך בכסוי שער ראשה כמבואר באה"ע סי' קט"ו ס"ד אם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית יוצאת לשוק וראשה פרוע ואין עלי' רדיד אע"פ ששערה מכוסה במטפחת תצא בלא כתובה ויכול לגרשה בע"כ ואין בזה משום חרם רגמ"ה. ועיין במל"מ פ"ב מה' סוטה דכל אותן שנשנו בפ' המדיר ביוצאת בלא כתובה לאו משום איסור ידידה לחוד אלא כיון שעשתה דבר פריצות זה אימור זונה היא וזנתה תחתיו. וכן הוא בב"ש וח"מ סי' קט"ו סק"א דאם עשתה דבר פריצות יש לחוש שמא זנתה תחתיו עיי"ש בפ"ת בשם המל"מ הנ"ל, ומבואר באחרונים דביוצאת וראשה פרוע יוכל לגרשה בע"כ או לישא אשה אחרת. ועיי' היתר מ"ר עדיף מגט בע"כ, ובאחרונים איתא דאם רגילה לעשות כן כופין את הבעל לגרשה וגם הבעל בעצמו נאמן ע"ז לענין חדר"ג בפרט בנ"ד דהבעל נשבע ע"ז.

(ג) **מה** שטוען מאוסה עלי מחמת כל מעשי' בפרט במה שמונעת אותי לשמש עמה, הפתחי תשובה סי' ע"ז סק"ב הביא בשם ישועות יעקב דאם טוען מאוסה עלי ויש לו טעם מבורר אף שאין הדין לגרשה בע"כ מ"מ יכול למנוע ממנה שארה כסותה עד שתקבל הגט א"כ בנ"ד יכול לגרשה בע"כ וכ"ש לישא אחרת בק"ר שצדקו טענותו שמאוסה עליו. ובת' מהרש"ם ח"ג סי' צ"ג לענין חרשת דטוען שהיא מאוסה עליו דיש להתיר לו לישא אשה על אשתו בק"ר, ועיין שו"מ מהדורא א' ח"א סי' קע"ז שכ' אך זה נראה לי ברור דבאופן דיכול למנוע ממנה שכר' נלע"ד דיותר טוב לישא אחרת ולא לגרש בע"כ ולא שייך בזה חרם

דב' נשים דכל הטעם של החרם הוא משום דלא יכול למיקם בסיפוקי' של ב' נשים אבל בזה דיכול למנוע מהראשונה שכו"ע ואינו מחוייב כלל בחיובי איש לאשתו א"כ אף דלא גירשה יכול לישא אשה אחרת והוה הראשונה כמאן דליתא עיי"ש. וא"כ בנ"ד דאין עליו חיוב שכו"ע דהא אינה רוצית לדור עמו כאיש ואשתו אין עליו חיוב בעל לאשתו ויכול לישא אשה אחרת. (והסכים לחידושן הגאון קול ארי' אה"ע סי' פ"ה עיי"ש באריכות).

ד) היות שהבעל שלח לה שלשה הזמנות לעמוד עמו לדין תורה ולא ענתה ע"ז כלום רק הלכה והולכת גם כעת בערכאות נגדו יוכל לישא אשה אחרת כמבואר בת' אבני צדק להגאון ייט"ב לב באה"ע סי' נ"י שהביא מעשה באשה שהיתה מסרבת לעמוד עם בעלה לד"ת שהתירו שלשה גדולי הדור לגרש בע"כ או לישא אחרת והרי הם הגאון בעל חור"ד הגאון בר ליוואי הגאון מטאלטשווא—צפת — מח"ס תולדות אדם, ועוד אחרים מגדולי הדור. הן מטעם מורדת והן מטעם עוברת על דת במה שאינה רוצית לעמוד עם בעלה לד"ת וכ' האב"צ שם דכן געשה מעשה בעובדא דידן אחר היתר מ"ר הן לגרש בע"כ והן לישא אשה מחדש, גירשה בע"כ ונשא אשה ותלי"ת אין פרץ ואין צווחה עכ"ד. הרי דכמה גדולים במדינות שונות התירו לישא אשה שג' מטעם שהאשה היתה מסרבת לבד, וכל האחרונים הביאו דבר זה למעשה וכן הביאו בשם הג' מנחת חינוך ובבן הג' הנ"ל שעשה מעשה וסידר קידושין לבעל שאשתו היתה מסרבת וכן בס' יהושע סי' צ"ח התיר לישא אשה מחדש מטעם שהאשה היתה מסרבת.

ה) מצד שמסרה את בעלה בערכאות א"כ דינה כמסור וביור"ד סי' ב' ברמ"א ס"ט איתא דמסור דינו כמומר ובת' לבו"מ להגאון ממאד ח"א אה"ע סי' יו"ד כתב באשה שמסרה את בעלה בדברים של ממון ויוכל להענש במאסר אם לא ישלם דהוה דינה כמסור ממש והוה בכלל מורדין ולא מעלין ודינה נפסק בחור"מ סי' שפ"ח דהוה עוברת על דת א"כ בנ"ד יוכל לגרשה בע"כ או לישא אשה אחרת בצירוף ק"ר. ו) מצד שאינה נאמנת שקונה בשר מאטליו שמוכר גם בשר שאינו כשר בחנותו והזהיר אותה

שלא לקנות שם ולא שמעה בקולו. הנה מבואר באה"ע סי' קט"ו ס"א אלו יוצאת שלא בכתובה אשה שהאכילה את בעלה א' מכל האיסורים יוצאת שלא בכתובה עיי"ש. ונראה דל"ד שהאכילה אותו ודאי איסור דה"ה ספק איסור כמו בנ"ד שהאטליו מוכר גם בשר שאינו כשר ויש ספק שיתן לו מבשר שאינו כשר דג"כ יוצאת שלא בכתובה דמה לן שמאכלת אותו ודאי איסור או ספק איסור בפרט שהזהיר אותה שלא תקנה שם ועיי' פת"ש סי' קט"ו סק"ג ד"ה וכ' עוד בשם נובי"ת אה"ע סי' כ"ו דלענין שיהא מצוה לגרשה א"צ התראה היכא שכבר הכשילתו מצוה לגרשה אפי' שלא התרה בה ויוכל הבעל לגרשה בע"כ וכ"ש בנ"ד שהתרה בה ולא שמעה בקולו.

ובאמת שבכל פרט שכתבנו יש די להתיר להבעל לישא אשה ע"י היתר מ"ר שיחתמו את ההיתר כ"ש בהצטרפות יחד הששה היתרים המבוארים לעיל וישליש ביד הב"ד גט וינתן לשלוחו למסור להאשה בשעה שתרצה לקבל הגט גם כתובה דאורייתא ישליש בב"ד אם כי פוסקים דבכה"ג תצא בלא כתובה אנו מתירים רק בהשלשת כתובה.

וע"כ אנו מתירים להבעל אפרים פישל מאשקא-וויטש בן ר' אברהם משה מפה לישא אשה מחדש לאחר שיהא חתום מ"ר להתיר וישליש גט וכתובה. ואנו מבקשים מכל רב וצור"ב שיחתום את ההיתר יפה שעה א' קודם כדי למחר את הדבר כי הבעל מעוגן כמה שנים וא"א לו לעמוד בלא אשה ובשד"ח מערכת אישות כ' שחובה על כל בר אוריין להצטרף בהיתר מ"ר ושלום על ישראל ובלבד שלא יהא נגד חוקי המדינה.

כותב וחותם ה' לס' למען יאריך ימים אדר"ח אלול שנת תשכ"ט, ברוקלין יצ"ו.

יעקב ה"ק סג"ל לעבאוויטש

הרב מקאפיש יצ"ו

נ"ב — א' דסליחות כ"ד אלול תשכ"ט נמסר הגט להשליח בפני הב"ד — ובשנת תש"ל כ"ז ניסן י"ב למב"י קבלה האשה הנ"ל הגט משליח הבעל לפני הב"ד מרצונה.

השמטות ותיקונים

לחלק יו"ד

בעמוד ס"ט סימן א', בד"ה בדרכ"ת ס"ק קל"א
בשם תואר משה — בשורה הראשונה: בשנת ת"ש.
צ"ל: בשנת ת"ש והלאה.

בעמוד ע' סימן י"ט, בד"ה: בדרכ"ת שם ס"ק
כ"ז, בסוף הקטע, וזה קרוב לב' וחצי צ"מ — צ"ל:
שיעור אגודל.

שם סימן כ"ד בדרכ"ת ס"ק בשורה האחרונה
בשם סה"ת דשוחטין בשמאל, צ"ל: בשם סה"ת דהפיל
הסכין כשרה — ודייק הדעת דכ"ש בשמאל.

בעמוד ע"ד סימן ס' סעיף ב' במחבר מותרת
משום טרפה ואסורה משום סכ"ג, להוסיף: במשנה
ראשונה תרומות פ"ח מ"ו כ' דאשמעינן דמצד טרפה
היתה מותרת לאחר יב"ח כמו ספק טרפה, דזה רק
ס' טרפה דשמא לא הטיל בה ארס, וא"כ אם חיתה
יב"ח היתה מותרת ע"כ קמ"ל דאסורה משום סכ"ג
וגם לאחר יב"ח אסורה.

עמוד פ' סימן פ"ג שורה שני' לחדשי תמוז
ואב, יש להוסיף: בס' דברי יחזקאל החדש דף כ"ח
שהה"ק רש"א זצ"ל העיד בשם חותנו הגאון, שמקובל
מאבותיו הקדושים מהר"ן ומהר"מ מטשערנאבל זי"ע
שהיו מקובלים עד אל"י זל"ט שהיו אוכלים הדגים
הנ"ל בכל חדשי השנה חוץ מחדשי תמוז ואב.

בעמוד פ' [טור א'] סימן פ"ו נאמר: בפקודת
אלעזר ס"י פ', צריך לומר: בפקודת אלעזר יורה
דעה סימן פ'.

שם סימן פ"ז [טור ב'] בד"ה סעיף י' ברמ"א,
שורה ד' נאמר: לעשות מחלב אבק כח הון, צריך
לומר לעשות מחלב על ידי אש אבק כח הון.

שם שורה ה' נאמר: ואחר כך מבשלין המים,
צריך לומר: מבשלין האבק עם מים.

בעמוד פ"א [טור א'] בד"ה אמר הגה"ק מהר"י
ט"ב שליט"א, צריך לומר: שמעתי מאדמו"ר
הגה"ק מהר"י ט"ב שליט"א ביום א' דשבועות.

שם טור ב', שורה ג', יש להוסיף: ועיין או"ח
סימן תנ"ט ס"ב, אם יניחחו בלא עסק מיד יחמיץ.
עיי"ש במ"ב דמפורש ברמב"ם פ"ה מהו"מ דגם לאחר
שעסק בהעיסה אינו מחמיץ אם הניחו בלא עסק רק
בשיעור מיל.

שם [טור ב'] בד"ה בס' תולדות קי"א, הכונה
לתולדות "קול אריה".

בעמוד פ"ב [טור א'] בד"ה שם סק"כ, יש
להוסיף: ובויכוח מים חיים על תורת חטאת סימן
ע"ז הביא דהגאון ר' שמואל מפוזנא התיר בשנה אחת
שהיה דוחק בחמאה כשרה, שהם החמירו מאד בחמאה
של גוים, והתיר לקטנים שיתקנו מאכלם עם שומן
אות, ולאכול אחר כך גבינה, ושם בהגות תורת משה
להגאון שו"מ כתב דאין שעת הדחק ראייה.

שם [טור ב'] שורה ב', נאמר: שנבלע, צ"ל:
שבולע.

בעמוד פ"ג [טור א'] בד"ה עיין מהרש"ם, שורה
ג', נאמר: רק ישנים אין אוסרים, יש להוסיף: דשבעי
מבלוע.

בעמוד פ"ד [טור ב'] בסימן ק"ג יש להוסיף
בסוף הקטע: בדרכי תשובה.

שם סימן ק"ג ס"ק ע"ז הביא דהגאון שו"מ תורה
כן להגעיל ביוסף דעת סימן צ"ד, והדיינים התירו הכל,

הקדירה חתבשיל, והוא התוכח עמהם ואסר, אבל הדרכות מסיק גם כן דאין להחמיר כלל.

שם סימן ק"י שורה ד' נאמר: אם נימא כיון דהשתא רוב היתר מותרת, צריך להוסיף: ואמרינן דהיה מעיקרא אחד עשר של היתר.

בעמוד פ"ה [טור א'] בד"ה גם כבוש אינו כמבושל. שורה ג' נאמר: לענין בישול עכו"ם, יש להוסיף: דאם עכו"ם כובש שלקות כאילו מבשול, ולהלן שורה ד', יש להוסיף: דלא נמצא כן בשום מקום לפרש כן, ולא נשמע אפילו מאנשי מעשה שנוהרים בזה.

שם בד"ה קטן או קטנה, שורה ד' נאמר: דבחליבה יוכל להיות, צריך לתקן: דבחליבה אולי יוכל להיות שומר גם בפחות מט' שנים.

שם [טור ב'] בד"ה דחמפ"ג סגי בחותם אחד ס"ל כ"י, צריך להיות: "דרב" ס"ל כ"י. ובסוף הקטע יש להוסיף: וצ"ע, דא"כ סובר רב דמן התורה מין במינו לא בטל, דלא כמו שכתב הריטב"א דרב כרבנן ס"ל.

שם בד"ה כדי להוציא ממון שורה ו', נאמר: מחוקת איש ע"י איסור דרבנן, צ"ל: מחוקת איש שהוא מוחזק ע"י איסור דרבנן.

שם בסוף הטור, שורה ג' מלמטה נאמר: ע"י שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קע"ב כתב כן, יש להוסיף: בעושה בבית עכו"ם קונה בשבח כלי, והוי כעושה מלאכה בשל עכו"ם, עיי"ש בסוף התשובה.

עמוד פ"ו [טור א'] בד"ה ולא בעינן דנפק, שורה ד', נאמר לפי הטעם שתביא, יש להוסיף: דכח הפרי נותן טעם חזק, והוי כיון גמור.

שם שורה ה', אחרי התיבות "סובר הש"ך" יש להוסיף: בסיק י"ח.

עוד שם שורה ח' נאמר לא נזכר, צ"ל: לא נזכר שם.

שם [טור ב'], בד"ה ועיין בספר לבושי שרד, שורה ד', נאמר: ועיין ה"ג, צ"ל: ועיין הגהות, ולהלן בתיבות "דגם כאן חולק", צ"ל: דגם הוא חולק.

ושם שורה י' נאמר: ג' וחצי משמע, צריך לומר: ג' וחצי אין כאן יין, משמע...

שם חסר סימן קכ"ד ונעתק בכאן וכך צ"ל: בנקודות הכסף כתב, דמשמע מת' ר"ש דמחלל שבת אוסר יין במגע. נ"ב — וכן מפורש בהלכות גדולות הלכות שחיטה, ובדרכות סימן קכ"ד סק"ב האריך בזה גם אם מחלל ש"ק באיסור דרבנן גם כן עושה יין נסך במגעו. — ועיין תשו' מהרי"ץ יו"ד סימן ל"ח שכתב דאין להחמיר כל כך, שהביא דברי ח"ס יו"ד ק"כ שכ' דרק משום קנסא עשאוהו למחלל שבת כגוי, על כן אין להחמיר כל כך.

שם בסימן קכ"ט בד"ה ישראל ועכו"ם בסוף הקטע נאמר: לפיכך היין אסור, יש להוסיף: דהגוי לא ירא ליגע ביו, יען דידוע דישאל לא יבוא בשבת. **עמוד פ"ז** [טור א'], בשורה הא' רוב"ק, הכונה: רוצה בקיומו.

שם בד"ה וכן לקמן, צריך להיות: כתב הרמב"ם, סתם איסור מציגת כוס לאשתו נדה, ולא כתב היתר על ידי שינוי יען שלא הותר רק לגדול.

שם באותו קטע שורה ד' נאמר: לאדם חשוב, צ"ל: לאדם גדול.

שם [טור ב'], שורה ראשונה נאמר: בדרבנן אפילו, צ"ל בדרבנן בכתם אפילו, ואחרי השורה השניה יש להוסיף: ועיין משנ"א שם דבע"ז כיון שמצאו להם דמות יונה שעובדין אותה לא מצינו חילוק להקל או להחמיר.

עמוד פ"ח [טור ב'], שורה י"ג, נאמר: דאיתא בגמרא, צ"ל: מה דאיתא בגמרא.

ושם שורה ט"ו כתוב הרמ"ה, וצ"ל: הרא"ה. **ושם** שורה ט"ז, מתיבות ואפשר דגם וכו' נמחק. **שם** בד"ה אבל לערוך, שורה ט', כתוב: בדברי רש"י, צ"ל כדברי רש"י.

ושם באותו קטע שורה י"א, כתוב: שיושב ל"ה, צ"ל: שיושב על המטה ל"ה.

עמוד פ"ט [טור א'] בד"ה ותמוה, שורה ד', כתוב: שלא תטרף, צ"ל: שלא תטרף, דעתר.

שם [טור ב'] בד"ה ויש להזהירם, שורה ד', כתוב: למרן, צ"ל: למורי.

עמוד צ' [טור א'] שורה י"ד, כתוב: והביא שם דרך, צ"ל: והביא שם מתשו' חקרי לב — וכ"כ בעצי לבונה דרך...

שם [טור ב'] בד"ה כחדל, שורה ב', כתוב: והובא בב"י, צריך להוסיף: ולמה הביא הדיו מהאגור.

בעמוד צ"א [טור א'] שורה ד', כתוב: להריבוי, צ"ל מונע לה ריבוי.

שם בד"ה בשעת וסתה, כתוב בס' דברי ריבוב בשערים, צריך להוסיף: שנכתב לפני כמה מאות שנה, ונדפס בשנת תרס"ב.

בעמוד צ"א שם בד"ה בשעת וסתה בשורה האחרונה ריבוב הג"ל להוסיף: (פסקא חדשה)

שם, בש"ך ס"ק ז' — עיין בעצי עדן להגה"ק מקאמארגא ריש ברכות כ' מה שתמה הגאון בד"מ על הש"ך, וכו' — ובאמת לכנינו לא נמצא בדג"מ זה רק בהגת רעק"א ושאר אחרונים — ועיי"ב מש"כ הוא ליישב דברי ש"ך עיי"ש.

(עוד פסקא חדשה)

שם בש"ך סק"ג כתוב ולפי"ז — לכאורה הלא היא היא, מה נ"מ בין זמן הנץ בשחרית ובין זמן ביהש"מ"ש ולמה צריך לאשמעינו — אבל י"ל דבהנץ הספק הוא רק לה ולא לכל העולם — אבל ביהש"מ"ש הספק הוא לכל העולם, וגם הוא זמן ארוך על כן צריך להשמיענו ולפי"ז, היינו כיון שהוא ס' דרבנן שייך גם בזה, ועי' טהרת ישראל ס"ק פ"ט.

שם בש"ך ס"ק ט"ו כתוב א"כ בהנץ — צ"ל: בקודם הנץ — ושם אח"כ כתוב וכל היום, צ"ל שלפניו — ס"ק ט"ז כתוב מסוף הנץ צ"ל מקודם הנץ.

בעמוד צ"ב חסר ברמ"א ס"ב — ואשה שמשנית וסתה להקדים ב' א"ג ימים א"ל לאחר צריך לפרוש ב' או ג'. נ"ב — בדרכ"ת ס"ק כ' הביא מת' אב"צ יו"ד סי' ע"ג שכתב באשה שרגילה לראות מיום ט"ז עד כ"ח בלי קביעות זמן קשה

להחמיר להמוני עם רק לבעל נפש ראוי להחמיר, — ובלקט יושר יו"ד הביא דבמשנית וסתה ליום לי"א או ליום ל"ב או ליום ל"ג מצוה לפרוש כל אותו הימים, אמנם אם מורגלת לפעמים בשמונה ימים או יותר אז אמר התה"ד שאין להחמיר כל כך, ויש לדמות לאשה שאין לה וסת.

שם [טור א'] בד"ה מ"מ אסור, שורה ד', כתוב: וא"כ לדין מותר, צ"ל: וא"כ לדין דמבואר בשו"ע דאין צריך לשואלה אם טהורה — מותר.

בעמוד צ"ד [טור א'] שורה אחרונה, כתוב: שהקשה על זה מכתובות כ"ב, צריך להוסיף: שהרי אמרה מתחלה בפני כל מקודשת אני ואפילו הכי נאמנת אחר כך באמתלא.

בעמוד צ"ד [טור ב'] בד"ה שנתנה אמתלא שורה אחרונה, דבר חדש מהב"מ, חסר — ועי' בשו"ת אוהל אברהם סימן כ"ט בבעל שאומר שהוא עשה הכתם על חלוק אשתו ונותן אמתלא למה עשה כן, יען שאשתו היתה מבקשת תפקידה עונת הטיילין, ומחמת חולשת גופו מצץ דם מבין השינויים ועשה בה הכתם — אבל כעת שנוסע דרך רחוקה מגלה לה האמת והאשה לבה נוקפה באמתלא זאת, וחוכך בזה להחמיר כשהאשה לבה נוקפה עיי"ש.

בעמוד צ"ה [טור א'] שורה ב', כתוב: שום אונס, צ"ל: שוב אונס.

שם בד"ה נשאלתי, שורה ו', כתוב: שבקשה, צ"ל: שרצתה.

שם בד"ה אשה שאינה רואה, שורה ג' מלמטה, אחרי תיבות דלאו דוקא — צריך להיות: אם כי שכל האחרונים וכו'.

שם [טור ב'] בד"ה בס' בית שלמה וכו' בשורה ד', תיבת "שום" נמחק, וצר"ל שלא יעשו בדיקות של האמונת שמואל.

בעמוד צ"ו [טור ב'] שורה כ' עיין כאן — חסר תיבות "דרכי תשובה".

שם אחרי השורה האחרונה להוסיף: הלבוש ס"ח כ' אשה שרואה דם מחמ"ת ונתברר שבא מן המקור ורוצה להתרפאות קודם שתתחזק וכו' ופלא

אינו יכול לראות [היינו את הטיפה הקטנה] וגם אני כשאין לי בריל צלול איני יכול לראות — נראה שהיה רגיל לראות על ידי בריל טוב.

שם חסר בטו"ז סק"ג פירוש אותו שאבדה נ"ב — ודברי טו"ז צ"ע, ובפרי דיעה כ' דדבריו תמוהין, וכ' דט"ס יש שם — ומצאתי בקנ"ס דף מ"ז שכ' דביו"ד שלו הגי' כאותו שאובדה וכתב שם פירוש לזה.

שם טור ב', בסוף ד"ה ומצאתי, יש להוסיף: יען שנקב כזה יש בטבע בהמקור, על כן אין שום חשש פתיחה בדבר דק כזה. — וכן ראיתי בציוור מה שעושין הרופאים שיש נקב רחב כזה על כן אין שום חשש מה שהרופא נותן רפואה להמקור בנאדיל דקה שיש בה סמי רפואה, יען שאין כאן שום פתיחת המקור דהנקב בטבע רחב מהנאדיל.

בעמוד ק' [טור א'] שורה ח' מלמטה, כתוב: יעשה, צ"ל: עשה.

שם [טור ב'], בהקטע בשו"ת מהרש"ם [הוא המובא לעיל בד"ה ואם מעכין].

בעמוד ק"ב, טור ב', בד"ה אכילת דברים חמים, כתוב: ובמאירי כתב, צ"ל: ובמאירי דף ס"ג כתב.

שם בשורה אחרונה כתוב: לדברים אלו בג"פ, צריך להוסיף: ואינו וסת אלא בצירוף זמן, ומה שכתוב אחר כך, מיותר.

בעמוד ק"ג [טור א'], בד"ה שוים, שורה ה', כתוב: בס, צ"ל בשם פר"ד.

בעמוד ק"ד טור א', בד"ה וזה דבר חדש, יש להוסיף אחרי: אין לנו אלא מה שגזרו חכז"ל — דפחות מכגריס ועוד טהור.

שם בד"ה ועיין לעיל, שורה א', כתוב בשם לבנון גטע, יש להוסיף: סק"ו, דאפילו בנות מלכים שבגדיהן וגופן נקיים — כתמן טמא בפחות מכגריס.

שם טור ב', שורה ו', כתוב: דלא שכיח כנה, צ"ל: דלא שכיח דם כנה.

שלא נמצא כן בשום מקום — דמיירי שנתברר שבא מהמקור — והבי"ח כ' דקודם שתתחזק בג"פ כגון דלא ראתה רק פ"א או ב"פ מחמ"ת אין ס' שתוכל לסמוך על הרפואה ולשמש אח"כ פ"ג, שהרי גם בלא רפואה התירו לו פעם ג' עי"ש, א"כ מיירי ודאי שלא נתברר שבא מהמקור על כן סמכינן אהרופא אבל אם נתברר שבא מהמקור אסורה באמת ולמה סמכינן אהרופא — ונראה דהלבוש רצה לתרץ הקושיא שהקשו למה תעשה הרפואה דבלא"ה מותרת לשמש עוד פעם הג' על כן מתרץ דנתברר שבא מהמקור — אבל צ"ע האין נתברר ולמה מותרת ע"י הרפואה — ונראה דכונת הלבוש כמו שכתב במי נדה להגמיהרש"ק בק"א מהדו"ת סי' קפ"ו דף נ"א דמהני בדיקת שפופרת לאחר ב"פ עי"ש וכן בת' שערי דעה ח"א סי' ס"א בתשובה להגאון צמח צדק הובא בפתחא זוטא סי' פ"ו סק"ו שתוכל לעשות בדיקת אמונת שמואל לאחר ב"פ — וזה כונת הלבוש שנתברר שבא מהמקור ע"י בדיקת שפופרת ואסורה לשמש בפעם ג' אבל יען שלא נתחזקה ג"פ לראות מחמ"ת על כן מהני מה שהרופא מרפא אותה אבל בהחזקה לראות מחמ"ת ג"פ חמיר מראתה רק ב"פ ובדקה בשפופרת ולא סמכינן ארופא א"כ יש ראיה מלבוש להני אחרונים דתוכל לעשות בדיקת שפופרת גם בפעם ב' שראתה ב"פ ועי' שו"מ מהדורא ג' חלק א' סימן שע"ט שהשואל פסק לעשות בדיקת כיס כמ"ש בת' אמונת שמואל והוא תמה לעשות כן לאחר ב"פ שרק אחר ג"פ יש לעשות כן אבל יען שכבר עשו כן מה שעשו עשו — ונראה דאם תמצא מצדדין מותרת לשמש אפי' תמצא אח"כ מחמ"ת — וחי' שלא ראיתי מי שהביא את דברי הלבוש שסיעתא לדברי אחרונים להתיר לאחר ב"פ.

בעמוד צ"ז [טור ב'] בד"ה הבעל וכו' בשורה ט', כתוב: אם הבתולים, צ"ל: עם הבתולים.

בעמוד צ"ח בד"ה ועי' סד"ט, שורה י"א, כתוב: בייש, הכונה לתשובות בית שלמה.

בעמוד צ"ט [טור א'] שורה ד', אחר בלי פקפוק, יש להוסיף: ומצאתי בלקט יושר על יו"ד דף סב כתב ומי שאין לו ראיה זכה וצלולה ביותר

שם אחר ד"ה ושיוצא כעת — יש להוסיף: ודבר חידוש ראיתי בלקוטי חב"ח ח"ד דף ה' העתיק מחת"ס על מס' נדה דף נ"ח ודברי מע"צ וצייר שם ציור גדול יותר מג' צענטי — ונראה טעות הדפוס, כיון שאזיל בשיעור של המעיל צדקה, ובמעיל צדקה נדפס שיעור כגריס קטן הרבה ממה שנדפס בלק"ח — ונתפשט להורות לשיעור 2 צענטי כשיעור שנדפס בלח"ש, והסכים לזה הגה"ק מקאמארנא במשניות מס' נדה פ"ח מ"א, דשיעור כגריס הוא כשיעור זעקסעריל של כסף המצוי היום כמש"כ ר' שלמה גאנצפריעד — הוא השיעור שבלח"ש.

בעמוד ק"ה טור ב', בד"ה לפיכך תלבש, יש להוסיף: באמת צ"ע במלבושים כעת שיש לה חלוק ומכנסים ובגדים וחלוקה נקיים רק מכנסיים שיש בהם גומי, ואי אפשר שיבוא שם בפנים במכנסיים מדם התרנגולת שעוסקת בה, וכל בגדיה נקיים רק בצד הפנימי של מכנסיים יש כתם האיך יש לתלות בדם התרנגולת.

שם בד"ה מצאה כתם, ב' שורות לפני הסוף כתוב: עיין חמודות וכו' עד הקו מיותר.

בעמוד ק"ו טור ב', שורה ב', כתוב: ואצל זה, צ"ל: ואצל זה.

שם בד"ה אבל אדום, שורה ב' לפני הסוף כתוב: אין נפק"מ, צ"ל: הוא גם כן ממי תלתן אפילו שאינו דומה.

בעמוד ק"ז טור א', שורה ה', כתוב: להביא, צ"ל: מביאין.

שם בד"ה בדקה, שורה ב' לפני הסוף כתוב: טמא, יש להוסיף: גם בפחות מחדל.

בעמוד ק"ז אחר הקטע הראשון יש להוסיף: סל"ו אפילו הניחתו שמור בתיבה ומצאה עליו דם [אינה] טמאה [אלא] אם יש בו כגריס ועוד — כבר עמדו על זה מה הוסיף רמ"א בשני תיבות — אינה — אלא — עיין במחהש"ק — וערוך השלחן מה שכתבו בזה — ואפשר לומר דהיה קשה לרמ"א לישנא דאפילו הניחתו שמור בתיבתה,

דלשון זה איתא ברשב"א בתוה"ב הקצר, והרשב"א סיים דאפילו הכי טהורה, אם כן נראה דהניחה בקופסא הי' סברא לסייע לאיסור כיון דבקופסא לא קיבל העד כתם — אבל המחבר דסיים טמאה, אם כן מה לשון אפילו שייך בזה, דאדרבה זה הוא הגורם טומאה — על כן הוסיף רמ"א אינה טמאה אלא — אם כן קולא אשמעינן דאפילו שהעד שמור בתיבה אינה טמאה אלא בכגריס ועוד כנלע"ד.

שם בדרכ"ת ס"ק קס"ה הביא מת' דברי נחמיה מה שמצוי בנשים שמוצאות על העד מראה אודם משהו ואומרת שלא בדקה כשנטלה העד לבדוק עצמה עד כדי להכיר משהו, ויוכל להיות לפי דעתה שהיה משהו מראה אודם מקודם עיי"ש שפלפל עם הגאון ר' אייזיק שכ' דבאשה טהורה שנמצא אודם משהו ולא בדקה העד מקודם היטב יש לטהר — רק בתוך ז' נקיים בג"י ראשונים יש להחמיר — ולאחר ג"י ראשונים אם מצאה מראה אודם משהו ואחר כך בדקה עצמה עוד פעם ומצאה העד נקי לגמרי יש להקל עיי"ש ותראה שכן הוא דעתו — ובאמת נראה שדעתו שגם בג"י ראשונים יש להקל אם בדקה אחר כך ומצאה העד נקי לגמרי — רק בבדיקת הפסק טהרה יש להחמיר — וכן בבדיקת יום ז' צע"ג עיי"ש בסימן ט"ז — ובסימן ט"ז תשובת הגאון דברי נחמיה — פלפל על הגאון ר' אייזיק השואל, אבל לא נזכר שם שיחלוק עליו בפירוש מה שכתב להקל באשה טהורה בכה"ג שלא בדקה היטב העד מקודם ומצאה בבדיקה אודם כלשהו, וכן גם במה שמקיל בבדיקת ז"ג לאחר ג"י בכהאי גוונא אם בדקה אחר כך ומצאה העד נקי לגמרי עיי"ש — גם מתשרי זית רענן ח"א סימן א' שהובא בדרכ"ת ס"ק קס"ד בטיפות קטנות שמצאה על העד שנראין רק בעיון היטב כתב דהיה כעד שחזקתו מלוכלך, וכל זמן שנוכל לתלות שהיו מקודם הוי כעד שאינו בדוק — על כן יש לעיין הרבה כשבאה שאלה כזו לפני המורה הן באשה טהורה הן בז"ג לאחר ג"י ראשונים כשבדקה אחר כך ומצאה נקי לגמרי — וצע"ג, ובאמת עד כעת מ"ד לספירת עומר שנת תשס"ז יותר משלשים שנה שאני מורה הוראה תליית לא הקלתי בזה, אדרבא החמירתי בזה — אבל כעת אני רואה שאם יש עוד איזה סיבה

אפשר שיש להקל, ובדברי נחמיה שם — דף מ"ד כ' דלא מצא מפורש אם היא מחויבת ממש בדיקת העד קודם שמכנסת לאר"מ — רק מדברי מגיד משנה פ"ד הל' א"ב ה"ח משמע לכאורה כן דהרמב"ם שם ה"טו כ' דהעדים צריך שיהא של פשתן... ולבנים יש בכלל זה חיוב לבדוק אותם ממש, וסיים וצ"ע, ועי' ס' כינויי נדרים להגאון רש"ק ח"ב בשירי שריים דף מ"א בשאלה באשה בימי עיבורה שמה בגד באר"מ לשאוב הוזהמא, ופעם אחת נתנה עד בדוק לא בעומק אך מעט ונשאר מהעד בחוץ ואחר כך נפל העד על הארץ במקום לח כעין רוק מהפה וראתה בו כתם עגול פחות מכגריס ועוד חוץ מהמקום שהיה בפנים — וכ' שאשה זו טהורה יען דבקרקע שכיח פרעושים ולכלוך משריית בשר וכדומה ועוד — וכ' אחר כך אינה השם לידי לטהר מכח ד"ל דלא בדקה יפה יפה מש"ס ביצה דף ז' דרב מרי בדק בעיו"ט קינה של תרנגולים ולא מצא בה ביצה ולמחר השכים ומצא בה ביצה מותרת — והלא בדק מעיו"ט — אימר לא בדק יפה יפה — אם כן מוכח אף דבדק אין ראייה אף דהוה ביצה דהוי דבר גדול ונרגש יותר, ומכל שכן בטיפה קטנה דיש לומר דלא בדקה שפיר — אם כן יש ראייה לשאלתנו בטפה קטנה על העד, דיש לטהר אפילו ה' הבדיקה כדי לידע בז"נ — ונלענ"ד ראייה לזה דיש לומר שהיה מקודם על העד בנקודה קטנה מפסחים דף ז' לענין אם אולינן בתר בתרא, רב פפא אמר כגון דאשתכח בגומא לא אולינן בתר בתרא דיש לומר שהיה שם מכבר רק שהיו המעות מעשר בגומא ולא ראה על כן לא אולינן בתר בתרא עיי"ש, אם כן בגדון דידן לא אולינן בתר בתרא היינו הקורט שהוא בתרא יען שהיא קטנה דמי לגומא, על כן אמרינן שהיה מקודם ולא ראתה כשבדקה — וכן בתוס' שם דבגמרא דשוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום על כן אמרינן הני אחרינא נינהו, והקשו גבי שרץ שנמצא במבוי אין חזקתו מתכבד אלא על ידי בדיקה — ותירצו דשרץ שהוא בכעושה אין חזקתו כל כך מתכבד יען שקטן הוא כמו במעות שהוא גדול — מתכבד. — הרי דגם בדבר גדול קצת אמרינן אין מתכבד — כל שכן אודם כל שהוא לא נמצא אפילו על ידי בדיקה ויש לתלות שהיה מקודם.

שם בחכמ"א כלל קי"ז סעיף י"ז כתב: ונ"ל דהוא הדין אם נטמאת מחמת איזו נקודה קטנה אדומה ושחורה דגם זה יותר מסתבר שלא נפתח המקור — סובר החכמ"א שם דגם בג"י ראשונים תולין בכל דבר שתולין בכתם — על כל פנים סובר דמטמאין בזה כשאין מקום לתלות — ושם בכלל קי"א אות ז' מטהר גם בקרטין אדומים כנקודה קטנה שחור או אדום דק שבדקין, ויכול להיות שבא מעלמא שהיה נדבק על השערות או על בגדיה ויש ס"ס שמא מעלמא, ואת"ל מן המקור שמא אין נימוח עיי"ש בבית אדם שכ' ד"ל שבאים מצדדים מפיות הגידין אשר שם כמ"ש כ' בת' עבוה"ק שרופאים אומרים שטיפין קטנים הם מצדדים — רק אם יש טיפת דם תחת הקורט אינו סומך על זה שהרי יש דם לפנינו, אבל קרטין הנלקטים מן העד ואין רואים שום לכלוך על העד יש להקל עיי"ש באורך בפרט אם הקרטין הם שחורים, וכ' שם שהנשים שוחקות מן הצנועות שמראין קרטין אלו למו"צ בפרט קרטין שחורים שהם רק עפרורית הנדבקים בשערות ובבגדים שמצוי הדבר שבא מעלמא.

בעמוד ק"ט טור א', בד"ה ומה נפ"מ שורה שלאחרי' המתחילה שחולק — צר"ל, שחילק [בס"ק ב' וס"ק ח'] דבתולה הטמאה משום כתם מותר לטבול במקוה דהוי תלוש וקבעו ולבסוף חקקו, אבל הטמאה משום נדה לא מהני טבילה בקבעו ולבסוף חקקו וכו'.

בעמוד ק"ט טור א', שורה ב' לפני הסוף, כתוב: בב"י צ"ל: בב"ח.

בעמוד ק"י טור ב', בד"ה והנה, שורה י"ב, אחר בקירוב בשר יש להוסיף: בימי ליבונה.

בעמוד קי"א טור ב', שורה ג', יש להוסיף בסוף: כנלענ"ד.

שם בד"ה וכן חתן, בסוף הקטע יש להוסיף: כיון דלא מצאתי בפוסקים שיחלוקו על הלבוש דגם בכתם יש להחמיר.

שם בד"ה והנה אם אירע בכלה, צריך לומר: בכלה שניסת, ובסוף הקטע צ"ל כנלענ"ד.

בעמוד קי"ב טור ב', בד"ה הכונס, בסוף אחרי עיין פיר"ח חגיגה שם, צ"ל: שכתב שבעת לידה לא היתה יכולה לילד שאמרו כי היא בתולה וקרעו לה הנשים בדינר של זהב את הבתולין וילדה ומצאתי בירושלמי כתובות פ"א ה"ג תני כן מעשה שעיברה ובתוליה קיימין, פירש קרבן העדה דמביאת קטן נתעברה ולא היה בו כח להשיר בתוליה, הרי דכבר היה מעשה כזה בירושלים, ויותר מזה שנתעברה על ידי ביאת קטן שקשה לומר שהיה בקי בהטית.

בעמוד קי"ד טור ב', שורה ד', כתוב: אהע"ז סי' רמ"ג, צ"ל: אה"ע ח"א סי' קמ"ג.

בעמוד קט"ו טור א', בד"ה יוצא דופן, בשורה ג' תיבת "גם" מיותרת.

בעמוד קט"ז בתחילת הקטע השלישי כתוב: שם ברמ"ד, צ"ל: שם ברמ"א.

שם בסוף ד"ה דמותר כתוב: ואין להקל, צ"ל: ויש להחמיר.

שם שורה אחרונה בטור א' כתוב: לקורות ולומר, צ"ל: לסולמות צ"ע גם לומר.

שם טור ב', בסוף ד"ה כגון יש להוסיף: ששירה ומלאוהו.

שם אחר ד"ה לא ישב במטה, יש להוסיף: ואפשר שהכונה בלקט יושר בית הכסא שאינו קבוע, אבל בית הכסא שקבוע בקרקע כעין בנין לא החמיר.

שם בסוף הקטע האחרון, כתוב: ונ"ל להקל, י"ל: ד"מיוחד" הכונה שבכל עת משתמש רק בה.

בעמוד קי"ז טור א', בד"ה על ספסל בסוף הקטע כתוב: חמיר דהוי כנגיעה, צ"ל: חמיר ממה שכ' הנקוה"כ דהוי כנגיעה.

שם אחר ד"ה צ"ע יש להוסיף: אבל למעשה אין להתיר כמש"כ בלחם ושמלה סק"כ דפשוט דאסור לשמוע קול זמר של אשתו נדה, והובא בדרכ"ת ס"ק ל"ה.

שם טור ב', בד"ה לא יסתכל, שורה ד' כתוב: מוזהרת מה, צ"ל: מוזהרת מכל מה.

שם באותו הקטע, שורה ח', אחר מ"ש ובש"ך שם, י"ל: דהאיש אינו כורך את האשה בשעת קבורה, אבל האשה כורכת את האיש ולא שייך באשה הרותר כל כך, והוא ממסכת שמחות פייב.

בעמוד קי"ח טור א', בד"ה אבל, שורה ג', כתוב: ושתי איהו, צ"ל: ושתי איהו.

בעמוד קי"ט טור ב', שורה ט' מלמעלה, כתוב: והולד ממזר רק אינו של הבעל, צ"ל: והולד ממזר, אבל על ידי ניתנת זרע בכלי אינו ממזר רק אינו של הבעל.

בעמוד ק"כ טור א', בד"ה ורגליו שורה ז', כתוב: רגליו מ"מ, צ"ל: רגליו לאיסור מ"מ.

שם טור ב', שורה ט"ז, כתוב: פרעך, צ"ל: פרענק.

שם בד"ה אך זאת, בשורה ג' יש להוסיף אחר תיבת המובחר — רק מדינא כמבואר סעיף א' בס"ט מובא בדרכ"ת ס"ק י"ב.

בעמוד קכ"א טור א', בד"ה ראתה בסוף אצבעות, להוסיף: היינו קרוב 8 צנטי.

שם קכ"ב טור א', בד"ה דהלא נודע שורה שלפני סוף הקטע אחרי המלה בתה"ד, למחוק המלה גם.

שם טור ב', שורה י"ד אחרי תיבות טעות הוא], להוסיף: ובעזוז חיל שם יש כמה ט"ס ואין ליקח מדבריו כלל.

שם בד"ה הביא, שורה ט', אחרי שמוכר בחסליא להוסיף: מהדו"ק יו"ד סי' ס"ב.

בעמוד קכ"ג טור ב', שורה י"ד אחרי המלה אלא להוסיף המלה תבדוק.

בעמוד קכ"ה טור א', שורה ט', כתוב: קמ"ה במקום, צ"ל: קמ"ה כתב.

בעמוד קכ"ז סי' קצ"ו טור ב', בד"ה אינה מתחלת שורה לפני סוף הקטע במקום אלא צ"ל דלא.

שם בד"ה ולענ"ד שורה ד' במקום: די"ל פקפק
צ"ל: אני סקפקתי.

בעמוד קכ"ז טור ב', בד"ה והכלות, כתוב:
והובא ביו"ד, צ"ל: ביד שאול. הכונה לספר יוסף דעת.

שם בסוף ד"ה בלבוש, י"ל: כדי שלא יתבטל
השידוך.

בעמוד קכ"ח בדרכ"ת סק"ה הביא באשה
יולדת ששהתה כמה שבועות אחר לידתה וספרה ז"ג
ובכלות ז"ג לא בא בעלה ונמשך זמן מה שלא בא ובא
אח"כ והאשה לא דקדקה על עצמה אחר ז"ג לבדוק
עצמה בכל יום וחקר אם בעינן ז"ג סמוך לטבילה
והעלה דהיכא שלא הי' זמן וסתה בינתיים שהי' מניקת
ומסולקת דמים לא בעינן ז"ג סמוך לטבילה ומותרת
לטבול — ועוד יותר מזה דאף אם אירע לה וסת
באמצע כל דחל אחר ז"ג ולא בדקה בו ולא ראתה
מותרת לטבול בכל עת ע"כ דברי מי נדה — ותמה
הדרכ"ת שלא הרגיש הגרש"ק בדברי הב"ח בסימן
קפ"ד שכ' כל שלא בדקה עצמה מיד תוך שיעור
וסת אף שבדקה עצמה אח"כ ומצאה טהורה לא מהני
וא"כ בנידון המי נדה שלא בדקה עצמה בוסתה גם
עתה קודם הטבילה לא מהני להב"ח הו"ל להעיר
הגרש"ק מהב"ח.

ובאמת אין כאן תמי' על המי נדה — אדרבה
תמי' על הגאון מנח"א [שוהו מהגהותיו] שהקשה מהב"ח
בסימן קפ"ד דכל שלא בדקה עצמה בשעת וסתה
ומצאה טהורה לא מהני וטמאה דאורח בזמנו בא —
וא"כ בדין המ"נ ג"כ לא מהני אפילו תבדוק כעת
להב"ח הנ"ל — ופלא שאין ענין דברי הב"ח לכאן
לנדון המי נדה הב"ח מדבר בסתם אשה שחוששת
לוסתה ולא בדקה — אבל כאן המי נדה מדבר ביולדת
שמנתה ז"ג ולא בא בעלה ועבר זמן וסתה שמקודם
עיבורה מה דמיון להב"ח — הא מבואר בסימן קפ"ט
סעיף ל"ג בלי חולק דמינקת כל כד"ח אינה קובעת
וסת דדמים מסולקים מהן רק אם תראה חוששת
לראייתה אבל בלא ראי' אין שום חשש וסת ואין זה
שום ענין לדברי הב"ח.

בעמוד קל' טור א', שורה ב' מלמעלה, אחר
וצ"ע, י"ל: אבל נראה דלקולא ודאי לא מצטרפי

שערות אלה, דרוב שער המזוטר בשו"ע הכונה רק
לרוב באשה — שער בית השחי — בית הסתרים —
ומה שכתב בפרישה ונסתפק אם בעינן רוב שער
שבכל הגוף הכונה של כל הגוף היינו כל מקום כינוס
שער — ראשה — בית השחי — בית הסתרים —
אבל לא של יד ורגל, אבל למעשה אם יארע באשה
שיש בידה או רגלה שערות גדולות שנקשרו בודאי
ראוי לחוש לזה לחומרא כנלענ"ד.

שם בד"ה ומאחר, שורה ז' כתוב: סק"ג, צ"ל:
סק"ג שכתב כן.

שם טור ב', שורה ב', כתוב אבל א"א, צ"ל:
אבל אי אפשר לה כעת לילך לטבילה ואחר כך יהיה
ליל שבת.

בעמוד קל"ב טור א', שורה י"ב, כתוב: אבל
בלא תשמיש כיון דמורינן לה לטבול והיה צריך
לומר: אבל בלא תשמיש אם מורינן לה לטבול שנית
והיה...

שם בד"ה ובשנת, שורה ח', כתוב: ושמש
ובא עליה, צ"ל: ולאחר תשמיש.

שם בד"ה נתנה שיערה, שורה ו', אחר במתניתין
צריך להוסיף: פ"ח, מ"ה.

שם ב' שורות לפני סוף הטור, כתוב א"צ לבוא,
צ"ל: א"צ המים לבוא.

שם טור ב', בד"ה אבל, שורה ב', כתוב: אחר
דאין בקיאת כעת בדין זה יש להוסיף: איזה נקרא
קריצה ואסור, ואיזה נקרא סתימה דשרי.

בעמוד קל"ג טור ב', שורה ו', כתוב: ובברכת
יוסף, צ"ל: ובבית יוסף.

שם שורה י"א, כתוב: וכל, צ"ל: יוכל.

בעמוד קל"ד טור א', בד"ה שלא יפגע, שורה
ב', כתוב: מותר, צ"ל: מותרת.

שם טור ב', בד"ה בס' חמודי דניאל, שורה ג',
כתוב: להחמירים, שהטבילה צריך כוונה, צ"ל:
להחמירים שהטבילה צריכה כוונה.

בעמוד קל"ו טור ב', שורה ז', כתוב: גדולם,
צ"ל: ארוכות.

משנת

השמטות ותיקונים

יעקב

רמה

שם בד"ה בשם, שורה ב' לפני הסוף, כתוב:
וס"ט, והוא מיותר.

שם בד"ה ולסרוק, שורה ג', כתוב: בעיוט"ש,
צ"ל: בערב יו"ט אחרון.

בעמוד קל"ז טור א', בד"ה והנה, שורה ג',
אחרי באחורי הגוף, צ"ל: לא מהני המשמוש.

בעמוד קל"ח טור א', בד"ה במוצ"ש, שורה
ב', כתוב: בלקט יושר, צריך להוסיף: דף 23.

שם בסוף ד"ה הנ"ל יש להוסיף: ואם תאמר
דנאסרה משום דלא מחלקינן בין אתי מיא לבין לא
אתי מיא, חומרא דאית בה קולא היא, דאם כן
מרחיקין חפיפה מטבילה, ע"כ.

בעמוד קל"ט טור א', שורה ב', כתוב: עד
שאיין בה כעת מ' סאה, כלומר, בעודה במקוה.

שם בד"ה אבל, שורה ו', כתוב: חדש דהיינו,
צ"ל: חדש דאיתא ברמב"ם שם דהיינו...

שם בד"ה והמדייק, שורה ד' מלמטה, אחר תיבת
טהורה יש להוסיף: שהמשנ"א יסבור דהמתכסה
במקוה חסירה לא מהני לו מה שבא אחר כך מ' סאה.

בעמוד ק"מ טור א', בד"ה שיעור, שורה ב',
כתוב: רמ"ב, זהו ר"ת רבי מרדכי בענעט.

בעמוד קמ"ב טור ב', שורה ו', אחר נוהגין
כדברי הש"ך יש להוסיף: שצריך להיות החיבור
לעולם ולא להפסיק אחר החיבור, ולא ראיתי באחרונים
שיביאו דברי הד"ח שכתב דכן נוהגין.

ושם באותה שורה, אחר בח"ס י"ל: יו"ד סימן
רי"ב.

בעמוד קמ"ו סי' ר"מ טור א', בד"ה בפ"ת
סקי"א שורה שני' המתחילה והתפא"י להוסיף בתפא"י
שם העיר דבפרשת תולדות כתיב דיצחק אמר אשר
נתן אלקים לאברהם הזכיר שם אביו — אבל לפי
המעבר יבוק שהבאתי לעיל שהובא במנ"ח סי' רנ"ז
דבענין א' שמוכיר שם השי"ת ואביו או רבו לא
יאמר אדוני אבי כי נגד השי"ת אין לקרוא לשום
אדם אדון א"כ א"ש כאן דהזכיר שם אביו אברהם
בלי שם אדון יען דחוא נגד השי"ת.

בעמוד קמ"ח בד"ה לא, בשורה א', כתוב:
ולא, צ"ל: אלא.

בעמוד קמ"ט טור א', בד"ה ועיק, שורה ח',
כתוב: כולים, צ"ל: יכולים.

ושם בטור ב' גרסא סעיף א' בטעות אחר סעיף
ב', ומקומו בטור א' לפני סעיף ב'.

בעמוד ק"נ טור א', בד"ה לא יבטלו, שורה ו',
אחר ע"ש ויו"ט יש להוסיף: וצ"ע האיך נאמר על
שאר חכמים שלא נזכרו כלל אפילו על ער"ם ועיר"כ
להחמיר, נימא שהחמירו עוד יותר מר"ע.

שם טור ב', בד"ה אבל, שורה ה', אחר דשם
מיירי יש להוסיף: במה דיהבינן לה שתי סעודות
יתירות שתוכל ליתן לעניים.

בעמוד קנ"ב טור ב', בד"ה במעשה, שורה ד',
כתוב: דאפילו כל המחלה אין אנו רואין רק שהרופא
אומר דיש כאן מחלה, צריך לומר: דהיא שראו
שינוי בעיניו והרופא אומר שיש דלקת (אנצינדיק)
בעיניו...

בעמוד קנ"ג טור ב', שורה ב', כתוב: דוב,
צ"ל: רוב.

שם בסוף ד"ה ואינו, יש להוסיף: סובר דלא
כרמ"א בשם תה"ד אבל למעשה מורין כרמ"א.

בעמוד קנ"ד טור א', שורה ראשונה, כתוב:
טור ושוע' מלשון הרמב"ם, צ"ל: טוש"ע לכתוב רק
המל מברך אקב"ו, מלשון הרמב"ם, ולא כתבו "קודם
שימול".

בעמוד קנ"ה טור ב', שורה כ"א, כתוב:
אוצר הפוסקים סימן ד', יש להוסיף: סעיף ח' ס"ק ב'.

שם בד"ה וראיתי, שורה ד' אחר תיבת טורי"ל
יש להוסיף: בגולד מפניות.

בעמוד קנ"ז בד"ה מ', שורה ב', כתוב: באיות,
צ"ל: איות.

בעמוד קנ"ח טור ב', בסוף ד"ה הביא דברי
פמ"א, יש להוסיף: דלמאן דאמר דקני רבי' עד שיתן
על מנת שיצא בו לחירות — הכי נמי יפרש שיתן
לו על מנת שיצא בו חובת מסח — אם כן מבואר
דגם לשאר איות צורך הוה כמו שיצא בו לחירות.

בעמוד קנ"ט טור א', בד"ה אם לא הודיעהו.

כתוב: שנהג — ר"ל, צ"ל: שנתגייר.

בעמוד קנ"ט טור ב', בסוף הקטע הראשון.

יש להוסיף: ובאמת כתבו כמה פוסקים דלא כתוס' חולין הנ"ל, אלא אפילו מלו עצמן בגדלותן ומתו מכל מקום מותר להשלישי למול בגדלותו שנתחזק כחו — ואם כן לא שייך לכאורה האסתפקתא דלעיל — אך יש להסתפק בגוי שבא להתגייר עם בניו קטנים ומקודם על פי איזה סיבה מלו אותם ומתו, צ"ע אם מקבלים גרים אחיהם בלא מילה, אי נימא דימתניו שיגדלו שיוכלו למול עצמם, דאחיהם שמתו מלו עצמם בקטנותם — בפרט שכל גרות קטן מפוקפק. [אמר יהושע: עיין בספר תורת משה עה"ת להחת"ס ז"ל בפרשת בא בד"ה וכי יגור אתך גר וכו' שכתב בסוף דבריו בזה"ל: והי' לו בנים בגיותו וכו' ומתו מחמת מילה, ועכשיו נתגייר לגמרי והי' לו בנים בילדותו — והרי מתו מחמת מילה [כוונתו על הבנים הנ"ל שבגיותו] דערל כי האי גוונא בישראל אינו מעכב אביו מלאכול פסחו. הכא מעכב דמה שמתו אחיו בגיותו אינו מצטרף עם של עתה עכ"ל והרי נפשט אסתפקתא הנ"ל, ודו"ק].

בעמוד ק"ס בד"ה וממתינים, שורה ח', כתוב:

על כן, צ"ל: על כרחך.

שם טור ב', בד"ה וי"א, שורה ח', כתוב: לפניו

גיורת, צ"ל: לפניו ענין גיורת.

בעמוד קס"א טור ב', בד"ה אין מטבילין.

שורה ב', אחר תיבת דבלילה צ"ל: אם טבל...

בעמוד קס"ג טור א', בסוף הקטע הראשון

כתוב: אינו מפורש האב הוא ישראל או גוי, צ"ל: אינו מפורש חילוק בין אם האב הוא ישראל או גוי.

שם טור ב', שורה ז', כתוב: למחול, צ"ל:

למחות.

שם אחר ד"ה אם אשה, יש להוסיף: כי למה

לא כ' הרמב"ם לא דוחין אותם אחר שב"ד הדיוטות קבלו אותן — אלא כתב לא דוחין אותן אחר שטבלו מכל מקום — נראה דלא היה בפני ב"ד הדיוטות, ומה שכתב הרמב"ם והיו ב"ד הגדול חוששין להם

י"ל דלאו דוקא ב"ד הגדול מדלא אמר שבירושלים — אלא ב"ד ת"ח לא של הדיוטות כמו שכתב בהי"ז, נגד אלו קרויים כאן ב"ד גדול.

בעמוד קס"ד טור א', שורה ב', אחר תיבת

באו"מ יש להוסיף: כמבואר בברכ"י בשו"ב סי' קצ"ח ובדרכ"ת סי' קצ"ח ס"ק צ"א.

בעמוד קס"ז טור א' בד"ה אם, שורה י"ב,

אחר במעשה רוקח יש להוסיף: על הרמב"ם פ"ו מהלכות מזוזה, עיי"ש באורך.

בעמוד קס"ח טור ב', בסוף הקטע הראשון

אחר תיבת על, יש להוסיף: ובת' מהר"ם שיק יו"ד סימן רפ"ח כ' באורך לחלוק על הגר"א מכמה טעמים עיי"ש.

שם בד"ה לקבוע, שורה ב', כתוב סי"כ, צ"ל:

סימן י"ט.

שם באותו הדיבור, שורה י"א, כתוב: ס"ט,

צ"ל: סימן י"ט.

בעמוד קס"ט טור א', אחר הקטע הראשון יש

להוסיף: ומהר"ם שיק חיו"ד סימן רפ"ח באורך.

שם טור ב', בד"ה דנשרש, שורה ד', אחר תיבת

בש"ק יש להוסיף: והעלה להלכה.

בעמוד ק"ע טור א', בד"ה אם, בסוף שורה

ט"ו, אחר תיבות דבידי אדם י"ל: היינו ליתן עפר סביב האילן שיוכל לחיות מהעפר כדי לפטרו מערלה.

שם טור ב', בד"ה מותר, שורה ה', כתוב:

דמותר, צ"ל: דאסור.

בעמוד קע"א טור א', בד"ה ומותר (הראשון).

שורה י"ד, כתוב: משויפין, צ"ל: השויפין.

בעמוד קע"ג בטור א' הקטע המתחיל כ' ב"י

נמחק.

שם טור ב', שורה ב' מלמטה, אחר תיבת לברך

יש להוסיף: כמש"כ האחרונים דמברכין מצד רוב וסי"ס הוה כמו רוב.

בעמוד קע"ז טור א', בד"ה אומרים, שורה ד'

כתוב: בחכמ"א, צ"ל: אבל בחכמ"א.

שם טור ב', שורה ח', כתוב: או בעפר לכו"ע שרי, צ"ל: או בעפר דבר זה לכולי עלמא שרי.

בעמוד קע"ח טור ב', אחר ד"ה ובח"ס יש להוסיף: גם בספר סגולת משה לפרש דברי אוה"ק כ' ריש פ' חיי שמותר לכנות שם קודם שיסתום הגולל על פי דברי הגמרא מו"ק דף כ"ה ההוא יומא דבעי לממהליה נח נפשי דר' חנין אביו ואסיקו לי חנין על שמי' — אבל כנראה טעם הת"ש על פי הזה"ק עדיף.

בעמוד קע"ט בטור ב' נדפס כאן בטעות השיך לסימן שסח תחת הכותרת סימן שמח, והוא שיך לסימן שסח, ושם מקומו.

בעמוד קפ"א טור א', בד"ה מוציאין בשורה ה' אחר תיבות למנוע זה יש להוסיף: ויקברו מקודם את המת ממשפחה שלו שמת מקודם.

שם טור ב', בד"ה ויש, בשורה ג' מלמטה אחר תיבות או העשה יש להוסיף: אם ילין המת.

בעמוד קפ"ב טור ב', בד"ה פוק חזי, שורה ב', כתוב: הא, צ"ל: יהא.

שם שורה י"ג מלמעלה, כתוב: לאחי, צ"ל: לאחר.

בעמוד קפ"ג טור א', שורה ו', כתוב: שהניחו לרב אחד בן אצל אביו, צ"ל: שהניחו בן שהיה רב — וגם אביו היה רב — אצל אביו סמוך מאד.

שם סימן שס"ט טור ב', בד"ה הכהן מוזהר בסוף הקטע להוסיף: ועי' ס' שאול שאל למורי הגאון זצ"ל שהסכים לג"ט להתיר דזה לא מקרי גולל ודופק והביא דברי ריטב"א סוכה דף כ"ג דכל דבר שעושין על הקבר אין לו דין גולל כיון שאינו רואה פני המת.

שם בד"ה אסור ליכנס בסוף הקטע להוסיף: א"כ צריך להחמיר שלא יכנס כהן לבית שיש שם גוסס בידי אדם.

בעמוד קפ"ה טור א', בד"ה ואם, שורה ח', כתוב: נפסק, צ"ל: יופסק.

שם באותו דיבור שורה ט', כתוב: יום ג' בעת, צ"ל: ג' ימים מעת.

שם באו"ד, שורה י"ד אחר תיבת הקבורה צריך להוסיף: בא"י.

שם בד"ה נ"ב — במו"ק, שורה ז' — כתוב: שפ"ח, צ"ל: שפ"ה.

שם באותו דיבור בשורה י' אחר תיבת תתנחם יש להוסיף: רק אומרים המקום ינחם.

בעמוד קפ"ו טור א', בד"ה דבבית, שורה ו', כתוב: החבלה, צ"ל: החבילה.

בעמוד קפ"ז טור ב', בד"ה כל, שורה ו' מהסוף, כתוב: ביום הג', צ"ל: ביום א'.

שם באותו דיבור, שורה ב' מלמטה, כתוב: ב"י, צ"ל: ביו"ד.

בעמוד קפ"ח טור א' שורה ו', כתוב: דבר חידוש, צ"ל: דבר חדש.

שם שורה י"ג, כתוב: בצנעא לעשות, צ"ל: בצנעא יוכל לעשות.

שם בטור ב', הנדפס למטה על סעיף ד', מקומו אחר הדיבור הסמוך לו.

בעמוד קפ"ט טור א' בד"ה שתכפוהו, שורה ג' מהסוף, אחר תיבת להתיר יש להוסיף: להקל בתער באבילות ב'.

שם שורה לאחריה, כתוב: ועיין אוצר החיים, צ"ל: ועיין תשובות אוצר החיים.

בעמוד ק"צ טור ב' שורה ג' מלמטה, אחר תיבות ומנע הרה"ק הנ"ל י"ל: האח שידע ממיתת אביו שלא יאמר קדיש.

בעמוד קצ"ב טור א', שורה ג', כתוב: ח"ד, צ"ל: ח"ב.

שם באותו דיבור, שורה ז', אחר תיבת לקבור י"ל: הדם, דקרא קבור תקברנו קאי על גוף המת וספק אם רוב הדם יצא מחיים דאו אין צריך קבורה עי"ש עוד.

שם בד"ה עיין אמרי יושר, ראשונה, כתוב: וסי' נ"ה, צ"ל: סימן ק"ה.

שם באותו דיבור, שורה ט', כתוב ר"מ, צ"ל: ר"ס.

שם בריש ד"ה ובאמת, כתוב: דמחלק... קרוב לרחוק, צ"ל: דמחלק בין מקום קרוב לרחוק.

שם בסוף ד"ה הנ"ל, יש להוסיף: אם אין גה"ב הולך עם המת.

שם טור ב', בד"ה בשו"מ ק' סי' ק"ג א', צ"ל: שו"מ מהדו"ק סי' ק"ג באחד.

ושם להלן שורה ג', אחר תיבת הנפטר י"ל: אם יוכל תאב ליסע להמקום שמת אחיו ביום הששי

כדי שיוכל להפסיק האבילות עם אשת האח הנפטר, והאשה תהא נקראת גדול הבית.

בעמוד קצ"ג טור א', בד"ה נ"ב סי' שנ"ה, שורה ו', אחר תיבות לא נשמע י"ל: אצל בני ישראל הכשרים.

שם בד"ה בת' משיב דברים, שורה ב', אחרי תיבות בפעם א', יש להוסיף: וכן הורו למעשה יען שזה מנהג גוים לעשות כן.

שם בד"ה נ"ב בהקדמת וכו' בשורה האחרונה חסר תיבות: ושל שבת היא מקודש.

שם טור ב', שורה א', כתוב: שיקברו אותו, צ"ל: וצוה שיקברו אותו.

שם שורה ב', כתוב: הרה"ג, צ"ל: הרה"ק. **שם** בסוף ד"ה בצוואה, יש להוסיף: ולא נשמע משאר גדולים: יצדיקים שיצו כן.

בצוואה הנ"ל אות ט' כתב, למחר לחצוב לו מצבה על קברו, ולא יהיה כתוב בה רק נוסח זה מצבת קבורת משה בן יצחק הלוי ולא יותר, וחלילה לשנות — היינו שלא יכתבו שום תואר הרב וכדומה — וכן צוה הגאון ערך ש"י שיכתבו רק פה נטמן שלמה ליב — בלי שום תואר הרב או ר'.

שם אחר ד"ה מוציא דבה, יש להוסיף: אם אין צורך להודיע שיעשו דבר לטובת נשמתו. **שם** במקום שכתוב רק "לאח"כ" צר"ל לאחר הקבורה.

שם בד"ה בסגולת ישראל, כתוב: דף קמ"ח, צ"ל: קי"ח.

שם בשורה ב', אחר סגולה לזה י"ל: שיוחירו אותה שתתן הולד ואם לאו תקבל עונש גדול בקבר פייש עוד.

בעמוד קצ"ד טור א', שורה ד', כתוב: בשאל שאל, הוא ספרו של מורי הגאון הצדיק זצ"ל.

שם בד"ה שם אות נ': יש להגיה דנפל "בן" ג' וכו'.

שם בד"ה כאות ק', כתוב: בשם שו"מ, צ"ל: ג' ח"א סי' ט"ו.

שם בד"ה ובת' חו"י וכו' בתיבות, "ומותר" לזרוק: צר"ל מותר.

שם טור ב', בד"ה ובאמת, שורה ד', כתוב: בפחות בקבורה, צ"ל: בפחות מבן ח' חייב בקבורה.

שם אחר ד"ה עיי' חכמת שלמה י"ל: ועיין בהקדמת ספר גן דוד באחד שמת בהשמ"ש לענין יא"צ שנחלקו הגאון גן דוד — שסובר דנחשב ליום והיא"צ יהיה ח' לחודש — עם הגאון מנח"א שסובר דיא"צ יהיה ט' לחודש — ועיין שו"ת שערי צדק יו"ד סי' קצ"ח בשאלה זו דהוה ספיקא ממש, וצריך להחמיר, על כן אם באמת יש ספק ברגע של הסתלקות צריך להחזיק היא"צ שני הימים — והגאון גן דוד נפטר בהשמ"ש והחזיקו ב' הימים מחמת מחלוקת ב' הגאונים — אבל הנך רואה שבשע"צ פסק כן, ואם כן יש להחמיר גם מלבד הטעם של מחלוקת הגדולים.

שם בד"ה אם קראו וכו' בשורה האחרונה חסר תיבה, וכך צר"ל לכתחילה יקראו "האבל" לכהן.

בעמוד קצ"ה טור א', בד"ה נ"ב — בת' בית היוצר, שורה ד', אחר תיבות מש"כ בזה י"ל: דאילו צוה לו הח"ס היה נזכר הדבר בצוואת הח"ס.

שם טור ב', שורה ג', כתוב: במצות, צ"ל: במצוה.

שם בד"ה נ"ב — בענין לומר בבית האבל תתקבל, שורה ה', אחר תיבת מנהג י"ל: שלא לומר תתקבל בבית האבל הוא בטעות.

שם בד"ה נ"ב — בת' בר ליואי, שורה ב', כתוב: כשנעשה גדול, צ"ל: כשנעשה גדול באמצע השבעה.

שם ד"ה נ"ב — חידוש ראיתי, בס' וכו' צר"ל דף קפ"ז ע"ב — ושם אחר תיבות ולא נשמע כעת יש להוסיף: למנוע מהאבל להתפלל בחול ב' וה'.

בעמוד קצ"ו טור א' הד"ה שם אות ח' וכו' מיותר ושם טור ב', שורה ה', תיבת כמה... היא טעות הדפוס.

בחלק אבן העזר

בעמוד רי"ב סימן קכ"ו סעיף ד' צר"ל בר"ח יכתוב וכו'.

